This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B 1,164,934

Digitized by Google

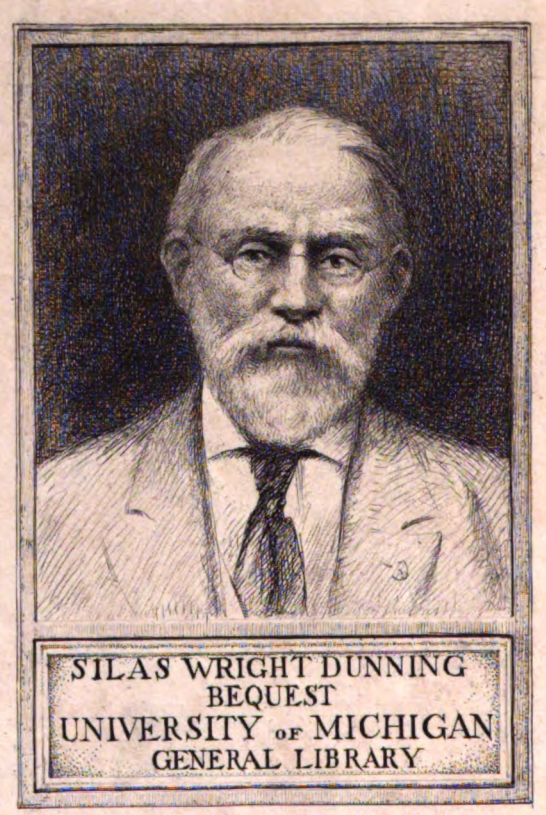

Digitized by Google

JH
801
.L7
S6

Digitized by Google

Digitized by Google

PUBLICATIONS

DE LA SOCIÉTÉ

HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG

à MAESTRICHT.

TOME LV.

NOUVELLE SÉRIE
TOME XXXV.

Vis unita major.

1919.

IMP. CL. GOFFIN, MAESTRICHT.
1919.

Digitized by Google

Digitized by Google

PUBLICATIONS

DE LA SOCIÉTÉ

HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG

à MAESTRICHT.

TOME LVI.

TROISIÈME SÉRIE

TOME I

Vis unita major

1920.

IMP. CL. GOFFIN, MAESTRICHT.
M. HUYDTS, succ.
1920.

Digitized by Google

Digitized by Google

PUBLICATIONS

DE LA SOCIÉTÉ

HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DANS LE LIMBOURG

à MAESTRICHT.

TOME LVI.

TROISIÈME SÉRIE

TOME I

Vis unita major

1920.

IMP. ci-dev. CL. GOFFIN, MAESTRICHT.
M. HUYDTS, succ.
1920.

Digitized by Google

Digitized by Google

Naamlijst der leden

1920.

BESTUUR.

Dr. P. J. H. Cuypers, Voorzitter.
Dr. P. M. H. Doppler, Secretaris.
M. Rutten, Conservator.
Dr. W. Goossens, Adjunct-conservator.
S. H. J. Schaepkens van Riempst Sr., Penningmeester.
V. Schols, Bibliothecaris.
P. Albers S. J.
H. Pijls.
W. Sprenger.

EERELID.

A. van den Peereboom, IJperen.

CORRESPONDEEREND LID.

J. Chansard, Nancy.

LEDEN.

Adam, J., Meerssen.
Adriaanse, F., Roermond.
Aelst-Arnoldts, G. van, Sittard.
Aken, Mej. M. van, Caberg.
Alberts S. J., P., Maastricht.
Ansembourg, graaf A. de Marchant et d', Amstenrade.

Digitized by Google

Ansembourg, graaf Rud. de Marchant et d', Neuburg bij Gulpen.
Anrooy, Dr. J. F. F. van, Maastricht.
Arnold, C. M. A., Eysden.
Arnoldts, M. J. H., Nieuwstad.
Batta, Mr. Em., Indramajoe (Ned. Indië.)
Beesmans, K., Maastricht.
Behr, barones Ulrique, Maastricht.
Beckers, Dr. H. J., Beek.
Beneden, Leop. van, Maastricht.
Berger, Dr. J., Terwinselen.
Beusmans, Jos., Sittard.
Bibliotheek van het Groot-Seminarie, Roermond.
Bibliotheek van het Klein-Seminarie, Rolduc.
Bibliotheek der Universiteit, Amsterdam.
Bibliotheek der Universiteit, Luik.
Bibliotheek der gemeente, Hasselt.
Bibliotheek der gemeente, Maastricht.
Bieberstein Rogalla Zawadsky, Mr. C. baron de, Sittard.
Bloemen, H., Sevenum.
Bloemen, J., Venlo.
Bogaert, Mej. A., s' Gravenhage.
Boosten, Alph., Maastricht.
Bours, Math., Amsterdam.
Brounts, P., Sittard.
Brune, M. F. J., Maastricht.
Canisius, J., Schinnen.
Carmelieten, Geleen.
Claessens, Mgr. J. D. L., Sittard.
Coenegracht, L. D. L. M., Maastricht.
Corten, Alb., Maastricht.
Crassier, L., baron de, Limmel.
Crassier, W. baron de, Luik.
Cremers, Jos., Maastricht.
Cuypers, Dr. P. J. H. Roermond.
Damen, F. A. L. L., Geleen.
Daniëls, M., Nijmegen.
Delhougne, G., Sittard.

Digitized by Google

Diepen, J., Valkenburg.
Diepen, K., Valkenburg.
Dohmen, Th., Holtum-Born.
Doppler, Dr. P. M. H., Maastricht.
Dorren, Th., Valkenburg.
Dresen, H., Schaesberg.
Driessen, P., Gronsveld.
Driessen, R., Heel.
Dulan & C° Ltd., Londen.
Dumoulin, Mr. Eug., Maastricht.
Dyserinck, H., Maastricht.
Ebeling, H. J. M., 's Hertogenbosch.
Endepols, M., Maastricht.
Escaille, H. de l', Hamont.
Eussen O. F. M. C., Ferd., Urmond.
Evers, W. H., Roermond.
Fierens, Mr. L., Antwerpen.
Flament, A. J. A., 's Gravenhage.
Franssen, C., Roermond.
Geloes, graaf R. de, Eijsden.
Gerards, J., Posterholt.
Gilissen, N., St. Pieter bij Maastricht.
Gils, Dr. P. J. M., Roermond.
Goffin, Mej. M., Amstenrade.
Goossens, Dr. W., Maastricht.
Graafland, Jhr. J. Maastricht.
Grabal, Chs., Maastricht.
Grinten, Th. van der, Venlo.
Grossier, L., Maastricht.
Gusgens, J. Maastricht.
Haeff, H. van, Tienray.
Haersolte van den Doorn, C. W. A. baron van, Arnhem.
Haex, Mr. A., Heerlen.
Haex, Mr. L., Maastricht.
Haffmans, O. M. L., Helden.
Hagdorn, A. J. H., Maastricht.
Hanssen, M. H. J. B., Rimburg.

Digitized by Google

Heemstra, Mr. baron J. A. van, Arnhem.
Hendricks, M., Heerlen.
Hennekens, Jos., Stockheim.
Heyden, Mr. E. J. J. van der, Rotterdam.
Hilgers, J. F. Eijsden.
Hobus, H. H. B., Buggenum.
Hoeberechts, Dr. Eug., Maastricht.
Hoefer, F. A., Hattem.
Hoens, J. S., Oirsbeek.
Hövell tot Westerflier, Me E. O. J. M. baron van, Maastricht.
Holvoet, Jhr. Adr., Maastricht.
Houben, H. F. J., Maastricht.
Hustinx, Alph., Maastricht.
Hustinx, Dr. Ed., Heerlen.
Jacobs, J., Heer.
Janssen, Hub., Venray.
Janssen, M. J. J., Meerloo.
Janssen, W. J., Schinnen.
Jaspar, W. A. M., Echt.
Jaspar, Mr. E. J. H., Maastricht.
Jaspers, Th., Klimmen.
Jezuieten, Maastricht.
Jonkergouw, L., Heerlen.
Kayser, J., Venlo.
Kengen, Aug. C., Caberg.
Keuller, L. A. J., Maastricht.
Klincksieck, C., Parijs.
Klijnen, J. B. H., Maastricht.
Klijnen, M. P. Jos. H., Rotterdam.
Knuttel, Dr. D., Maastricht.
Kooy, J. J. van der, Maastricht.
Kremer, K., Waubach.
Lagasse de Locht, Ed., Reckheim.
Lamberts Hurrelbrinck, Mr. P., Maastricht.
Lemmens, Wed. J., Beek.
Leufkens, F. H., Heerlen.
Leufkens, Mr. F. J., Heerlen.

Digitized by Google

Loë, baron L. de, Mheer.
Loomans, P., Maastricht.
L'Ortye, M. W. H., Echt.
Lousberg, Ant., Maastricht.
Maessen de Sombreff, Jhr. Mr. L. H. L. J. van der, Hulsberg.
Mannens, Mgr. Dr. P., Roermond.
Marres, Cl., Maastricht.
Marres, V. Maastricht.
Merckelbach, J. M. M. H., Maastricht.
Meijs, Ph, A. A., Geleen.
Mialaret, J. H. A., Maastricht.
Michiels van Kessenich, Jhr. A., Nuth.
Mostart, L., Houthem.
Muller, Mej. S., Maastricht.
Naveau de Marteau, L., Bommershoven.
Nuyts, Jos., Maastricht.
Nypels, Ed., Maastricht.
Nypels, J., Maastricht.
Nijst, L. J. H., Bunde.
Odekerken, Hub., Gulpen.
Olterdissen, A., Maastricht.
Oliviers, Chr., Gronsveld.
Op de Coul, Ch., Swolgen-Tienray.
Oppen, Mr. Jos. van, Maastricht.
Palmen, M., Heerlen.
Paulussen, Mr. H., Maastricht.
Peters, G. J. H., s'Gravenhage.
Peters, P. J. M., Heerlen.
Philippens, J., Caberg.
Pubben, M., Nederweert.
Pijls, H., Schinnen.
Pijls, N., Wijnandsrade.
Ramakers, H., Geleen.
Receveur, K., Maastricht.
Redactie v. d. „Volksmissionaris," Roermond.
Regout, G., Vaeshartelt (Meerssen.)
Regout, Jules., Maastricht.

Digitized by Google

Rendorp, Jhr. Mr. C. L., Maastricht.
Resink, J., Maastricht.
Ritzen, Jos., Heerlen.
Roebroeck, Dr. M. H. H., Maastricht.
Roovers, H., Maastricht.
Rossum, Mr. Th. Corn., Heerlen.
Russel, Mr. H., Geleen.
Russel, Ed., Heerlerbaan.
Rutten, Dr. F., Geulle.
Rutten, M., Venraai.
Ruys de Beerenbrouck, Jhr. Mr. G. L. M. H., Maastricht.
Ruys de Beerenbrouck, Jhr. Mr. Ch. J. M.. 's Gravenhage.
Salden, H. Chr., Noorbeek.
Sandthövel, W. J., Maastricht.
Sassen, Dom., Maastricht.
Sassen, Dr. Ferd., Rolduc.
Savelberg, Mr. H. M. A., 's Gravenhage.
Schaepkens van Riempst Sr, S. H. J., Maastricht.
Schaepkens van Riepmst, H. S. M. J., Maastricht.
Schaepkens van Riempst Jr, J., Maastricht.
Schaepkens van Riempst, Dr. L., Maastricht.
Schaepkens van Riempst, P., Buenos-Ayres.
Schatten, J., Schaesberg.
Schmedding, Dr. A., Maastricht.
Schoenmaeckers, R., Gent.
Schoenmakers, Dr. A., Sittard.
Schols, Dr. P., Maastricht.
Schols, V., Maastricht.
Schoth, J. G. H., Maastricht.
Schram, J., Lierop.
Schreinemacher, Jul., Maastricht.
Schrijnemaekers, H. J. P., Amstenrade.
Schrijnen, Mgr. L. J. A. H., Roermond.
Secretarie der gemeente Maastricht, Maastricht.
Selys-Longchamps, barones R., Borgharen.
Seydlitz, H., Maastricht.
Simenon, G., Luik.

Digitized by Google

Smeets, J., Maastricht.
Speet, L. A. J. C., Amsterdam.
Spierts, Hub., Terwinselen.
Sprenger, W., Maastricht.
Stoffels, Dr. Fr. Brunssum.
Stols, Jhr. Alex., Maastricht.
Stuers, Jonkvrouw Alice de, 's Gravenhage.
Tielens, Jos., Meerssen.
Timmers, J. Théoph. M., Sittard.
Trappisten, Lilbosch (Pey.)
Valk, H. W., Blerick.
Veen, Dr. J. S. van, Arnhem.
Vencken, C. J. H., Obbicht-Papenhoven.
Venne, A. J. H. M. van de, Rolduc.
Venne, J. van de, Houthem.
Verhaegen, J., St. Agatha bij Cuyck.
Verheggen, P. Th., Buggenum.
Verheggen, J. A. J. A., Maastricht.
Verschure-Jurgens, Mevr. L. A., Rotterdam.
Versmeeten, Dr. P., Maastricht.
Vogels, J. H., Maastricht.
Vreuls, Roermond.
Volmer, P., Leijenbroeck.
Wagemans, H. F. H., Munstergeleen.
Welters, Ad., Maastricht.
Welters, Fr., Voerendaal.
Wessem, J. L. M. H. van, Sittard.
Widdershoven, Dr. Aug., Heerlen.
Willemse, Dr. A., Kerkrade.
Wintershoven, Edm. van, Emael.
Wit, Mr. J. J. de, Maastricht.
Wouters, H. J. H., Weert.
Wouters, J. A. H., Maastricht.
Wijnandts van Resandt, W., Nieuw Resande, De Steeg (G.)
Wylich, W. van, Venlo.

Digitized by Google

Digitized by Google

LEDENVERGADERING,

GEHOUDEN DINSDAG 1 JUNI 1920.

Zij werd bijgewoond door een 28-tal leden, die allen in het presentie-register teekenden. Bericht van verhindering was ontvangen van de heeren Dr. P. J. H. Cuypers, A. J. A. Flament, M. Rutten, bestuursleden en Salden, lid. Het voorzitterschap werd waargenomen door den heer J. Schaepkens-van Riempst Sr., die den aanwezigen een hartelijk woord van welkom toesprak en voorstelde om een telegram te zenden aan onzen hooggeachten voorzitter Dr. Cuypers, die door ziekte verhinderd was, met den wensch van een spoedig en volledig herstel, wat vollen bijval vond.

Het voorstel van het Bestuur om, wegens de hooge drukkosten van „Publications" en „Maasgouw" de contributie van f 4.— op f 6.— te brengen werd met algemeene stemmen aangenomen, terwijl besloten werd om, met het oog op de instandhouding der „Maasgouw", een maandschrift dat ruim 40 jaar bestaat en tot de oudste van dat soort in ons land behoort, er naar te streven het ledental uit te breiden en door het geregeld plaatsen van berichten in de courant meer bekendheid aan ons genootschap en zijne tijdschriften te geven.

Bij de verkiezing van drie bestuursleden wegens periodieke aftreding van de heeren P. Albers S. J., A. J. A. Flament en J. Schaepkens-van Riempst Sr., werd mededeeling gedaan dat de heer A. J. A. Flament den uitdrukkelijken wensch had te kennen gegeven om niet meer in aanmerking te komen. De Voorzitter verklaarde dat besluit met spijt vernomen te hebben en betuigde ook namens het Bestuur zijn leedwezen daarover. In zeer waardeerende woorden herdacht hij het vele dat de heer Flament èn als bestuurslid èn als

Digitized by Google

schrijver van vele artikelen in de „Publications" en „Maasgouw" voor ons genootschap had gedaan en uitte den wensch, dat hij nog steeds zijne vruchtbare pen ten dienste van ons genootschap mocht blijven stellen.

Op voorstel van den heer Pyls werden de heeren P. Albers S. J. en J. Schaepkens-van Riempst Sr. met algemeene stemmen herkozen, terwijl in de plaats van den heer A. J. A. Flament, bij tweede keuze tot bestuurslid werd gekozen de heer W. Sprenger; 8 stemmen werden uitgebracht op den heer J. Diepen.

Vervolgens hield Dr. van Gils zijne aangekondigde lezing: Uit de Rolducsche historiebladen:

De geleerde spreker behandelde de Annales Rodenses en den catalogus librorum dier abdij uit de 13e eeuw. Hoewel de Annales uit meerdere oogpunten zijn te beschouwen, bepaalde hij zich tot drie, n.l. het economische, het historische en het liturgische.

Wat het eerste betreft bewijzen de Annales, wat door de verschillende charters en oorkonden te staven is, dat de abdij van Rolduc reeds in de eerste jaren van haar bestaan in bonis was gekomen en tot grooten rijkdom. Dit is te verklaren door het feit, dat hare stichting samenviel met de prediking van den kruistocht. De ridders en aanzienlijken dezer streken, die aan den kruistocht deelnamen, maakten veelal vóór hun vertrek, hun testament, waarbij zij aan de abdij aanzienlijke schenkingen maakten. Daarna vestigde hij de aandacht op de bul van paus Callixtus II van 1122, waarbij deze de bezittingen der abdij bevestigde. Te verwonderen is het dat die bul niet gekend is door den schrijver van de Annales, die overigens zeer nauwkeurig is. De vraag doet zich hier op, of die bul niet een falsum is. Volgens het getuigenis van Prof. Dr. O. Oppermann, hoogleeraar te Utrecht is hier geen sprake van onecht, wel houdt deze voor onecht het charter van Otbert, bisschop van Luik, van 1108, dat getuigenis aflegt van vele geschenken aan de abdij. Daarbij steunt de hoogleeraar op het feit, dat de Bisschoppen in het Noorden eerst in de 2e helft der XIIe eeuw hun zegel aan zijden koorden aan de oorkonden bevestigden, een bewijs dat den spreker niet afdoende voorkomt.

Voor de liturgie, de wetenschappelijke studie van het inwendig leven der Kerk, leveren de Annales meerdere testimonia op,

Digitized by Google

o.a. wees de spreker er op dat onder den abt Erpo in 1141 het kleed van de kloosterlingen veranderde en geven dan aan hoe de vroegere koordienst was met psalmgezang, het bidden der Litanie en het officie der H. Maagd.

Wat den catalogus librorum betreft, die uit de XIIIe eeuw dagteekent, betreurt spreker, dat deze niet gekend is door de geleerden uit het Noorden van ons land, die dergelijke bescheiden behandeld en bestudeerd hebben, hoewel die catalogus reeds lang te voren gedrukt en uitgegeven was. Uit het vele belangrijke en leerzame dat die catalogus biedt, deed hij een paar grepen en behandelde hij eenige werkjes die in werkelijkheid heel iets anders geven dan hun titel. Zoo o.m. het boek getiteld: Passio sancti Ignatii, waarbij ingebonden is het werkje: Liber Sixti qui dicitur annulus. Men zou vertalen: Boek van Sixtus, dat ring- of handboek genoemd wordt en dan daarbij denken aan paus Sixtus. Niet zoo. Dat werkje is eene verzameling van aardige en wijze spreuken van Griekschen oorsprong, van zekeren Sixtus, die om den tijd van Christus leefde. Rufinus nu, een leerling van den H. Hieronymus, heeft die spreuken verchristelijkt, door er een christelijk karakter aan te geven, en ze uitgegeven op naam van den bekenden paus Sixtus.

Vervolgens het boek: duo libri graduum Constantini. Dit zijn medische verhandelingen van Hypocrates, die in het Arabisch vertaald werden. Men weet, dat de Arabieren de Grieksche geneeskunde naar het Westen hebben overgebracht. Deze twee libri graduum nu zijn eene verhandeling over de koorts en hare graden, terwijl Constantinus een monnik is van de Monte Cassino, die ze vertaald heeft. Het is niet te verwonderen, dat dergelijke boeken om hun nut in de middeleeuwsche bibliotheken worden aangetroffen.

Een derde boek, dat de spreker behandelde is dat van Cesareus ad Monachos, welken Cesareus wijlen pastoor Jos. Habets hield voor Cesar van Heisterbach, doch ten onrechte. Hier is bedoeld Cesareus, bisschop van Arles, die in de vijfde eeuw leefde.

Daarna haalde hij aan het boek getiteld: Ovidius magnus, waardoor bedoeld worden de metamorphosen van den klassieken schrijver, terwijl in de middeleeuwen onder den blooten naam Ovidius verstaan werden zijne Amores.

Digitized by Google

Ten slotte wees spreker op het feit, dat de abdij Rolduc toen reeds in het bezit was van een exemplaar van de brieven van Cicero, wat belangrijk mag genoemd worden, wanneer men bedenkt dat in de middeleeuwen slechts 7 instellingen in het bezit dier brieven waren.

De voorzitter dankte den spreker voor diens belangrijke en leerzame lezing en nadat door de drie daartoe aangewezen leden rapport was uitgebracht over hun onderzoek der boeken van den penningmeester met de daartoe behoorende bescheiden, werd aan dezen decharge gegeven en de vergadering door den voorzitter gesloten:

De uitgebrachte verslagen over het jaar 1919 zijn de volgende:

VERSLAG VAN DEN SECRETARIS.

Alvorens mijn verslag over het afgeloopen jaar te beginnen, wil ik een beroep doen op Uwe welwillendheid, daar een reglementair verslag altijd iets vervelends medebrengt.

In het Bestuur kwam geene verandering; zooveel mogelijk vergaderde het op de bepaalde tijden. Pogingen heeft het aangewend voor het behoud en herstellen van voorwerpen, verband houdend met de geschiedenis en oudheidkunde onzer provincie, terwijl bij het Rijk en provincie werd aangeklopt om subsidie tot het doen van systematische opgravingen.

Met de Gedeputeerde Staten voerde het eene correspondentie naar aanleiding van het besluit der Provinciale Staten, die bij de toekenning van een grooter subsidie voor de uitgave der „Publications" den wensch hadden te kennen gegeven de Fransche taal van den titel en ledenlijst door de Nederlandsche te vervangen.

Overleg werd gepleegd tot het behouden en herstellen van het merkwaardig kasteel van Hoensbroek.

Het ledental klom tot 225; wij hadden het verlies te betreuren van 10 leden, doch 14 nieuwe werden aangenomen.

De ledenvergadering, die in 1918 door omstandigheden niet gehouden werd, had plaats Dinsdag 6 Mei. Wat daarop behandeld is, heeft U uit de voorgelezen notulen reeds vernomen.

De najaars-excursie op 2 September kenmerkte zich, evenals vo-

Digitized by Google

rige jaren, door gezelligheid en leerzaamheid; ruim 20 leden namen er deel aan. Het doel was het Zuid-Westelijk gedeelte onzer provincie, eene streek niet minder belangrijk op historisch en oudheidkundig gebied, doch wegens het natuurschoon wellicht het mooiste gedeelte van ons gewest.

Een bezoek werd gebracht aan Gronsveld, Sint Geertruid, Mheer. Noorbeek en Mesch.

Gronsveld, vroeger eene heerlijkheid, omvattend Gronsveld en Heugem, werd in 1553 tot graafschap verheven. De oudste heeren, die tevens heeren van Stolberg waren, noemden zich Grunsele of Gronsele. In de XVIde eeuw kwam Gronsveld door overlijden aan de heeren van Bronckhorst en in 1746 door huwelijk aan het adellijk geslacht van Töring-Iettenbach.

De kerk is toegewijd aan den H. Martinus; het schip en het transsept dagteekenen uit de 17de eeuw en zijn in baksteen met lagen van mergel gebouwd; het koor is uit den renaissance-tijd en in mergel, terwijl de toren ten noorden van het koor het oudste gedeelte is en een overblijfsel eener andere kerk.

Het hoogaltaar in eikenhout bevat eene schilderij van Fisen, voorstellend de kroning der H. Maagd; met het oxaal en het orgel is het een geschenk van Jan Frans van Bronckhorst; de kerk bezit buitendien een keurig gesneden Mariabeeld uit de laatste periode der gothiek, eene renaissance monstrans, 10 groote schilderijen afkomstig uit de voormalige kerk der Franciscanen te Maastricht aan den Ouden Minderbroedersberg, en voorstellend tafereelen uit het leven van den H. Franciscus.

Merkwaardig is het grafmonument in zwart en rood marmer van Willem van Bronckhorst en zijne vrouw Agnes van Bylant, overleden in 1565.

Sint-Geertruid werd in 1222 als parochie afgescheiden van Breust, doch behoorde burgerlijk onder Eijsden en werd ook wel Eijsden op den Berg geheeten.

De kerk toegewijd aan de H. Gertrudis, abdis van Nivelles, is een voorbeeld eener kleine dorpskerk in gothischen stijl. Veel is er in den loop der tijden eraan verbouwd, doch zij vormt nog een schilderachtig geheel.

Zij bezit een goed bewerkten kelk uit 1621 met het familiewapen

Digitized by Google

van pastoor Petrus Beckers, een gedreven koperen plaat uit 1609 met de beeltenis der H. Gertrudis, een laat-gothisch beeld van St. Jan-Evangelist; verder ziet men er den grafsteen met 4 wapenkwartieren van Hendrik van Holsit, genaamd Oost tot Liebeek en diens echtgenoote Maria van Eynatten, beiden in 1557 overleden, en tegen de zoldering van de kapel rechts van het koor in stucadoorswerk de wapens van Hoen van Cartils en van Renesse d'Elderen, met het jaargetal 1717.

Mheer is reeds in de XIde eeuw vermeld als eene bezitting van Koenraad I, graaf van Luxemburg, die in 1083 de tiende aldaar schonk aan de abdij van O. L. Vrouw te Luxemburg. In het begin der XIIde eeuw was Mheer het vrijgoed eener adellijke vrouw Guda, die het schonk aan de abdij van St. Jacob te Luik en de voogdij er over aan haar broeder Arnulf; schenking die in 1125 bekrachtigd werd door Keizer Hendrik V. In lateren tijd werd onderscheid gemaakt tusschen het kasteel en de heerlijkheid. Eerstgenoemd was een onmiddellijk leen van Limburg, en het grondgebied een onmiddellijk leen van Daelhem.

De oudste heeren, reeds vermeld in de XIVde eeuw, noemden zich naar den naam der plaats, van Mheer. Hun volgden op de heeren uit het geslacht van Imstenrade en door making aan Philippus Christoffel baron de Loë van Wessem kwam de heerlijkheid aan deze familie, aan wie het kasteel en de verdere bezittingen thans nog toebehooren.

De patroon der kerk, die in 1876 herbouwd werd, is de H. Lambertus. Rechts van het koor ziet men de fraaie grafsteenen der familie de Loë d'Imstenrade met 32 wapenkwartieren, die van Gerard van Imstenrade en zijne vrouw Agnes van Amstenrade.

Noorbeek was evenals Mheer in de elfde eeuw eene bezitting van den graaf van Luxemburg; naderhand bezat het kathedraal kapittel van Luik er de grondheerlijke rechten. Herhaaldelijk treft men pandheeren van Noorbeek aan, die doorgaans in het bezit waren der hooge justitie. Noorbeek behoorde tot het land van Daelhem en bleef bij het partage-tractaat van 26 December 1661 bij de Spaansche partage.

De kerk, toegewijd aan de H. Brigida, is over eenige jaren gerestaureerd door den architect W. Sprenger. Met den toren dag-

Digitized by Google

teekent ze uit de XIIIde eeuw, en werd in de XIVde eeuw vergroot; toen werden de gewelven aangebracht. Zij bestaat uit drie schepen en een koor afgesloten door drie zijden van een zeshoek; het benedengedeelte van den toren en een gedeelte der plint is in veldkeien gemetseld, terwijl de kolommen, kapiteelen en basementen van Naamschen steen zijn.

In de kerk bevinden zich 17de eeuwsche banken en een preekstoel uit 1671, terwijl de toren twee oude klokken huisvest, waarvan eene uit 1449 gegoten door Johannes Boesken en de tweede uit 1528, gegoten door Jan van Trier.

Mesch was voorheen eene heerlijkheid, die haar ontstaan schijnt te danken aan het paleis der Carolingers, dat ter plaatse van den Mescher molen zou gestaan hebben. De Carolingers schonken een gedeelte van de opbrengst hunner domaniale goederen te Mesch aan het Munster van Aken, schenking die in 882 door koning Arnulf en in 930 door koning Hendrik I bekrachtigd werd. Keizer Hendrik III schonk tusschen 1046 en 1056 geheel Mesch aan voormeld Munster, dat er den schout, de schepenen en den voogd aanstelde. Het schijnt dat de heeren van Valkenburg de eerste voogden zijn geweest en de voogdij in pand hebben gehad. Na het partage-tractaat van 1661 werd Mesch een buitenleen van Valkenburg.

De romaansche kerk is van oude dagteekening en heeft slechts een beuk met houten zoldering. Aan den buitenmuur ten Noorden ziet men nog een rest van het vischgraad-verband, het zoogenaamd opus spicatum, een wijze van metselen door de Romeinen gebruikt. De patroon is de H. Pancratius; zijn merkwaardig beeld uit de XVde eeuw staat ter linkerzijde der kerk op een steenen kolom met ribben.

Na deze beschrijving past een woord van dank voor de welwillendheid waarmede het gezelschap overal werd ontvangen en de bereidwilligheid waarmede het merkwaardige te zien werd gegeven.

Een gelukkig besluit mag het genoemd worden, dat door het Bestuur genomen werd om de bibliotheek van ons Genootschap in depot te stellen op de gemeentelijke bibliotheek van Maastricht. Daardoor werd verkregen, dat de boeken gecatalogeerd werden door de goede zorgen van ons bestuurslid Dr. Goossens en zijn medehelper de Eerw. Heer Jos. Nuyts, wien beiden daarvoor dank

Digitized by Google

wordt gebracht; ook is daardoor verkregen, dat men thans van de boeken gemakkelijk kan gebruik maken, zoodat de bibliotheek aan hare bestemming beantwoordt.

Het 55ste deel der „Publications" kwam op tijd gereed, helaas ook nu van kleineren omvang dan vroeger, wegens de hooge drukkosten. Met de verschillende zustervereenigingen, waarmede ons Genootschap is aangesloten, werden de „Publications" uitgewisseld.

Tot zijn spijt zag het Bestuur zich genoodzaakt tijdelijk de uitgaaf der „Maasgouw" te schorsen, daar de drukkosten van fl. 30.— per maand-nummer tot fl. 81.50 gestegen zijn, eene uitgaaf die de draagkracht onzer finantiën ver te boven gaat. Het Bestuur koestert dan ook de gegronde hoop dat U, mijne Heeren, aanstonds afdoende maatregelen zult weten te nemen, opdat dit maandschrift dat een bestaan heeft van ruim 40 jaren en in zijn soort wellicht het oudste is van ons land, naast de „Publications" blijve voortbestaan.

Aan het einde van mijn verslag gekomen rest mij nog den goeden God te bedanken voor Zijn zegen ons in het afgeloopen jaar andermaal geschonken, den leden voor den steun het Bestuur gegeven en U, mijne Heeren, voor uwe welwillende aandacht.

VERSLAG VAN DEN CONSERVATOR.

Hetgeen verleden jaar voorzien werd, is nu reeds geschied. Verschillende belangrijke kunstvoorwerpen, die de groote onderzaal vrij wel vulden, zijn door de vertrokken Belgische eigenaars teruggehaald.

Het aantal tot nog toe in bruikleen afgestane voorwerpen is onbeduidend, zoodat het verzoek van verleden jaar ook nu nog van kracht blijft: stuurt in bruikleen aan het Museum de stukken uit uwe verzameling die gemist kunnen worden of die elders worden aangetroffen.

Verder onderging het Museum weinig verandering. Het bezoek was bevredigend.

Wel zijn nog eenige voorwerpen van minder beteekenis geschonken of aangekocht, die in een volgend nummer der „Publications" zullen opgesomd worden.

Tengevolge van een twistgeschrijf in de couranten over de af-

Digitized by Google

beeldingen van den H. Servatius werden in een der bovenzalen van het Museum eenige afgietsels van beelden en van oude en nieuwe platen en prentjes bijeengebracht, om zoodoende een overzicht te geven van die voorstelling van de XIIde eeuw af tot op onzen tijd.

Wegens onvoorziene omstandigheden heeft deze kleine tentoonstelling het gewenschte doel niet bereikt.

Wel is men tot de overtuiging gekomen, dat in alle eeuwen goede St. Servatiusbeelden gemaakt zijn, die gerust als model kunnen aangeprezen worden en heeft men verder kunnen opmerken dat onze heilige, waarschijnlijk door invloed van buiten, in de eene eeuw met en in de andere zonder baard werd voorgesteld.

Door mijne onverwachte overplaatsing naar het Noorden, werd de zorg voor het Museum bezwaarlijk en gebrekkig en bestaat er dus gegronde reden tot het aanbrengen van verandering.

VERSLAG VAN DEN PENNINGMEESTER.

Inkomsten.

Verkoop Publications	f 70.—
Entréegelden Museum	238.50
Subsidies	750.—
Contributie Leden	889.01
Saldo 1 April 1919	44.58
	f 1992.09

Uitgaven.

Kosten entrées Museum	f 59.63
Salaris Concierge	89.50
Drukwerk (Maasgouw 1918—1919)	921.25
Drukwerk (Publications T. LV)	919.78
Algemeene kosten	285.06
Voorwerpen Museum	633.70
Onderhoud Museum	162.14
Saldo 31 Maart 1920	213.03
	f 3282.09

Recapitulatie.

Uitgaven	f 3282.09
Ontvangsten	1992.09
Meer uitgegeven	f 1290.—

Digitized by Google

Digitized by Google

De Commissarissen - Deciseurs
van de
beide „Heeren en Princen" te Maastricht

door

Dr. P. DOPPLER.

De beide heeren der stad Maastricht, de Prins-Bisschop van Luik n.l. en de hertog van Brabant, na 1632 de Staten-Generaal, oefenden hunne hoogheidsrechten in die stad uit door hunne Commissarissen-Deciseurs. Deze hooge ambtenaren, ten getale van vier, twee voor ieder heer, werden om de twee jaren, en wel om de evene, naar Maastricht afgevaardigd.

Zij zijn in het leven geroepen bij de „Forme ende instructie van appellatie" van 27 Februari 1545, doch toen alleen als rechterlijke ambtenaren, tot het recht spreken in zake van appel van de beide hoofgerechten. Hunne instelling was het gevolg van den tegenstand, dien keizer Karel V ondervond van wege den Magistraat van Maastricht en van den Prins-Bisschop van Luik, bij de bevestiging der gouden bul van Karel IV van 1349, door hem 1 Juli 1530 gegeven, waarbij hij o.a. wat Maastricht betreft, deze stad inlijfde bij Brabant, het beroep op het gerecht der vrije Rijksstad Aken afschafte en overbracht op den Kanselier en den Raad van Brabant. Ter gemoetkoming der grieven had de keizer, bij zijne acte van non-praejuditie van 25 Januari 1532 de instelling van het appel op daartoe, jaarlijks van beide zijden te benoemen Commissarissen voorgesteld en beloofd. Intusschen werd bij definitief accoord van 23 Maart 1537 bepaald, dat vooralsnog van de vonnissen der

Digitized by Google

hoggerechten niet zou mogen geappelleerd worden, tot tijd en wijle dat de beide heeren, door het maken eener ordonnantie op dat stuk, de zaak voor goed zouden regelen. Tot het maken dier ordonnantie kwamen de afgevaardigden van den Keizer en van den Prins-Bisschop van Luik in de maand November 1540 te Maastricht te samen; die ordonnantie is bekend onder den naam van „Forme en instructie van appellatie", hiervoren vermeld. Eerst vier jaren later, 27 Februari 1545, werd zij door de beide Heeren en Souvereinen goedgekeurd en niet vóór December van 1547 te Maastricht afgekondigd. Daarbij werd in art. 1 het appel van de beide hooggerechten opgedragen aan twee gecommitteerden — later Commissarissen-Deciseurs geheeten —, jaarlijks op 15 Juli door ieder der beide Heeren naar Maastricht te zenden.

Van Luiksche zijde schijnt de betrekking van Commissaris-Deciseur voor het leven, ad vitam, gegeven te zijn, waarmede aanzienlijke Luiksche geslachten werden vereerd. In den beginne evenwel scheen het gebruik enkel te willen, dat, zonder overwegende reden tot het tegendeel, de Commissarissen van het vorig jaar in het volgende benoemd werden. Dit schijnt althans van Brabantsche zijde zoo begrepen te zijn in het tijdvak van 1580 tot 1632, terwijl van de Luiksche daarentegen reeds in 1589 eene commissie ad vitam op twee heeren ontmoet wordt. Na 1632 geschiedde de afvaardiging door de Staten Generaal naar rang der verschillende provincies, welke afwisseling eerst na 1648 geregeld plaats vond.

Wanneer hunne Commissarissen-Deciseurs waren aangewezen, gaven de Staten Generaal daarvan kennis aan den Kanselier en den Geheimen Raad van den Prins-Bisschop en aan den Magistraat van Maastricht, met vermelding van den dag waarop deze aldaar zouden aankomen, terwijl de Staatsche Commissarissen van hunne aankomst in die stad bericht zonden aan die van den Prins-Bisschop. Dit was het gebruik althans in de XVIIIe eeuw.

Vóór de reductie van Maastricht in 1632 door Frederik Hendrik waren de Commissarissen-Deciseurs, zoowel de Luiksche als de Brabantsche, rechtsgeleerden, leden van den Geheimen Raad van den Prins-Bisschop en van den Raad van Brabant; na dat jaar waren de Luiksche dit gebleven, terwijl de afgevaardigden van de Staten Generaal — dezen waren toen in de rechten getreden van

Digitized by Google

den Hertog van Brabant — uit de leden dier Staten gekozen werden.

Het verblijf der Commissarissen te Maastricht schijnt niet aan vaste bepalingen onderworpen te zijn geweest, dat hing af van omstandigheden. Zoo werd o.a. bij resolutie van 16 September 1643 door de Staten Generaal voor hunne afgevaardigden vastgesteld, „dat de Commissie van haer Hoogh Mog..... binnen Maestricht....., na ouder gewoonte vallende, uytgevoert sal moeten worden binnen den tijdt van twee Maenden, of uyterlijck thien Weecken". De duur van het verblijf der Staatsche Commissarissen was langer dan die der Luiksche, wat zich verklaart doordien de werkzaamheden van eerstgenoemden zich ook uitstrekten tot het graafschap van den Vroenhof, de dorpen van Redemptie (1) en de elf banken van St. Servaas-Kapittel (2). Aangezien de Commissarissen-Deciseurs gezamenlijke en ook afzonderlijke werkzaamheden hadden te verrichten, verklaart zich het feit dat de Luikschen, althans in de XVIIIe eeuw, ongeveer zes weken na de Staatschen te Maastricht aankwamen.

De ontvangst der Commissarissen-Deciseurs, als vertegenwoordigers der beide Souvereinen, ging in die stad met groote plechtigheid en eerbetoon gepaard. De Staatschen, „als Afgevaardigden van de Algemeene Staaten, vertoonende den Hertog van Brabant, die een aanzienlyker Regtsgebied over Maastricht heeft, dan de Prins van Luik, doen ook een pragtiger intrede dan de Luiksche Kommissarissen-Deciseurs in die stad. Op hunne aankomst, is de Bezetting onder de Wapenen, die zy, ter zelfder tyd, monsteren. Ook worden ze, door alle de Regeeringspersoonen en het Lighaam der Geestelykheid verwelkomd". Aldus de schrijver van de „Beschrijving van de Stad en het Land van Maastricht, (1739 ?) (3). Op hun doorreizen werden zij, als vertegenwoordigers der Hooge Overheid, in de Generaliteits-landen, en de Gene-

1) Deze dorpen werden aldus genoemd, omdat zij hun aandeel in de lasten hunner landerijen voor een jaarlijksche vaste som hebben afgekocht, geredimeert. Het zijn: Hermal met het gehucht Doubourg, Houpertingen, Veulen (Fologne), Mopertingen, Fallais, Nederhem (Nedrin), Peen (Paifve), Rutten (Russon), allen in de provincie Luik of Belgisch Limburg gelegen.

2) Deze zijn: Tweebergen of School, Mechelen a. d. Maas behoorende beide aan den proost van het St. Servaas Kapittel; verder: Vleytingen met de gehuchten Laeffeld en Elligt, Hees, Sluizen (Sluse), Coninxheim, Grootloon, Zepperen, (allen in België gelegen), Berg en Heer; deze negen behoorden aan het Kapittel.

3) Tegenwoordige Staat van Staats Brabant, Dertiende Hoofdstuk bl. 362.

Digitized by Google

raliteits-vesting den Bosch enz. met salvo's uit het geschut begroet. Een detachement ruiters werd hun van uit Maastricht tot Achel, op de grens van Staatsch Brabant en het Luikerland als escorte te gemoet gezonden. Gewoonlijk werden zij te Lanaeken door afgevaardigden van de Brabantsche Magistraat verwelkomd.

Bij hunne aankomst te Maastricht namen zij hun intrek, waar het hun goeddacht, na 1701 evenwel in het ten hunnen gerieve gebouwde Statenhuis, waarvan de bouw in gemeld jaar werd begonnen; dat Statenhuis was gelegen aan de noordzijde van het Vrijthof, ter plaatse waar zich thans het postkantoor bevindt (1).

De Luiksche Commissarissen werden bij hun komst in de stad zonder militaire eerbewijzen ontvangen, daar de Prins-Bisschop van Luik met militaire zaken te Maastricht niets te maken had. Zij werden evenwel op Slavante, een klooster drie kwartier ten Zuiden van de Stad in de heerlijkheid St. Pieter gelegen, namens de Magistraat begroet en verwelkomd en vandaar per jacht of schip over de Maas naar de stad gevaren,waar zij opgewacht werden door de Luiksche autoriteiten. Allen namen plaats in rijtuigen, soms meer dan 16 in getal, in het laatste de beide dignitarissen. Deze werden gebracht naar hun logement; de te volgen weg was door de O. L. Vrouwepoort, de O. L. Vr. Straat, Wolfstraat, Kleine en Groote Staat, Nieuwstraat, over de Markt, Groote Gracht, Brusselschestraat en oude Jekerstraat. Evenals de Staatschen namen zij te Maastricht hun intrek naar goedvinden. Dit was het geval tot 1723, als wanneer de militaire gouverneur der stad, Claude 't Serclaes, graaf van Tilly, zijn Hof van Tilly, aan den ingang der Brusselschestraat aan de Noordzijde gelegen, bij testamentaire dispositie tot verblijf der Luiksche Commissarissen-Deciseurs had bestemd. In hun logement aangekomen werden de Commissarissen-Deciseurs verwelkomd door den Luikschen pensionaris. Daarna werd door den secretaris van het Luiksche Hooggeecht van hunne aankomst bericht gebracht bij de Commissarissen-Deciseurs van de Staten Generaal, die hen dan kwamen complimenteeren, wat wederkeerig hun door de Luiksche gedaan werd. Den volgenden dag vergaderen zij te samen om hunne „commissien" te beginnen.

---

1) Over dit statenhuis, zie men ons artikel: Het voormalig Statenhuis te Maastricht in „Maasgouw" 37e jaargang (1915) bl. 21.

Digitized by Google

Aanvankelijk was de werkkring der Commissarissen-Deciseurs slechts eene rechterlijke, die, wij zagen het hiervoor, zich bepaalde tot het recht spreken in appel van de vonnissen van de beide hooggerechten afzonderlijk, naar gelang hunner nationaliteit. Bij ordonnantie van Januari 1580 werd die werkkring uitgebreid ook tot de vonnissen van het indivise laaggerecht, alsmede tot administratieve functiën, vooral de „vernieuwing der Wet", zooals men dat noemde, d. i. de vernieuwing van de magistraat, die jaarlijks plaats had op den feestdag van St. Petrus' banden (1 Augustus). In plaats van jaarlijks kwamen de Commissarissen nu ook slechts om het jaar, hetgeen sedert 1644 regelmatig het geval was en tot 1792 trouw in acht werd genomen, met uitzondering van enkele jaren wegens bijzondere politieke omstandigheden.

Van 1580 af is de werkkring dier Commissarissen gevoegelijk te onderscheiden in gezamenlijke en afzonderlijke. De eerste betroffen alles wat op de finantiën en de policie betrekking had: gezamenlijk examineerden en approbeerden de wederzijdsche Commissarissen de rekening en verantwoording der stads-paymeesters, maakten recessen of ordonnantiën op allerlei punten betreffende het stadsbestuur, de rechtspraak enz., gingen gezamenlijk over tot het gewichtig werk van de magistraatsvernieuwing, gezamenlijk eindelijk behandelden zij de appels van vonnissen van het indivise Lage gerecht; afzonderlijk daarentegen die der vonnissen der beide Hooggerechten. Deze appels werden te voren geïnstrueerd door de Commissarissen-Instructeurs, daarin bijgestaan door den griffier op wiens griffie de zaken in eerste instantie behandeld waren (1).

De schrijver der hiervoren vermelde Beschrijving van de Stad en het Land van Maastricht vat de werkkring van de vier Commissarissen-Deciseurs aldus samen: „Zy verdeelden met malkanderen, de Oppermagt over Maastricht; zy veranderen de Regeering, regelen de Regts- en bestierings zaaken, hooren en sluiten de stads Rekeningen en doen beslissende uitspraak over alle burgerlijke Regtsgedingen, die, bij beroep van het Kollegie van Burgemeester en gezwooren Raaden voor hun gebragt worden. Doch de Regtsgedingen, die voor Brabantsche of Luiksche sche-

1) Suringar, Bijdrage tot de kennis van den Regeeringsvorm van Maastricht en zijn ressort, meer bijzonder gedurende het tijdvak, 1632—1794. bl. 17 en volg.

Digitized by Google

penen zijn uitgeweezen worden door Brabantsche of Luiksche Kommissarissen-Deciseurs beslist. De zaeken, die voor 't Kollegie van den Vroenhove, voor de elf Dingbanken van St. Servaes en de Dorpen van Redemptie uitgeweezen, en van daar, bij beroep voor Kommissarissen-Deciseurs gebragt zijn, worden alleen door de Kommissarissen-Deciseurs van hunne Hoogmogenden beslist" (1).

Na het volbrengen hunner „commissie" — aldus wordt hunne zending genoemd — brachten zij aan de Staten Generaal rapport uit betreffende hunne reis, hunne ontvangst en verblijf te Maastricht en de werkzaamheden aldaar door hen verricht in het belang zoo van de stad als van de Staten. Dat verslag werd ter onderzoek gesteld in handen van een drietal leden der Staten Generaal, belast speciaal met de zaken betreffende de landen van Overmaas, die rapport daarover indienden bij de Staten Generaal, wat eerst het volgende jaar plaats had.

De Commissarissen-Deciseurs werden op 's lands kosten afgevaardigd en werden behandeld overeenkomstig de waardigheid der souvereinen, „genaedige heeren ende princen", zooals zij in de oude bescheiden genoemd worden. Van die van den Prins-Bisschop van Luik, die zonder twijfel ook het noodige gevolg bij zich hadden, is weinig of niets bijzonders bekend. Die van de Staten Generaal kregen een passend gevolg en equipage; ook werd hun eene behoorlijke som voor reis- en verblijfkosten toegezegd. Van die laatste vinden wij eene nadere omschrijving in de resolutie van 16 September 1643, door de Staten Generaal genomen, ingevolge het rapport der heeren Lintelon, Nederhorst en den griffier Musch, naar aanleiding van de resolutie den 11 September te voren genomen „nopende den voet en ordre, waarop, ende waer na de Commissien van de Generaliteyt na Maestricht voortaen sullen worden „gereguleert". Nadat eerst was vastgesteld de tijd, binnen welken de Commissarissen hunne „commissie" zullen hebben uit te voeren, gaat de resolutie aldus voort:

„..... ende opdat sulcx met mesnage oock tot behoorlijck respect van den Staet deser Landen mach werden uytgevoert, soo wort degemelte Heeren toegeleyt de somme van eens 200 guldens, om

1) Tegenwoordig Staat van Staats-Brabant. Derthiende Hoofdstuk bl. 362.

Digitized by Google

daer uyt te betalen alle vereeringen, bellechieren (1) ende aelmissen, die sy te Water of te Lande, in Herbergen of daer buyten, binnen Maestricht of geduyrende de voyage souden komen te doen, uyt wat oorsaecken of respect het selve soude mogen wesen, of komen te geschieden; ende wat belanght de verteringe, met den gevolge ende aenkleven van dien, voor de Heeren Commissarissen selfs, hare Dienaren, ende een Generaliteyts Bode, mitsgaders een Amanuensis, die de selve Heeren Commissarissen geduyrende de Commissie sullen moeten met nemen, om in de processen gebruyckt te worden, daer vooren wert elcke Commissaris dagelijcx toegeleyt 25 guldens maeckende te samen 50 guldens voor hun beyden, en dit boven en behalven Paerden-huyren, Wagens, Scheeps-vrachten, Convoy-gelden ende 't Kruyen van Bagagie, gelyck oock hierin niet en wert begrepen het dagh-gelt van een Bode tot een Daelder daeghs, noch oock 100 gulden voor den voorschreven Amanuensis, die boven al 't gene voorschreven is by de Generaliteyt sullen worden betaelt; ende verklaren haer Hoogh Mog. dat dit Reglement oock sal strecken voor de Heeren Commissarissen die uyt den Raedt van State oock na Maestricht by den selven Raedt tot verrichtinge van andere 's Lands saecken aldaer souden mogen worden gecommitteert, uytgesondert de 100 guld. voor den Amanuensis, en dat hunne dagh-gelden ter oorsaecke van de Montkosten van den selven Amanuensis sullen worden vermindert...."

Voor hun verblijf te Maastricht genoten de Commissarissen-Deciseurs vacatie- en andere gelden, die ten laste kwamen der stad en gerekend werden tot de „extra ordinaire vuytgaeff". Dat deze aanzienlijk waren, blijkt uit de declaratie, welke de vier Commissarissen van het jaar 1664 bij de regeering der stad indienden en die de niet onaanzienlijke som van 4981 gulden bedroeg, eene som voor dien tijd buitengewoon hoog te noemen. Of die som in de volgende jaren dezelfde is gebleven of nog gestegen is, kunnen wij niet beweren. In 1688 was ze nog dezelfde. Uit het hier afgedrukt concept of klad der declaratie van de heeren Arnold, baron van Kerckhem, heer van Wyer, Charles de Mean, Luiksche Commissarissen, Marinus van Crommon en Godfried Adolf baron van Reede, Commissarissen der Staten Generaal voor 1664, blijkt hoe die som verdeeld was:

1) feestmaal, maaltijd, afscheidspartij.

Digitized by Google

Vacatiën der Ed. Mo. Heeren Commissarissen-Deciseurs van beyde de genaedige Heeren ende Princen deser stadt.

Eerstelyck compt aen de Ed. Mo. Heeren den heere Baron de Kerckhem, heere tot Wyer etc., den heere Marinus Crommon, den heere Charles de Mean ende den heere Godart van Rhede baron tot Amerongen. elck een voor eene aeme wyns hondert guldens compt te saemen voor de vier heeren 400.—

Noch compt aen ider een der heeren voor eene aeme wyns extra-ordinaris 125 gld. compt 500.—

Item voor de dienaers der Luyxe heeren 24.—

Item voor de dienaers van de Brabantse heeren 24.—

Item voor de Luyxe heeren voor het veranderen van de magistraet 951-20

Item aen de Brabantse heeren voor het veranderen van de magistraet 951-20

Item aen de vier heeren voor legpenningen 30.—

Item voor hunne extraordinarisse moyten ende diensten elck een 325 gld. is te saemen 1300.—

Item voor hunne moyten gestaen hebbende over de verpachtinge der stadts middelen, elck een 50 pattacons doende ad 4 gld. den pattacon, twee hondert gulden voor yder ende te saemen 800.—

Alwelcke somme van 4981 guldens wij ondergeschreven Commissarissen-Deciseurs van beyde heeren ende princen, elck een voor syn aenpaert bekent ontfangen te hebben vuyt handen van den paymeester Guilliaum Fosseroul in naeme van dese stadt Maestricht op huyden den ..... 1664.

Ter oirconde dese onderteyckent.

De Commissarissen ontvingen voor hun vertrek eene instructie, waarin omschreven werd alles wat zij te verrichten hadden buiten en behalve de vernieuwing van de Magistraat en de decisie van de geïnstrueerde processen; ook werd daarbij aangegeven de tijd binnen welke dit volbracht moest zijn.

In 1764 werden als Commissarissen-Deciseurs door de Staten Generaal naar Maastricht afgevaardigd graaf van Heiden Hompesch en P. Alstorphius. Uit het rapport, dat zij in de maand October van

Digitized by Google

dat jaar bij voornoemde Staten Generaal indienden en waarbij zij verslag uitbrachten van hunne reis, hun wedervaren en hunne werkzaamheden, kan men zich een nauwer denkbeeld vormen van het eerbetoon en het ceremonieel waarmede zij overal ontvangen en begroet werden. Eerst willen wij in het kort nog mededeelen hoe die „commissie" werd voorbereid en wat daartoe gevorderd werd.

Nadat op voordracht der gedeputeerden van de provincie Overijssel, door de Staten Generaal 20 Maart 1764 de graaf van Heyden Hompesch tot hun Commissaris-Deciseur naar Maastricht was benoemd, werd hem den 2 Mei d.a.v. toegevoegd de heer P. Alstorphius, door de Staten Generaal benoemd op voordracht van den „Gedeputeerde van de Provincie van Stad en Lande". Op beider verzoek gaven de Staten Generaal ingevolge resolutie van 7 Mei kennis van hunne benoeming aan den Kanselier en den Geheimen Raad van den Prins-Bisschop van Luik, aan de Magistraat van Maastricht en aan hunne Commissarissen-Instructeurs aldaar, met bericht tevens dat zij den 2 Juli te Maastricht hoopten te zijn. Intusschen hadden de beide titularissen alles in gereedheid laten brengen wat noodig was voor hunne reis en hun verblijf. „Tot faciliteering" evenwel van hunne reis hadden zij aan de Staten de noodigge paspoorten gevraagd, die hun bij resolutie van 18 Juni drie paspoorten verleenden en wel eene voor den graaf van Heyden Hompech en diens „equipage bestaande in eene koets met zes paarden", eene voor den heer Alstorphius en zijne equipage bestaande insgelijks uit eene koets en zes paarden en de derde voor de overige bagage en rijtuigen. Tevens werd den Raad van State verzocht hun te doen bezorgen eene „ordonnantie" van 1500 gld. „ter goeder reeckeningh".

Den 25 Juni namen zij in de vergadering der Staten Generaal afscheid van hunne medeleden „met presentatie van haar dienst", die hun eene gelukkige reis toewenschten en op het hart drukten „den dienst van het Land allesints te betragten en waar te neemen."

Van hunne aankomst te Maastricht gaven zij bij missive van 4 Juli daarvan kennis aan de Staten Generaal. Na volbrachte commissie hadden zij in de vergadering van 12 October der Staten Generaal rapport daarvan uitgebracht en daarbij overhandigd een „ordinaris en extraordinaris verbaal vervattende het laatste soodanige extra-

Digitized by Google

ordinaris saecken als haar Hoogh Mogende by verscheyde Resolutie aan haar gedemandeert hebben, en van soodanige andere als haar geduurende de voorschreve Commissie voorgekomen zyn, buyten de geenen die in het ordinaris Verbaal zyn vervat". Zij mochten den dank der Staten ontvangen „voor haar genoomen moeyte, goede yver en conduite, in het uytvoeren van voorschreeve Commissie", terwijl hun procesverbalen ter onderzoek werden gesteld in handen van de heeren van Heeckeren tot Kell en andere Gedeputeerder tot de zaken van de Landen van Overmaas. Deze kwamen het volgende jaar daar mede gereed en in meerdere vergaderingen der maand Juni werden hunne rapporten behandeld en de besluiten door de Commissarissen-Deciseurs te Maastricht genomen op hun voorstel goedgekeurd en bekrachtigd. (1)

Tengevolge van een geschil, dat zij hadden met de Commissarissen-Deciseurs van den Prins-Bisschop van Luik over de vernieuwing van de Magistraat en de schatting van huizen en landerijen hadden de graaf van Heyden Hompech en P. Alstorphius hun verblijf te Maastricht moeten verlengen, met elf dagen dan hun door de Staten voor hun mandaat was toegewezen. Diensvolgens dienden zij bij de Staten eene memorie in waarbij zij tevens vroegen om die extra-dagen in rekening te mogen brengen en te declareeren „volgens ordre van den Lande" of wel dat de Staten hun „sodanige douceur" zouden toezeggen als zij behoorlijk zouden vinden. Die memorie werd door de Staten Generaal 16 October 1764 in handen gesteld van de heeren van Lynden tot Hemmen en andere gedeputeerden voor de finantien, om ze met eenige gecommitteerden uit den Raad van State en de Generaliteits Rekenkamer, door de Hoog Mogenden te benoemen, te onderzoeken en verslag daarvan uit te brengen. Dienzelfden dag werd in de vergadering der Staten de declaratie „getoont en geehibeert" n.l. de declaratie van de beide Commissarissen-Deciseurs, van de hun bij resolutie van 2 Mei toegekende 1500 gulden voor „vacatien en reyskosten".

---

1) Resolutien van de Hoog Mogende Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlandsche Provincien 1765.

2) Ibidem

Digitized by Google

„Rapport van de Heeren van Heiden Hompesch en Alstorphius haar Hoog Mogende Commissarissen-Deciseurs voor den jaare 1764 geweest zynde te Maestricht volgens de annexe Commissie sub littera A.

„Hoog Mogende Heeren.

„Wij refereeren ons onder het welneemen van Uw Hoog Mogende tot het geene in margine van jeder Artikel hier nevens staande is aangeteekent.

„Den 25 Junij hebben wij d'eer gehad ter vergaderinge van Uw Hoog Mogende afscheijd te neemen, des anderen daegs zijn wij uijt den Haeg vertrokken en des avonds gearriveert in 's Hertogenbosch, alwaar wij met alle gedistingueerde eerebewijsingen zijn ontfangen en door de Magistraet, het Guarnisoen en Kerkenraad syn gecomplimenteert geworden; op onse aankomst en vertrek syn wij telkens door negen kanon schooten gesalueert; wij hebben hier maar eene nagt vertoeft en sijn des anderen daegs morgens weder daar vertrokken, het escorte het geene ons door den Commandant generaal Deutz volgens gewoonte geoffereert wierd, hebben wij niet geaccepteert, eensdeels om de kosten van het land te menageeren, andersdeels om dat onse reijs niet direct strekte na Maestricht, maar na Walburg (1) zijnde een landgoed van den eersten Heer Gecommitteerden in deesen, alwaer wij dien eijgen avond syn aangekomen.

„Den tweeden Julij des morgens zijn wij van daar vertrokken na Maestricht geescorteert door een wagtmeester, een corporaal en zeven dragonders van het regiment van den Colonel van Ditfourt, welk escorte ons was toegesonden door den heer Gouverneur van Maestrigt.

„Wij verwisselden hetselve escorte tot Dilsen (2), alwaer wij ten gelijk getal dragonders van 't selve regiment vonden, die ons begeleijd hebben tot aan het 's Landshuijs te Maastricht, en waar van de corporael en twee dragonders voor, en den wagtmeester met vijf dragonders agter onse koets reeden.

„Wy hebben de gansche cavallerie te Maastricht guarnisoen

---

1) Dit kasteel was gelegen onder Ohé en Laak.

2) Dilsen in Belgisch Limburg, niet ver van Stockheim gelegen.

Digitized by Google

houdende volgens haar Hoog Mogende resolutie van den 1en April 1761 geposteert gevonden op de uijtterste limiten van den staet, buijtten de barrière, te weeten buijtten de Brusselsepoort, ter linker hand langs de ordinaris postweg gaande na Caberg, ter plaatse alwaar de weg komende van Lonaken (3) sig vereenigt met de gemelde postweg.

„Deselve cavallerie bestond uijt twee esquadrons dragonders van het regiment van den collonel van Ditfourt, passeerende wierden wij door de officieren op de gewoone wijse gesalueert, terwijl de marsch op de trommen wierd geslagen; gemelde esquadrons volgden terstond agter onse koetsen en bleven ons bij tot binnen de poort, alwaar deselve sijn blyven staen tot dat sij naderhand agter de infanterij voor bij 's Lands huijs sijn gedefileert.

„Wy vonden de ordinaris Gedeputeerden van de Magistraat der stad Maestricht, volgens de communicatie, die wij daegs te vooren daar van op Walburg ontfangen hadden buijtten de Brusselse poort aen de soogenaemd seven wegen op de limiten van den Vroenhove, iets verder stadwaerts als de plaats daar wij de cavallerie geposteerd hadden gevonden. Gemelde Gedeputeerden complimenteerden ons daar kortelyk en presenteerden ons eenige rafraichissementen, die in een opgeslagen tent aldaar bereyd stonden, dog wy hebben daar voor bedankt, en syn in onse koets blyven sitten. Gemelde heeren Gedeputeerden sijn vervolgens in hunne koetsen voor af gereeden om ons na Maestricht te conduisseeren, en wanneer wij tot omtrent de stads barriere waeren genadert, sijn wij gesalueert door een decharge van seventien kanon schooten, welke met matige tussenposingen, door een gelijke tweede en derde decharge is gevolgt.

„Even binnen de barriere gekomen sijnde, wierden wij verwelkomt door den Gouverneur van Maastrigt, den Generaal baron van Aylva, den Commandant den Lt-Generaal van Lindtman en den Groot Maijor, Generaal Maijor Burmania.

„Wij lieten het portier van onse koets openen en na een wijnig halte te hebben gehouden soo om de complimenten van die Generaels te ontvangen als om deselve te beantwoorden, sijn wij we-

---

3) Lanaken.

Digitized by Google

derom voortgereeden tot aan 's Lands huijs, gevolgt door gemelte Generaals in hunne koetsen.

„Binnen de stads poorten gekomen sijnde vonden wij het gansche guarnisoen in twee reyen hegsgewijse gerangeert, besettende de straaten van de Brusselse poort af tot aan 's Lands huijs toe.

„Door dese rijen passeerende wierden wij door de Officieren, alle aan de regter hand bij het inkoomen van de poort staande met de sponton (1) en vaendels gesalueert, terwyl het geweer door het volk wierd gepresenteert onder het geduurig slaan van de marsch.

„Gekomen zijnde aan de trap van 's Lands huijs sijn wij gerecipieert door de Magistraet, verders verwelkomt door den Gouverneur, Commandant en Groot Maijor.

„Voorts sijn wij door de heer Pensionaris Brull met de ordinaris Gedeputeerden gecomplimenteert uijt naem van den indivisen Magistraet.

„Insgelyx hebben wij de complimenten van de Nederduijtse en Walsche kerkenraad alsmede die van den Luterschen predikant onttangen.

„Vervolgens hebben wij ons begeven tot voor de ballustrade van 's Lands huijs en het gansche guarnisoen aan het hoofd hebbende den Gouverneur, Commandant en Groot Maijor volgens rang sien defileeren, en sijn door de gemelde Generaels en verdere Officieren op de gewoone wijse gesalueert geworden, waarna wij wederom na de antichambre van 's Lands huijs sijn geretourneert, alwaar alle de officieren en corps, ieder volgens de rang hunner respectieve bataillons en esquadrons aen ons door den heer Gouverneur sijn gepresenteert.

„Gemelde heer Gouverneur heeft verder aan ons de stads sleutels geoffereert, dog wy hebben volgens gewoonte deselve onder zijn bewaring gelaten.

„Geduurende ons verblijf te Maastricht heeft den Gouverneur daegelijx het woord bij ons komen haelen en heeft de capiteijn van de hoofdwagt twee mael aen ons 's daegs een schriftelijk rapport gebragt en daar bij des avonds het woord mondelings overgegeven.

---

1) Sponton, esponton = een halve piek, een soort van hellebaard.

Digitized by Google

„Ook is altoos een Vaendel (1) op de hoofdwagt geweest waer mede wij telkens in het voorbij passeeren sijn gesalueert, gelijk mede geschied is door de officieren soo van de hoofd- als andere wagten, met de sponton onder het slaan der marsch.

„Ook hebben wij alteijd twee sergeanten van ordonnantie bij ons gehad, insgelijxs sijn ook altoos twee schildwagten voor 's Lands huijs en een agter by de stallingen geplaats geweest.

„Daegs na onse aankomst te Maastricht sijn wij gecomplimenteert geworden door de Gedeputeerden uyt de stenden der drie Landen van Overmaaze, uyt de Capittelen van St. Servaes en Lieve Vrouwe, alsmede door alle de geestelijke ordens, namentlijk de Cruijsheeren, Predikheeren, Augustinen, Minderbroeders, Beggaerden, Capucijnen, Jesuiten en Cellebroeders, daegs daer aen sijn de gedeputeerden van het Capittel van St. Servaes en die van de Lieve Vrouwe en eenige dagen daarna de Proost van St. Gerlag (2) bij ons geweest om insgelyx ons te komen complimenteeren.

„Ook sijn daegs na onse aenkomste de stadskannen (3) van eer door agt stads bodens gedragen en aan ons door de beyde secretarissen van den indivisen Magistraet gepresenteert geworden, dewelke na eenigen tijd in een vertrek van 's Lands huijs te hebben gestaan op ons versoek door deselve boodens wederom weggehaalt sijn geworden.

„Den 4 Julij hebben wij d'eer gehad aan Uw Hoog Mogende kennisse te geven van ons arrivement te Maastricht, gelijk wij mede die selfden dag hebben gedaan aan de graven (Guillaume) de Geloes en (François Antoine) de Méan, sijnde de ordinaire Commissarissen van den heere Prince en Bisschop van Luijck, soo als het eene en andere te sien is uijt de copien ten deesen annex sub B. 1 et 2 locis (4).

„Voor de aankomst van gemelde heeren hebben wij ons besig

---

1) Zal wel bedoeld zijn een Vendel.

2) Houthem St. Gerlach, een adellijk vrouwenstift van de orde van Premonstreit.

3) Dat waren groote tinnen kannen of potten met deksel, waarop aan de voorzijde de stadsster, waarin namens den magistraat de eerewijn werd aangeboden. Een 24tal dier kannen worden bewaard op het Museum van het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Limburg te Maastricht.

4) Deze bijlage ontbreekt.

Digitized by Google

gehouden met de afdoeninge van verscheijde processen en veel andere saaken die ons inmiddels sijn voorgekoomen.

„Gemelde heeren Commissarissen sijn op den 27 Augusti te Maestricht aengekoomen en van hun arrivement door derselver secretaris aan ons hebbende doen kennis geven, hebben wij deselve heeren door onsen secretaris doen complimenteeren en verneemen, wanneer wij deselve souden kunnen sien, waarop die heeren op het allervriendelijkste hebben betuijgt, dat sij ons soo dra het ons geliefde souden afwagten; wij sijn vervolgens die heeren terstond aen hun logement gaan sien, en na behoorlijke ontmoetinge en wederzijdse vriendelijke woorden wisselinge wederom na huijs gekeert.

„Immediaet daarna sonden gemelde heeren Commissarissen hunne secretaris bij ons om te verneemen, wanneer sij de contravisite bij ons souden kunnen afleggen, en na dat wij sulx aen hunne verkiesing hadden overgelaten, sijn die heeren terstond daarna ten selfden einde bij ons gekomen.

„Niettegenstaende de swarigheden, die de heeren Luyksche Commissarissen gemaakt hadden om te procedeeren tot de magistraets verandering, soo lange U H. M. de alternatie van de billetschrijversplaets niet souden vaststellen, waervan relaes in ons extraordinaris verbael, hebben egter gemelde Heeren, nadat wij haar U H. M. meeninge daer ontrend volgens derselver resolutie van den 21 Sept. laestleden, agter ons extra-ordinaris verbael gevoegt sub Litt...., op het ernstigste hadden voorgehouden, daarinne geconsenteert; en hebben wij vervolgens, ter voldoeninge aen de intentie van Uw Hoog Mogende omtrent het nevenstaande artikel (1) na alvorens aen ons te hebben doen opgeven de naamen der personen, welke bij de verranderinge van de Magistraet van de Brabantsche zijde in consideratie konden koomen en behoorlijk waeren gequalificeert, hetwelk insgelijxs geschiet is door de Luijksche heeren Commissarissen, de daarvan geformeerde lijsten aan malkanderen overgegeven en deselve vervolgens gestelt in handen van de respective hoogschoutten om te examineeren, of de daar op weder zydse gestelde persoonen, behoorlijk waeren gequalificeert in conformiteijt

1) Dit is het 2e artikel hunner instructie handelend over de vernieuwing van den magistraat.

Digitized by Google

der recessen; welkers consideratien hierop ingekomen zijnde, hebben wij met de Luijksche heeren Commissarissen den volgenden dag na het ontfangen van bovengemelde U H. M. resolutie van den 21 September bepaelt tot het veranderen van de Magistraat.

„Tegens welke dag de oude Magistraat op onse gemeene order door de als nog in functie zijnde burgemeesteren op den eed geconvoceert en vergadert sijnde, hebben wij ons vervoegt in de ordinaris Raadkamer, en wanneer wij ieder in een armstoel geseeten waeren, is de oude Magistraet op onse ordre binnen gekomen en aan wederzijde van de kamer volgens hun rang staande, door ons voor hunnen dienst bedankt en van den eed ontslagen, waerna wij de nieuwe benoemt en aangesteld hebben, en sijn volgens het oud gebruijk, door de nieuw aangestelde Magistraet op hunnen rang gevolgt wordende het stadhuijs aen de regterhand atgetreeden, rondsom hetselve gegaan en aan de linkerhand de trappen wederom opgeklommen.

„Wij sijn op de Puy van het stadhuys, alwaer vier kussens om op te leunen voor ons gelegt waeren, blijven staen en de gemelde nieuwe Magistraet successivelijk mede aldaar gekomen zijnde, hebben de respective secretarissen van den indivisen Magistraet derselver namen overluyd opgeleesen, waarna het formulier van eed soo van suijvering als getrouwheijd door een van gemelde secretarissen voorgeleezen en eerst door de Luyksche en naderhand door de Brabantsche leeden van de nieuw aangestelde Magistraet na behooren gedaan en afgelegt is.

„Het bedanken en ontslaan uyt den eed van de oude Magistraet en de aanstelling van de nieuwe is deese rijs geschied met een aanspraak ter materie dienende door de heer van Heiden Hompesch Uw Hoog Mogende eerst Gecommitteerden in dezen, en moet vervolgens over twee jaren gedaan worden door de eerste heer Gecommitteerde van de Luijksche zijde".

Het is niet van alle belang ontbloot nog eenige bijzonderheden te vernemen, hoe men te werk ging bij de vernieuwing van de magistraat. Zij kunnen dienen tot aanvulling van hetgeen hiervoren daarover al reeds gezegd is. Die vernieuwing had gewoonlijk plaats, wanneer de Commissarissen gereed waren gekomen met de decisie van de geïnstrueerde processen.

Te voren werden de lijsten der gekozenen door de hoogschouten

Digitized by Google

of vice-hoogschouten den Commissarissen-Deciseurs overhandigd, aan de Luikschen door den Luikschen en aan de Brabantsche door door den Brabantschen hoogschout; na inzage gaven de Luiksche Commissarissen hunne lijst over aan de Brabantsche, en dezen de hunne aan genen. Dan werden die lijsten teruggegeven aan de respectieve hoogschouten ter onderzoek of de daarop vermelde personen „gequalificeert syn in de nativiteyt" en of op hun gedrag niets viel aan te merken.

Was men daarmede gereed en de dag voor de vernieuwing vastgesteld, dan werd de oude Magistraat ontboden in de raadskamer, waar de Commissarissen zich bevonden, die hun dan dank brachten voor de diensten tijdens hun ambt aan de stad en land bewezen. Daarna werden de biljetten voor de nieuw gekozenen gereed gemaakt en door de bodens naar hun huis gebracht, met order om onmiddellijk ten raadhuize te verschijnen, zonder dat zij wisten tot welke waardigheid zij gekozen waren. Alleen op het biljet van die tot burgemeester gekozen waren, stond achter den naam eene B geschreven.

Wanneer allen op het raadhuis bij elkaar waren en de Commissarissen in de raadskamer hadden plaats genomen, gingen de beide hoogschouten of vice-hoogschouten binnen en plaatsten zich naast de Commissarissen, de Luiksche naast de Luiksche, de Brabantsche naast de Brabantsche Commissarissen, vervolgens de twee griffiers of secretarissen van den Raad, die zich naast hun respectieven hoogschout plaatsten, van wie zij de lijst van de gepromoveerden ontvingen. Dan begon de Luiksche secretaris te roepen: tot Luiksche burgemeester is gekozen N. N., en de Brabantsche: tot Brabantsche burgemeester is gekozen N. N. Dan riep de Luiksche secretaris: tot president-schepen is gekozen N. N., en de Brabantsche deed hetzelve en zoo om de beurt tot de lijst was afgewerkt. Bij het afroepen van den naam kwamen de gekozenen met den mantel om, naar binnen en plaatsten zich bij hunne respectieve ambtgenooten.

Wanneer allen in de raadskamer tegenwoordig waren, stonden de Commissarissen op en verlieten deze, gevolgd door de hoogschouten, en de gekozenen naar hun rang, de burgemeesters, schepenen, gezworenen en de beide peijmeesters, twee aan twee, de Luiksche aan de rechter, de Brabantsche aan de linker hand, allen

Digitized by Google

dragende den mantel, behalve de twee hoogschouten, die hun degen droegen en gevolgd waren van hun hallebaardiers, voor ieder hoogschout twee; bij de burgemeesters voegden zich de acht boden, van wie twee vooruit gingen dragende hun zwaard; in gemelde volgorde verliet men het raadhuis onder het geluid van ketel, trommen en trompetten, afgaande aan den rechter kant, dan werd eenmaal de ronde om het stadhuis gemaakt en kwam men wederom naar boven op het raadhuis langs den linker kant. Boven gekomen bleven allen staan in de „gallerie", ook later geheeten „salle des pas perdus", en werd de eed voorgelezen door een der secretarissen, die door allen in handen van hunnen respectieven hoogschout werd afgelegd.

Vervolgens begaven allen zich in dezelfde volgorde naar de raadszaal, waar de Commissarissen alleen gingen zitten, terwijl een hunner, om de beurt een Luiksche of een Brabantsche, eene korte toespraak, „cleene oratie", tot de gekozenen hield, waarin hun vooral op het hart werd gedrukt om naar recht en in goede verstandhouding de belangen van de stad te behartigen. Daarna nam eenieder „de reverentie" en keerde naar huis. De nieuw gekozen burgemeesters verzochten eenige heeren ten maaltijd.

Dienzelfden of den volgenden dag informeerden de burgemeesters bij de respectieve Commissarissen wanneer het hun gelegen viel het „complement van affscheijt te ontvangen". Wanneer dag en uur bepaald waren, werden de Luiksche leden opgeroepen door den Luikschen burgemeester, wanneer het gold de Commissarissen van den Prins-Bisschop, en de Brabantsche door den Brabantschen burgemeester, wanneer het gold de Brabantsche Commissarissen.

Tijdens hun verblijf ontvingen de Commissarissen bijna dagelijks verzoekschriften van behoeftige personen tot het bekomen van eenige „douceurs", waartoe zij bij hun vertrek aan de burgemeesters eene som gelds overhandigden ter verdeeling onder dezen „naer proportie van de overgeleverde supplijcken" (1).

---

1) Collectie, Collectanea vol. 6, p. 96.

Digitized by Google

De oudste oorkonden uit Kloosterrade en de Annales Rodenses [1)]

door

Otto Oppermann

Tegenover de oudste oorkonden der abdij Kloosterrade (Rolduc), die in de eerste jaren der 12de eeuw gesticht werd, bevindt zich de diplomatische kritiek in ongewoon gunstigen toestand. De oorkonden der 12de eeuw zijn, voor zoover zij ons bekend zijn, bijna zonder uitzondering in origineelen of schijnbaar origineelen bewaard, die in de Rijksarchieven te Maastricht en Luik en te Rolduc zelf berusten (²). Maar nog meer: wij bezitten ook in de Annales Rodenses, die tot 1157 loopen en eveneens in het origineele handschrift bewaard zijn, een verhalende bron, die met het kloosterbezit en zijn geschiedenis nauwkeurig rekening houdt en daarom aanhoudend tot toetsing en aanvulling der opgaven in de oorkonden vergeleken kan worden.

De verhoudingen worden echter daardoor ingewikkeld, dat de Annalen met de oorkonden in nauwen, maar volstrekt niet altijd duidelijken, innerlijken samenhang staan. Die moet dus opgehelderd

1) Deze onderzoekingen vormen een hoofdstuk uit het inleidende deel tot de nieuwe uitgave der oudste Rijnsche oorkonden, die als „Publikation der Gesellschaft für rheinische Geschichtskunde" later in het Duitsch verschijnen zal. Het is mij een voorrecht het bestuur van deze maatschappij voor de toestemming, dit hoofdstuk in dit tijdschrift te mogen publiceeren, mijn dank te betuigen.

2) Ik maak van de gelegenheid gebruik om de Heeren A. J. A. Flament, Rijksarchivaris in Limburg te Maastricht, Dr. P. J. M. van Gils te Roermond, A. H. Geurts en R. de Guasco te Rolduc voor de groote welwillendheid en hulpvaardigheid, waarmede zij mijn arbeid gesteund hebben, ook op deze plaats mijn hartelijken dank te betuigen.

Digitized by Google

worden. Wij zijn echter voor deze taak wederom in vergelijkenderwijze gunstige positie, daar wij een bron der Annales Rodenses met behulp der Annales Aquenses en der Continuatio chronici Ekkehardi uit Altenzelle (Monumenta Erphesfurtensia ed. Holder-Egger, blz 68—71) zullen kunnen vaststellen.

I. DE OORKONDEN.

Wij geven in de eerste plaats een chronologische lijst der oorkonden, die voor ons onderzoek in aanmerking komen (1).

* 1. 1108 Dec. 13. Bisschop Otbert van Luik. Fr. 1 = Ernst VI blz. 116. — Schijnb. origineel Rolduc. Facsimile 1.

2. 1122 Maart 25. Paus Calixtus II. Fr. 2 = Jaffé 6961 = Ernst VI blz. 122. — Origineel Rolduc.

3. 1118—1126. Aartsbisschop Frederik I van Keulen. Fr. 15 = Kn. 231. — Origineel Rolduc.

* 4. 1140 Aug. 28. Aartsbisschop Arnold I. Fr. 3 = Kn. 386. — Schijnb. origineel Maastricht.

* 5. 1140 Aug. 28. Aartsbisschop Arnold I. Miraeus Opera IV blz. 369 = Kn. 387. — In afschrift.

* 6. 1140 Aug. 28. Bisschop Adalbero van Luik. Fr. 4. — Schijnb. origineel Maastricht. Facsimile 2.

* 7. 1140 Sept. 20. Aartsbisschop Arnold I. Fr. 6 = Ernst VI blz. 132 = Kn. 389. — Schijnb. origineel Rolduc.

* 8. 1145 Oct. 28. Bisschop Hendrik II van Luik. Fr. 7. — Schijnb. origineel Luik.

* 9. 1147. Bisschop Hendrik II van Luik. Fr. 8. — Schijnb. origineel Luik.

* 10. 1148. Bisschop Hendrik II van Luik. Fr. 9. — Schijnb. origineel Rolduc. Facsimile 3.

* 11. 1148 Juli 28. Bisschop Hendrik II van Luik. (Vgl. Fr. blz. 292 no. 1). Bijlage 1. — Schijnb. origineel Rolduc.

---

1) Afgekort citeeren wij ;
Ernst = M. S. P. Ernst, Histoire de Limbourg t. I—VII, 1838—1852.
Fr. = G. D. Franquinet, Inventaris der oorkonden en bescheiden van de abdij Kloosterrade, 1869.
Jaffé = Ph. Jaffé, Regesta pontificum. Ed. altera auspiciis Gu. Wattenbach. 1885. 1888.
Kn. = R. Knipping, Die Regesten der Erzbischöfe von Köln. Zweiter Band. 1901.

Digitized by Google

12. 1149. Dec. 29. Aartsbisschop Arnold I van Keulen. Fr. 10 = Kn. 474. — Schijnb. origineel Maastricht. Facsimile 4.

* 13. 1151 Sept. 22. Bisschop Hendrik II van Luik Fr. 11. — Schijnb. origineel Maastricht.

* 14. 1151. Bisschop Hendrik II van Luik. Fr. 12 = Ernst VI blz. 142. — Schijnb. origineel Maastricht. Facsimile 5.

* 15. 1158. Aartsbisschop Frederik II van Keulen. Fr. 14 = Kn. 652. — Schijnb. origineel Maastricht.

16. 1173. Hertog Godfried van Lotharingen. Fr. 19. — Origineel Maastricht. Facsimile 6.

17. 1175 (niet 1180). Aartsbisschop Philips van Keulen. Ernst VI blz. 151 = Kn. 1154. Vgl. Franquinet blz. 292. — Origineel Rolduc.

18. 1176. Aartsbisschop Philips van Keulen. Kremer, Geschichte des alten Ardennischen Geschlechts Cod. Dipl. blz. 29 = Kn. 1055. — Origineel Maastricht.

* 19. 1176. Aartsbisschop Philips van Keulen. Ernst VI blz. 154 No. LXVI, onvolledig. — Bijlage 2 = Kn. 1051. — Schijnb. origineel Rolduc.

20. 1178 Apr. 25. Aartsbisschop Philip van Keulen. Ernst VI blz. 156 = Kn. 1099. — Origineel Rolduc.

Van deze 20 oorkonden zijn vijf in onbetwistbare origineelen aanwezig: het privilege van paus Calixtus, Jaffé 6961, waarvan zich een verkleinde facsimile in het werk van R. Corten, Rolduc in Woord en Beeld (1902) blz. 80, bevindt; de oorkonden van Aartsbisschop Frederik I, Kn. 231, welker schrijver ook talrijke andere oorkonden van dezen aartsbisschop voor verschillende geadresseerden in het net geschreven heeft; en verder oorkonden van hertog Godfried, Fr. 19 en van aartsbisschop Philips, Kn. 1055 en Kn. 1154, deze alle drie door dezelfde hand geschreven. Kn. 1154 is door Ernst VI, blz. 151 zeer onvolledig gedrukt. Na „in perpetuum" volgt eene door Ernst weggelaten arenga: Cum ea que veritatis tenore ab aliis gesta sunt, ipsa nos veritate monente roborare compellimur, multo magis ea, que per nos facta, immo restaurata sunt et ad ecclesias pauperum Christi pertinere noscuntur, scripto nostro firmare, ne in posterum mutentur, debemus. De woorden „quinto post hoc factum anno" staan niet, zooals Ernst opgeeft, aan het slot, maar midden

Digitized by Google

in de narratio: Cum vero de hac donatione discordia inter predictam Rodensem ecclesiam et fratrem meum Gozwinum, qui medietatem allodii predicti Reineri ab Arnoldo filio fratris eius Meineri quinto post hoc factum anno susceperat, et usque ad filium eius Gozwinum hec discordia duraret. Daarmede vervalt de dateering van de oorkonde op 1180; de in de dateering vermelde kerkwijding heeft in 1175 plaats gevonden.

Het schrift der oorkonde van bisschop Otbert van Luik van 1108 Fr. 1 (Facsimile 1) kan niet tot het eerste kwart van de 12de eeuw behooren; het is een verscheiden tientallen jaren jongere nateekening. De eerste haal van de **n** is hier en daar naar rechts omgebogen (commorantium r. 3; tenent, quantum r. 4), zoo ook de **r** (rode, honore r. 2; commorantium r. 3); die verschijnt vaak in de interlineaire, gewoonlijk echter in den langen vorm, die evenwel meer dan eens eerst achteraf uit de korte veranderd is (ratione r. 7; contingere r. 10; libertatem r. 11). De haal van de **f** staat vaak op den regel (familiantibus r. 8; facientes r. 9). De ligatuur **et** is gewoonlijk interlineair heeft echter eens een ornament, dat boven den regel uitgaat (scilicet r. 4). De dateering van de woorden „Data est hec cartula" af is door de hand van den contekst later ingezet, en doelt dus in elk geval op het overhandigen der oorkonde.

De oorkonde van bisschop Adalbero van Luik van 1140 Fr. 4, (Facsimile 2), is in een sterk het boekschrift naderende minuskel van één hand, doch van het midden van den 10den regel, d. w. z. van de woorden „quos ipse cum consilio fratrum admiserit" af met zwarteren inkt geschreven. Het schrift is niet uniform. De **g** en de **m** verschijnen nu en dan in barokken vorm (ergo r. 6; graventur r. 9; integram r. 15 aan het slot). De in de hoogte getrokken **a** (advocati, allodivm r. 3) en de onder den regel doorgetrokken **i** (eiusdem, habuit r. 3) komen slechts nu en dan voor en zijn zonder consequentie gebruikt; de lange **s** wisselt af met de ronde slot-**s**, **v** met **u** ter aanduiding van den u-klank (allodivm r. 3, 4, 5; manum, parentum, suorum r. 3; locatum, allodium r. 5); de ligatuur **st** en het afkortingsteeken voor -ur komen in verschillende vormen voor; de **r**, meestal naar rechts omgebogen, is meermalen onder den regel doorgetrokken, nu en dan door ongewone toevoegsels aan de omgebogen schacht

Digitized by Google

(Sorores r. 8, sororum r. 11). Naast „est" (r. 3, 5, 6) komt ē voor (r. 9). In het verlengde schrift is het gebruik van de ligatuur & en de sterke afkorting ppetuū opvallend. Hier en ook elders (ppria r. 6; ppsitus vijfmaal r. 4 en r. 3 van onderen) komt de ligatuur pp voor, die voor het Neder-Rijnsche oorkondenschrift van 1140 anachronistisch is. Naar het schrift te oordeelen is dus Fr. 4 geen origineel, doch naar een origineel nageteekend.

Het schrift van de oorkonde van aartsbisschop Arnold van Keulen van 1140 Sept. 20, Kn. 389, is een loopende minuskel, waarin echter elementen van het boekschrift hier en daar aan den dag treden, bijv. de afkorting m̄s r. 10. Ook dit schrift is niet uniform: u wisselt onregelmatig af met v (ivgera r. 9, fluuivm r. 10), de ronde slot-s met de lange, et met de tironische afkorting (r. 21). Ook hier verschijnt de anachronistische ligatuur pp (appendiciis r. 5; p̄p viermaal r. 5 en 4 van onderen). Evenzeer zijn anachronistisch de ligatuur co (Embriconis r. 11) en de afkortingen oblatiōibus r. 2, attentaciōe r. 11, traditiōe r. 7 van onderen, ook māsos r. 9. De barokke m, die in Fr. 4 voorkwam, ontbreekt ook in Kn. 389 niet (perpetuum aan het slot der verlengde regels); een dergelijken barokken vorm heeft de S (Sextam r. 14). Ook het met krullen versierde afkortingsteeken voor -ur is hetzelfde als in Fr. 4. Kn. 389 kan om al deze redenen op originaliteit geen aanspraak maken; het is een nateekening van dezelfde hand als Fr. 4.

De oorkonden van bisschop Hendrik II van Luik van 1145 en 1147, Fr. 7 en Fr. 8, die nu in het Rijksarchief te Luik berusten, zijn afkomstig uit het archief van het nonnenklooster Sinnich bij Ambij. De nonnen waren daarheen overgeplaatst uit het nonnenconvent, dat van Kloosterrade uit op den hof Scharn gesticht was; het is de hof, dien Adalbert van Scharn volgens Fr. 7 in 1145 aan het klooster geschonken had. De verlegging van het convent naar Sinnich heeft volgens Fr. 11 in het jaar 1151 plaats gehad.

Het schrift der oorkonde van 1145, Fr. 7, verraadt zich als nageteekend in het bijzonder door de afwisselende vormen van de g (Ellenburg r. 2; genitricis, uirginis, r. 3; eligatur r. 12; exigat r. 13) en de r, welke laatste gewoonlijk interlineair en gebroken, een enkele maal interlineair en ongebroken (rodensis r. 7), vaak echter met onhandige verlenging onder den regel voorkomt (gratia r. 1: scarne, uir, Ellenburg r. 3; tradiderunt r. 4; Marie, Gabrielis, partem r. 5), ook door het verkeerde gebruik van de v voor

Digitized by Google

de **u** (huivs r. 1; svi r. 5; bonvariis r. 6; seruicivm r. 8; vtilior r. 12; vt r. 13). Van dezelfde hand als Fr. 7 is Fr. 8 (1147).

De oorkonde van bisschop Hendrik II van Luik van 1148, Fr. 9, Facsimile 3, toont een diplomatische minuskel, die niet uniform is. De lange **r** wisselt af met de interliniaire **r**, de lange met de ronde slot-s; naast „et" komt de ligatuur & voor, naast „pro" (r. 9) de afkorting. In de weergave van de u en v heerscht groote onzekerheid: viueret r. 7, inivnxerat r. 8, adivrauerat r. 8, ivssu r. 14. De ligaturen „et" en „st" hebben afwisselende, ten deele sterk barokke vormen (fasta, pastorum r. 12; predicte, iusticia r. 14; nostre r. 16), en ook aan andere letters zijn vaak versieringen aangebracht, bijv. aan de **g** in „legittime" r. 12 en „ego" r. 14, aan de **h** in „hec" r. 16, aan de **R** in „Romanorum" laatste regel. Anachronistisch is de **in** de hoogte getrokken **a** (Adeleidis r. 2; archangeli r. 6; archidiaconus r. 10, 16; archidiaconis r. 15; abbas r. 16, 17; anno voorlaatste regel) en de ligatuur bb (abbatibus r. 16).

Wij hebben in Fr. 9 bijgevolg niet een origineel, maar een nateekening voor ons. En wel zijn wij in staat ook den schrijver der echte oorkonde, die als voorbeeld gediend heeft, te herkennen. De **R** heeft in Fr. 9 nu en dan een versiering (Rodensi r. 7; Razonem r. 13), die eenmaal op een reeds aangehaalde plaats (Romanorum laatste regel) den vorm van een bovenverlenging met een vlagornament aangenomen heeft, in andere gevallen echter (Rodensi r. 15; Rege laatste regel) geheel ontbreekt, den schrijver dus in elk geval niet vlug uit de pen vloeit. Deze **R** met bovenversiering vindt men ook in de oorkonde van bisschop Hendrik van Luik voor de proostdij Meerssen van 1145, die bij Pirenne, Album belge de diplomatique pl. X B afgebeeld is. Zij is van een schrijver van den bisschop van Luik afkomstig, daar de terzelfder plaatse pl. X A afgebeelde oorkonde van bisschop Albero I voor St. Jacob te Luik van 1126 van dezelfde hand is. Aan deze hand kunnen wij ook de oorkonde van bisschop Hendrik II toewijzen, waarnaar Fr. 9 nageteekend is.

De schrijver van Fr. 4 en Kn. 389 heeft ook de oorkonden van aartsbisschop Arnold van Keulen van 1149 Kn. 477 (Facsimile 4), van bisschop Hendrik II van Luik van 1151 Fr. 12 (Facsimile 5) en van aartsbisschop Frederik II van Keulen van 1158 Kn. 652 geschreven. In Kn. 474 komt vaak de karakteristieke barokke **g** voor (septuaginta, vulgo r. 4; genitricis r. 5; legittimam r. 8; Eugenio, regnante, rege r. 2 van onderen). De vormen van de **b**, **d**, **r** en de

Digitized by Google

slot-s en die der ligatuur „et" zijn niet uniform; de u-klank in „allodium" is ook hier door **v** weergegeven (r. 3); pp is steeds geligeerd, wat ook nog voor 1149 een ongewoon vroeg verschijnsel zou zijn. Bijzonder opvallend is de afkorting t'nitatis in de invocatie en de a met een barok bovenornament r. 7. De diplomatische minuskel is niet geregeld volgehouden, doch nadert op enkele plaatsen het boekschrift (r. 10: ne quis invasione violenta que huic cartule). Fr. 12 blijkt van dezelfde hand te zijn als Fr. 4 door een groteske ligatuur & (r. 91), die wij in het verlengde schrift van Fr. 4 reeds aantroffen, en door de barokke **g** (sigili r. 2 van onderen), **m** (matrone, ecclesiam r. 4) en **S** (Stabulensi r. 11). Ook hier wisselen de omgebogen met de lange, meestal achteraf verlengde **r**, et en & (r. 8) af, ook hier wordt voor den u-klank nu en dan **v** geschreven. Ja, eenmaal komt een barok omhoog getrokken **a** (Augustini r. 5), een onder den regel doorgetrokken **i** (huius r. 3) en **u** (r. 7) voor. Dat Kn. 652 van dezelfde hand is als de overige stukken, treedt minder naar voren; het wordt echter bewezen door den vorm van het afkortingsteeken voor -ur, door de barokke **S** (Sevenich r. 3 van onderen) en de onzekerheid in de schrijfwijze van den u-klank (ivuenis r. 12; divrnalis r. 6 van onderen). Ook hier zijn de vormen van de **d**, **r** en **s** niet uniform.

Met de bezegeling der tot dusver besproken stukken is het als volgt gesteld. Aan Fr. 1 hangt, in een plica vastgeknoopt, aan een zijden streng van verbleekte geelroode kleur een sterk beschadigd zegel van bisschop Otbert, dat hem in borstbeeld toont. Of dit zegelbeeld dat van een echt stempel weergeeft, blijft onzeker; de bevestiging van het zegel moet echter met beslistheid onecht genoemd worden. Aanhangende zegels komen aan echte Neder-Rijnsche oorkonden niet vóór ongeveer 1130 voor; van de beide oorkonden van 1124 en 1130 die Ilgen in Meisters Grundriss I 4² (1912) blz. 25 noot 192 als voorbeeld aanhaalt, noemt hij de eerste zelf verdacht.

Het oudste geval van een bezegeling aan een zijden streng heeft Ilgen eveneens genoteerd. Het is de oorkonde van aartsbisschop Arnold I voor het klooster Siegburg van 1139 Kn. 375. Zij is onbetwistbaar echt; maar de wijze van haar bezegeling is op den invloed van het pauselijk privilege van 1066 Jaffé 4593 terug te voeren, dat ook op een deel van de redactie ingewerkt heeft. Wanneer eene

Digitized by Google

bezegeling aan een zijden streng nog in 1139 slechts onder deze zeer bepaalde omstandigheden tot stand gekomen is, kan dat in 1108 zonder inwerking van een pauselijk privilege zeer zeker niet geschied zijn. Een dergelijk privilege zal stellig ook voor de bezegeling van 1108 als voorbeeld gediend hebben, maar dat zou dan slechts het privilege van paus Calixtus II van 1122 Jaffé 6961 geweest kunnen zijn, en reeds daaruit zou de onechtheid der bezegeling van Fr. 1 volgen.

Fr. 4 en Fr. 12 hebben aan den ondersten rand van het perkament insneden, waarin geen zegelstreng bevestigd is.

Kn. 389 heeft in een plica vastgeknoopt een streng van dergelijke verbleekte geelroode zijde als Fr. 1; van het zegel is slechts een klein stukje was over.

Bij Fr. 9 is door een plica een perkamentstrook getrokken, waaraan geen zegel hangt.

Kn. 474 heeft, door het dubbele perkament van een 10 c.M. breede plica heen gedrukt, een echt zegel van aartsbisschop Arnold I; Kn. 652, links beneden afgedrukt, een echt zegel van aartsbisschop Frederik II.

De toestand der bezegeling is bijgevolg ongunstig voor de echtheid van Fr. 1, terwijl zij voor de overige stukken geen zekerheid verschaft. Toch getuigt de ongewone wijze der bezegeling van Kn. 389 en Kn. 474 met het oog op den schrifttoestand van beide stukken eerder tegen als voor de echtheid.

Het schrift der gezamentlijke tot dusver behandelde 9 oorkonden is duidelijk als nageteekend te herkennen. En wel zijn zij met uitzondering alleen van Fr. 1 alle van één hand (A) afkomstig, die ook van elders bekend is. Zij heeft in een loopende diplomatische minuskel de origineele oorkonden uit de jaren 1173—1178 no. 16 = Fr. 19 (Facsimile 6), no. 17 = Kn. 1154, no. 18 = Kn. 1055 en no 20 = Kn. 1099 geschreven. Door deze bevinding omtrent het schrift wordt de originaliteit der oorkonden van aartsbisschop Arnold I († April 1151) en van bisschop Adalberto II († Maart 1145) zonder meer uitgesloten; de oorkonden van bisschop Hendrik II († Aug. 1164) en van aartsbisschop Frederik II († Dec. 1158) zouden nog bij het leven van den uitvaardiger geschreven kunnen zijn; echter spreekt de nateekening naar een ouder voorbeeld ook hier beslissend tegen originaliteit.

Tot de nageteekende oorkonden, die door hand A geschreven

Digitized by Google

zijn, behoort ook Bijlage 2 = Kn. 1051, aartsbisschop Philips 1176. Haar datum valt wel is waar in de jaren, uit welke de boven aangehaalde origineele oorkonden, die A in het net geschreven heeft, afkomstig zijn; doch zij toont niet de regelmatige minuskel van deze stukken, maar het krullende, ongelijkmatige schrift der nateekeningen. Kn. 1051 is bijgevolg, naar het schijnt, naar een ouder voorbeeld vervaardigd, waarin de dateering niet stond.

Een groep op zich zelf vormen de oorkonde van aartsbisschop Arnold van 28 Aug. 1140 Fr. 3 = Kn. 386 en die van bisschop Hendrik van 1148 Bijlage 1 en van 22 Sept. 1151 Fr. 11. Zij zijn naar hun schrift te oordeelen eerst in de 15de eeuw ontstaan, en hun bezegeling kan bijgevolg op echtheid geen aanspraak maken.

Slechts in afschrift is ons een tweede oorkonde van aartsbisschop Arnold van 28 Aug. 1140, Kn. 387, overgeleverd.

Gaan wij over tot de uiteenzetting der innerlijke kenteekenen, dan zal men in het algemeen geneigd zijn, het protocol van een naar hare uiterlijke kenteekenen onechte oorkonde voor echt te laten gelden en de vervalsching in de contekst te zoeken. Dadelijk bij Fr. 1 gaat deze vooropstelling echter niet op. Het eschatocol kan niet uit een echte oorkonde van 1108 overgenomen zijn, gezien de onder de getuigen genoemde Keulsche aartsdiaken en domproost Johannes nog den 15den Mei 1110 als domdiaken voorkomt (Kn. 89). In zijn plaats is voor 6 Dec. 1110 Wezelinus opgetreden (Kn. 74), en in 1112 (Kn. 92) wordt dan Johannes voor de eerste maal als domproost genoemd. De reeks der getuigen van Fr. 1 is bijgevolg afkomstig van een oorkonde, die op zijn vroegst in Juni 1110 opgemaakt werd.

De getuigen behooren echter feitelijk tot een oorkonde van bisschop Otbert van Luik († 1117), daar onder hen Leodiensis archidiaconus Alexander en capellarii episcopi Wiricus, Liezelinus genoemd worden.

En wel zijn zij zeker afkomstig van eene handeling van 1108: de kerkwijding, die op 13 December van dit jaar te Rolduc plaats had.

Gezien nu de bewoordingen der dateering „Data est hec cartula anno dominicae incarnationis MCVIII, indictione I., anno vero Heinrici quinti regis III. Actum in ipso loco Rode idibus Decembris" slechts zóó kunnen begrepen worden, dat het overhandigen der

Digitized by Google

oorkonde bij deze handeling gebeurd is, kan de dateering in dezen vorm niet echt zijn.

Dat als uitvaardigers van een oorkonde van bisschop Otbert niet deze zelf, maar graaf Albert van Saffenberg en zijn zoon Adolf voorkomen, zou op zich zelf niet bedenkelijk zijn. Wij bezitten immers uit het jaar 1116 een door den domproost Frederik van Luik en het domkapittel uitgevaardigde oorkonde, die naar de aankondiging verluidt door bisschop Otbert bezegeld en met het anathema bekrachtigd is (Bormans et Schoolmeesters, Cartulaire de Saint-Lambert de Liège I 52 no. XXXII).

In Fr. 1 echter wordt bisschop Otbert later naast de beide graven als uitvaardiger op zeer opvallende wijze ingevoerd: De caetero quantamcunque libertatem potuerunt, tam ipsi quam Leodiensis episcopus dominus Otbertus eidem ecclesiae concesserunt.

Verder bezwaren tegen de echtheid van Fr. 1 blijken bij de vergelijking met het privilege van paus Calixtus II van 1122. Jaffé 6961 en met de gegevens der Annales Rodenses. Het eerste bevat een kiesprivilegie en de bepaling, dat de gekozen abt door den diocesaan-bisschop gewijd moet worden, van wien de abt en de kanunniken ook het chrisma, de heilige olie, de wijding der altaren en der kerken ontvangen moeten. Op de bewoordingen van deze bepalingen heeft een door de geadresseerden overgelegde oorkonde volstrekt geen invloed gehad, daar zij bijv. reeds in het privilege van Calixtus II voor St. Sophia te Beneventum van 29 Nov. 1120 Jaffé 6867 voorkomen, zooals ook uit de ons overgeleverde tekst daarvan nog te constateeren valt, hoewel hij blijkbaar geinterpoleerd is.

Geheel overeenkomstige en op sommige plaatsen met dezelfde woorden uitgedrukte bepalingen vindt men echter ook in Fr. 1. Men vergelijke:

Jaffé 6961.	Fr. 1.
Obeunte te nunc eius loci abbate vel tuorum quolibet successorum nullus ibi qualibet surreptionis astutia seu violentia praeponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars con-	libertatem.... eidem ecclesiae concesserunt, ita ut si deo auctore vel prepositura vel alio quolibet prioratu sublimari possit, sola electione fratrum promoveatur quicunque ipsis maxime idoneus

Digitized by Google

silii sanioris secundum Dei timorem providerint eligendum. Electus autem a diocesano benedicatur episcopo, a quo etiam chrisma, oleum sanctum, consecrationes altarium sive basilicarum et ordinationes clericorum vestrorum accipietis.

videbitur; isque solummodo curam fratrum de manu episcopi gratis et absque omni contradictione suscipiat. Nulli denique archidiacono, nulli decano, excepto proprio suo decano sive priori rationem reddant de suo vel familiae suae delicto. Oleum quoque et chrisma ab ipso Leodiensi episcopo quilibet fratrum accipiet in Pascha, a quo et potestatem habent recipiendi ad babtysmum et communionem et sepulturam liberorum hominum infantes vel quicunque ab eis exigunt cum parochiani sui licentia.

Met gebruik van Jaffé 6961 zijn bijgevolg in de oorkonde Fr. 1 bepalingen opgenomen, die reeds aan den toekomstigen proost of prior der kerk de rechten toekennen, die door Jaffé 6961 aan den abt — de eerste was volgens de Annales Rodenses in 1119 gewijd — verleend werden. Reeds de bezegeling van Fr. 1 aan een zijden streng liet immers een gebruik van het pauselijk privilege veronderstellen.

Voor de critiek van den verderen inhoud van Fr. 1 kunnen ons de Annales Rodenses van dienst zijn. Doch zij hangen juist op de plaats, die daarvoor in aanmerking komt, met een reeks wijdingsnotities samen, die in een copieboek uit de eerste helft van de 13de eeuw overgeleverd en door Franquinet blz. 93 afgedrukt zijn. Hun verhouding tot de Annalen moet dus eerst duidelijk gemaakt worden. Franquinet heeft hen (blz. 95 aanm. 1) als een bron der Annalen aangeduid. Dat dit onjuist is, bewijst de volgende confrontatie.

Digitized by Google

Wijdingsnotitie
Franquinet. blz. 93 vlg.

Anno i. d. 1104 initiatus est ad servitium dei Rodensis ecclesie locus a pie recordationis presbitero Ailberto Flandriensium natione, qui accepta inhabitandi potestate a comite Adelberto de Saffinberg, cuius totum erat allodium istius parrochie, ...

Expletis autem tribus annis, quibus in hoc loco solitariam vitam duxit, quidam ministerialis predicti comitis Embrico nomine de Meinscozen tradidit eidem loco possessiones et agros et vineas, et ab hiis duobus constructa est presentialis cripta, et eodem constructionis anno a domino Oberto Leodiensi episcopo consecrata est in veneratione s. Marie virginis et s. Gabrielis idibus decembris anno i. d. 1108 imperii domini Henrici huius nominis quinti III. anno, episcopatus ipsius domini Oberti XVIII. indictione I. epacta VI. die dominica. Dicitur et iste dominus Obertus fuisse contactus. Die proxima secunda feria consecrata est parrochiana Rodensis ecclesia.

SS. XVI 700 (i. pl. v. 690).

Comes iste nobilis fuit natione, cuius etiam inter caetera quae habuit plurima proprium fuit allodium huius Rodensis parrochiae.

Anno d. i. 1104, regni autem imperatoris Heinrici huius nominis quarti 47°, sedis vero Obberti Leodiensis aecclesiae episcopi 13°, indictione 12° ingressus est locum hunc Ailbertus sacerdos.

Blz. 703 (i. pl. v. 693).

His diebus habitavit apud Meinscozen ministerialis quidam comitis Embrico dictus ... Is ... dimissus una cum possessionibus a comite transtulit se huc cum coniuge Adeleida, liberis Herimanno et Margareta, conferens loco possessiones et mancipia, agros et vineta, horum traditione omnium aecclesiae a comite facta ...

Deposito interea sacrario construxerunt criptam in eodem loco sacerdos et frater Embrico ...

Anno d. i. 1108 indictione I. consecratus est locus Rodensis aecclesiae et cripta in honorem s. dei genitricis Mariae sanctique Gabrielis archangeli ab Obberto Leodiensis aecclesiae episcopo id. decembris die dominica luna nona, anno autem regni imperatoris Heinrici huius nominus quinti III.,

Digitized by Google

praesulatus vero eiusdem Obberti XVI regnante in perpetuum Domino.

Proxima hinc die consecrationis loci huius et criptae, id est feria secunda, dedicata est parrochiana s. Lamberti aecclesia a praedicto praesule Obberto... Obbertus iste contractus fuit corpore, et cophini baiulabatur subvectione, sed aecclesiasticas dignitates, ut tunc erat moris, distribuit venundatione.

Anno 1141 consecrata est in valle que prius Hubach vocabatur, nova sororibus ecclesia in honore s. Marie sanctique Johannis evangeliste a domino Arnoldo Coloniensi archiepiscopo, a quo ipse locus vallis sancte Marie est appellatus, concurrente II., indictione V., epacta XXII., feria IIII., VIII. kal. octobris, luna XX.

SS. XVI 709.

Anno ab i. d. 1132 consecrata est a domino Alexandro Leodiensi episcopo capella in honorem s. Johannis Baptiste II. Kal. junii.

Eodem anno (1132) consecrata est capella ab Alexandro Leodiensis aecclesiae episcopo, quinto presulatus eius anno, in honore s. Johannis baptistae II. kal. junii Friderico (huius aecclesiae praeposito) adhuc existente in comitatu imperatoris Lotharii.

Men ziet, dat in de wijdingsnotities van 1104, 1108 en 1132 niets staat, dat niet ook in de Annalen voorkomt, dat echter deze op verscheiden plaatsen nauwkeuriger opgaven hebben, bijv. de dateering van 1104, de namen van Embrico's vrouw en kinderen, de dateering van 1108 „anno regni imperatoris Heinrici huius no-

Digitized by Google

minis quinti III.", terwijl in de wijdingsnotities dit jaar onjuist als het 3de keizersjaar van Hendrik aangeduid is, eindelijk het episcopaatsjaar in de dateering van 1132. Van het zeer nauwkeurig gedateerde wijdingsbericht van 1141 daarentegen staat in de Annalen niets.

Bijgevolg komen de Annalen met de wijdingsnotities van 1104, 1108 en 1132 overeen, terwijl het bericht van 1141 zelfstandig is.

Aan het bericht van 1132 sluiten zich in het copieboek dan nog berichten van 1184, 1209 en 1224 en eindelijk een indulgentiebrief van den legaat Koenraad van 1224 aan. De geheele reeks is bijgevolg klaarblijkelijk pas bij de vervaardiging van het copieboek samengesteld. Voor de kritiek der Annalen of der oorkonden, die ons hier bezighouden, komen de wijdingsnotities in ieder geval niet in aanmerking.

Confronteeren wij nu de Annalen met de oorkonde Fr. 1, dan blijkt het volgende:

De Annalen vermelden uitvoerig den inhoud van een in onmiddellijke aansluiting aan de kerkwijdingg van Zondag 13 December 1108 uitgevaardigde oorkonde van bisschop Otbert van Luik. Deze inhoud stemt met dien van Fr. 1 in vele punten overeen. Volgens Fr. 1 hebben de beide graven van Saffenberg zich en hun erfgenamen de voogdij over de aan de kerk te Rode geschonken goederen voorbehouden, die echter geen recht op belasting of naturaliën in zich sluit, doch slechts een verplichting tot bescherming met een alleen op uitdrukkelijk verzoek van het convent uit te oefenen gezag zal zijn. Volgens de Annalen hebben de graven aan de kerk te Rode de voogdij, die hier niet door opsomming van bezittingen nader bepaald wordt, overgedragen, zoodat de prelaat de jurisdictie over de plaats, de bezittingen en de familie heeft. De graven en hun opvolgers echter zullen alleen een verplichting tot bescherming hebben en op de plaats der abdij en op haar bezittingen geen gericht houden, belastingen heffen of een andere bevoegdheid uitoefenen, doch slechts op uitdrukkelijk verlangen van den prelaat ingrijpen.

Dat is zakelijk hetzelfde als ook in Fr. 1 staat, maar de redactie wijkt zoo sterk af, dat men Fr. 1 niet zonder meer als de bron der Annalen veronderstellen kan.

Verder hebben volgens Fr. 1 de beide graven en de bisschop van Luik de vrije keuze der proosten en priors toegestaan, die van

Digitized by Google

den bisschop van Luik zalfolie en chrisma ontvangen en van hem ook het recht hebben de kinderen van vrijen of wie verder met verlof van een parochiegeestelijke daarom verzoek te doopen, te begraven en het vormsel toe te dienen. Volgens de Annalen heeft bisschop Otbert voor het geval dat het convent zich uitbreidt vrije keuze van den prelaat toegestaan, en dat de broeders van den bisschop van Luik chrisma en zalfolie ontvangen en het recht hebben zullen te doopen, te prediken en te begraven. Ook zullen de nutricii der kerk in aangelegenheden der zielszorg slechts aan den prelaat ondergeschikt zijn. Ook hier stemmen dus beide bronnen zakelijk in het belangrijkste overeen. Maar de Annalen gaan in enkele punten verder dan de inhoud der oorkonde; zij geven aan de broeders parochierechten in grooteren omvang en voegen er de bepaling over de nutricii aan toe, waarmede de aan nonnenkloosters werkzame geestelijken bedoeld zullen zijn. Men krijgt hier den indruk, dat de oorkonde door den annalist vrij gebruikt is.

Tegen deze veronderstelling schijnt de bij beiden voorkomende datum te pleiten. De Annalen geven als dag der kerkwijding Zondag 13 December 1108, luna IX, anno regni imperatoris Heinrici huius nominis quinti III, praesulatus vero eiusdem Obberti XVI op. Op denzelfden dag is de oorkonde gedateerd, maar zonder de luna en zonder episcopaatsjaar. Wel is waar zijn beide opgaven onjuist, de luna van 13 December 1108 zou moeten zijn VII in plaats van IX, en met dezen dag kan ook het 16de bisschopsjaar niet kloppen, daar Otberts voorganger reeds 31 Mei 1091 gestorven was. Evenwel is het niet aannemelijk, dat de annalist de dateering der oorkonde door de opgaven in questie aangevuld heeft; zij bewijzenn veeleer, dat zijn dateering niet uit Fr. 1 overgenomen is.

Zeer opmerkelijk is, dat de annalist uitdrukkelijk zegt: Haec igitur institutio libertatis aecclesiae huius corroborata est statim ab episcope auctoritate ipsius et banno, cartaque et sigillo. Hij legt dus nadruk juist op het samenvallen van handeling en beoorkonding, dat wel is waar ook in de dateering van Fr. 1 beweerd wordt, echter feitelijk niet plaats gehad heeft, omdat een der in 1108 aanwezige getuigen volgens de oorkonde reeds een waardigheid bekleedt, waartoe hij niet voor Mei 1114 opgeklommen is.

Dat de dateering van Fr. 1 niet van een echte oorkonde afkomstig, maar toevoegsel van den falsaris is, weten wij reeds. Evenwel vertoont zij ook harerzijds op een plaats een oorspronkelijker

Digitized by Google

redactie als de Annalen: zij duidt Hendrik V terecht aan als koning, terwijl de Annalen hem imperator noemen, wat hij pas in 1111 werd. Deze onjuistheid komt ten laste van den annalist zelf, want hij zegt in aansluiting aan zijn mededeelingen over de oorkonde van 1108 (MG. SS. XVI 694, 28): Conradus vero sacerdos, cum ministerialis regni esset et Heinrici imperatoris capellanus, accepta eiusdem Heinrici licentia et auctoritate regia tradidit aecclesiae hoc eodem die praedium suum, quod est situm apud Morsborne.

Met de oorkonde van bisschop Adalbero II van Luik Fr. 4 woordelijk gelijkluidend is die van aartsbisschop Arnold van Keulen Fr. 3 = Kn. 386, behalve dat hier Adalbero van Luik in plaats van Arnold van Keulen als getuige genoemd is. Wij kunnen dit stuk ondanks zijn blijkbaar veel later ontstaan reeds hier in ons onderzoek betrekken. Verder staat met Fr. 4 de slechts in afschrift overgeleverde oorkonde van aartsbisschop Arnold, Kn. 387, eveneens van 28 Aug. 1140, in verband.

Ook hier kunnen ons bij de kritiek der oorkonden de Annales Rodenses van dienst zijn.

Zij berichten op 1136 van abt Borno: Facta interim inquisitione locorum usquequaque Borno, si reperto huiusmodi loco posset sorores aput Rothe habitantes hinc transponere, optinuit hoc eodem anno a comite Adolpho de Saphemberch, ut vendicata valle quae nunc appellatur sanctae Marie, a possessoribus, quorum constat fuisse... concederet ei monasterium illis in icsa construere et non prohiberet eas ibidem cohabitare. Op 1137 vernemen wij, dat Bornos opvolger, abt Johannes, met den bouw der kerk in Marienthal begon en 1138 daar de eerste mis gevierd kon worden. En verder luidt het dan: Anno d. i. 1140 constructa apud Arulam [domo] in orientale parte illius aecclesiae cum utraque sua abside et oportuna maxime officinarum diversitate, ubi sorores erant collocandae, transtulit eas illuc Johannes praelatus huius aecclesiae, quae numero 30 et septem fuere, ea ab omnibus collaudata institutione, et conscriptis utriusque episcopi Adelberonis et Arnoldi cartis cum sigillatione, quia locus ille proprius sit huius aecclesiae et ipsae sorores omnino huic praelato debeant obedire nec intus vel extra committere officium aut mutare aut per se aliquam auctoritatem, quae ad fratrum pertineat regimen, audeant corroborare; sed praelatus

Digitized by Google

iste in sua teneat potestate universa disponere, quae tamen communi fratrum consilio fieri debent et constare.

Dat alles staat inderdaad ook in de oorkonden Fr. 3 en Fr. 4. Maar den belangrijksten inhoud daarvan verzwijgt de annalist opvallenderwijze, dat nl. Rudolf de Turri, dienstman van graaf Adolf van Saffenberg, met toestemming en op verzoek van zijn echtgenoote en van zijn drie zoons aan de kerk te Kloosterrade door de hand van zijn heer, den voogd van deze kerk, geschonken heeft: allodium quod habuit in Hubach... in quo ecclesia constructa est in honore dei genitricis Marie et Johannis evangeliste, in qua pauperes eiusdem ecclesie Rodensis sorores serviunt deo eiusque genitrici. Ipsum autem allodium cum vinea ad se pertinente que usque ad silvam porrigitur, locatum videlcet inter allodium ecclesie dei genitricis que est in Resene et allodium quod pertinet ad Vettelhouen et in ipsa ripa fluminis Hubach clauditur, cambivit idem Rudolfus cum allodio suo quod emerat propria substantia, quod scilicet positum est inter Defuernogen et ipsum claustrum in monte Logescosseh, et una pars sita est supra bortte et alia ad maren. Has duas partes dedit pro ipso allodio Nicholao de Frisheim filio Henrici ministeriali beati Petri Colonie.

Dan volgen in Fr. 3 en Fr. 4 uitvoerige bepalingen over de rechtsverhouding van het nieuwe nonnenklooster tot het moederklooster.

Trachten wij vast te stellen in hoe ver deze inhoud onverdacht is, dan doen wij het best daarbij van Fr. 3 uit te gaan. Dit stuk is wel is waar zooals het nu daar ligt pas veel later ontstaan, was echter volgens de aanwijzing der Annalen (SS. XVI 714) in dezelfde bewoordingen als Fr. 4 reeds in de 12de eeuw aanwezig.

Aan een echte oorkonde van aartsbisschop Arnold van 28 Aug. 1140 kunnen wij van Fr. 3 zonder meer toewijzen het begin tot de woorden „per manum domini sui ejusdem ecclesie advocati" en het slot van de woorden af „Hanc tam legaliter et pie factam traditionem". Uit dit laatste volgt, dat de echte oorkonde alleen een schenking bevatte; ook kunnen de namen van den schenker en de zijnen evenmin toevoegsel van een falsaris zijn als de aanduiding van den graaf van Saffenberg als voogd van Kloosterrade, die in de getuigenreeks terugkomt. Als voorwerp der schenking wordt het allodium Hubach genoemd en naar zijn ligging nauwkeurig beschreven; Rudolf heeft het van een dienstman der Keulsche kerk, Nicolaas van Friesheim, voor een ander, eveneens nauwkeurig aan-

Digitized by Google

geduid allodium, dat hij door koop verworven had, geruild. Ook daartegen kan men geen bezwaar hebben, al is ook de uitvoerige plaatsbeschrijving wellicht later toevoegsel.

Op dit allodium echter staat volgens Fr. 3 reeds het nonnenklooster! Het is zonder meer duidelijk, dat dit een anachronisme is; pas na de overgave van het stuk grond aan de kerk van Kloosterrade kan het nonnenklooster ingericht zijn.

De vermelding daarvan in Fr. 3 en de geheele op zijn verhouding tot de moederkerk betrekking hebbende passus „justum preterea videtur... loco eius substituatur" blijkt daarmede toevoegsel van den falsaris. De echte oorkonde Fr. 3 A bevatte de schenking van een allodium door den dienstman Rudolf de Turri aan de kerk van Kloosterrade, wellicht met het oog op een daar te stichten nonnenklooster, maar verder niets.

Of voor de met Fr. 3 gelijkluidende oorkonde van bisschop Hendrik van Luik, Fr. 4, een echt voorbeeld verondersteld worden kan, blijft onder deze omstandigheden zeer twijfelachtig. Voor een eenvoudige schenkingsoorkonde bestond geen behoefte haar door den bisschop van Luik te laten herhalen.

Van dezelfde zegeloorkonden als op 1140 in de Annalen is ook in de in afschrift overgeleverde oorkonde Kn. 387 sprake. Zij zegt, dat de abt, nadat hij de vrouwelijke ingezetenen van Kloosterrade naar Marienthal overgeplaatst had, conscriptis cartis de respectu et obedientia, quam eaedem sorores abbati et ecclesiae suae, a qua transmissae sunt, exhibebunt omnibusque legitime dispositis, hun eenige akkers en wijnbergen heeft toegewezen. Daarmee wordt dus op den inhoud van Fr. 3 en Fr. 4, die wij als onecht meenen bewezen te hebben, gezinspeeld. Verder echter zegt Kn. 387, dat de nonnen van Marienthal den abt om een schenking pro edificiorum perfectione verzocht hadden en de abt, accepto seniorum fratrum qui tum aderant consilio, haar een reeks bezittingen toegewezen had. Dat alles zou in Keulen op denzelfden 28sten Augustus 1140 moeten gebeurd zijn, waarop Fr. 3 en Fr. 4 uitgevaardigd werden! Het is dus nauwelijks nog noodig, er op te wijzen, dat de inhoud van Kn. 387 ook overigens bedenkingen opwekt. Zoo is met de schenking van een wijnberg bij Marienthal de volgende geheel onmogelijke bepaling verbonden: Cum (vinea) sit illis contigua et opportuna, dedit hanc ipsis libertatem ut si quam eiusdem quantitatis et valoris vineam in terminis villae de Arwiler

Digitized by Google

postmodum obtinere possent, eandem abbati et fratribus legitima assignabunt permutatione aut alia quacumque conventione cum abbatis et fratrum consensu ecclesie suae perpetue possidendam consignabunt. Porro si sorores id facere recusaverint aut neglexerint, proprietas dictae villae cum praenonimatis allodiis ad ecclesiam Rodensem revertentur.

De oorkonde Kn. 387 is blijkens dit alles onecht, en men kan uit haar niet afleiden, dat Fr. 3 en Fr. 4 reeds in 1140 aanwezig waren. Voor het getuigenis der Annalen over dit punt echter is het verband van belang, waarin zij met Kn. 387 staan. Men vergelijke:

Annales Rodenses SS. XVI 714.	Kn. 387 = Miraeus IV S. 369.
Anno d. i. 1140. Constructa [domo] aput Arulam in orientali parte illius aecclesiae... ubi sorores erant collocandae transtulit eas illuc Johannes praelatus huius aecclesiae, quae numero 30 et septem fuere, ea ab omnibus collaudata institutione, et conscriptis utriusque episcopi Adelberonis et Arnoldi cartis cum sigillatione, quia locus ille proprius sit huius aecclesiae, et ipsae sorores omnino huic praelato debeant obedire...	cum abbas Rodensis ecclesiae... transposuisset sorores eiusdem ecclesiae... conscriptis cartis de respectu et obedientia quam eaedem sorores abbati et ecclesiae suae, a qua transmissae sunt, exhibebunt, omnibusque legitime dispositis discrevit eis abbas quaedam allodia agros et vineta, non ut ea penitus sequestraret ab ecclesia Rodensi, cuius propria sunt et possessiva, sed ut illis pro tempore suppeditarent nutrimenta. Quorum hic subiecta continentur vocabula.
Tunc discrevit eis Johannes agros et vineta, quae etiam illis paulo ante erant a Bornone designata, non ut ea penitus sequestraret ab hac aecclesia, cuius propria sunt et possessiva, sed ut illis pro tempore suppeditarent nutrimenta, quorum hic subiecta continentur vocabula	
curtis aput Meinscozen cum familia, agrique et vineta; Nenthrothe cum possessionibus et fami-	Allodium videlicet Rudolphi qui dictus est de Turri cum vineis, Gi-

Digitized by Google

lia; Gyzenrothe cum agricultura curtis aput Asch quae dicitur Roth cum agricultura, et ibidem unus censualis mansus.

Apud Burnen dimidius censualis mansus. Apud Milchwilre VII sol. Coloniensis monetae exceptis duobus denariis. Apud Gudolphrothe VII sol. et IV den. Coloniensis monetae. Apud Fristheim IV sol. Coloniensis monetae exceptis duobus denariis. Aput Wanle molendinum X solidorum et trium obolorum Coloniensis monetae.

sollicitabant Johannem pro vinea.

vgl. boven.

accepto seniorum consilio concessit eam illis

vgl. boven.

SS. XVI 712.

Tunc plantata est vinea apud Arwilre quae nuncupatur Hechenbrucha, aecclesiae huic, in clivo cuiusdam montis, ubi locus erat communis.

SS. XVI 713.

Tunc plantabant vineam in clivo montis occidui, ab occidente septis imminenti, ex iure civilitatis huius aeclesiae.

senrothe cum agricultura apud Asch. Allodium quod dicitur Roth cum agricultura et quadam silva. Et huic inferius terra Walpreschsfort nuncupata et ibidem unus censualis mansus. Apud Bornen dimidius censualis mansus. Apud Nieuwilre VII sol. et IV den. Coloniensis monetae. Apud Gudolph-Rothe VII sol. Coloniensis monetae. Apud Friesthem IV sol. Coloniensis monetae exceptis duobus denariis. Apud Wanle molendinum X sol. et III. obulorum.

Sollicitabent autem abbatem cum humili supplicatione... cum praenominata bona tantae multitudini, quae triginta et septem fuere, victus subsidium vix praestare possent.

Abbas autem accepto seniorum fratrum qui tum aderant consilio

Allodium apud Meniscozen cum agris et vineis, Nentrothe cum possessione et agricultura.

Eadem lege concessit ipsis vineam quae a sinistris ad exitum eiusdem vallis est sita in clivo montis pendula.

Digitized by Google

Klaarblijkelijk heeft de schrijver der oorkonde van de Annalen gebruik gemaakt. Hij is echter met den Annalentekst merkwaardig willekeurig omgesprongen. De bezittingen te Mayschoss en Nenderoth staan in de Annalen op een veel vroegere plaats dan in de oorkonde, en deze noemt in aansluiting daaraan nog: mansum cum dimidio, quem ante annum a Theodorico de Bodenheim Rodensis emit ecclesia, wat in de Annalen niet staat. De opgave der Annalen, dat het nonnenklooster 37 ingezetenen had, wordt in de oorkonde eveneens op een geheel andere plaats gebruikt. De in clivo montis aan het einde van het Marienthal gelegen wijnberg wordt in de Annalen op 1140 niet vermeld. Met welken van de beide daar reeds op 1136 en 1137 voorkomende wijnbergen hij identiek is, blijft onzeker; in ieder geval echter wordt op beide plaatsen eveneens de uitdrukking „in clivo montis" gebruikt. Heeft de vervaardiger der oorkonde een van deze plaatsen, die immers met de bepalingen van 1140 in geen duidelijk verband staan, gebruikt? Of wordt de stilistische overeenstemming soms daardoor verklaard, dat de annalist de vervaardiger der oorkonde is? Zou dat blijken, dan zouden daarmede zijn opgaven over de oorkonden van 1140 iedere bewijskracht voor de echtheid daarvan verliezen.

Van de oorkonde van bisschop Hendrik II van 1145, Fr. 7 zijn aanvangs- en slotprotocol in overeenstemming met het gebruik der kanselarij; in het laatste wordt als inhoud van de oorkonde tweemaal een traditio opgegeven. Maar het juiste voorwerp daarvan vinden wij in Fr. 7 niet meer, en nog minder kunnen de uitvoerige bepalingen over de voogdij als bestanddeel van den echten tekst gelden. Zij zeggen, dat Adalbert van Scharn de kapel te Scharn aan de kerk te Kloosterrade heeft overgedragen tali conventione, ut abbas Rodensis ecclesie in ipso predio divinum servitium sive fratrum sive sororum statueret, qui omnimodam obedientiam et subiectionem tam fratribus quam abbati eiusdem ecclesie exibeant. Maar volgens de opgave der Annales Rodenses (SS. XVI 717) heeft Adalbert de schenking gedaan tali significatione, ut ibi saltim divina ab aliquo celebrarentur sacerdote huius aecclesiae, sed abbas posuit illuc sorores, quamvis hoc non comprobarent fratres, arbitratus eis ibi plurimum subventuros fuisse Traiectenses.

Digitized by Google

Met Fr. 3, Fr. 4 en Fr. 7 staat de oorkonde Fr. 11 in innerlijk verband, die naar haar uiterlijke kenteekenen gelijktijdig met Fr. 3, maar veel later dan Fr. 4 en Fr. 7 ontstaan is.

Ter vervaardiging van Fr. 11 is een echte schenkingsoorkonde van bisschop Hendrik van Luik van 22 Sept. 1151, Fr. 11 A, gebruikt, zooals het met de woorden „Huic traditioni interfuerunt" ingeleide eschatocol bewijst. Echt is in Fr. 11 echter ook het aanvangsprotocol en de zin „Notum facio... liberalitate principum et oblationibus fidelium aucta et promota est". Op zijn bewoordingen heeft, zooals de aangehaalde plaats aantoont, een pauselijk privilege, en wel dat van Innocentius II voor de domkerk van Luik van 16 Mei 1143, Jaffé 8366, invloed gehad, welks sporen sedert 1148 ook in andere oorkonden van bisschop Hendrik II van Luik gevonden worden: 1148 voor St. Nicasius te Reims, Compte rendu de la commission royale XIV blz. 195; 1151 voor St. Jacob te Luik, Martene, Amplissima Collectio I kol. 813; 1156 voor het klooster; Vlierbeek, Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de Belgique I blz. 357.

Voor het overige echter kan de contekst van Fr. 11 niet echt zijn. Hij bericht, blijkbaar op Fr. 7 zinspelend, dat abt Rutgerus de nonnen, quas sexto hinc retroacto anno apud Scharnen posuerat, naar Neder-Sinnich overgeplaatst en hun een lange reeks bezittingen overgedragen heeft, non ut ea penitus sequestraret ab ecclesia sua Raedensi, cuius propria sunt et possessiva, sed ut illis pro tempore suppeditaret nutrimenta. In de eerste plaats noemt hij het van het klooster St. Jacob te Luik gekochte allodium te Sinnich zelf. Van dezen koop berichten op 1151 ook de Annales Rodenses; zij zeggen echter geen woord van een toewijzing van het goed aan het nonnenconvent te Sinnich, die bijgevolg in het jaar 1151 zeker niet geschied is. Dan volgen uitvoerige bepalingen over de verhouding van het Sinnicher convent tot het moederkloster, woordelijk gelijkluidend met die over het Marienthaler convent in Fr. 3 en Fr. 4. Zij kunnen in de echte traditie-oorkonde Fr. 11 A evenmin gestaan hebben als in Fr. 3 A, toonen veeleer aan, dat Fr. 11 behalve met Fr. 7 ook met Fr. 3 en Fr. 4 in verband staat en bijgevolg evenals Fr. 3 in een uitvaardiging van de 12de eeuw zal bestaan hebben.

De oorkonden van aartsbisschop Arnold van 20 Sept. 1140, Kn. 389, en van bisschop Hendrik van 1147, Fr. 8, zijn beide op e e n

Digitized by Google

plaats zonder twijfel echt: dateering en getuigen moeten beiden uit een echte oorkonde van Arnold en Hendrik afkomstig zijn, die wij Kn. 389 A en Fr. 8 A noemen.

De contekst van Kn. 389 en Fr. 8 stemt voor een groot gedeelte bijna woordelijk overeen. Doch Fr. 8 bevat veel meer dan Kn. 389: behalve de passage „Benefitium quoque fratris Hildebrandi ... iuxta silvam predicti nominis" (Fr. blz. 12), op welke plaats in Kn. 389 de passage „Predictus etiam comes Adolfus.... proxime Rodensis ville liberam dimisit ecclesie" staat, ontbreken in Kn. 389 de korte zin „Matholphus de Riterche.... iuxta rivum Anstelam dedit ecclesie" (Fr. blz. 12), de zinsneden „Gunthardus nepos Megenzonis.... tria bonuaria apud Evescenrode" en „A fratribus de Lunnecho.... in Sethme predicte ecclesie" (Fr. blz. 13), en voorts de geheele tweede helft van den contekst van Fr. 8 van de woorden „Meis autem temporibus" (Fr. blz. 13 beneden) af, die in den druk bij Franquinet twee volle bladzijden vult.

Deze gedeelten van Fr. 8 zijn onecht, dat blijkt zonder meer, wanneer men een deel daarvan tegenover de Annales Rodenses plaatst.

Annales SS. XVI 721.	Fr. 8 (S. 14).
1151. His diebus habuit aecclesia s. Jacobi allodium aput Sinneche a Cristiano nobili viro de Owen dicto, qui hoc contulerat illi aecclesiae pro salute animae suae. Allodium hoc emit abbas hoc eodem anno ab abbate et conventu illius aecclesiae episcopo commertium ut moris est confirmante. Et cum illis appendisset argentum, assignaverunt nobis allodium aput Sinneche ut dictum est consitum advocatiae Heinrico subicientes dominatum.	A Stephano abbate et fratribus totius capituli, nostro quoque assensu per manus advocatorum utriusque ecclesie emit Rodensis ecclesia allodium quod quidam liber homo Christianus nomine ecclesie beati Jacobi tradiderat. Ad ipsum allodium pertinet capella in inferiori Sinneche cum omnibus suis appenditiis.
1153. Assignatum venale allodium quod Curlo nuncupatur a possessore Reinberto nobili viro pro eo quod coram positum im-	Reinbertus dictus Suzcespere totum allodium suum quod dicitus Curla et iacet in parochia Douvern, cum necdum haberet le-

Digitized by Google

peteretur a Wasenbergensi castro, comparavit illud abbas aecclesiae CX marcarum commertio. Et cum non haberet argentum, statuit nummulariis ab eodem allodio pactum et illi dederunt pretium, donec eis carne solutis liberum remaneret aecclesiae idem allodium. Quod etiam usque quaque solebat facere, ut sic terminos aecclesiae posset dilatare. Et appendit illi argentum, et ille tradidit aecclesiae allodium quasi X mansorum. Sed Gerardus praedicti castri dominus iniustam emptionem hanc est causatus, unde V marcis ab abbate est delinitus.

gitimam predicte vendidit ecclesie acceptis ab ea C et X marcis et legitima super altare delegavit donatione.

De oorkonde van 1147 vermeldt dus aanwinsten, die pas in 1151 en 1153 verkregen zijn.

Doch Fr. 8 is niet alleen door de inlasschingen, die in Kn. 389 niet voorkomen, vervalscht. Ook het deel van den contekst, dat ook in Kn. 389 gevonden wordt, is onecht, en wel niet alleen in Fr. 8, maar ook in Kn. 389. Het zinspeelt reeds dadelijk met de woorden „comes Adelbertus de Saphenberg post omnia beneficia, quibus predictam honeste dotavit ecclesiam postque datam omnimodam libertatem sicut plenarie sub sigillo Oberti episcopi continetur" op de boven besproken onechte oorkonde Fr. 1.

Men zou dit, gezien ons nog onbekend is in welken tijd dit stuk vervaardigd is, niet beslissend willen achten. Maar voor de onechtheid van Kn. 389 kan nog een andere grond aangevoerd worden. De eerste zin van den contekst van Fr. 8 „Notum facio.... aucta vel promota est" hebben wij bijna woordelijk als bestanddeel van een echte Luiksche oorkonde van 1151, Fr. 11 A, ontmoet. Of hij van daar in de vervalsching Fr. 8 overgegaan is of ook in Fr. 8 A gestaan heeft, blijft onzeker; in ieder geval echter kan hij in Kn. 389, waar hij in eenigszins verkorte bewoording terugkeert, niet echt zijn.

Digitized by Google

Voor de vervalschte stukken Kn. 389 en Fr. 8 hebben traditie-acten als bron gediend, die ook in de Annales Rodenses verwerkt zijn. Doch de falsaris der oorkonden heeft den inhoud van zijn bron meermalen in overeenstemming met de veranderde omstandigheden omgewerkt. Een bijzonder opvallend voorbeeld daarvoor zijn de opgaven over de bezitting te Riempst.

Annales Rodenses SS. XVI 705 i. pl. v. 695).	Kn. 389 en Fr. 8.
Anno d. i. 1110... cuius corpore deposito sepulturae... tradidit altari filius comes Adolphus pro anima patris quaedam sui singularia quatuor aecclesiarum iura, quae habuit in Haspania, id est aliquas in quatuor parrochiis decimas cum modica apud Rimst terra, quae plerumque verbo succincta subsequens declarat litteratura.	In obitu vero eiusdem comitis Adelberti praedictus filius eius Adolfus comes decimas quas in predio suo Rimest et Gelliche et Heidene et Breidelo et Geneche possedit cum omnibus appenditiis suis, sex quoque bonuaria in Rimest et tres curtes quae apud ipsos vocantur hovestede pro anima patris sui eidem tradidit ecclesiae.

Tot de bronnen van de passage „Preterea in ipso allodio Rode.... quam socer eius fuerant, confirmavit" behooren de oorkonde van aartsbisschop Frederik I, Kn. 231 en eene oorkonde van 1121 over de bezitting te Ritzerfeld (ten Noorden van Kloosterrade), die ook in de Annalen SS. XVI 701 gebruikt is. De inhoud der passage „Predictus etiam comes Adolfus... Rodensis ville liberam dimisit ecclesie", die alleen in Kn. 389 staat, vindt men evenals die der zoo juist vermelde passage „Preterea in ipso allodio...." in de Annalen, en wel in onmiddellijke aansluiting aan de met deze passage overeenkomende plaats. De inhoud der passage „Rudolfus de Evezenrode..... ad prefatam dederunt ecclesiam" komt ook voor in de Annalen op 1135 SS. XVI 711 en 1138 SS. XVI 713.

Maar ook voor de in Kn. 389 ontbrekende bestanddeelen van Fr. 8 hebben als bron oorkonden gediend, welker inhoud ook in de Annales Rodenses verwerkt zijn. Met de passage van Fr. 8 „Benefitium quoque fratris Hildebrandi... iuxta silvam predicti nominis" komt in de Annalen een bericht op 1143 SS. XVI 716 overeen; met de passage „Matholphus de Ritterche... iuxta rivum Anstelam eidem dedit ecclesie" een bericht op 1112 SS. XVI 697, volgens

Digitized by Google

welke echter de 40 iugera niet door Matolphus van Richterich, doch door zijn moeder Richesca geschonken zijn; met de passage „A fratribus de Lunnecho.... in Sethme predicte dedit ecclesie", berichten op 1132 en 1144 SS. XVI 710 en 716; met de tweede helft van den contekst (van de woorden af „Meis autem temporibus" Fr. blz. 13 beneden) berichten op 1146 SS. XVI 718 (allodium te Schleibach), op 1145 SS. XVI 717 (bezitting te Büsbach en Goé bij Limburg), zoo ook de berichten op 1151 en 1153, die boven reeds meegedeeld zijn.

De geheele oorkonde Fr. 8 is bijgevolg evenzoo bewerkt als Kn. 389; zij is van denzelfden opsteller afkomstig. De uniformiteit van het dictaat verraadt zich dan ook in wendingen als „tres curtês que apud ipsos vocantur hovestede" (Kn. 389 en Fr. 8 blz. 11) en „partem prati quod villani lesch vocant" (Fr. 8 blz. 15).

Van de passage „A fratribus de Lunnecho.... curtem unam in Sethme predicte dedit ecclesie", die in Fr. 8, maar niet in Kn. 389 staat, komt een deel ook voor in de oorkonde van bisschop Arnold van 29 Dec. 1149, Kn. 474.

Fr. 8.	Kn. 474.
(13). A fratribus de Lunnecho in eadem villa LXX iugera et curtem que et propriam silvam et ius habet in communione ruriculari. Item a quodam Ruberto filio Reinaldi XV iugera et a quodam Gerardo de Rudinc XV iugera et eo amplius, et curtem que eque propriam silvam et ius habet in villari communione Rodensis emit ecclesia.	Predicte quoque ecclesie fratres emerunt ab abbate de Lunneche Fulmaro et fratribus eius per manus advocatorum utriusque ecclesie septuaginta diurnales et unam legitimam curtem in villa que Ambele dicitur. Idem etiam fratres a Ruberto filio Reinoldi emerunt quindecim diurnales et a Gerardo filio Reteri de Rudig tredecim diurnales et unam legittimam curtem in predicta villa.

Intitulatio en dateering van Kn. 474 zijn, evenals het meerendeel der getuigen, in elk geval van een echte oorkonde afkomstig, die wij Kn. 474 A noemen. De dateering blijkt in de aartsbisschoppelijke kanselarij opgesteld te zijn door de opgaven „presidente Eugenio III" en „regnante... Conrado secundo". Vgl. Kn. 424 (1144) „presidente papa Lucio" en Kn. 451 (1147) „regnante Conrado II".

Digitized by Google

Daarentegen is de inscriptio „successoribus meis omnibusque tam futuris quam presentibus fidelibus Christi feliciter", zooals de oorkonden van bisschop Hendrik II van Luik van 1151 Fr. 11 en Martene, Ampl. Collectio I blz. 813 (voor St. Jacob te Luik) aantoonen, geen Keulsch, maar Luiksch dictaat, kan dus in Kn. 474 niet echt zijn. De corroboratio van Kn. 474 „Quia igitur iustum est, nos pauperum Christi cuius vices gerimus in terris, patres et protectores existere..." vindt men ook in Kn. 389; zij is waarschijnlijk zoowel hier als daar onecht. De betiteling „vicarius Christi" hebben de bisschoppen in vroegere eeuwen weliswaar vaak aangenomen; doch in de 12de eeuw blijft zij reeds den paus voorbehouden.

Ook tegen den inhoud der oorkonde Kn. 474 kan men bedenkingen inbrengen. Behalve het boven medegedeelde bevat zij een traditie van den Keulschen dienstman Johannes van Bornheim en een schenking van Werner Rufus van Mersch (N. O. v. Gulik). Van beide berichten ook de Annalen:

Annales SS. XVI 719.	Kn. 474.
A. d. i. 1147 Johannes de Burnheim et Elisabeth uxor eius ministeriales erant s. Petri Coloniae nulla adhuc potiti prole, quae sibi posset succedere. Unde accepta episcopi auctoritate dederunt aecclesiae 70 iugera terrae cum curte habitationis suae, quae omnia aput Burnheim constant sita fuisse. Ipsi vero victualitate insigniti sunt ab abbate, ut quamdiu alter eorum superesset, fruretur haereditate, sed defuncto utroque libera remaneat terra aecclesiae. Johannes autem cum expeditione est profectus et in profectione XIII. Kal. ian. defunctus.	Johannes de Burheim filius Theoderici consensu et petitione uxoris sue Elisabeth allodium suum quod in predicta villa Burheim hereditario iure possedit et a coheredibus suis alterius hereditatis portione emancipaverat, 70 videlicet diurnales et curtem proprie inhabitationis que vulgo hovestat dicitur, tradidit per manum meam, utpote ministerialis beati Petri, ecclesie dei genitricis Marie et sancti Gabrielis in Rode pro redemptione animarum tam sue quam uxoris sue et utriusque parentum.
SS. XVI 720.	
Anno d. i. 1150 Warnerus qui dicitur Rufus, cum haberet apud Mercene iugera 24 et unam cur-	Wernerus qui dictus est Rufus de Mercene proprius beati Petri in villa sua 30 diurnales et unam

Digitized by Google

tim et 4 ingera apud Bettenhoven (1), dedit ea aecclesiae cum tribus. quas habebat filiabus, quae omnes indutae regulari veste sunt aput Scaernen inter sorores collocatae. Haec autem terra, quamvis Warneri fuisset propria, advocatiae tamen Juliacensi est subiecta unde ibi tria in anno placita possessor eius debet adire.

curtem per manum meam predicte donavit ecclesie.

Kn. 474 beoorkondt dus op den 29 Dec. 1149 niet alleen de schenking van een reeds in December 1147 op den kruistocht gestorvene, wat desnoods mogelijk zou zijn, maar ook een schenking die feitelijk pas in 1150 gebeurd is.

Ook deze vervalsching komt ten laste van den opsteller van Kn. 389 en Fr. 8, wat met het oog op haar verband met beide stukken en de Annalen niet twijfelachtig zijn kan. Bovendien komt met de boven (blz. 44) uit Fr. 8 en Kn. 389 aangehaalde zinswendingen in Kn. 474 overeen: curtem proprie inhabitationis que vulgo hovestat dicitur.

De opsteller van Kn. 389, Fr. 8 en Kn. 474 is echter ook die van Fr. 7, waar men leest: proprie inhabitationis curiam (2).

De oorkonde van bisschop Hendrik II van 1148, Fr. 9, is door Franquinet naar het kopieboek uit de 13de eeuw met zeer veel fouten gedrukt. Aan het slot van de getuigenreeks moet staan: p r e t e r frequentiam clericorum et laicorum, en aan het slot der dateering: regnante Cunrado rege Romanorum, episcopatus nostri III.

Beginprotocol, getuigen en dateering zijn onberispelijk en men kan ze bijgevolg veronderstellen in een echte oorkonde Fr. 9 A In den contekst echter zijn verscheiden dingen, waartegen men bezwaar moet hebben. De bisschop zegt, dat de edelvrouwe Adelheid van haren echtgenoot Reinier van Beek (ten Zuiden van Sittard) de kerk te Spaubeek (eveneens ten Zuiden van Sittard) legitima donatione secundum consuetudinem terre nostre in dotem ontvangen heeft, cum omni decimatione, quam ab antiquo habuit,

1) Ten oosten van Gulik.
2) Het woord „proprie" is in den druk bij Franquinet uitgevallen.

Digitized by Google

et omni dote sua. Daarbij is in de eerste plaats opvallend, dat de bisschop van de gewoonte zijns lands spreekt, ten tweede, dat de toewijzing van een weduwgoed naar deze gewoonte geschied zal zijn, ten derde dat dit weduwgoed in een kerk met alle tienden en alle geschonken goederen bestaat, en ten vierde, dat deze met hetzelfde woord dos aangeduid worden, dat kort te voren in de beteekenis van weduwgoed is gebruikt. Niet minder stuitend is de verdere bewering, dat Adelheid deze kerk aan de abdij Kloosterrade overgedragen heeft primo pro anima mariti sui domini Reineri, qui dum adhuc viveret ut hoc faceret mirabili studio ei iniunxerat et sub intimatione divini examinis eam adiuraverat. Voorts is de opgave bevreemdend, dat bij Adelheids schenking plures ipsius domine ministeriales et homines aanwezig zouden geweest zijn, daar een dergelijk gevolg bij een eenvoudige edelvrouw uit de 12de eeuw niet aangenomen kan worden. Verder zegt de bisschop: Hec donatio per manum Willelmi nobilis viri de Glene legitima facta et per pastorem eiusdem ecclesie Razonem in dedicatione ecclesie b. Lamberti martiris et b. Marie ad me iussu predicte domine suo deportata est et ego sicut iusticia requirit ecclesiastica ipsam donationem Rodensi banno confirmavi ecclesie. De rol, die hier de parochiegeestelijke van Spaubeek als overbrenger van de schenking aan den bisschop speelt, is zeer merkwaardig; ook is het opvallend, dat de bekrachtiging sicut iusticia requirit ecclesiastica moet geschied zijn. En eindelijk bevreemdt het, dat de bisschop van de menigte geestelijken en leeken spreekt, que ad nostram dedicationem innumerabilis solet occurrere.

De contekst van Fr. 9 moet bijgevolg in zijn geheel als onecht verworpen worden, en ook het eschatocol is niet vrij gebleven van vervalsching.

Aanleiding en tijd van ontstaan der vervalsching blijkt uit de oorkonde van aartsbisschop Philips van Keulen van 1175 Kn. 1154. Volgens deze is over de kerk van Spaubeek, die Adelheid van Beek aan de abdij Kloosterrade overgedragen had, strijd tusschen deze en den broeder van den aartsbisschop, Goswin, ontstaan, die de helft van het geheele allodium van Reinier van Beek van Arnold, Reinier's broederszoon, verkregen heeft. Deze strijd is ook door Goswin's gelijknamige zoon voortgezet, en de aartsbisschop beslist hem ten gunste der abdij cognita veritate tam ex testimonio vivorum, qui huic donationi intererant, quam ex privilegio venerabilis Leodiensis episcopi domini Henrici secundi.

Digitized by Google

Volgens de oorkonde van bisschop Hendrik van 1151, Fr. 12, heeft Jutta, de weduwe van hertog Walram II van Limburg (1119—1139) bij haar intrede in de abdij Kloosterrade met toestemming van haar zoons Hendrik en Gerard eigenhandig aan genoemde kerk overgedragen ecclesiam in Lomundesheim cum omni dote sua et familia eiusdem ecclesiae et decimis ad eam pertinentibus. Bij gelegenheid van haar begrafenis hebben de bovengenoemde zoons van Jutta te zamen met haar kleinzoons, Arnold, zoon van graaf Robert van Lunneburg (sic) bij Jutta's dochter Beatrix, en Diederik, zoon van graaf Ekbert van Titkelenburg (sic) bij een tweede dochter van Jutta, de kerk te Lommersum aan de kerk van Kloosterrade overgegeven en bisschop Hendrik, caritate ipsius castissimae matronae Rode ad sepulturam eius gekomen, heeft deze schenking bekrachtigd.

De oorkonde toont sporen van een Luiksch kanselarijdictaat, de toevoeging „huius nominis" in de intitulatio en de opgave van epacte en concurrentes in den datum. Evenals dit is dus ook de reeks der getuigen uit een in de bisschoppelijke kanselarij opgestelde oorkonde van Hendrik II afkomstig. Juist daarom echter moet de verdere bewoording stuitend genoemd worden. Het moge aannemelijk zijn, dat, hoewel Jutta met toestemming van haar zoons de kerk afgestaan heeft, dezelfde zoons in samenwerking met Jutta's kleinzoons dan nogmaals een overdracht in alle vorm verricht zouden hebben (praefatam ecclesiam legitima donatione tradiderunt). Maar dan zegt de bisschop verder: Quam donationem.... cum abbate Erpone et fratribus ecclesiae propria manu suscepi et omnibus qui aderant adstipulantibus banno nostro confirmavi et cartae huius adtestatione cum sigilli nostri impressione interposito anatemate roborare studui. Zoodat dus de bisschop de voor het klooster bestemde schenking met eigen hand in ontvangst neemt, waartoe hij toch niet bevoegd is. Beslissend tegen de originaliteit der oorkonde getuigt echter ook de bedorven vorm waarin zij de eigennamen overlevert. Onder Robert van Lunneburg moet Robert van Lurenburch verstaan worden; in een oorkonde van aartsbisschop Hillin van Trier van 1158, Beyer, Mittelrhein. Urkundenbuch I 610 worden naast Robertus en Arnoldus de Lurenburch vermeld Beatrix et coheredes eius scilicet filii Roberti et Arnoldi de Lurenburch; het zijn de stamvaders van het huis Nassau. Met de graven Ekbert en Diederik van Titkelenburg kunnen slechts graven van Tecklenburg bedoeld zijn; graaf Diederik van Tecklenburg komt

Digitized by Google

met drie broeders in 1150 voor (Erhard, Regesta historiae Westfaliae II blz. 27 no. 1742).

De Annales Rodenses berichten op 1151, dat hertogin Jutta aan het klooster proprietatem et dominium aecclesiae aput Lomunsheim sitae heeft overgedragen, in het klooster ingetreden en spoedig daarop gestorven en in de kloosterkerk begraven is. Van een schenking achteraf door de erfgenamen bij gelegenheid van haar begrafenis zeggen zij geen woord.

De oorkonde van aartsbisschop Frederik II van 1158, Kn. 652, staat in tijdsorde het dichtst bij de van dezelfde, doch onverdraaide, hand afkomstige origineelen uit de jaren 1173—1178. Het zegel is, zooals reeds opgemerkt is, direct of indirect van een echt stempel afkomstig. De uiterlijke kenteekenen wekken dus geen beslissende bedenking tegen de echtheid.

Naar den inhoud is Kn. 652 een bevestiging van de oorkonde Fr. 12. Door haar invloed zou men de bewoording der intutilatio van Kn. 652 „Ego Fridericus huius nominis secundus" kunnen verklaren. Deze invloed zou dan evenwel op een dictator der aartsbisschoppelijke kanselarij ingewerkt moeten hebben. Want als spoor van een kanselarijdictaat moet de arenga beschouwd worden, die als volgt luidt:

Ecclesiastici regiminis auctoritate monemur, ut ecclesiarum iura ipsis conservare debiti fervoris alacritate conemur, ut dum eas contra malos quibus per se resistere nequeunt tuemur, ab imminentibus animarum nostrarum periculis ubi nostra deficiunt merita, eorum orationibus adiuvemur.

Ook de overige 7 oorkonden, die van aartsbisschop Frederik II tot ons gekomen zijn, Kn. 637, 643, 651, 653, 654, 655, 658, hebben allen een arenga. Wel is waar toont geen daarvan met die van Kn. 652 woordelijke overeenstemming, maar die van Kn. 637 verraadt door het parallelisme der zinsdeelen en door hetzelfde slotwoord denzelfden opsteller:

Si loca religiosa debito caritatis affectu fovemus et possessiones sacris domibus collatus propensiori vigilantia eius conservare studemus, procul dubio iniuncti nobis officii curam salubriter prosequimur et orationibus fidelium apud eum cuius sunt omnia feliciter adiuvamur.

Niet uit de aartsbisschoppelijke kanselarij afkomstig is echter de intitulatio waarin de aartsbisschop als huius nominis secundus

Digitized by Google

gekenmerkt is. Dit wijst op den annalist van Kloosterrade, die, blijkbaar in navolging van Luiksche oorkonden, herhaaldelijk deze wending gebruikt.

De oorkonde Kn. 652 kan bijgevolg niet echt zijn; zij is omgewerkt uit een in de aartsbisschoppelijke kanselarij geredigeerde echte oorkonde Kn. 652 A, waaruit de arenga afkomstig is. Deze omwerking is van den annalist van Kloosterrade afkomstig.

Tegen den inhoud van Kn. 652 zijn dan ook belangrijke bedenkingen in te brengen. Dat de inhoud der onechte oorkonde van bisschop Hendrik II van 1151 met zinspeling op deze in Kn. 652 herhaald wordt, zou op zich zelf niet aanstootelijk zijn. Bevreemding echter wekt de vorm waarin het geschiedt, en het beroep van den aartsbisschop op zijn eigen geheugen: Quam donationem tunc temporis quamvis invenis essem factam certissime cognovi, post annos vero aliquos ex privilegio carissimi fratris nostri Heinrici episcopi Leodiensis qui predictam dominam terre commendavit et huic delegationi interfuit plenius didici. De woorden „amore igitur conservande veritatis", waarmede de corroboratieformule ingeleid wordt, staan ook in de onechte oorkonde Kn. 387. En dan wordt nog een tweede oorkonde bevestigd, die van aartsbisschop Arnold I van 1149, Kn. 474; echter wordt als haar inhoud belangrijk meer opgegeven als in Kn. 474 staat. De geheele passage

et quicquid eadem ecclesia ibi et in Eudenstorp possedit, triginta scilicet diurnales de allodio Gerardi sacerdotis et filii ipsius ecclesie et decem que Heidenricus addidit et duodecim que Gunterus, decem etiam que Herimannus dederunt. Allodium similiter quod ab ecclesia Floreffiensi in Hoingen et a Karoli triginta tres diurnales in eadem villa diebus meis Rodensis emit ecclesia. Decem quoque diurnales quos Constantinus de Sevenich eum filia sua Agneti dedit

bevindt zich niet in de vooroorkonde.

Tegen de echtheid der oorkonde van aartsbisschop Philips van 1176, Kn. 1051, die wij ter vervanging van den onvolledigen druk bij Ernst als 2de bijlage mededeelen, heeft reeds Knipping een afdoende bedenking ingebracht: Onder de getuigen, die uitdrukkelijk als die der uitvaardiging aangehaald worden, komt voor de reeds in 1169 gestorven proost Gerhard van St. Cassius te Bonn. Zij behooren bijgevolg tot een handeling, die op zijn laatst in dit jaar plaats gevonden heeft, en de oorkonde kan zooals ze daar

Digitized by Google

ligt niet echt zijn. Waarschijnlijk was het echte voorbeeld ongedateerd, en is de dateering uit Kn. 1055, waar zij dezelfde woordkeus heeft, overgenomen. De vervalsching zou in 1176 of 1177, terwijl de uitvaardiger aartsbisschop Philips in Italië vertoefde, uitgevoerd en gebruikt kunnen zijn.

De opsteller van Kn. 1051 is die der vervalschte oorkonden Fr. 7, Fr. 8, Kn. 389 en Kn. 474, zooals in verband met de boven (blz. 44 en 46) aangehaalde plaatsen de volgende zinswendingen bewijzen:

Kn. 389 en Fr. 8: Tres curtes que apud ipsos vocantur hovestede.

Kn. 1051: XC iugerum que vulgo morgen vocantur.
ius commune quod vulgo dicitur holzmarke.
VIIII communiones que vulgo marken sive wizzet dicuntur.
III communiones quas dicunt marken.

Wat eindelijk de oorkonde van bisschop Hendrik van Luik van 28 Juli 1148, bijlage 1, betreft, die naar haar uiterlijke kenmerken met Fr. 3 en Fr. 11 bijeenhoort, men kan voor haar niet zooals voor deze beiden een gelijkluidende uitvaardiging der 12de eeuw aannemen. Veeleer kan zij in haar tegenwoordige bewoording niet voor de tweede helft der 13de eeuw ontstaan zijn. Want gravin Elisabeth van Kleef, weduwe van een ouderen en moeder van een jongeren Gerard van Wassenberg, van wien in bijlage 1 sprake is, heeft ook een oorkonde van 14 Oct. 1257, Ernst VI blz. 253 no. CC, origineel in Rolduc volgens Fr. blz. 294 no. 10, uitgevaardigd. De contekst van bijlage 1 veronderstelt bijgevolg verhoudingen, die pas in de 13de eeuw ontstaan zijn. Begin- en slotprotocol kunnen echt zijn; voorts is gebruik gemaakt van het bericht, dat de Annales Rodenses op 1153 over Curlo bevatten. (boven blz. 41).

Afgezien van dit op zich zelf staande stuk, is dus het resultaat van ons onderzoek: de oorkonden Fr. 1, Fr. 4, Kn. 389, Fr. 7, Fr. 8, Fr. 9, Kn. 474, Fr. 12, Kn. 652 en Kn. 1051, tegen wier originaliteit naar hun uiterlijke kenteekenen bedenkingen bestaan, moet men alle ook op innerlijke gronden afkeuren. Te zamen met de slechts in afschrift overgeleverde oorkonde Kn. 387 en met de uitvaardigingen uit de 12de eeuw, die van Fr. 3 en Fr. 11 verondersteld moeten worden, vormen zij een groep, welker eenheid uit overeenstemming der teksten en dictaten en uit menigvuldig verband met de Annales Rodenses blijkt. De tijd van ontstaan van deze groote groep van onechte oorkonden moet omstreeks 1176 vallen.

Digitized by Google

Toch blijft nog een gewichtig punt op te helderen. Twee der door ons als onecht verworpen oorkonden, Fr. 3 en Fr. 4, worden op 1140 in de Annales Rodenses vermeld. Onze conclusie is dus slechts aannemelijk, wanneer ook de Annalen pas omstreeks 1176 ontstaan zijn. Slechts dan zou ook hun verder verband met de onechte oorkonden volkomen bevredigend opgehelderd zijn.

II. DE ANNALES RODENSES.

Het origineele handschrift der Annales Rodenses is met de bibliotheek van den Akener historicus Quix, die het omstreeks 1835 uit Kloosterrade geleend, maar niet teruggegeven had, in 1843 door de Berlijnsche Staatsbibliotheek aangekocht, waar het zich nu nog bevindt. Daarnaar heeft Pertz de Annalen in 1859 in het deel Scriptores XVI der Monumenta Germaniae blz. 699—723 uitgegeven.

De Annalen bevatten een geschiedenis van het klooster van zijn stichting omstreeks het jaar 1100 tot het jaar 1157. Volgens Pertz zijn zij slechts tot een plaats midden in het bericht op 1152 door de eerste hand geschreven, vandaar af tot het einde door een andere hand. Van weer een andere hand zijn volgens Pertz de korte „rijksannalistische" notities afkomstig, die bij de berichten op 1153, 1154 en 1155 aan den rand bijgeschreven zijn.

Deze opgaven zijn onjuist; in werkelijkheid zijn de Annalen tot aan het einde toe van één hand afkomstig, die ook de randnotities op 1153—1155 er aan toegevoegd heeft (vergel. Facsimile 7). Daarmee vervalt ook de verdere veronderstelling van Pertz, dat de Annalen omstreeks het jaar 1148 begonnen en gedurende de volgende jaren allengs voortgezet zijn. Zij zijn in alle geval niet met e e n loopende hand, maar met meermalen wisselende pen geschreven. Het werk eraan behoeft echter daarom niet jaren geduurd te hebben en behoeft ook niet reeds in 1157 begonnen te zijn. De schrijver kan ook pas eenigen tijd later aan het werk gegaan zijn en door toevallige omstandigheden slechts tot 1157 gekomen zijn. In ieder geval echter is het handschrift autograaf van den schrijver.

Zijn hand echter is ons welbekend; het is hand A, die behalve echte oorkonden van 1173—1178 een lange reeks van onechte stukken geschreven heeft, die we boven besproken hebben. Men

Digitized by Google

herkent deze hand, wanneer men een bladzijde van het handschrift en de oorkonde van hertog Godfried van 1173 naast elkaar legt, in het bijzonder aan de vormen van de verhoogde **a**, van de **d** met streng horizontaal aangezette buik, van de lange **s** („sunt" regel 2 van beneden in Godfried's oorkonde) en van de ligaturen & en pp. In de vormen van de **g** komt het Annalen-handschrift met de onechte oorkonden Fr. 4, Fr. 9 en gedeeltelijk ook Fr. 12 (regulam, regel 5) overeen.

Daar hand A blijkens de echte oorkonden pas in de 70-er jaren werkzaam was, moet men, zoo lijkt het, pas omstreeks dezen tijd ook het ontstaan der Annales Rodenses aannemen. Dat wordt bevestigd door hun verband met twee andere annalistische bronnen, de Annales Aquenses en de Continuatio Ekkehardi uit Altenzelle.

De Akener Annalen, die over de jaren 1001 tot 1196 loopen, zijn, zooals ze daar liggen (MG. SS. XVI 684—687) geen oorspronkelijk werk. De hun ten grondslag liggende Annalen liepen slechts tot 1169 door; uit hen zijn de Annalen van 1125—1169 voortgevloeid, die als voortzetting aan de kroniek van Frutolf-Ekkehard in een handschrift uit de 12de eeuw uit het klooster Altenzelle toegevoegd en in 1899 door Holder-Egger, Monumenta Erphesfurtensia saec. XII., XIII., XIV. blz. 68 vgl., uitgegeven zijn.

Met de Akener Annalen resp. de Continuatio Ekkehardi uit Altenzelle, welker zelfstandige berichten wij in het vervolg door spatiëering kenbaar maken, toonen nu de Annales Rodenses herhaaldelijk overeenstemming. Men vergelijke:

Annales Aquenses en, van 1125 af, Continuatio Ekkehardi.	Annales Rodenses.
1109. Sigefridus comes palatinus a rege capitur.	Eodem anno (1109) captus est Sigefridus a rege, quasi delator illius vitae; sed rex ficta occasione voluit ei predium, quod magnum fuit et copiosum valde, fraudulentur auferre; unde is quatuor annis detentus est in vinculis, cum nollet illic hoc assignare.

Digitized by Google

1110. Heinricus rex Romam cum exercitu proficiscitur.

1111. Bellum factum est Rome hinc a rege Heinrico, illinc a fidelibus Paschalis pape; statim ab eodem papa in imperatorem consecratur.

(1111) Eodem anno profectus est Romam rex Heinricus in imperatorem ab apostolico Pascale consecrandus. Sed quia inculpabatur, quod aecclesiasticas dignitates, cum sui non essent iuris, pro libitu suo distribueret et Sigefridum comitem palatinum sine causa captum teneret, unde nisi dignitate resignata aecclesiae et a vinculis soluto principe nequaquam is consecraret: tunc capta sunt arma, facta est pugna, victus est papa, consecratus est imperator reconciliatione facta. Pascalis enim voluit regi et regno remittere omnia regalia, ut et rex aecclesiastica.

1113. Sigefridus comes palatinus interficitur.

1113. Eodem anno obiit Sigefridus comes palatinus, cui successit Willelmus.

1114. Fridericus archiepiscopus rebellat Heinrico imperatori. Bellum quoque factum est Andrenackeo a fidelibus imperatoris et Friderici archiepiscopi.

1114. Eodem anno factum est bellum aput Andernacum inter imperatorem Heinricum et Fridericum Coloniensis aecclesiae archiepiscopum . . ., sed episcopus obtinuit triumphum.

1122. Ipso anno facta est reconciliatio regni et sacerdotii.

1129. Bellum factum est apud sanctum Trudonem inter Alexandrum episcopum Leodiensem et Godefridum Lovaniensem.

1129. Eodem anno factum est bellum aput sanctum Trudonem inter Alexandrum Leodiensem episcopum et Godefridum Lovaniensem ducem iam depositum, ubi perpetrata est maxima occisio conpugnantium, sed maior

Digitized by Google

valde Brabantinorum, unde optinuit Alexander victoriae triumphum.

1131. Innocentius papa synodum celebravit Leodii.

A. d. i. 1131 celebravit Innocentius sinodum Remis.... Eodem anno venit Leodium et ibi parem priori celebravit sinodum.

1132. Lotharius rex cum exercitu Romam proficiscitur.

A. d. i. 1132 profectus est Romam Lotharius rex Theutonicorum, et ibidem est ab apostolico in imperatorem consecratus.

1133. Obscuratus est sol IV. non. augusti in meridie et tenebre facte sunt; stelle quoque apparuerunt et terra rore maduit.

1133. facta sunt tenebrae obscurato iam sole in toto orbe circa meridiem quasi integra diei hora luna existente XVII., IV. non. augusti. Nam tunc velut in nocte apparuerunt stellae... et terra maduit rore.

1135. In concilio Leodiensi heretici deprehensi sunt, quorum unus vivus est combustus.

A. d. i. 1135 deprehensi sunt heretici Leodii sub specie religionis catholicae et habitu spiritualis vitae... Sed in vinculis tribus eorum detentis unus combustus est igne.

1136. Lotharius imperator cum exercitu Italiam petiit.

1136. Profectus est Romam Lotharius imperator.

1137. Lotharius imperator in expeditione et confinio Alpium obiit.

1137. Deinde Lotharius in confinio Alpium moritur et sic ad terram suam reportatur.

1138. Cunradus IV. idus martii in media quadragesima unctus est in regem Aquisgrani. Colonienses repugnant Arnoldo archiepiscopo. Wallerannus dux obiit.

1138. Defuncto Lothario imperatore anno priore unctus est in regem Conradus Aquisgrani. Colonienses rebellant Arnoldo archiepiscopo.

Gualramus dux de Leimburch moritur, et Godefridus Lovaniensis substituitur.

1139. Innocentius papa cum

1139. Innocentius papa Romae

Digitized by Google

infinita multitudine episcoporum et abbatum Rome in quadragesima synodum celebravit.

in medio quadragesimae sinodum celebravit et plurimos aecclesiae reatus correxit.

Wilemmus comes palatinus obiit, cui nullus haeres successit.

1141. Albero secundus Leodiensis episcopus Buillun castellum dolo multis annis ecclesie subreptum meritis sancti Lamberti, non viribus, superavit et recepit.

A. d. i. 1141 Albero Leodiensis episcopus huius nominus secundus obsedit Bulun castrum sibi tunc contrarium, cum beati Lamberti sit proprium et humanis viribus inexpugnabile; et meritis s. Lamberti, cuius etiam reliquiae ibi praesto fuerunt, sine dispendio vicit.

1142. Saxones Cunrado regi in Franchenvorth reconciliati sunt. Godefridus dux Lovaniensis secundus obiit.

1142. Saxones reconciliati sunt Conrado regi, cui erant prius inimici. Leodium concrematum est igni. Obiit Godefridus dux Lovaniensis.

1143. Innocentius papa obiit; cui successit cardinalis Wido, qui et Celestinus.

1144. Obiit Celestinus, eique successit Gerardus cardinalis mutato nomine Lucius.

Heinesberch captum est et combustum.

1144. His diebus grave et magnum factum est prelium inter Heinricum de Leimburch et Gozwinum de Falkenburch... Coeperunt mox inter se confligere semper tamen superiore Heinrico existente, qui tandem destruxit et combussit Hemesberch.

Coelestinus papa obiit, cui Lucius seccessit. Lucius iste fuit regularis canonicus, id est nostri ordinis prophessus.

1145. Lucius papa obiit; cui successit Bernhardus abbas de sancta Anastasia et cardinalis, mu-

Lucius papa obiit, cui Eugenius successit. Eugenius iste fuit monachus, et gresei ordinis prophessus.

Digitized by Google

tato nomine Eugenius.

1147. Ipso anno idem Conradus rex Romanorum et Luthowicus langravius cum multitudine innumerabili profecti sunt Jherosolem.

VI. Kal. novembris fuit eclipsis solis ab hora III. usque ad VI.

1147. Eodem anno profectus est Ierosolimam Conradus rex Romanorum et Ludwicus rex Francorum cum inestimabili multitudine plebis christianae... Obscuratus est sol VII. Kal. novembris die dominica circa horam diei sextam.

1148. Eugenius papa hyemavit Treviris et in media quadragesima synodum celebravit Remis.

1148. Eugenius papa Treveris hiemavit, Remis Laetare Jerusalem synodum celebravit. Regressus est Cunradus rex Romanorum et Ludwicus rex Francorum ab oriente cum exercitu universae occidentalis terrae.... absque obtentu salutis et victoriae.

1149. Cunradus rex rediit de peregrinatione.

1152. Obiit Cunradus rex, cui successit Fridericus.

1152. Mortuus est Conradus rex Romanorum non consecratus in augustum, cui successit Fridericus.

1153. Eodem anno capta est Ascalona a christianis.

1154. Anastasius papa obiit, pro quo Adrianus. Fridericus rex profectus est Romam (Cont. Ekk: in Italiam pergit) cum exercitu ac imperiali benedictione sublimatus superatisque adversariis victor rediit.

1154. Consecratus est rex Fridericus in imperatorem ab Adriano apostolico.

1155. Fridericus rex factus est imperator Rome; repatriavit.

1155. Regressus est Fridericus rex Romanum ab apostolico consecratus in imperatorem.

Men ziet, dat de reeks berichten, die van 1109 tot 1155 in de Akener Annalen voorkomen, ook door de Annales Rodenses heenloopt. Toch is het vermoeden van Pertz (S.S. XVI 699), dat de hiermede overeenstemmende deelen der Akener Annalen uit de Annales Rodenses geëxcerpeerd zouden zijn, niet aannemelijk.

Digitized by Google

De berichten over de jaren 1109 tot 1113 hebben in de Akener Annalen een oorspronkelijker redactie bewaard. Zij plaatsen het opbreken van koning Hendrik V naar Italië, dat in Augustus 1110 gebeurde, terecht in dit jaar, terwijl de Annales Rodenses het in 1111 stellen. Dat zou een Akener annalist, die hen gebruikte, natuurlijk niet verbeterd hebben.

Ook de redactie van het bericht der Akener Annalen op 1114 „Fridericus archiepiscopus rebellat Heinrico imperatori" blijkt oorspronkelijker, doordat ook in de Annales Leodienses (SS. IV 30) op 1115 staat:

Fredericus Coloniensis archiepiscopus et alii quidam principes regni rebellant Heinrico imperatori.

Bijgevolg zijn door den Akener annalist niet de Annales Rodenses zelf gebruikt, maar een verloren annalenwerk, dat ook voor de Annales Rodenses als bron gediend heeft. Wij duiden het aan als Annales deperditi.

Uit hen heeft de Continuatio Ekkehardi op 1142—1145 berichten bewaard, die niet in de Akener Annalen voorkomen. Doch deze geven omgekeerd op 1154 en 1155 de berichten van het voorbeeld juister weer, daar zij de keizerskroning van Frederik terecht in 1155 en niet als de Continuatio in 1154 stellen.

Wij krijgen dus den volgenden toestand:

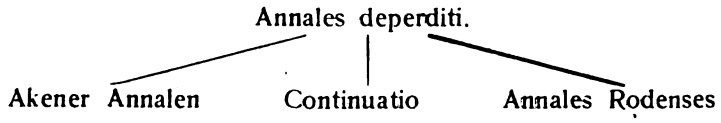

Zooals de overeenstemming van de Continuatio met de Akener Annalen tot 1169 aantoont, liepen de Annales deperditi tot aan dit jaar toe. Door den schrijver der Annales Rodenses zouden zij in een redactie gebruikt kunnen zijn, die slechts tot 1155 doorliep. Maar dat is niet waarschijnlijk. Hand A heeft immers nog in de jaren 1173 tot 1178 oorkonden geschreven. Wij mogen dus het eindjaar der Annales deperditi gebruiken, om den tijd van ontstaan der Annales Rodenses te bepalen, die hun berichten overgenomen hebben. Niet voor 1169 zijn de Annales Rodenses opgeteekend.

De berichten der Annales deperditi op 1109 en 1113 over paltzgraaf Siegfried, op 1140 over paltgraaf Willem (Annales Rodenses), de in de Annales Aquenses overgeleverde op 1146 (Aquis irrecupabiliter concrematum est), 1163 (domus militum destructe sunt Aquis

Digitized by Google

iussu imperatoris Friderici, quia leserant canonicos s. Marie Amelium et Amelium et Lambertum clericum) en 1167 (Et plures Aquensium in predicta expeditione mortui sunt), evenals het bericht over de verheffing van Karel den Grooten op 29 Dec. 1165 doen begrijpen dat wij met Annalen uit St. Marie te Aken te doen hebben. Zij beginnen het jaar met 25 December, blijkens de berichten op 1099, 1106 (afstand te Ingelheim op 31 Dec. 1105), 1131 (Synode te Luik op 22 Maart), 1138, 1144 (Continuatio Ekkehardi en Ann. Rodenses: dood van Coelestinus II op 2 Maart, verheffing van Lucius II op 8 Maart), 1145 (ibidem: dood van Lucius II en verheffing van Eugenius III op 15 Febr.), 1148, 1152, 1162 (inname van Milaan in Maart), 1165 (oorspronkelijke redactie in de Continuatio Ekkehardi) aantoonen.

Het „rijksannalistische" karakter van dit Akener Annalenwerk is zonder meer duidelijk.

Het is echter niet de eenige bron der Annales Rodenses. E. Moll heeft in zijn Greifswalder dissertatie van 1899 over „die Datierung in der Geschichtschreibung des 12. Jahrhunderts" (blz. 56 vgl., 142) er op gewezen, dat de Annalen den dagdatum bijna zonder uitzondering volgens de Romeinsche kalender opgeven. Tegenover 70 dateeringen, die op deze wijze uitgedrukt zijn, staan slechts twee volgens den feestkalender. De Annales Rodenses nemen daardoor in de historiographische litteratuur van dien tijd een afzonderlijke plaats in, die echter niet te hunnen gunste spreekt. Want daar het bij die dateeringen uitsluitend gaat om sterfdagen van ingezetenen of weldoeners van het klooster, zijn zij ongetwijfeld uit een memorieboek overgenomen.

III. CONCLUSIES.

Vatten wij het resultaat van ons onderzoek samen. Wat beteekent het voor de oudere oorkonden van Kloosterrade, wat voor de Annales Rodenses?

Van 20 oorkonden zijn er 14 onecht gebleken. Niet als vrij verzonnen vervalschingen, die, gelijk bekend is, betrekkelijk zelden voorkomen, maar als vervalschte stukken van de gewone soort, die een echt protocol en een onechten contekst blijken te bezitten.

Digitized by Google

De tijd van ontstaan moet op omstreeks 1175—1177 gesteld worden. Het doel van den falsaris was, zooals gewoonlijk in zulke gevallen, de verzekering van den staat van de bezittingen zijner kerk in de meest verschillende richtingen. Een belangrijk verschillend beeld van den staat der bezittingen zouden ook de echte oorkonden bezwaarlijk geven, al zijn ook de afzonderlijke opgaven der onechte stukken uit een economisch-historisch oogpunt natuurlijk niet voor den tijd 1140—1150, doch pas voor ongeveer 1175 bruikbaar.

Een sterke verandering in de oudere geschiedenis der abdij Kloosterrade brengt het inzicht, dat de meeste van haar oudere oorkonden onecht zijn, dus niet. Echter is zij toch in verschillende opzichten van beteekenis.

Voor de diplomatiek blijkt, dat weer een groote groep Neder-Rijnsche oorkonden uit de 12de eeuw niet door den geadresseerde uitgevaardigd is. Want overal waar wij sporen der voor de vervalschte stukken gebruikte origineelen konden vaststellen, bleek, dat deze uit de kanselarij der uitvaardigers voortgekomen zijn. Zoowel bij de aartsbisschoppen van Keulen als bij de bisschoppen van Luik was dat tusschen 1140 en 1160, zoover dat aan de oorkonden voor Kloosterrade na te gaan is, regel. Het uniforme karakter van het Neder-Rijnsche oorkondenwezen treedt daarin aan den dag.

Niet minder leerrijk voor den diplomaticus is de enge samenhang der onechte oorkonden met de Annales Rodenses. Hij geeft een nieuw voorbeeld van het buitengewoon veel voorkomende verschijnsel dat die leden van geestelijke conventen, die historiographisch werkzaam zijn, ook geheele reeksen onechte oorkonden vervaardigen.

De samenhang van de oorkonden met de Annales Rodenses veroorlooft ons echter ook, ons door de politieke tendenzen, die in de Annalen naar voren treden, te laten inlichten over de bedoelingen, waaruit de onechte oorkonden ontstaan zijn.

Op 1144 berichten de Annalen: Henricus Walrami ducis cum esset filius defuncto iam duce dux et ipse est constitutus. Unde elapsis aliquot annis circumventus est dolo a rege Cunrado, ut ducatu manu misso donaret eum rex tanto aut meliore beneficio; sed postremo defraudatus est etiam hoc regis promisso. Deze voorstelling is onjuist, gelijk we uit de voortzetting van Sigebert van Gembloux (MG. SS. VI) weten; koning Koenraad heeft het door

Digitized by Google

den dood van Walram van Limburg opengevallen hertogdom aan Godfried II van Leuven gegeven, wiens vader het tot 1128 bezeten had, en tegen Godfried II is Hendrik van Limburg, dolens se privatum honore ducatus, in het jaar 1140 in opstand gekomen.

Uit het bericht van den annalist blijkt, dat naar zijn opvatting het hertogdom Hendrik van Limburg naar erfrecht toekwam. In de oorkonde van Hendrik van Limburg van 1171, Fr. 18, welker opsteller blijkens de zinswending „decimas quae vulgo Dechme vocantur" de annalist A is, wordt van deze pretentie wel is waar niet gewag gemaakt. De uitvaardiger noemt zich Henricus filius domini Henrici filii ducis Walrami de Lymburg; echter worden zijn zuster Margareta en haar man hertog Godfried (III) door hem als soror nostra domina Margareta ducissa de Lovania et Godefridus maritus eius dux de Lovania vermeld. De graden van verwantschap blijken uit den volgenden stamboom:

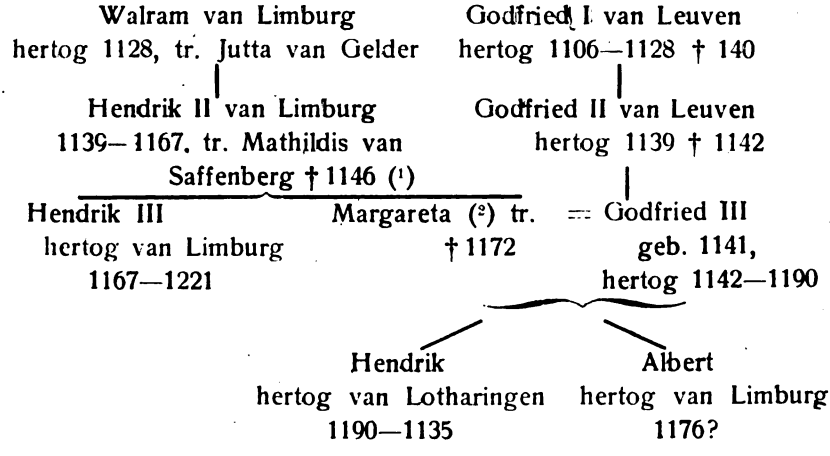

Inderdaad is de pretentie van het huis Limburg nog in 1174 door de keizerlijke kanselarij erkend; in diplomata van dit jaar wordt

1) Ernst III 142.
2) Annales Parchenses SS. XVI 606.

Digitized by Google

niet slechts Godfried van Leuven, maar ook Hendrik van Limburg hertog genoemd (1).

De nauwe betrekkingen van het Limburgsche gravenhuis tot de abdij Kloosterrade blijken afdoende hieruit, dat Jutta, de weduwe van hertog Walram, zijn zoon Hendrik II en diens vrouw Mathildis in de kloosterkerk begraven liggen (2). Toch zijn de wereldlijke rechten, die de graven van Limburg in Kloosterrade hadden, de voogdij over het klooster, als welker bezitter Hendrik (II) van Limburg op 1155 in de Annalen vermeld wordt, en de tol te Rode, waarvan Hendrik 1161 de abdij Saint-Trond bevrijdde (3) niet oorspronkelijk Limburgsch, maar Saffenbergsch bezit en aan Hendrik II eerst door zijn huwelijk met Mathilde van Saffenberg gekomen. De oorkonden Fr. 3 en Fr. 4 noemen graaf Adolf van Saffenberg als voogd van Kloosterrade.

Wij raken hiermee aan de verhoudingen, waaruit de vervaardiging der onechte oorkonden verklaard moet worden. De graven van Saffenberg waren voogden van de Keulsche domkerk en daardoor ook vertegenwoordigers van de politiek der Keulsche aartsbisschoppen Reinald van Dassel en Philips van Heinsberg. Het was de politiek van het Staufische imperium; aartsbisschop Philips had haar nog in 1176, kort van zijn opbreken naar Italië, tot uitdrukking gebracht, toen hij de stiftshoven Hilden en Elberfeld aan den graaf van Berg verpandde, om dezen krijgstocht mogelijk te maken (Kn. 1043):

Si attentius consideremus, quam egregie quantaque fidelitate venerabiles patres nostri ad sublimandam Romani imperii maiestatem hactenus anhelaverint, expedit utique et dignum est, ut exempla virtutum et pietatis ab ipsis sumentes nec rerum expensis nec corporum terreamur dispendiis, donec imperialis strenuitas in sui proprietate vigoris existens elatum caput sibi rebellium penitus declinet et sibi subiciat. 4)

---

1) Stumpf 4154, 4155, 4158. Vgl. von Giesebrecht, Geschichte der deutschen Kaiserzeit VI 507. De echtheid van St. 4154 en 4158 is twijfelachtig, wat echter voor onze questie van geen belang is.

2) Annales Aquenses 1167 SS. XVI 686; Annales Rodenses 1151 SS. XVI 721.

3) Pist. Cartulaire de l'abbaye de Saint-rTond I 101 No LXXV.

4) Kn. 1043. Lacomblet U. B. I 453. Vgl. Hecker, Die territoriale Politik des Erzbischofs Philipp I. von Köln (1883), blz. 29.

Digitized by Google

Aan de spits der wereldlijke getuigen van deze oorkonde verschijnt hertog Hendrik van Limburg. Of hij ook ditmaal, zooals reeds in 1166 voor den tijd van 's keizers afwezigheid met de plaatsvervanging in Lotharingen belast was, blijft onzeker.

In ieder geval echter is het standpunt van den annalist niet dat van de Staufische rijkspolitiek. Reeds het van de Annales Aquenses afwijkende bericht op 1114, waarop reeds Van Gils gewezen heeft [1]) doet dat inzien; verder echter het boven weergegeven oordeel over koning Koenraad op 1144. Drager der rijkspolitiek is echter de ministerialiteit, niet slechts die van het rijk, doch ook de dienstmanschap van het aartsbisdom Keulen [2]). Dat ook deze met de van oudsher vrije grondbezitters in nauw verband stond, meen ik op een andere plaats aangetoond te hebben [3]). Dat zijn de kringen, die zich tegen de uitbreiding en bevestiging van het kerkelijke grootgrondbezit verzetten, maar ook tegen een territoriaal-heerschappij, die zich op kosten der rijksrechten zocht te bevestigen.

Ten slotte is voor de beoordeeling der Annales Rodenses niet zonder beteekenis, dat hun schrijver niet in de jaren 1152—1157, doch pas omstreeks 1175 gewerkt en ter zelfder tijd een reeks onechte oorkonden vervaardigd heeft, welker inhoud vaak ook in de Annalen verwerkt is. Deze verliezen daardoor als historische bron belangrijk aan waarde; bij ieder van hun opgaven zal men in de toekomst moeten onderzoeken, of zij geloofwaardig is. Dat geldt natuurlijk in de eerste plaats van alle op het kloosterbezit betrekking hebbende mededeelingen, terwijl de ingevlochten annalistische berichten voor een aanzienlijk deel door hun afkomst uit de Akener Rijksannalen als betrouwbaar gewaarborgd zijn.

Ook afgezien van deze groep van berichten bevatten de Annales Rodenses zeker nog veel, dat zakelijk van waarde is; maar andere dingen, als de bijzonderheden over den moord op bisschop Koenraad van Utrecht en over den tweespalt van paltzgraaf Siegfried met den keizer, moeten toch twijfelachtig blijven. In ieder

---

1) Publications de la société hist. et archéol. dans le Limbourg, 48ième année (1912).

2) Hecker t. a. p. blz. 22.

3) Westdeutsche Zeitschrift 30 (1911), 409 vgg.

Digitized by Google

geval hebben de Annales Rodenses in veel hooger mate dan men tot dusver aangenomen heeft het karakter van een compilatie.

In historiographisch opzicht zijn zij daarom volstrekt niet van minder belang. Zij vertoonen een overgangsvorm van de rijkspolitieke geschiedschrijving, die nog in de Akener Rijksannalen en bijvoorbeeld in de tot 1174 doorloopende Annalen van St. Jacob te Luik (SS XVI 635 vlg.) vertegenwoordigd is, tot de territoriale historiographie, die zich van de questies der groote politiek afwendt, maar daarvoor schadeloos stelt door de talrijke berichten over de toestanden van een enkel landschap. Dat wij dezen overgang niet reeds in de 50-er jaren der 12de eeuw, doch pas omstreeks 1176 kunnen stellen, is voor de geestelijke geschiedenis van dien tijd toch niet geheel zonder beteekenis.

Men kan nog de vraag naar de persoon van den oorkondenschrijver en chronist opwerpen, wiens werkzaamheid we tot hiertoe nagegaan hebben. Een aanknoopingspunt geeft het feit, dat van zijn hand evenals de echte oorkonden voor Rolduc uit de jaren 1173—1178 ook de oorkonde van abdis Odilia van Thorn van 1172, Habets, Archieven van het kapittel van Thorn I (1899) no. 6, afkomstig is. Zij moet dus door een geestelijke uit Rolduc geschreven zijn. De abdis bericht erin, dat heer Godfried van Hünsberg een tot de kerk te Geilenkirchen behoorend meisje met raad en medewerking van Goswin, parochiegeestelijke van deze kerk, aan de kerk van Thorn heeft toegewezen, en zegt dan verder: In actione autem huius rei consilio affuerunt domino Godefrido Gozuinus sacerdos de Geilenkirche pastor ecclesie, Godescalcus de Coslar.... Michi autem affuerunt consilio Sigewiz decana.... Theodericus decanus noster canonicus, Wilhelmus noster pariter canonicus. Theodericus de Monte.... et alii quam plures nostre ecclesie ministeriales.... Nobis autem ambobus, id est domino Godefrido et michi, pari modo affuerunt de Hubach Otto sacerdos et ecclesie pastor, Theodoricus de Trinhusen, Gerlacus de Mulenbach, Heribordus de Gozlo et Hugo et alii quam plures ad nos pertinentes. Ut autem hec firma permaneant et rata feci ea conscribi...

Pastoor Otto van Ubach is dus de eenige geestelijke onder degenen, die als raadgever van beide partijen genoemd worden. De plaats Ubach over Worms ligt tamelijk precies halfweg tusschen

Digitized by Google

Rolduc en Geilenkirchen. Zij is als bezitting van de abdij Thorn door een oorkonde van 1231 (Ernst VI blz. 427 no. 17) bekend; evenwel kan natuurlijk de pastoor van de plaats een lid van het convent van Rolduc geweest zijn. Wij houden het dus voor waarschijnlijk, dat de oorkonde van 1172 door pastoor Otto van Ubach geschreven en hij dus ook de schrijver der Annales Rodenses en der onechte oorkonden is.

Dat van ongeveer 1170 af in Kloosterrade de uitvaardiging der oorkonden door den geadresseerde regel werd, toonen de oorkonden van 1173, 1175, 1176, 1187: Fr. 19, Kn. 1051, Kn. 1055 en Kn. 1099, evenals verder de oorkonden van hertog Hendrik III van Limburg van 1217, Fr. 28, van den schout A. de Gimmenich en de schepenen van Aken van 1231, Fr. 33, en van de kerk te Cortessem van 1233, Fr. 34. De drie laatstgenoemde stukken zijn van één hand afkomstig; in Fr. 28 is de invocatio „Henricus dux de Limborch et marchio de Arlon" op een te voren opengelaten ruimte met bleeker inkt, maar door dezelfde hand later ingevoegd. Een schrijver uit Kloosterrade heeft dus alle drie de oorkonden in het net geschreven en bij Fr. 28 de invocatio pas ingevoegd, nadat de oorkonde door den uitvaardiger erkend was. Bijzonder de aandacht verdient de vervaardiging van de Akener gerechtsoorkonde Fr. 33 door den geadresseerde.

IV. BIJLAGEN.

I.

Bisschop Hendrik II van Luik verklaart, dat Reinbertus van Milenvorst zijn allodium Curlo aan de abdij Kloosterrade verkocht heeft en heer Gerard van Wassenberg met vrouw en zoon voor zijn leenheerlijke rechten schadeloos gesteld is.

1148 Juli 28.

Tot dezen inhoud omgewerkt (vervalscht) in de 15de eeuw.
Schijnbaar origineel met een aan een hennepstreng hangend valsch zegel te Rolduc (B.).

In nomine sancte et individue trinitatis. Ego Henricus huius nominis secundus dei gracia sancte Leodiensis ecclesie episcopus. Notum

Digitized by Google

facio omnibus tam presentibus quam futuris Christi fidelibus imperpetuum, qualiter Reinbertus vir nobilis de Milisuort allodium suum quod Curio nuncupatur septem continens mansos et apud Hetzenraede tres mansos acceptis ab abbate et fratribus Raedensis ecclesie centum sexaginta sex marcis cum pratis, paludibus et silvis et omni iure appendente predicte vendidit ecclesie. Gerardus autem Wassenbergensis castri dominus vir ingenuus hanc emptionem est causatus eo quod allodia ad ipsum pertinerent iure feudi. Unde acceptis ab abbate decem et quinque marcis tam ipse quam uxor eius domna Elyzabeth quondam comitissa Cliuensis et filius eius Gerardus secundum iura legum suo renuntiaverunt feudo et allodia pro animarum suarum parentumque suorum salute absque omni debito liberrima Raedensi ecclesie delegaverunt, ipsam delegationem suscipiente domino Henrico duce de Limborch ipsius ecclesie advocato, et post factam delegationem ipsi Gerardo et suis proximis heredibus advocatiam recognoscente. Hec ergo traditio ut stabilis semper et inconcussa permaneat contraque eam nullus machinari quid audeat, auctoritatis nostre banno in presenti confirmavimus et in futurum confirmamus et presenti carta cum impressione nostri sigilli roboramus, ut si quis quod absit prave voluntatis instincta molitur infringere, eterno anathematis vinculo subiaceat et iudicium districti iudicis nisi resipiscat incurrat. Subscripti sunt testes qui huic traditioni et libertatis donationi interfuerunt. Stephanus abbas sancti Jacobi. Wazelinus abbas sancti Laurentii. Gernandus abbas Floreffiensis. Lucas abbas Publici montis. Liberi homines dominus Henricus dux de Limborch eiusdem ecclesie advocatus. Gerardus, cuius superius facta est mentio, et filius eius Gerardus. Henricus de Landele. Wynandus et frater eius Philippus de Gronsfelt et quamplures alii. Acta sunt hec anno ab incarnatione domini Millesimo centesimo quadragesimo octavo indictione undecima, regnante Conrardo Romanorum rege, episcopatus mei anno quarto, quinto kalendas augusti.

Digitized by Google

II.

Aartsbisschop Philips van Keulen verklaart, dat heer Hendrik van Limburg aan het klooster Marienthal bezittingen te Irresheim (Rr. Euskirchen) en Bessenich (ter zelfder plaatse) geschonken heeft, en bevestigt het klooster in het bezit van talrijke andere goederen.

1176.

Tot dezen inhoud omgewerkt (vervalscht) in 1176 of 1177.
Schijnb. origineel met twee insneden voor een aanhangend zegel in het midden van den ondersten rand, te Rolduc (B.).
Reg.: Kn. 1051.

Pastores ecclesiarum prudentibus et insipientibus teste apostolo debitores sunt nec minus eque ut divitibus pauperibus etiam suas possessiunculas manutenere ac confirmare debebunt. Ea propter ego Philippus dei gratia sancte Coloniensis ecclesie archiepiscopus notum facio tam presentibus quam futuris in perpetuum, quod dominus Heinricus de Limburg filius ducis Walrami faventibus filio ipsius Heinrico et filia Margareta legitima donatione dedit ecclesie sancte Marie et sancti Johannis evangeliste que dicitur vallis sancte Marie in usus fratrum et sororum ibidem deo servientium pro salute anime sue parentumque suorum in villa que dicitur Yrinsheim feodum ministerialis sui Gerlaci de Bodenheim peticione ipsius Gerlaci, curtim scilicet in qua molendinum est cum pratis et terra arabili, et habet computacionem XC iugerum que vulgo morgen vocantur. Item XXIII iugera et dimidium in eadem villa peticione Godefridi de Sueruene et Cunradi generi ipsius, quorum feodum erant, XXX insuper iugera que erant feodum Willelmi et Bertrami de Bessenich. Dedit preterea XV iugera, qui sui iuris erant, retenta sibi et heredibus suis de his omnibus advocatia. Cunradus de Merzenich homo nobilis feodum Giselberti ministerialis sui LX iugera cum ipso Giselberto predicte dedit ecclesie. Heribordus de Scheuene X iugera cum filia sua M. dedit, alia XII vendidit. Marsilius unum dedit. Peregrinus filius Huberti VII iugera in Bodenheim pro salute anime sue dedit, ubi

Digitized by Google

modo est curtis ecclesie. Wiricus senior II. Wiricus iunior V. frater Rutgerus II. Nykolaus de Frisheim diurnalem et dimidium. Bertramus II. Godescalcus de Dedincheim unum et decimam V diurnalium. Ludewicus de Sarne VI diurnales. Gerlacus L cum duabus filiabus apud Wischeim. Christianus de Mectenheim cum uxore sua Wendelburge et filiis Willelmo et Thiebaldo in villa que dicitur superior Bullingisheim vendidit ecclesie pro LV marcis d.[1]), curtim, in qua molendinum est et XC terre arabilis iugera. Heinricus de Curtendornen II iugera dedit. Clarebaldus VII in Ottenheim. Winandus vendidit ecclesie in predicta villa allodium solvens VIII solid. et VI den. Wiricus de Lomuntsheim dedit ibidem XV iugera et curtim solventem VI den. Theodericus de Lomuntsheim in villa Huswilre dedit allodium cum duabus filiabus solvens VI sol. cum omni iure suo. Quidam Ebalus vendidit IIII iugera apud Yrinsheim. Theodericus predictus de Lomuntsheim vendidit XX iugera in Bodenheim. Heinricus de Cuchenheim vendidit XIIII iugera in Bullinsheim. Godefridus et Gozwinus de Flamirheim XXIIII iugera ibidem. Winandus de Radensheim prati II iugera. Hezelo de Ara se ipsum tradens duo iugera dedit in Arwilre. Amelricus et uxor eius Gepa iugerum et dimidium vinee. Theodericus de Wilre qui dictus est comes pro anima filii sui Ludewici VIIII iugera arabilis terre et XVIIII den. annuatim apud Arlesheim. Item pro anima filii sui Heinrici vineam in Lantershouen et anunatim XII den. in villa Pissenheim. Theodrricus de Dudensdorp iugerum vinee apud Elinchouen. Sibertus Coloniensis iugerum et dimidium ibidem. Lambertus et Willelmus canonici Bunnenses curtim et III iugera vinearum et III arabilis terre. Warnerus scolasticus IIII particlas vinearum continentes duo iugera, III quoque iugera et dimidium arabilis terre. Hubertus de Bodenheim pro sua et uxoris sue anima iugerum vinee. Ibidem emit ecclesia iugerum vinee a quodam Lutfrido. Willelmus canonicus Bunnensis emit in villa Wetershouen a Gerardo Coloniense qui dictus est Niger XC iugera et a Christina uxore Erenboldi de Hoingen XLIIII iugera, que legitima donatione cum eisdum Ge. et Ch. prefate dedit ecclesie. XXX diurnales emit ecclesia ibidem a sororibus de Insula per manus advocatorum et curtim habentem ius commune quod vulgo dicitur holzmarke in silva Flamersheim

1) d. *boven den regel B.*

Digitized by Google

superiore et inferiore. Item Sibertus de Giuenhouen et Enhildis vendiderunt ecclesie XXX diurnales habentes ius simile prenominate silve. Theodericus de Anternaco vendidit ecclesie ibidem L iugera. Hec terra et terra supradicte Christine solvunt holzcorn Flamersheim, videlicet VI sumbres avene et denarium et pullum. Terra vero Gerardi Nigri habet legitimam communionem id est holzmarke in prefatis silvis Flamersheim. Godefridus cognomento Wolf vendidit ecclesie XXIIII diurn. et curtim habentem similiter specialem communionem in silvis prenominatis. Christianus de Setheme dedit ecclesie in villa Vpladen pro anima uxoris sue G. terram solventem XVI den. Arnoldus de Lare dedit ecclesie vineolam in Munnendorp. Alueradis de Turri dedit vineam in Dernowen pro anima filii sui Geuehardi et aliam pro anima sua, terciam quoque cum nepte sua Jutta faventibus filiis suis Herimanno et Pagano. Winricus Rufus de Geilegedorp dedit vineam in Wintre pro anima patris sui W. Giselbertus Spigel de Ara dedit allodium apud villam Agelrode pro anima sua, quod solvit II sol. et maldrum avene. Dedit et mansum feodi et filius eius Adelgerus in villa Holzwilre in silva et arabili terra cum filia sua Meth(ilda), ita tamen ut ecclesia annuatim inde solvat heredibus suis VI den. Col(oniensis) mon(ete). Dominus Adolfus de Saffenberg dedit in villa Gineke allodium quod solvit V sol. Item in villa Kelese V sol. et quasdam particulas vinearum in Arwilre pro anima uxoris sue domine Cunegunde, cuius etiam propria fuerant. Ecclesia s. Marie que est in territorie Rodensi in curia sua Nentrode, quam curiam sororibus suis, que morantur in valle s. Marie, concessit, in silva que ad villam Arwilre pertinet VIIII communiones que vulgo marken sive wizzet dicuntur habuit. Verum quia vallis s. Marie propter diversos ignes multis indiget lignis, dominus abbas Prumiensis Retherus, dominus Herimannus comes de Saffenberg, Ydelricus comes de Ara consensu et consilio omnium coheredum III communiones quas dicunt marken de prefatis IX ni vallum s. Marie transtulerunt in opus ignis cotidiani VII officinarum, videlicit pistrini, cambe, coquine, domus prioris, domus egrotantium sororum, domus lavatricum, domus hospitum que marsel dicitur. Huic facto interfuerunt Wiricus sacerdos, Theodericus de Arwilre secundus comes, Lutfridus advocatus, Theodericus Blankart et Godefridus de Bacheim. Willelmus cognomento Scillinc vineam quandam in clivo montis loci eiusdem sitam VII marcis comparavit, quam pro salute anime sue eidem tradens

Digitized by Google

ecclesie specialiter in usum infirmantium delegavit sororum. Christianus de Rinkedorp cum duabus filiabus dedit ecclesie prefate VI sol., quorum solvuntur IIII sol. et totidem denarii in Bengenhouen, reliqui vero in villa que dicitur . . .[1]) Hec omnia sive nostris sive decessorum nostrorum temporibus fidelium Christi benefitiis memorate ecclesie legitima traditione collata et rationabiliter suscepta ne quisquam quod absit ultra infringere presumat banno nostro communivimus et sigilli nostri impressione confirmavimus coram testibus idoneis quorum hec sunt nomina: Bruno archidiaconus et prepositus maioris domus, Gerardus prepositus Bonnensis, Hugo archidecanus, Wezelinus prepositus s. Andree. Ministeriales comitis Hugo, Retherus, Herimannus villicus et frater eius Paganus, Wilhelmus Schillinc, Christianus de Setheme. Christianus de Rinodorp, Sigefridus de Seffenberg et alii quam plurimi.

Acta sunt anno incarnationis dominice MCLXXVI indictione VIIII concurrente IIII.

---

1) *Lacune van 2 cm. B.*

Digitized by Google

DE DRIE MUNSTERS DER MAASGOUW

Aldeneyck, Susteren, St. Odiliënberg,

door

Jos. Coenen, pr.

Digitized by Google

Digitized by Google

KERK VAN ALDENEYCK

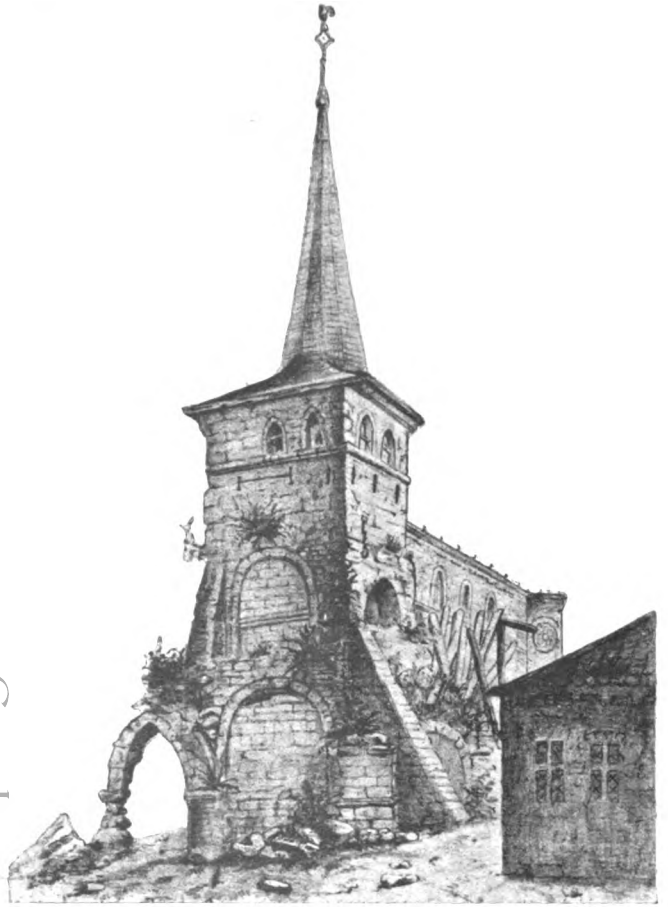

VOOR 1852

(TEEKENING VAN G. HENNEN)

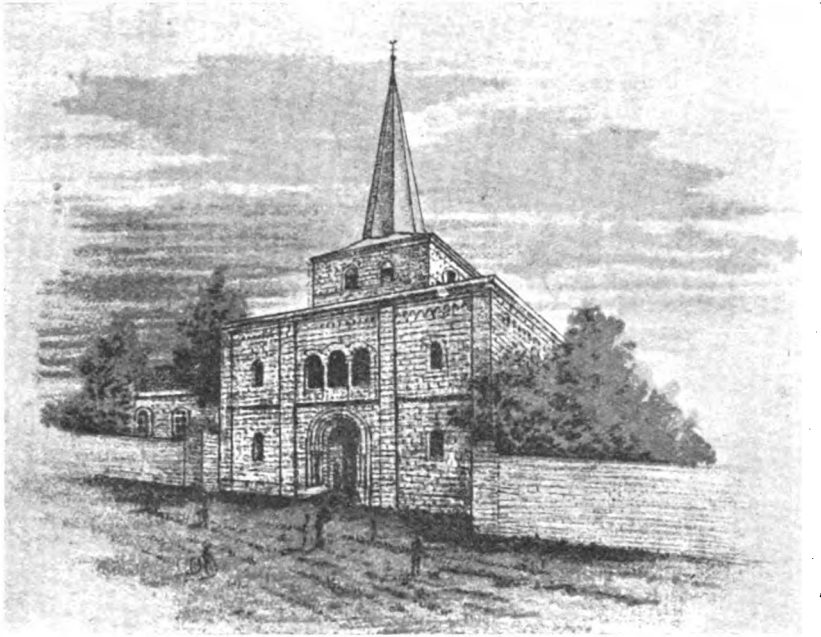

NA DE HERSTELLING

Digitized by Google

KERK VAN ALDENEYCK

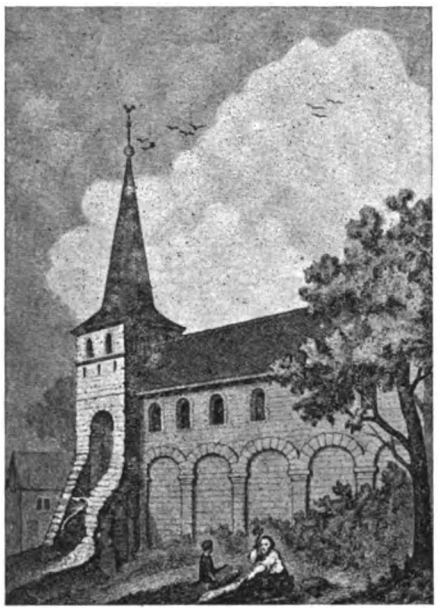

VOOR 1871

(TEEKENING VAN ARN. SCHAEPKENS)

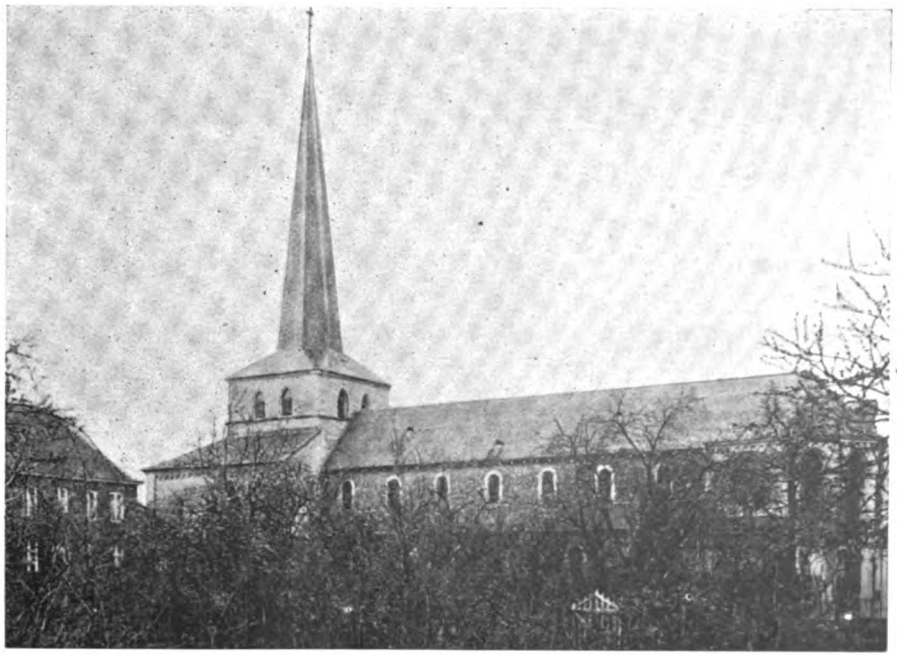

NA DE HERSTELLING

Digitized by Google

INLEIDING.

Als Karel van Mander, de eerste geschiedschrijver der gebroeders van Eyck ons verhaalt, dat de groote schilders te Maeseyck geboren werden, dan drukt hij zijne verwondering uit hoe „Sulk een ruidt lant" dusdanige kunstenaars heeft kunnen voortbrengen. Van Mander kende het Maasland niet. Had hij het gekend, dan zou hij geweten hebben dat die streek vóór Vlaanderen ervaren schilders geleverd had(1) en dat zij rijk genoeg was aan natuurlijke schoonheden en dichterlijke geheugenissen om de ziel eens kunstenaars te verrukken en er vruchtbare herinneringen in na te laten.

Kan men bekoorlijker landschap vinden dan de boorden der Maas van Stockheim tot Roermond? Als ge de wissenstad uitgaat (2), moet ge niet den grooten weg volgen. Deze is ook schoon, breed en goed belommerd; de Spaansche krijgsgevangenen van Napoleon hebben menige druppel gezweet om dat reuzenwerk van Maastricht tot Nijmegen tot stand te brengen. Doch we volgen den ouden Stockheimer-weg, die langs de Maas door groene weiden loopt, en op vele plaatsen tot een eng paadje versmolten is. Het is boerenmanier oude wegen in te palmen en hier heeft het weelderig gras hen daarin goed geholpen.

Van af de Boojer-brug tot achter Eelen is het landschap overheerlijk. Zoover het oog reikt strekt zich voor u eene groene weide uit, aan den oostkant bespoeld door het heldere water der Maas, die haar van het Hollandsch grondgebied scheidt, aan 't westen omzoomd door de Belgische dorpen wier roode daken door het groen der populieren gloren, en waar oude wilgen zich

1) Wolfram van Eschenbach, in een gedicht van 1212, dus twee eeuwen vóór de gebroeders van Eyck, spreekt van de schilders van Maestricht. Cf. J. Helbig Histoire de la peinture au pays de Liége. Liége. 1903, bl. 30.

2) Het maken van korven is de groote nijverheid van Stockheim.

Digitized by Google

vriendelijk buigen over beek en sloot. Recht voor u is 't immer de vlakke weide tot ginds verre waar de hemel aan de aarde schijnt te raken, en waar de slanke toren van Maeseyck rustig opdaagt tusschen de boomen, die, op de oude wallen, eene groene kroon vormen om de stad.

De breede Maas was hier vroeger bevaren, doch sedert jaren is haar peil gedaald en als nu soms, bij hoogen waterstand, een boot in dolle vaart voorbijrent, dan ziet ge de witte zeemeeuw voor dat zeldzaam verschijnsel verschrikt wegvliegen, en de bende kraaien, die op gindsche populieren nestelen, maken dan een akelig rumoer. Binnen korte jaren, zoo wordt verteld, zal de oude waterweg weer opengaan voor schip en boot. Vaarwel dan het donzig groen der hellende boorden, vaarwel de rustige stilte van het bekoorlijk oord! Doch 's lands welvaart wil het zoo.

Laat ons voortgaan op 't smalle pad dat door het gras loopt, doch wees voorzichtig dat ge 't paadje niet kwijtgeraakt, want langs den stroom heeft de eendenjager diepe kuilen gegraven, waar hij gansche nachten op den loer ligt met den wakkeren duikhond aan zijne zijde; en, hier en daar, tusschen 't wishout liggen diepe slooten, oude bedding der Maas, die vroeger hier eilandjes of weerten vormde. Ziet ge ginds dien overjas of iets dergelijks op den wissenstruik hangen? Daar zit zeker een ambtenaar (1) te hengelen tusschen de breede bladeren der waterlelies. Het is te denken dat hij goede vangst doet, want, als het in 't bovenland veel regent, staat hier alles blank van water en bij het vallen van de Maas blijven vele visschen in de slooten hangen, die dan zoo vol zitten dat het krioelt.

Daar ginder verre, verre achter Dilsen en Rothem stuit het oog op een blauwen muur. Het is de dampkring die aldus de dennen verwt van den Vossenberg, den ruggegraat der Kempen. Aan zijnen voet ziet ge drie hooge schoorsteenen staan, die sinds eenigen tijd, onverpoost dikke rookwolken doen opstijgen over het verbaasde land. Dit ook is een werk der Voorzienigheid: de nijverheid die brood verschaft aan den werkman en rijkdom brengt op Limburgs bodem.

---

1) Ambtenaar is de gewone naam der tolbeambten aan den Maaskant.

Digitized by Google

Aan de overzijde der Maas liggen oude dorpen die allen hunne geschiedenis hebben; het kasteel van Borne, waar koning Zwentibold verblijf hield, en de abdijkerk van Susteren waar hij naast zijne dochters rust. Hier, tusschen Susteren en de Maas, ligt een slagveld door geen reiziger bezocht en toch heeft de slag, die er over 1000 jaren geleverd werd, grootere gevolgen gehad dan die van Waterloo: een machtig koningrijk vond er zijn graf en de beschaving week 100 jaren terug in Lotharingen (1). Het klein gehucht, wiens lieve huisjes zich in het water der Maas weerspiegelen, staat reeds vermeld in het testament van Adela, eene der heilige dochters van koning Dagobert II; het is de oude heerlijkheid van Vissersweert, het Insula piscatorum, dat eertijds tot de parochie Eelen behoorde en dat Curtius, de rijke Luikenaar, onder zijne goederen telde.

Op den linker oever der Maas, recht voor ons, ligt Heppeneert, waar Hannart (2) geboren werd, en waar het beeld vereerd wordt van O. L. Vr. van Rust, dat vroeger door de waters der Maas op eenen heuvel van Eelen werd aangespoeld. Daar ook ziet men de groote hoeve van Nuchelen, wier naam reeds voorkomt in de Salische wet. Die boerenhoeve moet reeds in de Vde of VIde eeuw een maalberg geweest zijn, waar de vrije Franken vergaderden om oordeel te vellen over den moord op eene jonge dochter gepleegd (3).

Van hier tot Maeseyck wordt het landschap woester, in het hooge gras van den Damiaan is ons voetpad nauwelijks zichtbaar, de hooge dijk verspert het gezicht aan den linkerkant, terwijl rondom, in de zonken van den aangespoelden grond en langs de boorden van den sloot, afgeknotte wilgen, als nachtelijke spoken, u tegengreinzen.

---

1) In onze studie over Susteren zullen wij verder uitweiden over deze gebeurtenis alsook over het testament der H. Adela.

2) Een geleerde humanist der XVIIde eeuw, die zich onderscheidde in het Oostenrijksch leger, Andreas Valerius, zegt, dat hij te Hemerten, bij Maeseyck, geboren werd.

3) Hoofdstuk XLIV, artikel 10 der Salische wet leest men: Si quis puellam ingenuam occiderit VIII M denarium, qui faciunt solidos CC [2370 fr.] culpabilis judicetur. Mall. Nuchala. Cf. H. Van de Weerd: Geschiedenis van Eelen, 1910, bl. 11.

Digitized by Google

En toch kwamen hier vroeger de groote wegen van het land bijeen, want hier lag het veer op de Maas, waar den 6den November 1482 de Agneten-zusters der Hepperpoort ten getalle van 121, met zak en pak al weenend overstaken, zonder te weten waarheen. „En wie voerden over die Maese", schrijft eene van haar, „op Kuchelwaertedries, en daer saeten wie als schapen sonder herder". Livina, de dochter van Jan van Eyck moet er ook bij geweest zijn. (1)

Maeseyck laten wij links om wat verder dan de brug een blik te werpen op het landschap „aan geen zij de Maas". Het is een uitzicht waar de Hollanders fier op zijn, en met recht, want omzoomd, van den eenen kant door de lange rij van trillende populieren, van den anderen door de zilveren waters van den stroom; uitgehangen in het getemperd licht eigen aan deze streek, is het groen tapijt der Roosterens koewei een tafereel, zoo rustend tevens en zoo frisch, als men er zelden tegenkomt aan de poorten eener stad.

Twintig minuten Noordwaarts van Maeseyck, op de boorden van de Oeter, de oude Votra, ligt het gehucht Aldeneyck, dat door zijn roemrijk verleden met Susteren en St. Odiliënberg gelijkstaat; daar woonden immers de H.H. Maagden Relindis et Harlindis, daar schilderden en breidden zij met eigen hand de oudste kunststukken der Nederlanden, daar bouwde men ter harer eere de schoone collegiaal, die ook nu nog door menigen pelgrim bezocht en door de kunstliefhebbers bewonderd wordt.

Wilden wij onze reis naar het Noorden voortzetten dan zouden wij Geystingen aantreffen, de geboorteplaats van den gevierden bisschop die thans den zetel van den H. Lambertus bekleedt, en Kessenich, het oude Cassellum, met zijne schoone neo-gothische kerk.

---

1) Het klooster der Agneten met een groot spinhuis lag te Maeseyck aan dr Hepperpoort buiten de wallen en werd in den burgerkrijg der Arenbergers door de aanhangers van Hoorn afgebrand, opdat de vijand er geene verschansing zou vinden. De verdrevene Sepulchrinen vonden eene schuilplaats in de abdij van Susteren, waar ze bleven totdat een nieuw klooster gebouwd was binnen de wallen, achter de groote kerk. Aldus in eene chronijk door eene der Zusters geschreven en uitgegeven door Jos. Habets in Publications de la Société historique et archéologique du Limbourg, bd. VI [1869] bl. 386. Volgens eene aanteekening uit de registers van Filips de Goede was de dochter van Jan van Eyck als zuster in dit klooster getreden. Cf. J. Coenen: Quelques points obscurs de la vie des frères van Eyck, in Leodium, 1906—1907.

Digitized by Google

waar Jan de Wilde geboren werd (1), Thorn op 't Nederlandsch grondgebied, fier op de oude kerk van het adellijk stift, wiens abdis als vorstin over vier landkwartieren den schepter voerde. Doch laten wij te Aldeneyck zelf, aan den Leeuwerik, de Maas oversteken, om de uitgestrekte weiden te bewonderen van 't Hollandsch grondgebied. De veerman weet ons te vertellen van het lang verzonken Munnikheim, van 's Heeren-Laak, de groote hoeve in de bocht der Maas, en van Ohe-en-Laak, de kleine parochie die voor ons ligt.

Echt, het oude Hachta, laten wij rechts; Gerberga, de zuster van Otto den Groote schonk in 928 de kerk van dit dorp aan de kerk van Sint Servaas te Maastricht (2), en als zij koningin van Frankrijk geworden was, kwam ze met tal van graven alhier eene keure teekenen aangaande haar paleis van Meersen. Ginder ver liggen de beruchte Pepinus-brug en de ruïnen van Montfort. Als Hendrik van Gelder prins-bisschop van Luik was, had hij eene groote voorliefde voor de sterkte van Montfort op de Ourthe, van waar hij zijn volk onbeschroomd trotseeren durfde; doch, daar de krijgszuchtige vorst niet geschapen was om bisschop te worden, werd hij in 1274 door den paus afgezet. Hij kwam alhier zijn woelig leven voortzetten en met de steenen der vestingswerken van Wijck te Maastricht bouwde hij, in de heide van Echt, eenen burcht, dien hij Montfort heette, en wiens overblijfsels thans nog de meest indrukwekkende ruinen vormen der provincie. (3)

Links spiegelt zich in de waters der Maas het lommerrijke Walborg en wat verder vinden wij de heerlijkheid St. Stevensweert. Is dat het oude Staphinsere? De meeste geleerden, zooals Sloet en Daris beweren het, en in dat geval stond hier, omstreeks 810, eene kerk die in haren kunstschat meer goud en zilver bevatte dan thans de rijkste kathedraal van ons land.(4) In 1633 werd het eiland door

1) Jan de Wilde was een der kapiteins der Luikenaren in hunnen opstand tegen het Burgondisch Huis in 1468. Cf. J. Coenen: Jan de Wilde van Kessenich in: Limburgsche bijdragen. Hasselt, 1908.

2) L. A. J. W. Sloet, Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen, bd. I, bl. 78.

3) Eversen en Meulleners: De Limburgsche Gemeentewapens. in: Publications de la société hist. et arch. dans le duché du Limbourg, bd. XXXV [1899] bl. 344.

4) Op bevel van Karel den Groote, bij het Capitulaar van Aken cap. VII, werd eene algemeene kerkopneming gehouden, en de inventaris, toen opgemaakt, spreekt van

Digitized by Google

de Spanjaarden versterkt, en ten gevolge van het Barrière-tractaat kwam de vesting in 1715 aan de republiek der Vereenigde Provinciën.

Wat verder in de richting van Roermond zien wij op eenen kleinen heuvel eene schoone kerk opdagen, wier romaansche torens geheel het land overheerschen. 't Is St. Odiliënberg, wellicht het oudste der drie Munsters, die vóór 12 eeuwen op den vruchtbaren Maasoever ontstonden, en wier geschiedenis wij in 't kort verhalen gaan.

De drie zusterabdijen zagen alle het licht in eene tijdruimte van hoogstens dertig jaren (695—725), onder het bisschoppelijk bestuur der HH. Lambertus en Hubertus, ten tijde van Pepijn van Herstal en Karel Martel. Zij werden allen op den oever eener beek gebouwd, langs de Suestra, de Votra en de Roer, wier waters de graanmolens der volkrijke huizen in beweging brachten. De uitgekozen plaats lag in de nabijheid der Maas, waar de grond het vruchtbaarste en dus het eerst bewoond was, en waar men ook voor de talrijke mager dagen voorraad vond van visch en paling, doch ver genoeg van de rivier verwijderd om door hoogen waterstand niet gehinderd te worden.

Alvorens elk munster in het bijzonder te behandelen is het noodig ons een gedacht te vormen over den politieken toestand der streek in de eerste eeuwen van hun bestaan (1).

De tegenwoordige belgische provincie Limburg, met een klein deel der hollandsche gouw van denzelfden naam, vormde in de middeleeuwen het graafschap Loon. De leengoederen van het graafschap moesten bij het afsterven hunner houders verheven worden te Curingen, waar de graven hof hielden. De registers dier verheffingen zijn thans nog grootendeels bewaard in het Staatsarchief te Hasselt. Bij het bestudeeren dezer registers heeft baron C. de Borman opgemerkt, dat het graafschap werd samengesteld uit vijf ver-

---

Sint Michielskerk op het eiland Staphinsere, van buitengewone schatten voorzien. Uit die rijkdommen en ook uit het feit dat men den Regel van den H. Benediktus in de kerk bewaarde besluit men, dat eene rijke abdij op het eiland gelegen was; doch daar vindt men elders geen spoor van. Cf. Sloet, Op. cit. bd. I bl. 29 en Jos. Daris: Histoire du Diocèse de Liége, bd. I bl. 178.

1) Het woord Munster wordt gewoonlijk gebruikt om eene oude kloostergemeente aan te duiden, doch evenals het latijnsche monasterium heeft het dikwijls de beteekenis van kloosterkerk en wordt dan vrouwelijk gebezigd.

Digitized by Google

schillende gouwen, die alle hunne bijzondere gebruiken hadden, gebruiken welke ook na hunne versmelting met Loon in voege bleven. Zoo onderscheidt hij de verheffingen van het eigenlijke graafschap Loon, van het Maasland, van Duras, Colmont en Spauwen.

De leenen van het Maasland vormden eene afzonderlijke leenzaal, eenen tijd lang te Maesyck gevestigd, totdat bisschop Lodewijk van Bourbon haar voor goed met de zaal van Curingen vereenigde (11 September 1469). Bij het openvallen van een Maaslandsch goed (kasteel, hoeve of akkerland) moest de erfgenaam het beste paard of de wapens van den afgestorvene aan den graaf schenken, ofwel dertig oude grooten betalen. Enkel Maaslanders mochten getuige zijn der nieuwe verheffing (1).

De hee: Hansay heeft nader de dorpen aangeduid waar zulke leenen bestonden en geeft de volgende lijst. In belgisch Limburg: Lanaeken, Reckheim, Leuth, Meeswyck, Lanklaer, Stockheim, Dilsen, Rothem, Eelen, Maeseyck, en verder van de Maas verwijderd: Niel-bij-Asch, Opoeteren, Neerglabbeek, Opitter, Tongerloo, Bree en Meeuwen. In Nederlandsch Limburg: Stein, Urmond en Born (2).

Wij vinden hier een deel van de oude Maasgouw terug, die zoo dikwijls in de keuren der vroegere Middeleeuwen vermeld staat. Daar de geschiedenis van dat schoon land zoo duister is en weinig bekend, is het noodig een woord daarover te zeggen, alvorens te spreken van de drie munsters die het in zijnen vruchtbaren schoot zag ontluiken. (3)

Onder de romeinsche overheersching waren de noordsche kolonies, Gallië en Germanië, in provinciën verdeeld, de provinciën in civitates en deze in een onbepaald getal cantons of pagi en dorpen of vici(4). De beide Maasoevers maakten deel uit van de civitas van

---

1) Ridder C. de Borman, Le livre des fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arckel. Brussel 1875 bl. VII.

2) A. Hansay, La partie Lossaine des Anciens comtés du Masau: contribution à la géographie historique des comtés Carolingiens du Masau [ou Maasland] in : Annales du congrès archéologique de Liége. 1909, bl. 143. De naam Bilsen aldaar is zeker eene drukfout voor Dilsen.

3) Daar wij geene kronijken bezitten over deze streek kan hare geschiedenis enkel opgemaakt worden uit de charters. De oudste dezer noemen het land Masau, van het einde af der IXde eeuw komt Maeselant voor, in 968 is het Masaugo.

4) Justes de Coulanges: La monarchie franque, Paris 1905, bl. 184,

Digitized by Google

Tongeren in de provincie van Neder-Germanië, waarvan Keulen de hoofdplaats was. Het volk sprak romaansch of gebroken latijn, niet alleen in het tegenwoordig walenland, maar ook in het vlaamsch sprekende België en in een groot gedeelte van Holland. In de helft der IVde eeuw kwam de inval der Franken dien toestand veranderen. De talrijke volksrassen, die de bosschen van Germanië bewoonden kwamen met elkander in botsing; de woeligste dezer barbaren die zonder vaste zitplaats een zwervend leven leidden, werden door de anderen uit hun land verdrongen en kwamen langzamerhand naar het romeinsche rijk afgezakt, waar de verwijfde bevolking, door zedenbederf en berekend kindergebrek verdund, niet bij machte was hunnen inval te stuiten.

De uitgewekenen waren een uitschot van allerhande volksstammen, die onder den gemeenschappelijken naam van Franken bekend staan. Aanvankelijk werden zij minzaam onthaald door de romeinsche kolonisten, die hun werk gaven op de akkers der villa's en wapenen om andere invallen af te weren, doch de rijkdom hunner meesters deed hen lekkerbekken. Door de zwakheid dezer stoutmoediger geworden, namen zij met geweld de akkers, die zij vroeger als slaven bebouwden (1) in bezit en reeds in 358 moest Juliaan de Apostaat, al was hij ook overwinnaar der Saliërs, aan deze de vlakten van Taxandrië afstaan. Niet tevreden met de kempische heide, trokken zij, in het begin der Vde eeuw, naar het Zuid-Westen tot aan het kolenbosch, en de tegenwoordige grenslijn tusschen Waalsch en Vlaamsch wijst duidelijk de streken aan, die alsdan door de Saliërs overrompeld werden (2). Andere Franken, de Ripuariërs, vestigden zich terzelfder tijd tusschen Rijn en Maas en trokken deze laatste rivier over tot aan de moerassen der Kempen (3).

Dit laatste feit geeft ons den sleutel van het ontstaan der Maasgouw. Bij den inval der Franken verdwenen de oude landsverdeelingen door de Romeinen ingevoerd. Van provinciën en civitates, als politieke eenheden, is er onder de Merovingers geene spraak meer (4), deze kennen enkel de graafschappen, comita-

1) Fustel de Coulanges; La monarchie franque, passim.
2) Pirenne: Histoire de Belgique bd. I, bl. 10.
3) Pirenne Op. Cit. bl. 14.
4) In de kerkelijke hierarchie nochtans bleven de provinciën en civitates der

Digitized by Google

tes, als politieke onderverdeeling van het land, terwijl het woord pagus (gouw) meestal eene geographische indeeling aanduidt. Ook onder de Karolingers blijft die toestand zonder groote verandering voortbestaan. Welnu, in de Karolingische keuren is aanhoudend spraak van den pagus Mosau oft Maeselant, die zich langs beide oevers der Maas, van Maastricht (1) tot Nijmegen uitstrekte; de oostersche grens was de hoogvlakte tusschen Maas en Rijn, die ook nu nog Nederlandsch Limburg van Duitschland scheidt. In het Westen werd de gauw afgebakend door de peellanden der Kempen en door de heidevelden van Bree, Meeuwen, Niel over Bilsen naar Maastricht (2).

De Maasgouw vormde dus de uiterste bezitting der ripuarische Franken, die geheel het land tusschen den Rijn en de Kempen hadden ingenomen, waarschijnlijk reeds voordat de Saliërs het Noord-Westen van België overweldigd hadden. Zoo is het niet te verwonderen, dat men te Neerpelt, Bree, Meeuwen en Bilsen te gelijkertijd Maaslandsche en Loonsche leenen vindt, en dat dezelfde dorpen eene taalgrens vormen tusschen het Oosten, waar de gewesttaal vele duitsche vormen heeft, (zooals ich en du), en het Westen waar de spraak met die van Brabant en Antwerpen meer overeenkomt (Salische Franken).

Reeds vóór 870 was de Maasgouw in twee graafschappen verdeeld (3): de hoogere Maasgouw van Maastricht tot Thorn, de lagere van daar tot Nijmegen, doch de gemeenschappelijke naam

---

romeinsche overheersching gansch de Middeleeuwen door bestaan. Immers als in de IVde eeuw het christengeloof eene merkelijke uitbreiding nam in onze landen, vestigden de aartsbisschoppen hunnen zetel in de hoofdsteden der provincies, zooals Keulen, de bisschoppen in die der civitates, o.a. Tongeren, en die verdeeling bleef onveranderd totdat Filips II het getal der bisdommen vermeerderde. Cf. Justel de Coulanges: La transformation de la royauté durant l'époque Carolingienne. Parijs 1907 (passim).

1) De diploma's plaatsen Maastricht nu eens in de Maasgouw dan weer in Haspengouw; zoo lezen wij in 889, 898 en 919: In Comitatu Maselant; in 919: In Comitatu Hesbacensi, doch de ware formuul staat in het diploma van Swentibold [13 Mei 898]: In pago Hesbaniensi et in Comitatu Maselant. — De abdij van O. L. V. te Maastricht behoorde dus niet tot het eigenlijke Maasland. Cfr. Van der Kindere Formation territoriale des principautés belges. Bruxelles 1902, bd. II, bl. 128.

2) Van der Kindere: Op. cit. bd. II, bl. 119.

3) Over de verdeeling der Maasgouw, zie Van der Kindere, Op. cit. passim en L. Stroobant; Note sur la Toxandrie, la Mansuarie, Reyen

Digitized by Google

doet veronderstellen, dat het geheel onder de Merovingers maar één graafschap uitmaakte. Wellicht was het reeds verdeeld in het begin der VIIIste eeuw, toen onze abdijen gesticht werden; zoo wordt best uitgelegd dat de H. Willebrordus te Susteren en te Aldeneyck optreedt, in de Opper-Maasgouw, terwijl wij hem niet zien verschijnen te St. Odiliënberg in de Beneden-Maasgouw.

In den tijd der stichting was het bestuur van het land in de handen der hofmeyers Pepijn van Herstal en Karel Martel; eerst later bij de verbrokkeling van het rijk van Karel den Groote zien wij verscheidene graven optreden, zooals Giselbrecht, de Regeners, Nevelong en de schoone figuur van Ansfried die in 992 de abdij van Thorn stichtte. Toen dit gebeurde bestond het graafschap „De Maasgouw" als dusdanig niet meer, het was in vier deelen verbrokkeld en daarom blijft Thorn buiten onze studie (1).

Dit kort overzicht der geschiedenis van de Maasgouw toont genoeg hoe weinig oorkonden wij bezitten over het lang verdwenen graafschap; doch des te meer belang hebben voor ons de drie stichtingen welke uit die duistere tijden tot ons gekomen zijn. Geplant door de eerste baanbrekers der christelijke beschaving in ons land, zijn zij weelderig opgeschoten in den vruchtbaren bodem, en ze schonken eeuwen lang haren verkwikkenden schaduw aan de godsdienstige bevolking der Maasstreek. Menig orkaan is over haar heengegaan, doch hare forsche kruin bleef immer bloeien, totdat de schrale wind, die uit Frankrijk woei, hare takken verdorde en hare bladeren deed verwelken. De oude tronken bleven gelukkig voortbestaan en sinds eenige jaren prijken zij weer op de boorden der Suestra, Oeter en Roer, gelijk oude eiken tusschen de jongere boomen van het rijkbeplante woud.

---

et Stryen, in: Mémoires et rapports du Congres Archéologique de Malines 1911.

1) Na het opstel dezer regels verschenen nog twee degelijke studies over dit onderwerp, namelijk: H. Van de Weerd: De Maasgouw [Pagus Masau] in Mélanges Camille de Borman, Luik 1919, bl. 47—56 en J. Ceyssens; Une ancienne délimitation, du Limbourg et les Francs Saliens et Ripuaires, Maeseyck, 1919.

Digitized by Google

Aldeneyck.

I.

DE PRIESTER VAN MIJNEKOM.

Kent ge Mijnekom? Het is niet te verwonderen, dat ge het niet kent, want sinds eeuwen is het verdwenen, weggespoeld door de waters der Maas.

De al te vroeg gestorvene heer H. P. A. Van Hasselt, van de orde der Kruisheeren, heeft het opgevischt, niet in de Maas, maar in de oude schepen-registers van Maeseyck, en heeft klaar bewezen dat het een gehucht was van Aldeneyck, gelegen omtrent de plaats, die men nu den „Leeuwerik" noemt. De oudste naam van het gehucht was Munnickheim, en Van Hasselt veronderstelt dat daar de monnik of priester woonde die het vrouwenstift van Eyck bediende (1). Is zijne veronderstelling waar, dan moeten we daar ook de woning plaatsen van eenen man, die, zonder het te weten, ons eenen grooten dienst bewezen heeft, want zonder hem wisten we niets van het leven der lieve Heiligen van Aldeneyck.

Deze hadden haar klooster gesticht, (of liever hare ouders hadden het voor haar gesticht) omstreeks 720, en aan den noordkant eene kerk gebouwd in hout. Steenen kerken had men toen in ons land nog weinig of niet; alleen St. Servaaskerk van Maastricht staat als dusdanig vermeld en dat reeds in 600.

---

1) H. Van Hasselt: Mijnecom bij Aldeneyck in: L'ancien Pays de Looz, bd. VI, [1902] bl. 13—15.

Digitized by Google

Na 125 jaren bestaan te hebben was het houten gebouw versleten, en daar een groot deel reeds door de verrotting was aangetast deed de abdis Ava, in het midden der IXde eeuw, den ouden timmer aan den grond afbreken, en bouwde eene schoone nieuwe kerk in steen. Op haar verzoek kwam bisschop Franco van Luik de verheffing doen der relikwieën der H. Maagden, wat zooveel beteekende als onze tegenwoordige heiligverklaring.

Eenigen tijd na die merkwaardige gebeurtenis, doch in alle geval vóór 881, schreef iemand, die het stift goed kende, het leven der H.H. Relindis en Harlindis. Toen hij zijn boek opstelde was Ava dood en de Noormannen waren nog niet in het land gevallen.

Zijn oorspronkelijk handschrift werd zorgvuldig bewaard in de schatkamer der Eycksche collegiaal, en minstens tweemaal overgeschreven voor de kloosters van Corsendonck en Rouge-Val. De drie teksten, thans verloren geraakt, werden in 1668 door de geleerde bollandisten Henschenius (1) en Papebrochius geraadpleegd, als ze in hunne Acta Sanctorum, het derde deel van Maart, de vita der Heiligen uitgaven.

Niets verraadt eigenlijk den schrijver der vita, doch met Mgr. Schoolmeesters en Van der Essen, mogen wij gissen dat hij als priester aan de abdij verbonden was. Daar nu de monnik of priester, die de geestelijke bestuurder was der zusters van Aldeneyck, op Mijnekom woonde, mogen wij zonder het bepaald te beweren, het leven onzer heiligen toekennen aan den „priester van Mijnekom".

De man schreef goed latijn, gelijk over het algemeen het geval was na de herstelling der studiën onder de regeering van Karel den Groote. Wat de geschiedkundige waarde van zijn werk betreft, deze is gering. Als hij de pen in de hand nam, was de laatst gestorvene der twee zusters ten minste tachtig jaren dood, en hij zelf betreurt de nalatigheid harer tijdgenooten, waardoor zoovele wonderen in vergetelheid geraakt zijn. (Vita, bl. 399 A). Geschreven oorkonden heeft hij wel niet ter hand gehad, hij heeft zich moeten bepalen bij hetgeen hij in 't klooster hoorde vertellen. Die overlevering was tamelijk nauwkeurig aangaande de mirakelen die

1) Henschen, een maaslander te Venray geboren, is de ware stichter geweest der Bollandisten. Zijne strenge methode wordt heden nog toegepast. Cfr. Ch. De Smet: Les fondateurs du Bollandisme, in Mélanges Godfroid Kurth. Liége 1908, bl. 295.

Digitized by Google

na den dood der Maagden gebeurd waren, terwijl haar leven minder frisch in het geheugen lag der abdijbewoners. Lang en breed weidt hij uit over de deugden der Heiligen en die harer ouders, doch van haar historisch leven weet hij weinig, en datums kent hij niet. Doch juist dat weinige doet ons besluiten, dat hij rechtzinnig is en zich streng aan de oude overlevering houdt, zonder zijn verhaal door eigene verzinsels op te tooien. De zeldzame inlichtingen die de schrijver ons geeft mogen we dus voor zeker houden.

En wat leert ons de priester van Mijnekom? Zijne lange geschiedenis, die bij de Bollandisten acht kolommen in-folio beslaat, kan in 't kort samengevat worden als volgt: De twee gezusters Harlindis en Relindis werden geboren uit rijke, deugdzame ouders, Adelardus en Grinnara. Om hunne kinderen zoo goed mogelijk op te voeden, plaatsten ze deze in een vrouwenklooster van Valentijn, waar zij godvruchtig opgroeiden en onderwezen werden in 't lezen en 't zingen der psalmen. Zelfs leerden zij schrijven en schilderen, iets wat nu zeldzaam is, zegt hij, en aan de sterke mannen van onzen tijd te zwaar schijnt. Ook werden zij bekwaam in 't naaien en 't borduren, en wisten ze zijden stoffen met goud en parelen kunstig te versieren.

Als de tijd gekomen was, dat hunne heilige dochters eerder moesten gebieden dan zelf onderdanig zijn, riepen de ouders haar terug en deden ze bij hen inwonen, gekleed met den heiligen sluier. Zonder uitstel zochten Adelhart en Grinnara eene plaats in hunne eigendommen, waar ze een klooster konden bouwen voor Gods uitverkorene maagden. Na jaren zoekens vonden zij, op eene mijl afstands van de Maas, eene moerassige vlakte met onvruchtbare boomen beplant, en waar eene aangename bron vloeide.

Aanstonds riepen zij een groot getal mannen en vrouwen samen die van hen afhingen, met al de lijfeigenen die in de nabijheid woonden, en begonnen de grondslagen te leggen van het klooster. Om het werk te bespoedigen gingen de H.H. Maagden dagelijks met hare dienstmeiden zand en steenen halen aan de Maas, en brachten ze in haren schoot naar de bouwplaats. Dat verheven voorbeeld deed eene nog grootere menigte toestroomen. En als de woning voleindigd was, gaven zij haar den naam van Eike.

De deugdzame ouders gingen bij hare dochters inwonen; stierven in hoogen ouderdom en werden in het klooster zelf begraven.

Digitized by Google

Heilig leefden daar de zoete Maagden, en achtereenvolgens werden beiden abdis benoemd en gewijd door de H.H. bisschoppen Willibrordus en Bonifacius. Zij aanvaardden in haar klooster twaalf jonge dochters, die ze in het geestelijk leven onderwezen, en zoo gebeurde het dat een groot aantal vrouwen van edelen huize en van dienstbare families, door het voorbeeld der stichteressen getrokken. de wereld vaarwel zeiden om onder den zwarten sluier God alleen te dienen.

Relindis en Harlindis schreven en schilderden met eigen hand de vier Evangeliën, het boek der Psalmen, en vele andere boeken der H. Schrift, die nu nog allen in het klooster bewaard worden, glinsterend van goud en parelen, als waren ze vandaag eerst afgewerkt.

Willibrordus en Bonifacius hadden de gewoonte de heilige maagden van Eyck te bezoeken. Eens kwamen ze daar samen met een aanzienlijk gevolg, wat de zusters in groote verlegenheid bracht, want ze hadden slechts een vatje wijn „tonne" genoemd, gevuld tot op de hoogte van eenen halven voet. Doch door haar gebed vulde God de „tonne" zoodanig dat ze overliep, en allen konden zich laven.

Als Harlindis op den 12den October gestorven was, wilde Relindis niet dat hare zerk door de aarde bedekt werd, maar deze werd op den grond geplaatst enkel met een doek overtogen, en het heilig lichaam verspreidde eenen aangenamen geur. Lange jaren later verwierf ook de jongste zuster het loon van haar heilig leven en stierf in hoogen ouderdom op den achtsten dag van Februari.

Daarna verhaalt de schrijver in zijn vierde en laatste hoofdstuk eenige mirakelen die na den dood der Heiligen in de kerk van Eyck door hare tusschenkomst bekomen werden. Ofschoon hij de namen van eenige genezenen kent, schijnt hij toch geene schriften dienaangaande gehad te hebben, maar hij verhaalt „wat nog in het geheugen lag der lieden van zijnen tijd". Zoo vertelt hij dat eene blinde vrouw, Hiltwiga, het gezicht terugkreeg, drie stommen: Ricolsus, Hildigerus en Blitherius werden genezen, de laatste insgelijks van lamheid. Zes bezetenen, waarvan een met ketenen gebonden was, werden van den boozen geest verlost, terwijl acht lammen het gebruik hunner ledematen terugkregen.

Digitized by Google

Dan verhaalt hij het herbouwen der kerk door Ava, gelijk wij hooger vermeld hebben, en wijdt verder uit over de deugden der Maagden.

Buiten de Vita sanctorum Relindis en Harlindis in de tweede helft der IXde eeuw door den priester van Mijnekom opgesteld, hebben wij weinig of niets dat ons over het leven der Heiligen kan inlichten, dewijl al de werken van lateren datum op de vita geschoeid werden.

Dit is het geval voor eene verkorting der vita, die naderhand in het handschrift van Maeseyck voorop werd ingelascht, en voor de Getijden der H.H. Maagden, welke door de kanunniken van Eyck gezongen werden den 22sten Maart, verjaardag der verheffing en der overbrenging der relikwieën (van Aldeneyck naar Maeseyck in 1571), den 6den Maart en 12den October, sterfdagen van Relindis en Harlindis. Deze bronnen werden door de Bollandisten benuttigd voor de analecta of aanteekeningen waarmede zij hunne uitgaven hebben opgeluisterd.

Ook de schrijvers der Acta sanctorum Belgii hebben de Vita uitgegeven (1), terwijl in 1696 een vlaamsch leven der heiligen verscheen bij Ouwerx te Luik. Het werd geschreven door eenen pater Jezuit op verzoek van den groot-vicaris Jan Chapeauville en draagt voor titel „Historie van het leven der heiliger Maechden Harlindis ende Relindis uit de legende int corste ende ghetrouwelyckste overgestelt". Op het titelblad staan de beelden der twee heiligen en daaronder: „Hebben geleeft int jaer ons Heeren seven hondert en dertich, haar lichaemen rusten nu inde stadt van Maezeyck int land van Luyck daerze gheert ende besoeckt worden. Den principalen feestdach is den XXII Martii. Gheprint tot Luick, bij Christiaen Ouwerx MDCXCVI. Met gratie ende privilegie".

In 1871 was het ongeveer duizend jaren geleden dat de H.H. Maagden heilig verklaard werden en er waren juist drie honderd jaren verloopen sedert hare relikwieën van Aldeneyck naar Maeseyck werden overgebracht. Daarom werd de oude kerk verkoren voor de plechtige bedevaarten die dat jaar werden ingesteld, om

---

1) Acta Sanctorum Belgii, door Ghesquieres, Brussel, 1784.

Digitized by Google

van God de verlossing af te smeeken van zijnen stadhouder den paus Pius IX. Bij die gelegenheid schreef E. Schoolmeesters, alsdan kapelaan van St. Maarten te Luik, eene zeer gewaardeerde levensschets der H.H. Zusters.

De oorkonden van minder belang geven wij in de lijst der geraadpleegde werken.

II.

ADELHART EN GRINNARA.

De vader der H.H. Maagden werd Adelardus of Adelhart genoemd. Hare moeder heette Grinnara (soms ook Grinuara of Grimara geschreven). „Dat zij aan Kristus aangenaam waren is niet te betwijfelen dewijl zij verdienden het leven te schenken aan twee dochters, die door hare vroomheid en Gods gratie tot het eeuwig leven gebracht werden". Uit deze woorden van den priester van Mijnekom weten wij dat de ouders der Maagden kristenen waren, ofschoon in hunnen tijd (rond 700) nog vele heidenen leefden op de boorden der Maas.

De H. Lambertus (die in de vita evenwel niet vermeld staat) predikte er het geloof en werd in zijn apostolisch werk niet weinig geholpen door den H. Willibrordus, bisschop van Utrecht, die op de boorden der Schelde, Dommel, Maas en Moezel eenen buitengewonen bijval verwierf. Al waren de zeden nog ruw en onbeschaafd, het geloof der nieuw-bekeerden bracht wonderen voort van heiligheid en zelfverloochening. Vrouwen en mannen verlangden achter stille kloostermuren een beschouwend leven te leiden,

Digitized by Google

en zoo kwamen talrijke stichtingen tot stand, die door de Merovingische koningen, door de hofmeiers van Austrasië en de grooten des lands rijk begiftigd werden. Een dezer grooten moet Adelhart geweest zijn met zijne vrouw Grinnara. De vita zegt het niet uitdrukkelijk, doch het bouwen des kloosters staat er beschreven als volgt: Adelhart vergaderde eene groote menigte mannen en vrouwen om de uitgekozen plaats klaar te maken. En zonder tijd te verliezen ontboden de ouders der Maagden de mannen en vrouwen die onder hunne macht stonden, alsook de laten hunner bloedverwanten die in de nabijheid woonden, om de grondslagen des kloosters naar een welbedacht plan te leggen (1). Adelhart was dus een der heeren van 't land, die even als zijne verwanten over dienstbare mannen beschikte.

Volgens latere oorkonden, zooals het handschrift Horarium Sanctorum (2), waren Relindis en Harlindis van het adellijk geslacht der Karolingers. Zulke bewering der XVde eeuw heeft eigenlijk niets te beduiden, want wij weten genoeg hoe de kronijkschrijvers er op uit zijn hunne helden aan groote families vast te hechten. Doch hier is die bewering niet geheel zonder grond, zij kan ons immers verklaren waarom Adalbert zijne dochters naar het verre Valentijn stuurde, ofschoon in de nabijheid, zooals te Munsterbilsen, vrouwenstiften gevonden werden. Moet de reden dier verre reis niet gezocht worden in het feit, dat het klooster van Valentijn, aan Johannes den Dooper toegewijd, eenige jaren te voren (680 of 690) door den Karolinger Pepijn van Herstal gesticht was (3)?

Verder is het bekend dat in de families van dien tijd dezelfde namen in gebruik bleven. Welnu, vijftig jaren later ontmoeten wij eenen Karolinger die den naam van Adelardus draagt. Al loopen wij ook gevaar te ver van ons onderwerp af te wijken, toch achten wij het nuttig een woord over dezen Adelardus te zeggen.

Hij werd geboren omstreeks 753 en was de neef van Karel den Groote, want zijn vader, graaf Bernardus, en Pepijn de Korte waren

---

1) Vita bl. 387. E

2) Volgens aanhaling der Bollandisten, bl. 385. 2.

3) Mgr. Schoolmeesters: Levenschets der H.H. Maagden Relindis en Harlindis, bl. 23.

Digitized by Google

gebroeders. beiden zonen van Karel Martel. Op twintigjarigen ouderdom verliet hij het hof om, als monnik, in de abdij van Corbie (Frankrijk) binnen te treden, waar hij later abt werd. Onder de regeering van Karels kleinzoon, Pepijn, bestuurde hij het koningrijk Italië; werd met zijnen broeder Wala door Lodewijk den Goedertierene verbannen, doch deze, zijne dwaling bekennende, riep hem in 821 naar Frankrijk terug. Hij stichtte Nieuw-Corbie of Corvey in Duitschland en stierf eenen heiligen dood den 2den Januari 826. Als filozoof en godgeleerde schreef hij verscheidene werken, en droeg het zijne bij om den „filioque" onlangs in den Credo ingelascht in de kerken van Gallië te doen aannemen. Buiten 't Latijn sprak hij Romaansch en Dietsch (1).

Meyer, kronijkschrijver van Vlaanderen der XVIde eeuw, zegt dat hij geboren werd te Uscia (2), wat hij vereenzelvigt met het dorp Huyse bij Oudenaerde, waar onze Heilige vroeger wezentlijk vereerd werd, en waar zelfs een put bestond die zijnen naam droeg. Zoo zegt ons ten minste Molanus (3) en hij voegt er bij dat de kerken van Huyse en Berthem bij Leuven hem zijn toegewijd.

Men is verwonderd eenen Karolinger in Vlaanderen te zien geboren worden. Welnu dat schijnt ook onjuist. Huyse werd eerst in 874 door zekeren graaf Conrard aan Corbie geschonken; vandaar de eeredienst dier kerk aan den H. Adelardus. Doch wij weten, dat Corbie groote goederen bezeten heeft in 't Oosten van België namelijk te Beeringen, Montenaken, Gompel, Moll, Widoie, Haren bij Bommershoven, te Eelen, Tongerloo en Daniëlsweert. Mabillon verhaalt dat de goederen van Corbie in België in de registers der abdij vermeld stonden onder den naam van „Patrimonium Sti Adelardi" en dat ze in 882 door de Noormannen verwoest werden.

De eerwaarde heer Polydoor Daniels uit de meening, dat Uscia of Hustia, waar de groote man geboren werd, wel de parochie

---

1) Uit zijn leven. geschreven door zijnen leerling Paschalis Radbert in Dachery en Mabillon: AA. SS. ordinis Sti Benedicti, bd. V, bl. 299—355.

2) Meyer: Annales Rerum Landricarum. Antwerpen, 1559. bl. 10.

3) Molanus: Annales Sanctorum Belgii. Leuven, 1595, bd. II, bl. 2.

Digitized by Google

Heusden kon zijn bij Beeringen (1). Het is ook mogelijk dat Hustia den pagus Huste beteekent, die voorkomt in de akte van Otto I (4de Juli 952) waarbij hij het klooster van Eyck aan den bisschop Farabrecht ten geschenke geeft, en omtrent denzelfden tijd in het cartularium van Sint Truiden (2). Wat er ook van zij, deze Adelardus is zeker een Maaslander. In de goederen van Eelen, Tongeren, Danielsweert vinden bij het domein Scripnasium terug, gescheiden van Vissersweert, waarvan wij in onze studie over Susteren spreken, en volgens eenen brief van bisschop Hendrik van Leyen, uit het midden der XIIde eeuw hoorde de kerk van Eelen sinds lang aan het klooster van Corbie. Zoo besluit de E. H. Van de Weerd met recht dat deze gift door Adelardus aan de Fransche abdij werd afgestaan (3). Dit alles doet ons gissen, dat de vader der H.H. Maagden en de monnik Adelardus tot dezelfde familie behoorden, en dat hun de villa Sipernau te Eelen niet vreemd was. Doch dit zijn enkel vermoedens; wij zijn te weinig ingelicht om met zekerheid de verwantschap van den stichter daar te stellen.

Zelfs zal de lezer er eenig bezwaar in vinden Adelhart aan het Karolingisch huis te verbinden, aangezien zijn naam buiten de vita der Eykensche Heiligen zelfs niet eens genoemd wordt. Doch laten wij niet vergeten dat wij hier met personen uit de VIIde eeuw te doen hebben. en dat de geschiedkundige bronnen uit dien tijd uiterst zeldzaam zijn. Toch is het zeer waarschijnlijk dat wij zijnen naam ook elders tegenkomen. Immers den 1sten Januari 721, dus in de eerste jaren der stichting van Aldeneyck, ontmoeten wij eenen Adelardus te Herstal in gezelschap van den H. Willibrordus, van Karel Martel en zijn zoon Carloman. Dien dag schonken deze laatsten zekere eigendommen aan de kerk van Utrecht ten voordeele van Willibrordus, die met de familie van Eyck in nauwe betrekking stond en bij de getuigen die de akte teekenden (4), was

---

1) Daniels: Une question à propos de St. Adelard, in L'ancien pays de Looz, bd. IV, (1905), bl. 60.

2) In villa Ingilmundishoven et in alia villa quae dicitur Haire, super fluviolum Gerlac in comitatu Hair.

3) H. Van de Weerd: Geschiedenis van Eelen, bl. 29. Overgedrukt uit Publications, bd. XLVI.

4) Migne: Patrologie latine, bd. LXXXIX, bl. 551. De vergadering

Digitized by Google

er een die den naam van Adelardus droeg en die wellicht niemand anders geweest is dan de vader der H.H. Maagden, bloedverwant der gevers en vriend van den begiftigde. Doch ook hier steunen wij op geenen vasten grond.

Eene zaak is zeker, de ouders der Heiligen woonden niet op de plaats waar zij het klooster bouwden en wij mogen ons afvragen aan welke oorzaak de keus der bouwplaats moet toegeschreven worden. De vita zoo arm aan historische feiten, verhaalt lang en breed het langdurig zoeken naar eene geschikte plaats voor het klooster. Adelhart en zijne vrouw houden raad, doorloopen hunne eigendommen in alle richtingen, brengen gansche nachten in gebed door en zijn bedroefd hunne gading niet te vinden. Na zulk eene lange inleiding, die bij de Bollandisten eene gansche kolom beslaat. verwacht men er zich op, dat de uitgekozen plaats door eenig teeken des hemels worde aangewezen. Doch neen! Eensdaags komt Adelhart in een bosch dat hem toebehoort, gelegen eene mijl of duizend stappen ver van de Maas, bemerkt er eene opene ruimte met eene fontein en aanstonds is zijne keus gedaan. Naar de boomen die er stonden wordt het uitverkoren oord Eicke genoemd (1).

Het spreekt van zelf dat aan ons verhaal iets ontbreekt; de schrijver heeft van een eikenbosch en eene fontein hooren spreken, waaraan de overlevering veel belang hechtte, doch hij weet niet alles of zegt niet wat hij weet. Het is te veronderstellen dat het eikenbosch en de bron aan den heidenschen afgodendienst waren gewijd, en dat deze vergaderplaats door de stichting der abdij verchristelijkt werd. De akten der conciliën en de heiligenlevens uit de Merovingische tijden toonen ons de missionarissen immer op de bres om den eeredienst te bestrijden, die aan fonteinen en boomen bewezen werd (2), maar daar de decreten en de

---

te Herstal, waar dit diploma werd uitgevaardigd, heeft wellicht plaats gehad ter gelegenheid der overbrenging van Maastricht naar Luik des lichaams van den H. Lambertus. Cf. Daris: Histoire du Diocèse de Liège. bd. I, bl. 132 en G. Kurth: Compte rendu de la Commission royale d'Histoire, bd. III, no. 3, 5de seriereeks.

1) Vita. bl. 387 d.

2) In 't Concilie van Lessines (743) werden de offers verboden die bij de fonteinen gedaàn werden: De fontibus sacrificiorum. Cf. Daris, op. cit. bl. 152.

Digitized by Google

prediking dikwijls onmachtig waren eeuwenoude bijgeloovigheden en bedevaarten uit te roeien, besloot men aan heidensche gebruiken eene christelijke beteekenis te geven.

Zoo zien wij den H. Martinus de bronnen bezweren, de H. Remaclus plaatste er kruisen bij. Dikwijls werden ze in doopplaatsen veranderd of men bouwde er naast eene kapel aan eenen Heilige toegewijd, zoodat de heidensche bedevaart een christelijk karakter kreeg. De talrijke kloosters, die in België en Frankrijk den naam „fontaine" met dien van eenen Heilige dragen, duiden eene overwinning van het Christendom aan op het wijkende heidendom (1). En wie weet of de bekende „heiligenput" te Aldeneyck in den muur eener kapel ingemetseld reeds niet in den tijd der heidensche Franken vereerd werd.

Ook de boomen. bijzonder de eiken, waren bij onze voorouders het voorwerp van bijgeloof. Zoo lezen wij in het leven van den H. Bonifacius dat hij te Geismar met eigen hand den eik van Jupiter ter neer velde en dat hij van het hout eene kapel bouwde aan Sint Pieter toegewijd (2). Volgens het concilie van Frankfort, (794) moesten de boomen en bosschen, waar bijgeloof gepleegd werd, uitgeroeid worden (3).

Daar wij in het bosch van Adelhart de eiken en de bron vereenigd vinden is het zeer waarschijnlijk dat hij, door het stichten van een bedehuis, de plaats wilde heiligen, die door den dienst van Wodan onteerd werd. Zoo wordt bewaarheid wat de priester van Mijnekom in zijne voorrede over de heiligen schrijft: „Als deze zagen dat de tempels (delubra) der valsche goden het land bedekten en dat hunne beelden den eeredienst der heidenen ontvingen, dan spanden zij alles in 't werk om de afgoderij uit te roeien, kerken te bouwen, de misleide zielen op het pad der waarheid te brengen en haar uit de klauwen des helschen duivels te verlossen. Doch de liefde dwingt ons, voegt hij er bij, dat alles ter zijde te laten om in korte woorden te verhalen de Jeesten der H.H. Maagden" (4). Laten wij dat ook doen.

---

1) Cf. Bertrand: La religion des Gaulois. Parijs 1897, bl. 198, 205 en 400.

2) Smet S. J., La Belgique catholique ou Saints et grands hommes du catholicisme en Belgique, Leuven, 1852, bd. I bl. 248.

3) Daris, op. cit. bd. I, bl. 158.

4) Vita, bl. 386 c en d.

Digitized by Google

III.

DE H.H. RELINDIS EN HARLINDIS.

De schrijver der vita kent geene andere kinderen van Adelhart dan Harlindis, de oudste der dochters, en Relindis of Renula, de jongste; hij noemt ze immer volgens de orde harer geboorte. In dat punt wijkt de overlevering van de vita af, en ook nu nog wordt de naam der jongste zuster door het volk doorgaans de eerste genoemd, en zij alleen is herdacht in de heiligenlevens van Molanus en andere schrijvers. Dat is niet te verwonderen, als men bedenkt dat Relindis nog lang na hare zuster geleefd heeft, en dat zij dus een dieper spoor in het geheugen van het volk heeft nagelaten.

Zij schijnen echter niet de eenige kinderen der rijke Maaslanders geweest te zijn, ten minste indien wij het opschrift gelooven moeten dat op den sluier der maagden geborduurd staat, en volgens hetwelk de twee gezusters eenen broeder gehad hebben, Erluinus genaamd, die het gewaad door zijne zusters gemaakt aan den H. Petrus, dat is te zeggen, aan de Eycker parochiekerk ten geschenke bracht.

Nog kind zijnde werden de twee dochters door hare ouders geplaatst in een klooster der Fransche stad Valentijn. Daar bestond van af het einde der VIIde eeuw eene abdij door koning Theodericus of door zijnen hofmeier Pepijn van Herstal gesticht (1). Dewijl in dien tijd van geen ander vrouwenklooster te Valentijn gerept werd, moeten wij veronderstellen, dat onze maagden in het stift van Sint Jan den Dooper hare opvoeding bekomen hebben.

Volgens een gebruik, dat in de VIIIste eeuw nog in voege was, konden de ouders hunne kinderen in kloosters ten offer brengen, met te verzaken aan het recht ze later terug te eischen (2). Zouden Adelhart en Grinnara hare lieve dochtertjes als oblaten aan

---

1) Mgr. Schoolmeestnrs op. cit. bl. 23.

2) Zie daarover den brief van Gregorius II aan den heiligen Bonifacius in: Smet S. J.: Saints et grands hommes du Catholicisme en Belgique. Leuven 1852, bd. I, bl. 251.

Digitized by Google

het Valentijnsch stift hebben afgestaan? Dat schijnt wel niet het geval geweest te zijn, althans de vita zegt ons enkel dat zij er geplaatst werden met het inzicht haar een voortreffelijke en geheel christelijke opvoeding te verschaffen.

Relindis en Harlindis beantwoordden ten volle aan de verwachting harer ouders. Terwijl hare jeugdige harten, door Gods genade getrokken, naar de hoogste volmaaktheid streefden, verrijkten zij haren geest, met al de kennissen die eene hoogere opvoeding geven kon. Onder de leiding harer meesteressen werden zij in de goddelijke leer ten volle onderricht, alsmede in de verschillende oefeningen van den eeredienst, van het kerkelijk officie, in het lezen, zingen en psalmodieeren en, wat zeer te verwonderen is, zij leerden niet alleen schrijven maar ook teekenen en schilderen, en, gelijk wij verder zullen zien, hielden zij zich bezig met alle soorten van kunstwerken, die door vrouwenhanden kunnen uitgevoerd worden. Als hare opvoeding voltrokken was en zij bekwaam waren op hare beurt anderen te leiden, lieten de ouders haar naar het vaderlijk erf terugkomen en deden haar, met den gewijden sluier omhuld, bij zich inwonen „et sacro velamine velatas secum habitare fecerunt".

Deze laatste woorden kunnen ons zonderling schijnen, doch zij komen wonderwel overeen met een gebruik dat wij ook elders aantreffen. In het Concilie van Orleans (549) door onzen bisschop den H. Domitianus bijgewoond, en in dat van Parijs (615) werden maatregels genomen betreffende de vrouwen die te haren huize met het kloostergewaad gekleed gingen ([1]). Zij waren aanschouwd als kloosterlingen en werden in den ban der Kerk geslagen (a communione surpensae), indien zij durfden huwen. In de IXde eeuw, als de priester van Mijnekom zijn boek schreef, bleef er van deze instelling geen spoor meer, en dat bewijst eens te meer dat hij over het leven zijner heiligen vertrouwbare inlichtingen bezat, dewijl ze overeenkomen met toestanden die hij niet moet gekend hebben.

Over het bouwen der kloosters op de groene boorden der Maas hebben wij in ons vorig hoofdstuk genoegzaam uitgewijd, en later zullen wij zien hoe de eenzame kluis van Aldeneyck door de naar-

1) Daris, op. cit. bd. I, bl. 64 en 73.

Digitized by Google

stige bedrijvigheid der H.H. Zusters, de bakermat werd der schoone kunsten in de Maasgouw. Daar vinden wij het oudst gekende werkhuis van schilderkunst en naaldwerk, waarin de Nederlanden in later eeuwen zoozeer zouden uitmunten.

Harlindis en Relindis werden achtereenvolgens door de H.H. Willibrordus en Bonifacius tot abdis van haar klooster gewijd. Den eersten dier heiligen treffen wij ook te Susteren aan en als hij van uit Antwerpen, over zijne bezittingen in het dal van den Dommel, naar Susteren en Echternach ging, lag Eyck op zijnen doorgang. Ook Bonifacius, op zijne reistochten in Holland en Duitschland, heeft meermalen het Maasland doorkruist, en moeten wij gelooven wat de vita ons over het mirakel van het wijnvat verhaalt, dan ontmoeten wij beiden tegelijk in de Eycker abdij tusschen de jaren 718—730 (1).

De H.H. Zusters betrokken haar klooster met twaalf andere maagden, wier getal spoedig aangroeide, want aangelokt door het voorbeeldig leven der stichteressen, verlangden vele jonge dochters, edele en onedele, den zwarten sluier der Benediktinessen in het gezegend oord te aanvaarden. De schrijver zegt het niet uitdrukkelijk, doch men kan vermoeden dat de regel van den H. Benediktus te Eyck gevolgd werd. Bonifacius is immers een der groote voorstanders dezer orde geweest en het stift van Valentijn behoorde insgelijks tot deze congregatie.

De juiste datum der stichting van het klooster is moeilijk te bepalen. Ziehier wat Mgr. Schoolmeesters daarover zegt in zijn levensschets bl. 76. „De H.H. Maagden zijn naar het klooster van Valentina getrokken, kort na hare geboorte: Interpositis et evolutis paucis annis, cum humani corporis intellectus jam capacior esset ad aliquid dignoscendum; dit dus kan men aannemen dat zij toen ongeveer acht of negen jaren oud waren. In het klooster van Valentina verbleven zij totdat zij volkomen volleerd waren, et cum congruum tempus advenerit et minime esset opportunum illas aliis subjici, sed coeteris praeponi, en in staat anderen te leiden en te bekwamen; zij waren dus wel twintig jaren oud, toen zij naar het ouderlijk

1) In 718 werd Bonifacius door Gregorius II naar Duitschland gestuurd, terwijl Willibrordus in 730 stierf.

Digitized by Google

huis wederkeerden. Nauwelijks waren zij bij hunne ouders, of deze, nulla interposita mora, namen het besluit een klooster te bouwen: doch zij konden dit slechts na vele jaren, post plurimos annos, verwezenlijken. Derhalve hadden hunne dochters wel den leeftijd van 25 of 30 jaren bereikt, toen het klooster voltrokken werd.

Miraeus, de Gallia Christiana, Lecointe, Mabillon, Knippenberg, Fisen, enz., stellen de stichting omtrent de jaren 728 en 730; dus mag men de geboorte der H.H. Maagden van omstreeks het jaar 700 dagteekenen.

Het klooster is veeleer vóór, dan na 730 gebouwd geworden; want de H. Willibrordus, die in 730 stierf, kwam meermalen de Gezusters bezoeken; solebant episcopi Willibrordus atque Bonifacius frequentare illas. Men mag deze stichting ook niet vóór 720—725 stellen, dewijl het St. Jansklooster van Valenciennes slechts in 680 of 690 opgericht werd; het moest voorzeker eenige jaren bestaan hebben, om als onderwijsgesticht in de Maasstreek bekend te zijn en om de volledige opvoeding en de veelvoudige leervakken te kunnen inrichten, welke Harlindis en Relindis aldaar ontvingen. Tusschen hare aankomst in Valenciennes, en het opbouwen van het Eicksche klooster, verliepen, gelijk wij reeds gezegd hebben, ten minste 20 jaren. Indien wij dit alles opsommen, komen wij gemakkelijk tot 720.

In een woord, de H.H. gezusters zijn omtrent 700 geboren en het klooster van Aldeneyck werd door hare ouders tusschen de jaren 720 tot 730 tot stand gebracht, eenige jaren na St. Odilienberg en Susteren.

Men heeft niets stelligs ten opzichte van het jaar van beider dood. Harlindus zou vóór den H. Bonifacius (755) gestorven zijn, en Relindis heeft vele jaren na Harlindis geleefd „distantibus inter se pluribus annis et mensibus" en is 80 of 90 jaar oud geworden usque ad senectam et seniem atque decrepitam aetatem". Zij stierf dus ongeveer tusschen 780 en 790, onder de regeering van Karel den Groote.

Nog een woord over de legenden onzer lieve Heiligen, die wij niet in het oorspronkelijke leven, maar in de vita abreviata en in het Vlaamsche leven aantreffen, en die dus op geenen historischen grond berusten.

Digitized by Google

Eens dat de HH. Maagden 's nachts hare gebeden voor den Heer stortten, kwam de booze geest de kaars uitblazen die haar verlichtte. Desniettemin volhardden zij in het gebed en een engel kwam het licht wederom ontsteken. Deze kaars wordt nog te Maeseyck vertoond in eene remonstrans die om haar kunstig werk beroemd is. Het verhaal staat in het Vlaamsch leven, en werd in het oud officie der Heiligen aldus bezongen:

Lumine preces faciunt
Daemones ut hoc sentiunt
Extinguendo objiciunt
Quod angeli restituunt. (1)

De Eerw. Heer Segers, pastoor te Aldeneyck, heeft ons doen opmerken, dat dit feit in de oude muurschilderingen der middenbeuk staat voorgesteld, gelijk wij verder zullen zien. Daar deze schilderingen opklimmen tot de XIIIde eeuw moeten wij bemerken dat de legende reeds lang onder het volk verspreid was.

Niet minder dichterlijk is het verhaal van het leugenbrugske. De priester van Mijnekom verhaalt, dat de Gezusters om spoediger de gebouwen te voltrekken elken dag in den vroegen ochtend met hare meiden naar de Maas gingen zand en steenen halen, en ze met eigen hand naar het klooster droegen. De latere schrijvers (die der vita contracta, en van het vlaamsch leven) voegen er bij, dat zij bij dat werk den Groenen Weg volgden, die thans nog bestaat. Eenmaal, zoo verhalen zij, kwamen de gezusters met den schoot vol steenen haren vader tegen, die haar vroeg wat zij droegen. „Bloemen", was het onthutst antwoord der Maagden, en als zij den schoot opendeden was deze met frissche rozen gevuld. De brug, waarbij dat gebeurde, werd sinds dien tijd het „leugenbrugske" geheeten. Deze legende, blijkbaar aan het leven der H. Elisabeth ontleend, werd aldus in het officie bezongen:

Virgines saxa colligunt
Moto patri quae porrigunt
Illa in flores transeunt
Illic fiunt coenobia.

1) Vita, bl. 390, aanteekening B.

Digitized by Google

Die naieve verhalen zijn niets anders dan de dichterlijke uiting der begeesterende bewondering, welke het volk van het Maasland betoonde voor zijne „lieve Maagden".

Ook elders werden van oudsher de H.H. Abdissen vereerd. De kerk van Ellecom in de Kempen is haar toegewijd, hare oude beelden staan daar uitgesteld en eene bron van het dorp droeg den naam van „patronessenput". In een der registers leest men de volgende aanteekening: „Beschrijving van de kerk te Ellecom. Volgens de geschiedenis hebben de H.H. Maagden Relindis en Harlindis, aan dewelke deze kerk is toegewijd, bestaan in het begin der VIIIste eeuw. Deze kerk werd door hare zorg gebouwd, van waar zij zich hebben begeven naar Aldeneyck bij Maeseyck, alwaar zij een klooster hebben gesticht" (1).

Het is ons onmogelijk nader te bepalen waar de moderne schrijver van dat stuk zijne inlichtingen gehaald heeft, maar het is toch opvallend dat hij den oorsprong der Heiligen plaatst te Ellecom, niet ver van Heusden, dat misschien met het Uscia van Adelardus moet vereenzelvigd worden. Wij weten ook dat de H. Willibrordus op den Dommel goederen bezat en in zijne apostolische tochten het Kempenland meermalen doorloopen heeft.

Zelfs in Frankrijk zijn onze Heiligen niet onbekend. Den 3den Februari 1875 vroeg de Eerw. Heer Thomas, groot-vicaris van Verdun, inlichtingen over de H.H. Ernelle en Reynelle van Maeseyck, tot herstelling van een bedevaart naar eene kapel van het bisdom, waar Ste Ernelle in hooge vereering was (2).

---

1) Volgens eenen brief gericht aan Em. Schoolmeesters, kapelaan te Sint Maarten, Luik.

2) Brief aan den secretaris van het bisdom Luik, bij de papieren door Mr. Schoolmeesters nagelaten.

Digitized by Google

IV.

BLOEI EN ONDERGANG DES VROUWENKLOOSTERS.

Harlindis was gestorven op den 12den October van een jaar dat ons onbekend is (1), doch het moet vóór 755 geweest zijn, dewijl na haren dood hare jongere zuster door den H. Bonifacius tot abdis gewijd werd. Relindis bestuurde het huis nog lange jaren, totdat zij omstreeks 780, den 8sten Februari insgelijks de belooning ging ontvangen van haar voorbeeldig leven.

Van dat oogenblik af hebben wij weinig inlichtingen over den toestand der abdij, doch uit het weinige dat wij weten, mogen wij afleiden dat het klooster tot aan den inval der Noormannen onder geestelijk en tijdelijk opzicht eenen hoogen bloei bereikte. Immers vanaf de genezing der blinde Hiltwiga, die niet lang na den dood van Relindis plaats greep, kwamen talrijke pelgrims het graf der H.H. Zusters vereeren, en evenals Ricolsus, Hildigerus en Blitherius, wier namen tot ons gekomen zijn, vonden vele anderen heil en verzachting in hunnen nood.

De milde giften der pelgrims stelden de abdis Ava in staat de bouwvallige houten kerk omstreeks 870, door eenen nieuwen steenen tempel te vervangen, en bij die gelegenheid kwam bisschop Franco van Luik de verheffing doen der lichamen der H.H. Maagden, eene plechtigheid die met de tegenwoordige heiligverklaring gelijk stond. De relikwiën, uit den grond opgedolven, werden in eene kostbare noodzerk gelegd en deze werd eervol geplaatst achter het altaar van Maria, „Onbevlekt en altijd Maagd": „In orientali plaga ejusdem Ecclesiae, retro altare intemeratae semperque Virginis Mariae honorifice condita adorantur". Orientalis plaga duidt het koor der kerk aan, en daar deze aan de H. Maagd was toegewijd, moet hier spraak zijn van het hoofdaltaar. Het was een gebruik in dien tijd het voornaamste reliekenschrijn der kerk op het hoofdaltaar te plaatsen, waar

1) Het gebeurt dikwijls dat de sterfdag der heiligen gekend is door hunnen feestdag terwijl het jaar in vergetelheid is geraakte.

Digitized by Google

nu het tabernakel of het kruisbeeld staat, zoodanig dat alleen de korte kant der kast zichtbaar was, en dat de geloovigen hunne ronde makende achter het altaar, onder het schrijn moesten doorgaan. Eene zoodanige schikking vinden wij te Stavelot, te Sint-Truiden en in St. Servaas te Maastricht en ze schijnt ook te Aldeneyck bestaan te hebben. Het feit dat het leven der Heiligen, door den priester die aan de abdij verbonden was, werd opgesteld, laat insgelijks den geestelijken bloei der gemeente vermoeden.

Ook onder tijdelijk opzicht, moet de abdij in de IXde eeuw een belangrijk geheel hebben daargesteld, zooals blijkt uit de ver afgelegen goederen, die haar later werden ontnomen en terug gegeven. Het is dan ook niet te verwonderen dat in de deelingsakte van Meersen (870) Eyck bij name vermeld staat als behoorende tot het aandeel van den franschen koning Karel den Kale.

Doch de inval der Noormannen, in 880, en misschien nog meer het algemeen zedelijk en tijdelijk verval, dat daarop volgde, kwamen insgelijks de Maaslandsche abdij zwaar beproeven. Het is nochthans niet zeker of het klooster door de barbaren verwoest werd. Knippenberg (1) wel is waar beweert dit, steunende, zegt hij, op de Luiksche annalen en oude archieven van Susteren, en Mgr. Schoolmeesters doet opmerken dat eenige gebeenten der Heiligen zichtbare teekens van vuur en verkoling dragen; doch de oudere schrijver Anselmus, die de verwoeste plaatsen opsomt, spreekt niet van de abdij van Aldeneyck.

Wat er ook van zij, de Bollandisten en na hen al de schrijvers die zich met Aldeneyck bezig hielden, veronderstellen de verwoesting der kluis, en beweren zelfs dat zij in 934 door den bisschop Richarius met twaalf andere godshuizen werd opgebouwd. Die bewering steunt op de vita abreviata en op het vlaamsch leven, beiden uit de XVIde eeuw en in dit punt zonder historische waarde. Ook wordt het gezag ingeroepen van Fisen, die de dertien kerken opnoemt.

Doch bij Fisen is op het jaar 934 daar geen spraak van. Hij haalt slechts ééne kerk aan, die na de verwoesting door de Noormannen door Richarius werd opgebouwd, namelijk Sint Pieter te Luik. Maar

1) J. Knippenberg. Historia Ecclesiastica ducatus Gelriae, bl. 50.

Digitized by Google

bij die gelegenheid spreekt hij van eene verordening, welke dezelfde bisschop zou uitgevaardigd hebben aangaande de twaalf andere collegialen, waaronder Maeseyck, en volgens dewelke de proosten dier kerken enkel uit de leden van het kapittel van St. Lambert mochten gekozen worden ([1]). Ook werd dikwijls geschreven dat de zusters, door de barbaren uit Eyck verjaagd, reeds in 930 daar door kanunniken vervangen werden ([2]), eene bewering die zeker valsch is, dewijl de aanwezigheid der vrouwen nog vermeld staat in de diplomas van 929 en 936.

Doch toen reeds had het huis zijnen vroegeren luister verloren, de ontbinding van het keizerrijk van Karel den Groote, in de IXde en Xde eeuw, de lange twisten tusschen zijne afstammelingen, en de aanhoudende strijd tusschen het middenbestuur en de groote leenheeren, dat alles had den noodlottigsten invloed op den toestand der Kerk in het Westen.

Om aan hunne mededingers en aan de grooten des lands het hoofd te bieden, waren de Duitsche keizers en de Fransche koningen genoodzaakt rondom zich eenen groep te vormen van trouwe leenmannen die hen in moeilijke oogenblikken konden steunen. Zij moesten dus groote eigendommen vergeven, doch, daar de meeste vazallen hunne goederen erfelijk hadden gemaakt, had het rijk geene domeinen meer, en zoo gebeurde het dat de eigendommen der Kerk onrechtstreeks werden buitgemaakt. Om de getrouwheid hunner partijgenooten te bekomen, verhieven de vorsten hen tot de waardigheid van abt, ja zelfs van bisschop. Deze leeken-abten, abbates commendatarii, lieten de abdijen door eenen prior besturen, maar trokken het beste deel der inkomsten op, tot zedelijk en tijdelijk nadeel der diep beproefde huizen. Dat schreeuwend misbruik moest jarenlang de Kerk kwellen, totdat de beruchte investituurstwist onder paus Gregorius er een einde aan kwam stellen.

Ook de abdij van Eyck werd aan leeken vergeven, die, in plaats van het klooster te beschermen, gelijk het hun plicht was, van

---

1) Fisen S. J.., Historia Leodiensis. anno 934.

2) Jernau: Les premiers sciècles de l'abbaye de Stavelot-Malmedy, in Bulletin de la société d'art et d'histoire du diocèse de Liège, bd. XIX (1910) bl. 353.

Digitized by Google

hunne macht misbruik maakten om een aanzienlijk deel harer goederen te ontvreemden. Zulke ontvreemdingen staan natuurlijk nergens geboekt, doch als het te ver ging, gebeurde het dat de keizer er zich mee bemoeide en den verdrukker gebood het ontvreemde goed terug te geven. Twee zulke vonnissen bezitten wij aangaande Aldeneyck, uitgevaardigd door keizer Hendrik I en zijnen zoon Otto den Groote.

Bij diploma van 1 December 929 te Waldhausen aan de Moezel geteekend (1), deed Hendrik de Vogelaar aan de kloosterzusters van Eyck negentien hoeven (mansus) terugschenken, die ze te Grueslo en te Waladorp op den Rijn bezeten hadden. Als, zeven jaren later, zijn zoon den troon van Duitschland beklom, gebood hij insgelijks bij akte van 8 Augustus 936 de teruggave van elf hoeven (XI hobas) te Vilina gelegen (2). Beide diploma's werden uitgevaardigd op aanvraag van den beruchten Giselbert, waarover wij in onze inleiding gesproken hebben en die als hertog van Lotharingen (928—939) de orde en het recht in zijn land moest handhaven. In het eerste geval weten wij niet wie de onrechtmatige bezitter der goederen was; in 936 was het Giselberts eigen vazal, die het klooster in leen hield, misschien wel graaf Rodolf, gelijk men uit een later stuk met min of meer zekerheid kan afleiden.

Immers den 7den October 950 zien wij een derde diploma verschijnen aangaande Aldeneyck. Otto I gaf aan zijnen vazal Ansfried het recht markt te houden en munt te slaan te Cassalum (Kessenich) gelegen in het Maasland in het graafschap van Rodolf; de tol die tot dan toe in het dorp Ethi (Eyck) geheven werd, zou voortaan geëischt worden te Kessenich waar men tegelijkertijd markt mocht houden en munt slaan. Er bestond in dien tijd een nauwe band tusschen de drie koninglijke rechten van markt, munt en tol, die van elkander onafscheidbaar waren, zoodanig dat de vazal die het

---

1) De akten staan in M. G. H. Diplomata, bd. I, bl. 210 en bij Schoolmeesters: Quelques notes et documents concernant le monastère d'Aldeneyck, in Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, bd. XIX, (1884) bl. 171.

2) M. G. H. Dipl. bd. I bl. 210 en Schoolmeesters, ibidem bl. 172. Men leest er: In villa Villina hobas XI, quae jam antea injuste eis fuerant ablatae, cum consensu et praecatione ejusdem ducis vasalli qui in praesente tempore illud monasterium in beneficio videtur habere.

Digitized by Google

recht verkreeg eenen markt te openen op eene vastgestelde plaats van zijn leen, er tegelijkertijd de tolrechten kon eischen en munt slaan voor het geldverkeer (1). Zulk een recht schijnt te Aldeneyck bestaan te hebben, van waar het naar Kessenich werd overgebracht (2).

Meer nog. Twee jaren later, den 4den Juli 952 bracht dezelfde keizer Otto de Groote het munster van Eyck, gelegen op de Votra (Oeter) in het graafschap van Rodolf aan den bisschop van Luik, Farabrecht, ten geschenke (3). De twee laatste diploma's werden beiden door Otto uitgevaardigd op aanvraag van zijnen schoonzoon Koenraad den Roode, die na het treurig einde van Giselbert het hertogdom van Lotharingen bestuurde.

Het springt in 't oog, dat de gemelde stukken niet het welzijn der abdij voor doel hadden, en men mag zich afvragen waarom de keizer het markt-, munt- en tolrecht van Aldeneyck aan eenen nieuwen heer verpandde en het munster zelf met zijne bezittingen aan den bisschop wegschonk. Dat vindt zijn reden in de vijandelijke houding onzer graven tegenover het keizerrijk. Aangemoedigd door het nationaal karakter van ons volk, dat van Duitschland en Frankrijk onafhankelijk wenschte te zijn, waren de afstammelingen van Raginer met den langen hals gedurig in opstand. Dit was ook het geval in het midden der Xde eeuw. Rodolf was toen graaf van Haspengouw en Opper-Maasgouw (linkeroever), ook Huste genaamd en was dus heer van Aldeneyck, terwijl zijn broeder Raginer III in het Walenland den baas speelde en op het hertogdom van Lotharingen aanspraak maakte. In 958 werden beiden door den keizer uit het land gebannen, doch reeds lang te voren hadden zij den Duitschen vorst moeilijkheden berokkend, want reeds in 944 stuurde Otto den graaf van Zwaben naar Lotharingen om de kas-

---

1) Cf. G. Kurth: Clovis. Parijs, 1905, bd. I, bl. 20.

2) A. Habets, De stichtingsbrief der vrijheerlijkheid Kessenich onderzocht en uitgelegd, in l'ancien pays de Looz bd. IV (1900) bl. 73 plaatst ten onrechte het diploma in 966; de M. G. H. Diplomatae bd. I bl. 210 geven het datum 950. Zie ook J. Maas: Le droit de monnaie a'Cassal, in Le pays de Looz, bd. IV, bl. 70.

3) M. G. H. Dipl., bd. I, bl. 210 Interpellante nostram liberalitatem duce Conrardo tradidimus ad Leodiensem sedem monasterium de Eiche super fluvium Votra, situm in pago Husce in comitatu Rodulphi.

Digitized by Google

teelen te bestormen der gebroeders Raginer en Rodolf, die toen met den Franschen koning heulden.

Het is dus niet te verwonderen dat de keizer deze roervinken zocht te kortwieken en, daar Rodolf in Aldeneyck den baas speelde, ontnam hij hem niet alleen de gestolen kloostergoederen, maar bracht ook het marktrecht van daar over naar zijnen getrouwen wapendrager Ansfried, om twee jaren later gansch de abdij met hare bezittingen te schenken aan de Luiker bisschoppen, op wier getrouwheid hij meer mocht rekenen.

Koenraad, keizers schoonzoon, had die dubbele gift van Eyck bewerkstelligd; 't was immers zijne taak als plaatsvervanger van den vorst den geest van onafhankelijkheid in te toomen, die in Lotharingen heerschte, doch als hij twee jaren later de kans klaar zag, stond hij op zijne beurt tegen zijnen schoonvader op (954), zeker met het doel het koningrijk van Swentibold ten zijnen voordeele te herstellen (1). Zoo zien wij dat de geest van onafhankelijkheid, die op dit oogenblik in België zoo hevig opbruischt, hoog opklimt in den loop der tijden en reeds over duizend jaren in de geschiedenis der Maaslandsche munsters haren weerklank vond.

De inmenging der wereldsche macht in de kloosterzaken deed de tucht dier gestichten dalen en hun oude luister verbleeken. Dat moet ook het geval met Aldeneyck geweest zijn. Na 936 worden de zusters niet meer genoemd en later vinden wij reguliere kanunniken in Adelhart's kluis gevestigd. De verandering kan niet zooals de Bollandisten beweren tot het jaar 930 opklimmen, en nog minder tot 920, zooals in de vita abreviata en het Vlaamsch leven te lezen staat. Ze schijnt ons eerder het gevolg te zijn der schenking van 952, die het oude munster onder de rechtstreeksche macht der bisschoppen stelde en aan dezen toeliet het vervallen klooster der Benediktinessen met eene mannelijke bevolking te doen herleven.

---

1) Van der Kindere, Op. cit. bd. II, bl. 16.

Digitized by Google

V.

HET DOMKAPITTEL.

Ofschoon algemeen wordt aangenomen dat het klooster van Aideneyck van het midden der Xde eeuw af door kanunniken of domheeren bewoond werd, is het toch eene vreemde zaak dat deze gedurende twee eeuwen niet het minste spoor van hun verblijf aldaar hebben nagelaten. Wij lezen wel in de stichtingsakte van Thorn (992), dat twee kanunniken van Eyck bij dit charter als getuigen tegenwoordig waren nl.: G. decanus et J. Balduinus praepositus in Eycka (1), doch dat stuk is valsch en wij mogen er niets uit afleiden. Eerst in 1138 ontmoeten wij eenen proost des kapittels, Jan, die tevens aartsdiaken was (2) en eenen tweeden in 1232. Dat is alles wat wij over het kapittel vernemen in drie eeuwen tijds. Gelukkige volkeren zegt men, die geene geschiedenis hebben. De domheeren van Eyck zullen rustig en vreedzaam geleefd hebben in het eenzaam toevluchtsoord van Relindis en Harlindis, zich tevreden stellende in hunne schoone kerk den lof van God te zingen en liefderijk de pelgrims te ontvangen die, in talrijke scharen, het graf der heiligen kwamen vereeren.

In het midden der XIIde eeuw kwam wat meer beweging om het oude stift; wij zien namelijk te Eyck een nieuw klooster verrijzen en al bleven de kanunniken ook geheel vreemd aan deze stichting, men behoort er toch een woord er over te zeggen.

De lage vruchtbare leemgronden langs de boorden der Maas waren sinds lang bewoond en bebouwd, doch wat verder van den stroom lagen nog uitgestrekte heiden braak, hier en daar door moerassen en vischrijke vijvers bevochtigd.

Een dier onbebouwde plaatsen, op eene halve uur afstand van de Maas in de richting van Neeroeteren gelegen, trok in 1136 de aandacht der Norbertijnen van Averbode, die er, dank de milde gift van Walter, deken van Sint Geroen te Keulen, en zijnen broeder

---

1) E. Schoolmeesters. Analectes etc. bd. XIX (1884) bl. 165.
2) Martène en Durandus. Amplissima Collectio bd. II. bl. 108.

Digitized by Google

Huibrecht, een prioraat vestigden voor hunne abdij. Het nieuwe huis, Sint Jansberg geheeten, mocht zich weldra verheugen over de bescherming van den paus Celestinus II, die er zelfs in 1143 eenen abt aanstelde, Giselbrecht genaamd, zoodat het prioraat tot den rang van abdij verheven werd (1). Doch de dagen van voorspoed waren van korten duur; Sigerus een der erfgenamen des stichters sloeg de goederen aan en brandde in 1162 het klooster tot den grond af. De boosdoener door bisschop Hendrik van Leyen in den ban geslagen. deed openlijk boetvaardigheid en gaf de gestolene goederen terug, behalve eene weide die in de nabijheid gelegen was (2).

Reeds in 1167 was de kerk herbouwd, totdat zij in 1226 voor den tweeden maal afbrandde (3). Om het geleden ongeluk te herstellen werd in dat jaar een aflaat uitgeschreven ten voordeele der weldoeners, die voor het heropbouwen der kerk wilden bijdragen.

In het park van Sint Jansberg staat thans nog op eenen kleinen heuvel, in de schaduw der kastanjeboomen, het koor der kerk die toen gebouwd werd (4). Het is eene schoone romaansche kapel met sierlijke bogenrij onder het dak. De kerk van eene beuk zonder kruis, die er vóór stond, moet na den tijd der gothiek zijn afgebroken, te oordeelen naar den muur in mergelsteen die in dien tijd, onder den zegeboog van het koor, ingelascht werd. Thans dient de kapel tot schuur, en de crypt werd over eenige jaren in aardappelenkelder veranderd, doch aan den westkant tusschen de twee trappen die naar de kerk voerden, ziet men nog overblijfsels van het oud gewelf (5). Na den tweeden brand moet de abdij geene groote uitbreiding meer genomen hebben, want in 1298 is spraak

---

1) Oorspronkelijk charter in de archieven van Averbode.

2) Miraeus en Foppens: Diplomatum belgicorum nova collectio. Brussel, (1734) bd. III bl. 722 en 724, en Wolters, Notice sur Averbode. Gent (1849).

3) Broeder Ambrosius Van Hulsel in zijn handschrift: Bona Abbatiæ Averbodiensis sub terra Leodiensi, bl. 164 zegt, dat ook de tweede brand door eene kwade hand gesticht werd.

4) In 1232 was het gebouw voltrokken want eene keure van dat jaar, in de archieven van Averbode, spreekt van eene gift voor de verlichting der kerk van Sint Jansberg. Het is nochtans niet zeker, dat er vóór het tegenwoordig koor ooit eene kerk gebouwd werd, want wij hebben te vergeefs naar hare fundementen gezocht.

5) B. Claessens, Bulletin des Métiers d'art, bd. I, (1901-1902) bl. 212, met schoone teekening van den Maeseycker kunstliefhebber.

Digitized by Google

van zekeren „Anselmus, in den tijd bestuurder van de Sint Janshoeve te Maeseyck aan Averbode toebehoorende" (curtis sancti Johannis); toch werd in 1623 in de kapel nog een altaar gewijd ter eere der twee Sint Jans (1). Doch laat ons tot het munster terugkeeren.

Eerst omstreeks het midden der XIIIde eeuw zien wij de kanunniken van Eyck handelend optreden en wel voornamelijk in twee zaken die voor hen van groot belang waren: de oprichting der kruisprocessie naar Aldeneyck en het stichten eener nieuwe stad op het grondgebied der oude parochie.

In het begin der XIIIde eeuw werd de kardinaal Guido, bisschop van Preneste, voorheen abt van Citeaux, als pauselijk legaat naar België gestuurd. In 1202 moet hij het gebruik hebben ingevoerd, dat de omliggende parochies binnen de vier Pinksterdagen met kruis en vaan naar Aldeneyck trokken om door hunne gebeden en offeranden hulde te brengen aan de H.H. Maagden (2). Den abt van Hocht werd de taak opgedragen die verplichting aan de verschillende dorpen mede te deelen. Waren daartoe gehouden de parochianen van Dilsen, Rothem, Eicke, Heppenardt, Oputere, Utere, Brede, Itter, Neder-Itter, Kessenich, Wessen, Grathem, Hedel, Beegedem, Op-Geystingen (Ophoven) en Neer-Geystingen. Eelen en Tongerloo staan in de lijst niet vermeld, waarschijnlijk omdat ze van de abdij Corbie afhingen. De verplichting der kruisprocessies schijnt vóór dien tijd wel niet bestaan te hebben, want de pauselijke breve geeft als reden der oprichting aan het feit, dat dezelfde gewoonte bestond bij de andere conventueele kerken van het bisdom Luik. Toch ondervond de abt, Baldemarus van Hocht, die met den prior van zijn klooster de verschillende parochies afliep om de bedevaart aan te kondigen, niet den minsten tegenstand; een teeken dat de vereering der Heiligen van Eyck den Maaslanders lief en aangenaam was.

De Eycker kanunniken verkregen ten andere verscheidene aflaten ten voordeele hunner pelgrims. Zij die aan de processie deelnamen

---

1) Uit de archieven van Averbode, door Pater Theotime Van de Plas vriendelijk medegedeeld, waarvoor onze dankbetuiging.

2) Mgr. Schoolmeesters t Levensschets bl. 58. Zie de Akten, bl. 67, ook in de aanteekeningen der Bollandisten; Acta Martii, bd. III, bl. 391.

Digitized by Google

werden ontslagen van het vierde deel der opgelegde penitentiën, en in 1430 werden ze deelachtig aan eenen eeuwigdurenden aflaat van honderd dagen.

Brachten de Pinkster-processies elk jaar veel volk naar het altaar der H.H. Relindis en Harlindis, de toeloop vermeerderde ontzaggelijk als in het zevende jaar de relikwiën openbaar werden ten toon gesteld. Want Aldeneyck had zijne heiligdomsvaart evenals Trier, Aken, Keulen, Maastricht, Tongeren, Gerdingen en andere plaatsen die allen in hetzelfde jaar door een ontelbaar getal pelgrims bezocht werden. In de breve van Guido van Preneste is enkel spraak van de jaarlijksche kruisprocessie, doch denkelijk was de zevenjarige vertooning der relikwieën daar het gevolg van, en ook deze schijnt op te klimmen tot de eerste helft der XIIIde eeuw, gelijk wij verder uit den bouwtrant van den toren zullen afleiden.

De lage vlakte van Eyck rondom het munster moet in den loop der tijden meer dan eens van de overstrooming der Maas geleden hebben, en het is niet te verwonderen dat de bevolking meer en meer uitweek naar het hooger gedeelte der parochie, twintig minuten Zuidwaarts. Daar vormde zich in het begin der XIIIde eeuw een nieuw kerspel, onder den naam van Nieuw Eyck, zoodat van toen af de moeder-parochie Aldeneyck genoemd werd.

Den 26sten Juli 1244 werd de toestand der nieuwe kerk geregeld door een verdrag tusschen de kanunniken en den graaf van Loon, verdrag dat het volgend jaar door den bisschop van Luik werd goedgekeurd (1). Daarin is nog geen spraak van eenen deken des kapittels, maar enkel van eenen proost, scholaster, twee kanunniken en drie priesters; later bestond het kapittel uit tien domheeren, onder het bestier van eenen deken, die in 1260 voor de eerste maal genoemd wordt (2).

Het nieuwe Eyck, nova vila de Eke, dat eerst later den naam van Maeseyck verkreeg, was in 1244 nog slechts eene villa, dat is te zeggen een dorp zonder versterking, doch de bewoners droegen reeds den naam van burgers, burgenses, waarschijnlijk omdat

1) Mgr. Schoolmeesters: Les origines de la ville de Maeseyck, in Analectes etc. bd. XXII, bl. 873.

2) Polus: Vijf Charters betrekkelijk het Agnetenklooster te Maeseyck, bl. 1.

Digitized by Google

ze, evenals die van Brusthem, Hasselt en Beeringen, vrijheidsrechten van den graaf van Loon bekomen hadden. Doch in eene akte van 1256 (1) wordt de plaats oppidum geheeten, waaruit wij mogen besluiten dat Nieuw-Eyck in den tusschentijd door wallen omgeven werd. De nieuwe stad werd volgens het Luiksch recht besturd en vormde als het ware een eiland, van alle kanten door Aldeneyck ingesloten, want de oude gemeente, die het Loonsch recht bleef volgen, omvatte niet alleen het tegenwoordig gehucht Aldeneyck, maar ook Gremelsloo, Venne, Wurfelt en Klein-Heppeneert, en strekte zich uit in de richting van Eelen tot aan het Ganzenkot (2).

Eerst in 1400 werd er te Nieuw-Eyck eene school opgericht, niet zonder eenig tegenstreven van den scholaster der abdij, die er een gevaar in zag voor zijne eigene school. Doch, daar in dien tijd de wegen voor de kinderen onveilig waren, gaven de kanunniken hun „consent voor de nieuwe schole bennen der stadt van Eyck, beheltenisse onzer scholen in onzen Godtshuyse ons niet te verbieden" (3). Het is wel mogelijk dat de ouders van Jan en Huibrecht Van Eyck niet vreemd waren aan die stichting, dewijl hunne zonen in 1400 de schooljaren nog niet ontwassen waren.

De domheeren hadden hun claustrum aan den zuidkant der kerk, waar thans de pastorij en de tuin gelegen zijn. Zij bedienden niet alleen de collegiaal, maar ook de ten zuiden van hun huis gelegen parochiekerk van Sint-Pieter. Van het midden der XVIde eeuw af werd de oude abdij onveilig door de aanhoudende invallen der Calvinisten, die meer dan eens de diensten kwamen storen, ja zelfs de kerk ontheiligden en vijf kostbare kelken en andere ornamenten roofden. Zelfs moesten de kapittelheeren eenmaal hun huis en goed in den steek laten om onverwijld naar Maeseyck te vluchten.

Om aan 't voortdurend gevaar te ontsnappen richtten zij tot den bisschop van Luik, Gerardus van Groesbeek, het verzoek zich te mogen vestigen binnen de muren der versterkte stad. Dit werd

---

1) Mgr. Schoolmeesters: Les Origines.... in Analectes, bd. XXII, bl. 373.

2) Quadruplique de messires de Bors et de Stockhem contre Maeseyck, 1754 bl. 64. Handschrift uit de archieven van Mgr. Schoolmeesters.

3) Van Hasselt O. S. C., Maeseyck et ses origines, in L'ancien pays de Looz bd. VI (1905) bl. 41.

Digitized by Google

hun bij akte van 4 November 1570 toegestaan, en de parochiekerk der H. Catharina ter hunner beschikking gesteld. De 22ste Maart van het jaar 1571 werd aangewezen voor de plechtige overbrenging van de relikwieën der H.H. Maagden. Op denzelfden dag, ongeveer zeven eeuwen geleden, waren zij door bisschop Franco van de aarde verheven geworden, en nu ook werd de plechtigheid door den Luikschen prelaat voorgezeten en door een groote menigte bijgewoond. Sinte Catharina bleef parochiekerk der stad en zou voortaan door een der kanunniken, die den titel van vicarius perpetuus droeg, bediend worden. Al de goederen der collegiaal werden haar toegekend.

De oude parochiekerk van Aldeneyck, St. Pieter, werd afgebroken en de ledige plaats in kerkhof veranderd. De munsterkerk ontving hare goederen en moest dienen voor de parochie van Aldeneyck, onder het patroonschap der H. Maagd en van St. Pieter (1). Deze verkreeg insgelijks de goederen der Sint Remigiuskapel van Munchem (Mijnekom), kort te voren door eene overstrooming der Maas verzwolgen (2) en moest eveneens bestuurd worden door een vicarius perpetuus, door het kapittel van Maeseyck aan te stellen. Zoo verbleven de kanunniken van Aldeneyck meer dan twee eeuwen in de stad. De zevenjarige relikwievertooning, sedert het beruchte wonderjaar (1566) opgeschorst, werd in 1601 wederom ook te Maeseyck ingevoerd en duurde onafgebroken voort, totdat het kapittel door de Fransche omwenteling werd opgeheven.

Onder de proosten van Maeseyck, die uit de domheeren van Sint-Lambertus van Luik gekozen werden, komen eenige namen voor van mannen, die eene rol speelden in de geschiedenis van hunnen tijd.

In 1418 staat vermeld „Branda de Castello", geboren in het hertogdom Milaan, die later bisschop van Placentia werd, kardinaal en bisschop van Porto.

---

1) Thans heeft de parochiekerk van Aldeneyck tot patrones de H. Anna. Hoe en wanneer die verandering gebeurd is, weten wij niet.

2) Capellaniam S^i Remigii de Munchem dudum inundatione fluvii Mosæ absorptam cum omnibus et singulis suis fructibus, Aldus in de: Copia translationis Ecclesiæ de Aldeneyck in oppidum Mosacense. Handschrift voortkomende van Mgr. Schoolmeesters.

Digitized by Google

Jan van Chatillon die volgens de Theux bisschop werd van Constantia.

Pieter van Rauchicourt, proost in 1463, stierf als bisschop van Aartrecht in 1499.

Kardinaal Antonius Perennot van Granvelle, de bekende minister van Filips II, aartsbisschop van Mechelen en Besançon, werd proost van Maeseyck omstreeks 1572. Zijn wapenschild versierde de koorstoelen der kerk (1).

Tot vijf maal toe werden de relikwieën der H.H. Maagden door de bevoegde overheid onderzocht en geïnventariseerd, namelijk in de jaren 1380, 1472, 1595, 1647 en 1867 (2) en twee kerken, die van Ordingen in 1661, die van Ellecom in 1794, werden door het domkapittel van Maeseyck met een aanzienlijk deel der overblijfselen vereerd.

---

1) Mgr. Schoolmeesters: Quelques notes et documents in Analectes bd. XIX (1884), bl. 166.

2) De inventarissen werden uitgegeven door Mgr. Schoolmeesters: Levensschets, Aanhangsel 4, 5 en 6, Analectes XXIV bl. 380 en door J. Gielen: Promenade à l'église romane d'Aldeneyck, 2de Uitgave, Luik, 1871, bl. 23.

Digitized by Google

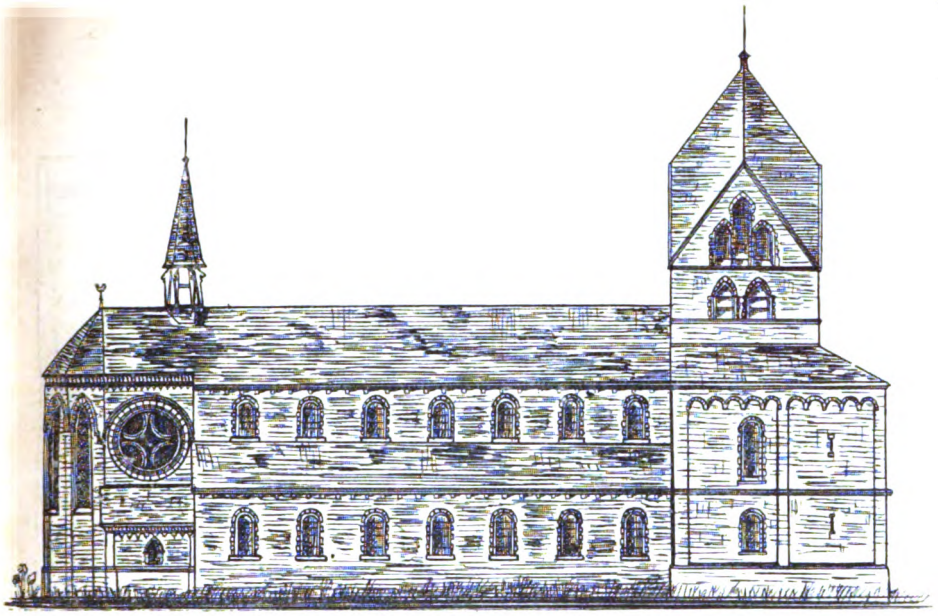

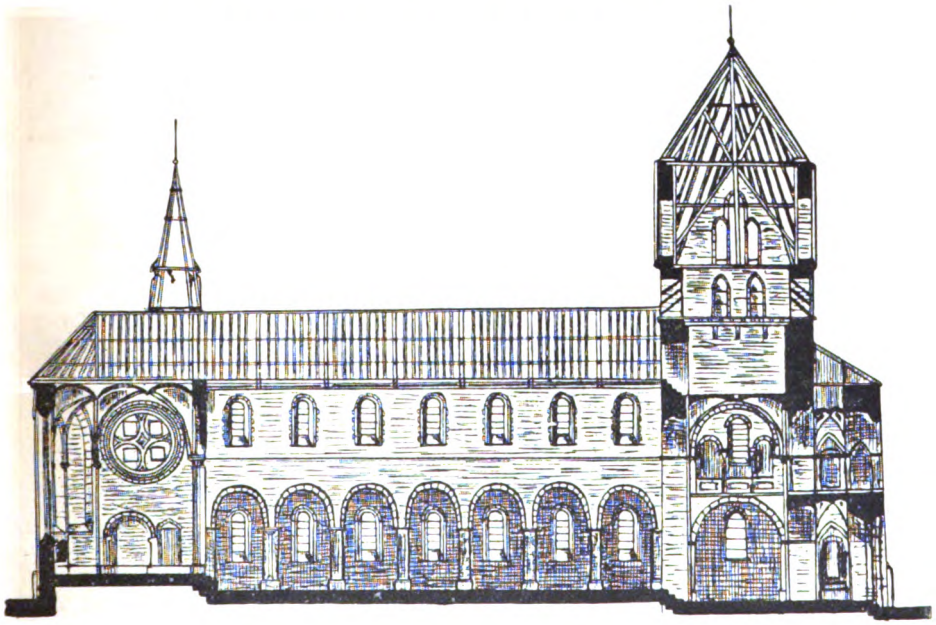

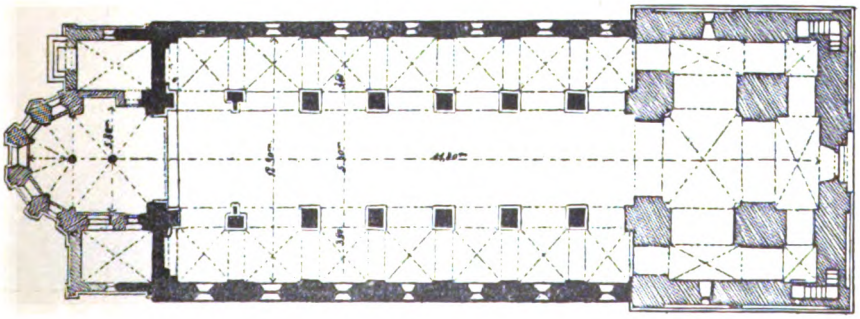

KERK VAN ALDENEYCK

ONTWERP EENER NIET UITGEVOERDE HERSTELLING DOOR L. VON FISENNE

Digitized by Google

KERK VAN ALDENEYCK

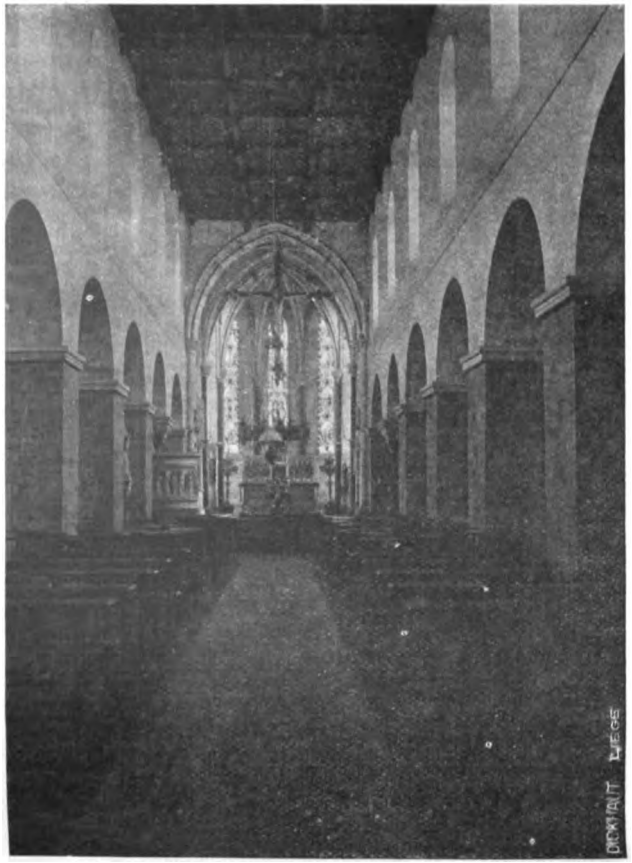

BINNENZICHT NAAR HET OOSTEN

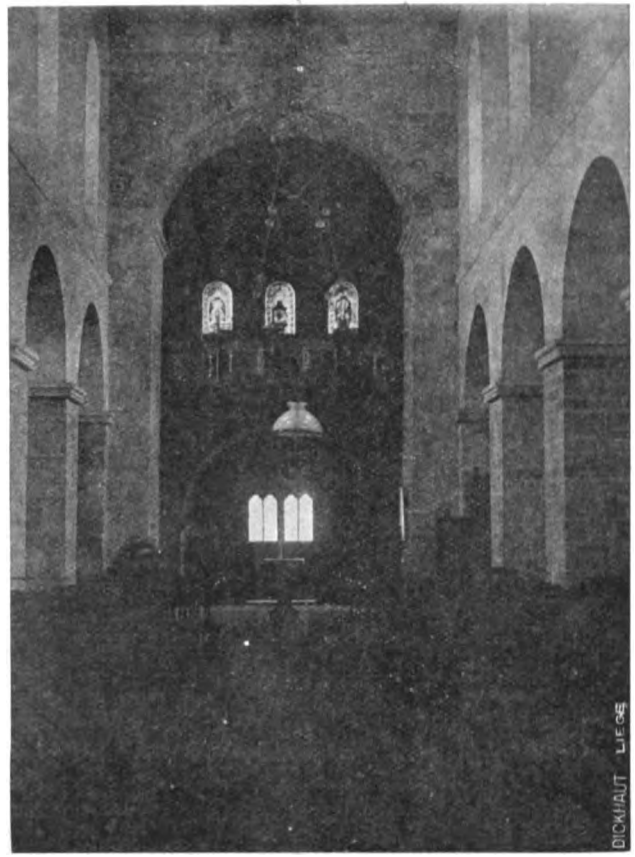

BINNENZICHT NAAR HET WESTEN

Digitized by Google

VI.

HET SCHIP DER KERK.

't Was zeker niet zonder een diep gevoel van weedom dat de kanunniken in 1571 vaarwel zegden aan de gezegende plaats, door Adelhart voor zijne dochters uitverkoren en eeuwenlang door het gebed geheiligd. Hunne droefheid moet des te grooter geweest zijn daar ze tegelijkertijd hunne schoone kerk moesten verlaten, vier eeuwen vroeger door hunne voorzaten gebouwd, en die ook nu nog als een der merkwaardigste kunststukken van Limburg kan beschouwd worden.

Na hun vertrek zou het munster als parochiekerk dienen, doch daar ze voor het kersepel van Aldeneyck te groot was, werden enkel het koor en de middelbeuk gebezigd; de zijbeuken en nartex, buiten gebruik geraakt, vervielen in puin, zoodanig dat men in het midden der XIXde eeuw de vraag stelde of de bouwvallige kerk oorspronkelijk eene of drie beuken telde (1). Toen dacht men er aan het oude kunststuk van eenen zekeren ondergang te redden. In meer dan twintig harer zittingen nam de Belgische Commissie van Monumenten maatregelen ten voordeele der oude kerk (2), die in 1876 tot monument verklaard werd van de tweede klas. De provinciale bouwmeester, Jaminé, had in 1854 een volledig herstellingsplan geteekend. De eerste werken (1854—1857) hadden tot doel het gothisch koor met de zoldering van het schip en de nevenbeuken te herstellen, terwijl de wankelende toren tegen instorting gevrijwaard werd. In 1875 ondernam de aannemer, Lejeune, het bovengedeelte des torens met de spits te voltrekken, terwijl het voornaamste werk, de nartex, in 1890 onder de leiding van Christiaens voltrokken werd (3), totdat de tegenwoordige pastoor de

1) De Eerw. Heer Van Dyck, pastoor van Aldeneyck, behandelt dit punt in eenen brief van 26 November 1856.

2) Bulletin des Commissions d'Art et d'Archéologie, bd. I tot L.

3) In 1354 werd door de Commissie van Monumenten over de kerk van Aldeneyck eene monographie gevraagd die nimmer geschreven werd. De notitie

Digitized by Google

KERK VAN ALDENEYCK

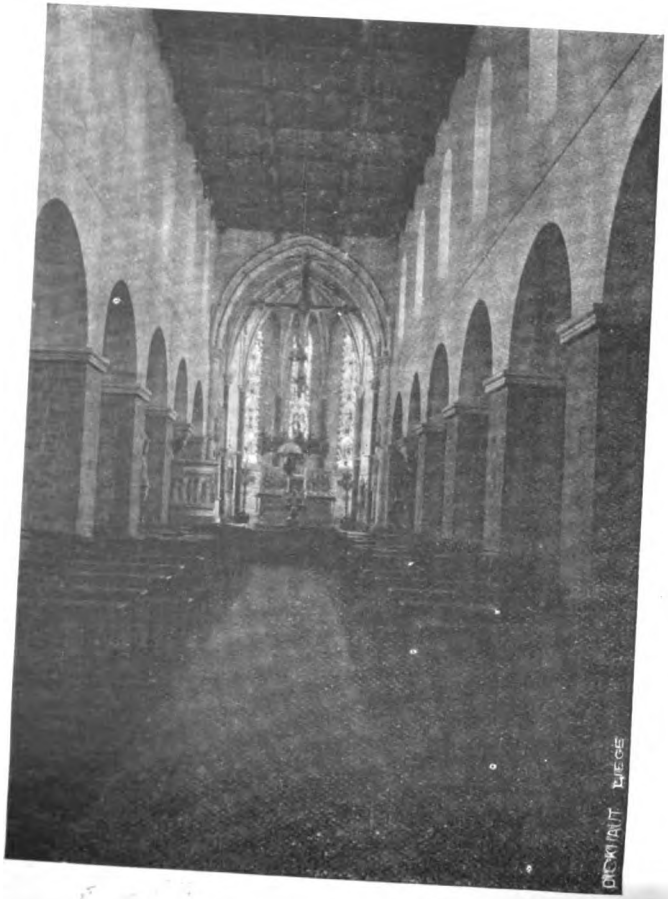

BINNENZICHT NAAR HET OOSTEN

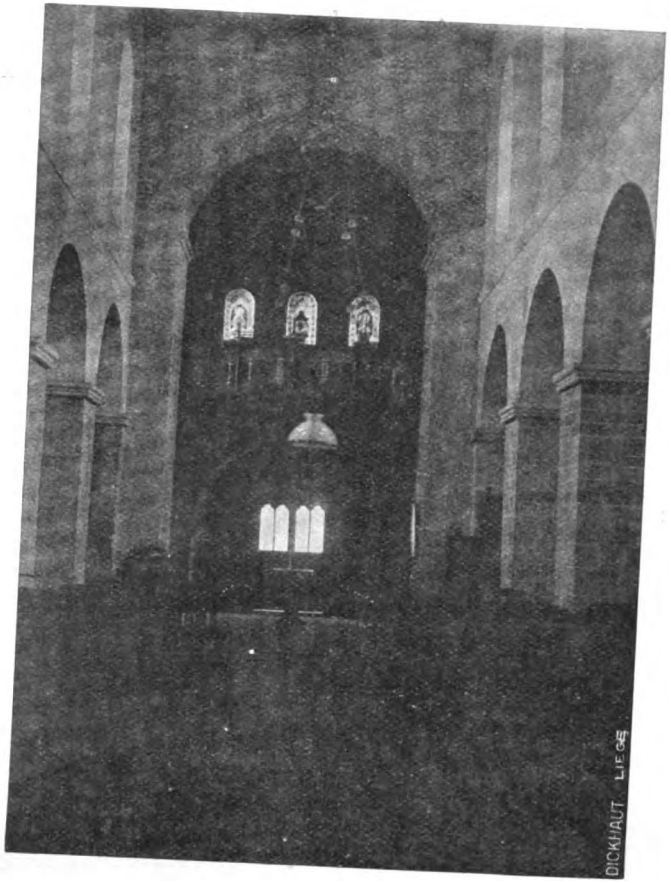

BINNENZICHT NAAR HET WESTEN

Digitized by Google

VI.

HET SCHIP DER KERK.

't Was zeker niet zonder een diep gevoel van weedom dat de kanunniken in 1571 vaarwel zegden aan de gezegende plaats, door Adelhart voor zijne dochters uitverkoren en eeuwenlang door het gebed geheiligd. Hunne droefheid moet des te grooter geweest zijn daar ze tegelijkertijd hunne schoone kerk moesten verlaten, vier eeuwen vroeger door hunne voorzaten gebouwd, en die ook nu nog als een der merkwaardigste kunststukken van Limburg kan beschouwd worden.

Na hun vertrek zou het munster als parochiekerk dienen, doch daar ze voor het kersepel van Aldeneyck te groot was, werden enkel het koor en de middelbeuk gebezigd; de zijbeuken en nartex, buiten gebruik geraakt, vervielen in puin, zoodanig dat men in het midden der XIXde eeuw de vraag stelde of de bouwvallige kerk oorspronkelijk eene of drie beuken telde (1). Toen dacht men er aan het oude kunststuk van eenen zekeren ondergang te redden. In meer dan twintig harer zittingen nam de Belgische Commissie van Monumenten maatregelen ten voordeele der oude kerk (2), die in 1876 tot monument verklaard werd van de tweede klas. De provinciale bouwmeester, Jaminé, had in 1854 een volledig herstellingsplan geteekend. De eerste werken (1854—1857) hadden tot doel het gothisch koor met de zoldering van het schip en de nevenbeuken te herstellen, terwijl de wankelende toren tegen instorting gevrijwaard werd. In 1875 ondernam de aannemer, Lejeune, het bovengedeelte des torens met de spits te voltrekken, terwijl het voornaamste werk, de nartex, in 1890 onder de leiding van Christiaens voltrokken werd (3), totdat de tegenwoordige pastoor de

1) De Eerw. Heer Van Dyck, pastoor van Aldeneyck, behandelt dit punt in eenen brief van 26 November 1856.

2) Bulletin des Commissions d'Art et d'Archéologie, bd. I tot L.

3) In 1354 werd door de Commissie van Monumenten over de kerk van Aldeneyck eene monographie gevraagd die nimmer geschreven werd. De notitie

Digitized by Google

nieuwe doopvont en de schoone vensters van het koor deed plaatsen.

In den tijd, toen de kerk hersteld werd, was men er minder op bedacht dan nu, aan de oude gebouwen het merk des tijds te laten dat hun in ons oog die betooverende schoonheid geeft, doch het volbrachte werk heeft de collegiaal van den ondergang gered, en al schijnt ook haar kleed wat al te nieuw, de oorspronkelijke vormen werden getrouw bewaard, zoodat wij de herstelling, voor den tijd dat ze werd uitgevoerd, mogen beschouwen als een welgelukt werk.

Gelijk de kerk daar nu staat, is ze een der schoonste sieraden der Maasgouw en onder archeologisch oogpunt hoogst merkwaardig. Daar ze eene nauwkeurige beschrijving verdient, zullen wij in dit hoofdstuk enkel het oudste deel beschouwen, namelijk het schip dat uit de XIIde eeuw dagteekent, om verder te handelen over den toren uit het begin der XIIIde en het koor uit het einde derzelfde eeuw.

De kerk van Aldeneyck is eene romaansche basiliek van drie beuken, met vierkante pijlers zonder kruisvleugels, met eenen monumenteelen voorbouw of nartex, eveneens romaansch, terwijl het koor tot het gothisch tijdpunt behoort. Zij is met juistheid naar het Oosten gericht.

Uitwendig levert de kerk niet zeer veel belang op, zelfs wordt het oog onaangenaam verrast door de eentoonige, gelijke hoogte van het dak van schip en koor. Oorspronkelijk was dat niet zoo, de romaansche absis moet lager geweest zijn, doch toen men deze in gothischen trant gebouwd heeft, moest haar dak natuurlijk hooger vallen en werd op dezelfde hoogte gebracht als dat der kerk, in afwachting dat het schip op zijne beurt zou verhoogd worden, wat echter nooit werd ten uitvoer gebracht. Hetzelfde zien wij gebeuren bij de kerk van Sint Bartholomeus te

---

van M. Gielen: Voyage à l'église romane d'Aldeneyck, in de Anales de l'Académie d'archéologie de Belgique. 2de reeks, bd. III is zonder waarde. Die van Schaepkens: L'église d'Aldeneyck in Messager des Sciences historiques, Gent, 1861, bl. 133 is onvolledig. De uitgave van L. von Fisen: L'art monumental au moyen-âge, première livraison; L'Eglise paroissiale d'Aldeneyck. Aken 1880, hoogst merkwaardig voor wat de tien platen betreft, heeft slechts zeventig regels tekst.

Digitized by Google

Luik, in de abdijkerk van Park bij Leuven en te Tourines-la-Grosse (1).

Tusschen de daken der hooge beuk en der herstelde nevenbeuken is de oorspronkelijke muur zichtbaar. Hij is in bloksteen van middelbare groote gebouwd, uit het Luikerland herkomstig, wellicht uit de zandsteen-groeven (grès houiller) van Vivignis (2). Het metselwerk is tamelijk regelmatig, de steenblokken zijn rechthoekig gekapt; maar daar ze van dikte verschillen vallen de voegen niet immer in dezelfde lijn. Deze muren zijn plat, zonder uitsprongen of blinde arcaturen: eene eenvoudigheid die wonderlijk afsteekt op de rijke versiering der kornis, die de muren bekroont.

Deze kroonlijst, in witten steen, springt ongeveer dertig centimeter op den muur uit en rust op korbeelen van dezelfden steen. Van af den toren tot aan het koor draagt de zuider kroonlijst op hare platte oppervlakte een half uitkomend steekwerk van verschillende teekening. Dank aan hare schuinsche ligging en, beschermd als zij was door het dak, heeft deze aan weer en wind kunnen weerstaan, zoodat het mogelijk geweest is, het keurig steekwerk in zijnen oorspronkelijken staat te herstellen. Aan den Noordkant nochtans is geen spoor gebleven van het beeldhouwwerk, indien het ooit bestaan heeft, want het is mogelijk dat de abdijbewoners enkel dien kant der kerk versierd hebben, die op het klooster uitzicht gaf.

Een bekwaam kunstenaar heeft er allerhande monsters gegrift, met sterk gespierde leden, uit wier openen muil versieringen loopen, die zich langs de kroonlijst uitbreiden. Soms zijn het wijngaardranken, die in regelmatige slingeringen hunne bladeren en trossen ontplooien, wat verder zigzags van gebrokene bouten, elkander in rechthoekige lijnen kruisende, entrelacs of gestyleerde bladeren afwisselend met gesloten knoppen. Die rijke versiering, bijna eenig in hare soort (3), duidt op eenen reeds ver gevorderden datum van het romaansche tijdvak.

---

1) Raymond Lemaire, Les origines du style gothique en Brabant. Brussel 1906, (Passim).

2) Kurth, Notger de Liège. Parijs 1905, bd. I, bl. 314.

3) Versierde kroonlijsten vindt men nog te Luik (Sint Bartholomeus), te Sint Truiden (Sint Pieter) en te Neerheylissem, doch zonder ander steekwerk dan biljetten en sterren. In de metaalwerken komen de figuren van Aldeneyck menig-

Digitized by Google

Onder de kroonlijst is de oude muur voorzien van zeven rondbogige vensters, met dikkere, vlakke, zorgvuldig gekapte steenen omzoomd. De vensters staan op gelijken afstand der twee muurvlakten, zoodat de verwijdering der opening van binnen en buiten dezelfde is. De openingen, zooals in al de oude dorpskerken, zijn eng, enkel in de stadsgebouwen vindt men breede vensters omdat daar meer veiligheid was dan op de dorpen (1). De nevenbeuken werden in het jaar 1855 bijgebouwd op de grondslagen der oude, die sinds lang verdwenen waren.

Inwendig telt de kerk drie beuken van zeven travées, die door vierkantige pijlers van elkander gescheiden zijn. Op zich zelf beschouwd geeft het schip een diepen indruk van majesteit, die niet uit de grootte van het gebouw, maar uit de gelukkige verhouding der onderdeelen voortkomt. De lengte bevat het dubbele der breedte: 24,60 M. × 12,30 M.; de middenbeuk is niet alleen twee maal zoo breed als de zijbeuken, wat in bijna al de romaansche kerken het geval is. 65,30 M. + 2 × 2,30 M., maar ook twee maal zoo hoog: ongeveer 10 meters op vijf.

Met uitzondering der pijlers, in bloksteen van verschillende tinten gemetseld, ziet men inwendig geen ander materiaal dan den witten zandsteen of mergel van de omstreken van Maastricht. De pijlers zijn twaalf in getal en verdeelen de kerk in zeven vakken, in wier as de vensters zich bevinden. Elke pilaar rust op een breeder voetstuk, waaraan hij met eenen vlakken aanloop is verbonden, terwijl hij aan zijn hoofdstuk eenen abacus draagt, die aan de vier zijden met eene schoone lijst versierd is.

De twee laatste pijlers, nabij het koor, zijn maar half zoo breed als de anderen, als waren zij op hunne lengte doorgesneden. Het ontbrekende deel werd vervangen door eene op zichzelf staande zuil van zwart marmer. Het basement is met schoone hoekbladeren versierd, terwijl het kapiteel bedekt is met kunstig gesneden loofwerk dat op zijne dikke krollen eenen geheel eigenaardigen abacus

---

vuldig voor, onder anderen op de schrijnen van Sint Geroen van Keulen (omstreeks 1220), van Sint Heribert van Deutz (pl. m. 1155) en van Sint Albinus te Keulen (rond 1186). Zie von Falk: Deutsche Schmelzarbeiten. Tafel 67, 86 en 88

1) Lemaire. Op. cit. bl. 278.

Digitized by Google

draagt, waarvan de talrijke lijsten trapsgewijs en sterk vooruitspringen om den zwaren muur stevig te schragen. Waarom zijn deze pijlers bij uitzondering aldus verdund en verzorgd? Om twee redenen: men heeft willen plaats winnen en verfraaien. Tegen deze pilaren stonden de koorbanken der kanunniken, zoodat de twee laatste vakken tot zangkoor dienden. Op de plaats van het tegenwoordig koor moet enkel eene kleine absis met het hoogaltaar gestaan hebben. Boven de voorlaatste pilaren ziet men nu nog de plaats waar de Apostelenbalk lag, die het zangkoor van de kerk scheidde.

Boven de veertien arkaden zijn de muren van den hoogen beuk effen en plat, en dragen enkel, onder de schuins afgekante indieping der vensters, een horizontale lijst in uitgekapten steen. Tusschen deze lijst en de bogen, ziet men nog de oude schilderingen in roode oker, die sinds de XIIIde eeuw de wanden versieren, doch thans moeilijk te onderscheiden zijn. Zij zijn éénkleurig, in bruin-roode aardkleur en tellen doorgaans drie personen, zonder achtergrond of perspectief. Een der tafereelen schijnt de marteling voor te stellen eener Heilige door twee beulen, eene andere, zooals wij reeds gezien hebben, geeft blijkbaar de legende weer der kaars van Relindis en Harlindis. Alhoewel zij weinig of niet bijdragen tot versiering der kerk, dienen deze beelden toch als dokumenten bewaard te worden, want oudere muurschilderingen vindt men in België niet.

De houten zoldering der middenbeuk rust op dwarsbalken, die elkander zoodanig kruisen, dat ze drie rijen van veertien vierkanten vormen. Hunne doorsnede werd bij de laatste herstelling met houten rosetten versierd, wier beeldhouwwerk veel opspraak maakte (1) en niet zonder reden, want zij dragen geenszins het merk der romaansche kunst, maar veeleer dat der XVde eeuw.

Men weet dat de Middeleeuwen veel belang hechtten aan de beteekenis der getallen; de cijfers spraken als het ware eene geheimzinnige taal, die op symbolische wijze de waarheden van het Geloof uitdrukten. Zou men niet kunnen aannemen, dat de 12 pilaren, de 7 vensters, de 3 maal veertien vakken der zoldering met een symbolisch inzicht werden aangebracht?

---

1) Bulletin de la gilde de St. Thomas et de St. Luc, session IXme (1874) bl. 23.

Digitized by Google

Vóór de herstelling waren de bogen der hooge wanden met dikke muren toegemetseld; maar het bestaan der pijlers, de abakken die hen bekroonden en die soms aan vier kanten beschilderd waren, de grondslagen die men ontdekte, dat alles deed duidelijk inzien dat de oorspronkelijke kerk drie beuken had. De nevenbeuken werden dus hersteld en met gepleisterde gewelven bedekt. Dit is in alle geval af te keuren, te meer daar de bedekking vroeger evenals te Susteren uit een houten afdak moet bestaan hebben, want zegt von Fisenne „in de groote beuk zijn de abakken vrij, en moesten het ook in de zijgangen zijn, waar ze nu op hunnen uitsprong de gewelven dragen (1).

De vensters der kleine beuken werden van geschilderde glazen voorzien, de veertien staties van den Kruisweg voorstellende. Hetzelfde gedachte werd in de schoone collegiaal van Hoei uitgevoerd, doch het is niettemin onder archeologisch oogpunt af te keuren, en zelfs is zulks niet praktisch voor den avonddienst; daarbij is hier de uitvoering der glasschilderingen verre beneden de hooge waarde van het gebouw dat zij moesten versieren.

Onder het rechter zijaltaar der kerk staan twee steenen grafzerken, die in 1855 op de plaats der oude kloostergangen ontdekt werden. Oorspronkelijk waren er drie, en uit eenen brief van pastoor Van den Dyck blijkt dat zij door de Belgische Regeering voor een museum waren aangevraagd. Slechts eene werd afgestaan, omdat men het mogelijk achtte dat de opgedolven zerken aan de HH. Zusters en familieleden hebben toebehoord. Dat vraagstuk kan onmogelijk opgelost worden, doch het is zeker dat deze sarcophagen tot de eerste eeuwen der abdij opklimmen.

In den zijmuur der kerk is een vierkante blauwe vloersteen ingemetseld, waarin men als het merkteeken van drie vingeren geprent ziet. In een oud boek: „Den brille voor de Ketters", geschreven door eenen Kruisheer van Maeseyck, leest men daarover het volgend verhaal dat wij letterlijk weergeven volgens een afschrift voortkomende van Mgr. Schoolmeesters:

---

1) von Fisenne. Op. Cit. bl. 3.

Digitized by Google

Alden-Eyk.

Notule 1596.

Jaer 1596 Soude het den Leser verdrieten, zoo wil ik geerne hier bijvoegen wat het H. Sacrament hier te Maes Eijk gebeurt is. Omtrent het jaar 1596, eenen van onsen Cruijsbroeders, broeder Johan Hammerslag (: hij is noch in het leven) wilde om Paesschen het volk in de kerk tot Alden Eijk communiceeren. Onder het volk eene vrouw hertelijk weenende alzoo dat gezeijde broeder vraegde wat de oorsaek van dit bitter weenen was, of zij noch de ongebiegde zonde bij haar had, waer op zij antwoorde, dat zij sich gedroeg gelijk eene andere Christe mensch, doch moet zij van haere gebeurne voor eene toeveresse aengezien worden, dat jaegt haer de traenen over haere wange, daer op spreekt den Heer broeder troostelijk en wijs: Zijt te vreeden, zijt gij onschuldig zoo zal ik uw uit dit gerugt helpen, kont gij het H. Sacrament met de andere ontvangen, zoo zal ik uw voor onschuldig uitroepen, want het is onmogelijk, dat den duyvel, en onsen heeren God in een en het selve vat zoude ingaen. Als deesen broeder het H. Sacrament haer in den mond gaf, heeft hij haer dene mond eene ruymen tijd toegehouden met sijne hand, niet willende toelaeten, dat zij met haere hande aan den mond soude raeken, en dat zoo lang, dat hij meynde, dat zij de H. Hostie soude hebben genut; maar God wilde niets, dat dit ongeregt wijf voor geregt zoude gedeclareert worden.

Want zoo haest zij van haere kniën opstond, en naer de kelk ging om den mond naer gewoonte aftespoelen, valt haer dit hoogwaerdig pand uit den mond, het welk zij niet waerdig waer. De vrouw van den kuster die het eerste zag, grijpt met haere handen daer naer om het selve op te raepen, maer haeren duijm en vingers gingen in den steen in, daer de hoeg gemelde Hostie lag alzoo dat zij het met hande niet beroerde konde, want God zegt niets, gelijk het calvenisch Sacrament, van alle man met ongewijde hande wilt laeten aentasten en op heffen,

Digitized by Google

neemt het met eenen suyveren doek op, brengt het den priester aen den autaer, men besiet daer naer den steen, en siet, daer de H. Hostie gelegen had een fijn streepken gelijk noch heden daegs te zien is, van gelijken hebt ik ook met mijne vingeren die merktekens der gestrans hier nam van de aarde opgenoemen, betast en gevult daer die kusters vrouw vingers bleven kleven, en van het Sacrament afgeweerd worden, hier naer heeft gemelde toeveresse te Maes Eijk de sententie des vuers bekoemen.

Anno 1622 Deeze beschrijving is gedaen anno 1622 als Johan Hammerslag noch in leven waer door d'Heer Johan Halbach Cruijs Heer te Maes Eijk en Pastoor te Heppeneert, geboortig van Lennip, in het boek genoemt den Brille voor de Ketters op het blad No. 241 en No. 242.

Alvorens het schip der kerk te verlaten, moeten wij de vraag stellen uit welken tijd dit deel van het gebouw dagteekent. Aldeneyck, zegt baron van Bethune (1), verdient met recht onze aandacht, want zekere zijner onderdeelen herinneren aan monumenten uit een zeer oud verleden. Zoo kan men onder anderen in de abakken der pijlers en in de doorsnede der kroonlijst, die de binnenmuren versiert, eene groote overeenkomst vaststellen met het lijstwerk der Karolingische Octogoon van Aken. Ook de overblijfselen van het oude claustrum (nu verdwenen) schijnen door hun metselverband tot de oudste gebouwen der Middeleeuwen te behooren. De geleerde voorzitter der Sint Lucas-gilde laat door deze woorden genoeg verstaan, dat hij het schip der kerk beschouwde als zijnde de steenen tempel, die voor den inval der Noormannen door de abdis Ava gebouwd werd. Ook elders, namelijk in de brieven van pastoor Van den Dyck, wordt deze zienswijze geuit, doch sedert dien tijd is het oordeel over den ouderdom onzer romaansche kerken merkelijk veranderd. De muren vóór het jaar 1000 gebouwd, gelijk die van St. Denis te Luik, zijn veel onregelmatiger, ook de

1) Bulletin de la Gilde de St. Thomas et de St. Luc. Session IX (1898), bl. 12.

Digitized by Google

XIde eeuw kon zulk een volmaakt gebouw niet tot stand brengen, het grootsche uitzicht der kerk, de fijne uitvoering der kapiteelen bij het koor, het steekwerk der kornis (1), de slanke gestalte der pijlers, voorzien van basis en bekroning, de groote regelmatigheid der bogen, dat alles verraadt de XIIde eeuw, en moesten wij den ouderdom van het schip nader bepalen, dan zouden wij de tweede helft dier eeuw vooruitzetten.

---

1) De dieren, het loofwerk en de entrelacs der kornis vindt men wel op andere monumenten, doch ruwer bewerkt: zooals op het grafkruis van St, Mado op de Tay, het evangelieboek van Maeseyck, het ivoor van Genoels-Elderen, de graftombe der abdis Theodote, het ivoor van Darmstadt enz. Maar ze zijn ook menigvuldig en beter bewerkt in de kerken van Zuid-Frankrijk, zooals: Laubiac, Beaulieu, St. Aventin en Ainay, die allen uit de XIIde eeuw dagteekenen, Zie Enlart: La sculpture romane in L'Histoire de l'art par A. Michel bd. I, 1e. bl. 621. 623, 632, 637.

Digitized by Google

VII.

TOREN EN KOOR.

Veertig jaren geleden was de zoo belangrijke toren onzer kerk nog slechts een puinhoop: gelukkig bleef er genoeg van over om eene herstelling mogelijk te maken, en deze zou allen lof verdienen, indien men de buitenmuren wat ruwer en de spits wat korter gemaakt had. Doch ook gelijk hij nu daar staat is de toren van Aldeneyck iets gansch eigenaardigs, een zeer belangrijk stuk niet alleen onder opzicht der bouwkunde, maar ook omdat hij met de relikwie-vereering der Heiligen in nauw verband staat.

Van den toren zelf kan men van buiten slechts het bovengedeelte ontwaren want van den oostkant stuit hij tegen de kerk, terwijl de drie andere zijden omgeven zijn door een massief gebouw van twee verdiepingen, wiens schuinsche daken tegen zijne vierkantige muren steunen. De geheele voorbouw heeft dus eenige overeenkomst met dien van Sint Servaas te Maastricht en van St. Bartholomeus te Luik, met dit onderscheid, dat daar de nartex met twee torens versierd is en oorspronkelijk tot Wester-koor diende. Meer gelijkenis heeft Aldeneyck met Sint Jacob en bijzonder met Sint Gillis te Luik, waar de voorbouw meer op zich zelf stond en evenals hier tot bergkamer en versterking diende (1).

De buitenmuren van den nartex werden in 1890 geheel hernieuwd in arduinsteen; de voorkant is bijzonder indrukwekkend en verdient eene nadere beschrijving. Verbeeld u eenen muur, die met eene hoogte van ongeveer 10 meter, eene breedte heeft van 14,45 meter, verdeeld in drie panden door lombardische banden, welke onder het dak met kleine boogjes verbonden zijn. Eene

---

1) J. Coenen: L'Eglise Romane de St. Gilles à Liége, in Leodium bd. XII. (1913), met 4 platen.

Digitized by Google

steenen lijst, in vorm van schaakbord versierd, scheidt de twee verdiepingen waarvan de laagste geene vensters heeft, doch bij de herstelling werd, in het midden dezer, de hoofddeur aangebracht, die zich voorheen in de linker zijbeuk bevond.

De bovenverdieping is minder massief, in de nevenvakken heeft zij romaansche vensters, in het midden eene schoone opene gaanderij van drie bogen, welke tot in 1566 voor de zevenjarige vertooning der relikwieën dienst deed. Gelijk nu nog te Aken en te Cornelimunster stond het volk in dichte drommen voor de kerk geschaard, de oogen opgeheven naar de kostbare panden, die een prelaat van uit de gaanderij vertoonde, terwijl naast hem een kanunnik over de verschillende heiligdommen uitleg gaf.

Het metselwerk des torens, dat uit den nartex oprijst, is zeer laag en draagt van weerskanten spitsbogige galmgaten (1). De spits in 1882 gebouwd, heeft eene grootere lengte dan de toren zelf, een onzin die door de archeologen hoogst betreurd wordt. L. von Fisenne (2) stelde eene korte spits voor, gelijk die van Sint Bartholomeus te Luik, op vier driehoekige fronten uitloopende. Doch daar men van zulke geveldaken geen spoor gevonden heeft, zouden wij eerder denken, dat de oude spits eene eenvoudige stompe pyramide geweest is met een klein afdak over de vier muurvlakken, de gewone vorm onzer romaansche torenspitsen (3).

Meer ingewikkeld, maar ook veel belangrijker is het inwendige van den toren. Deze heeft geen anderen steun dan vier zware pilaren, die door moerbogen aan elkander verbonden, een allerschoonst portaal vormen. Het eigenaardige van den nartex bestaat hierin, dat het middenportaal, zoo hoog als de kerk, naar weerskanten onder ronde bogen uitzicht geeft op eenen smallen gang, die door een gewelf in twee verdiepingen gescheiden is, en onder en boven als

---

1) In zijne beschrijving van de kerk van Aldenreyck: Messager des sciences historiques, Gent, 1861, bl. 133, plaatst A. Schaepkens dubbele vensters in den toren. Er is geen spoor van kolommen in de openingen die ten andere te smal zijn om in twee verdeeld te worden. De dwaling van M. Schaepkens komt van zijne teekening die ook in andere punten te wenschen over laat bv. in het loofwerk der kroonlijst en in de vensterverdeeling van den hoogen beuk.

2) Von Fisenne, Op. Cit. plaat II.

3) Dusdanig zijn de torenspitsen van Héverlé, Berthem en Hoog-Itter, de eenige torens van Brabant die hunne oude bedekking behouden hebben. Zie: R. Lemaire, Op. cit. bl. 272.

Digitized by Google

een ambulatorium vormt om den toren. De pijlers die dezen dragen zijn niet alleen met elkander, maar ook met de buitenmuren verbonden bij middel van zware bogen, die in de onderste gangen spitsvormig zijn.

Links van den ingang leidt een trap, in den dikken muur verborgen naar de verdieping, waar men links en rechts dezelfde zijgangen vindt, en in het Westen eenen smalleren gang, de reeds besproken gaanderij van den voorgevel. Onder de groote bogen tusschen de pijlers is hier eene leuning geplaatst om den bezoeker te beletten in het portaal te vallen. De twee zijgangen loopen in het Oosten uit op eene absis met ovenvormig gewelf, dat aan de linkerzijde door het plaatsen van het orgel onzichtbaar geworden is. De twee verdiepingen van het ambulatorium zijn door achttien kleine vensters verlicht, die door het huis Ladon van Gent met schoone glasramen verrijkt werden. Het twijfelachtig licht, dat door de dikke muren dringt, glijdt spookachtig langs al die bogen, verwt de pijlers met wondere kleuren en geeft eene buitengewone bekoorlijkheid aan den geheimzinnigen doolhof.

Verre van ons den nartex eenigszins te laken; hij is schooner dan hij ooit geweest is, doch is niet gelijk hij vroeger was. Vooreerst de tegenwoordige uitgang diende eertijds niet tot portaal der kerk, maar enkel tot zitplaats voor de geloovigen. De inwoners van Aldeneyck weten nog dat zij vroeger langs den zijkant binnenkwaymen, in het eerste pand links. Het tegenwoordig portaal reikt zoo hoog als de twee verdiepingen van het ambulatorium; dat ook was vroeger het geval niet. In de hoeken der pijlers ziet men nu nog de voeting van vier kolommen die niet hersteld werden en welke een gewelf droegen op de hoogte waar het orgel staat. Het portaal zoowel als het ambulatorium was dus in twee verdiepingen verdeeld, die beiden door eenen breeden boog op de kerk uitzicht hadden. Deze schikking komt ten volle overeen met hetgeen men elders ziet, bijzonder in Sint Gillis te Luik, te Susteren en te Orp-le-Grand.

Wat kan wel de bedoeling van zulk een voorbouw geweest zijn?

De oudste romaansche torens dienden in 't algemeen tot toevluchtsoord in tijd van gevaar en tot versterking tegen den vijand; de kamer boven het portaal had slechts een klein uitzicht op den kerkbeuk, zij had schietgaten naar de buitenkanten en was

Digitized by Google

enkel met behulp van eene ladder genaakbaar. In de XIIde eeuw, als er meer veiligheid kwam werd de boog naar de kerk breeder, de schietgaten namen hoe langer hoe meer omvang en een vaste trap verving de beweegbare ladder. Toch bleef de bovenkamer nog immer geschikt voor het bergen van den schat, van de archieven en de relikwieën. Dit was ook te Aldeneyck het geval, want „in de XVIde eeuw, zeggen Henschenius en Papebrochius, werden de relikwieën bewaard in eenen steenen toren, sterk, statig en breed, en daar vereerd op twee altaren in eene plaats met steenen gewelf, welke men de heilige kamer, sancta camera, noemde" (1). De twee altaren stonden misschien wel in de absis der zijgangen, die met de ruime middenplaats de torenkapel uitmaakten. Was dat niet eene herinnering aan het oude Westerkoor, waarvan de duitsche „Vorbau" schijnt af te komen? (2)

De voorbouw van Aldeneyck met zijne Sancta Camera, weid geopend op den middenbeuk met zijne gaanderij naar den straatkant, behoort dus niet tot de oudste soort van torens, enkel tot verdediging aangelegd, maar wel tot de tweede reeks van gebouwen die tot vereering der relikwieën waren ingericht. Dat belet nochtans niet dat zijne sterke muren in tijd van nood tot versterking konden dienen. Zoo dacht men er over in de XVIde eeuw, en het heeft maar weinig gescheeld of zijne sterkte deed hem toen verdwijnen.

Immers als in het jaar 1542 Keizer Karel in oorlog was met Willem, hertog van Gelderland, Gulick en Cleef stelde de prins-bisschop van Luik alles in 't werk om zijne staten voor vreemden inval te behoeden. Onder de vele maatregelen die hij nam werd ook besloten dat de toren en zelfs de kerk van Aldeneyck zouden geslecht worden, „omdat, zoo zeiden de kapiteynen en luyden van orloghe, der thoren en die kercke den vianden dienen mocht tot eener sterkte ende vertoech tegen die stadt Maeseyck."

Reeds had het kapittel, hoe ongaarne ook, daarin toegestemd, doch gelukkig kon men niet eens worden over de betaling der kosten die de afbraak van den toren en de overplaatsing van het kapittel

1) Zie de aanteekeningen der Vita bl. 392 F.

2) Dehio en von Bezold; Die kirchliche Baukunst des Abendlandes bd. I, bl. 574.

Digitized by Google

naar Maeseyck eischten, en daardoor werd de noodlottige maatregel niet uitgevoerd (1).

Eene andere vraag dient hier gesteld: tot welk tijdstip behoort dit gedeelte der oude collegiaal?

De nartex werd later dan de kerk gebouwd, volgens Mr. Lemaire in den overgangstijd van den romaanschen tot den gothischen bouwtrant (2). Dat blijkt reeds genoeg uit de spitsbogen der gangen en wordt nog door andere waarnemingen bevestigd. De nartex staat niet loodrecht op de kerk, de gang voor den toren is aan den zuidkant breeder dan noordwaarts. De oorzaak dezer onregelmatigheid ligt voorzeker hierin, dat de domheeren den voorgevel der kerk op dezelfde lijn wilden hebben als hun klooster, dat aan den zuider kant gelegen was. Ook het materiaal der pijlers is verschillend in kerk en toren, doch eene nog juistere aanduiding vinden wij in de geschreven documenten. De gaanderij langs den straatkant duidt aan, dat de nartex gebouwd is in den tijd dat de zevenjarige vertooning der relikwieën op touw gezet werd of reeds in voege was. Welnu, dit schijnt niet vóór het jaar 1202 gebeurd te zijn, dewijl toen eerst de kruisprocessies werden ingevoerd. De toren zal dus uit de eerste helft der XIIIde eeuw dagteekenen en kan niet veel later gebouwd zijn, dewijl het geheel een echt romaansch uitzicht draagt.

Er verliep geene halve eeuw eer de kanunniken de absis hunner kerk te klein vonden en een nieuw koor bouwden in geheel anderen stijl. Nergens steekt het verschil tusschen romaansch en gothisch sterker af, dan te Aldeneyck en toch is de harmonie der schoone munster er geenzins door gestoord. Zij is als eene bejaarde dame, die in fiere deftigheid hare leden tooit met de kleederen van den ouden tijd, doch aan wier hoofd, nog frisch en fleurig, een nieuwerwetsch sieraad niet misstaat.

Het koor bestaat uit een vierkantig pand met groote roosvensters gevolgd van de absis, met afgekapte hoeken en met drie

---

1) Zie daarover Dr. Habets: Het land van Loon en de Geldersche Successie oorlog in: Limburgsche Bijdragen, 1903—'04, bl. 124 en J. Daris: Histoire XVIe Siècle bl. 132.

2) R. Lemaire, Op. cit., bl. 60.

Digitized by Google

smalle, spitsvormige vensters verlicht (1). Het geheel is met een schoon gewelf overdekt, wiens fijn gesneden ribben op slanke kolommen dragen, die onafhankelijk zijn van het metselwerk der wanden. Die zuilen zouden te lang schijnen, indien ze in haar midden niet met eenen band omgord waren, hare kapiteelen zoowel als de sleutelsteen van het gewelf zijn met een loofwerk versierd, dat in allerhande bladeren, rozen, botten en knollen de natuur van nabij nabootst. Dit alles kenschetst de XIIIde eeuw, doch daar ons land langer dan Frankrijk aan de oude vormen getrouw bleef, mag men veronderstellen dat het schoone koor op het einde dier eeuw gebouwd werd.

Van lateren datum is het keurige afschutsel langs de sakristiedeur links, dat vroeger wellicht tot de ziekenkamer toezicht gaf, alsook de kleine theotheek of relikwiekas onder het venster daarnaast: twee kunststukken die door de deskundigen zeer bewonderd worden.

Ook de glasschilderingen onlangs door het huis Nicolas van Roermond rondom het hoogaltaar geplaatst, verdienen eene eervolle melding. Twee dezer geven in wonderschoone tafereelen het leven weer der H.H. Maagden; zij werden vóór den oorlog door pastoor Segers geplaatst.

Het koor is van het schip gescheiden door eenen hoogen zegeboog, waaronder een overgroot kruisbeeld hangt. Op den muur daar boven ziet men twee consollen, die de ribben moesten stuiten van het gothisch gewelf eener nieuwe kerk; een teeken dat de kanunniken het plan beraamden eenmaal hunne kerk in den trant van het koor te voltrekken. Al ware dit ook een schoon gebouw geworden, toch mogen wij ons verheugen, dat hun plan niet werd uitgevoerd; want niet alleen beantwoordt de romaansche kerk van Aldeneyck door hare schoonheid, sterkte en praktische inrichting aan de behoeften van een godgewijd gebouw (2), maar zij heeft ook als document van oudere tijden eene grootere waarde dan de schoonste dorpskerken, die in latere eeuwen werden uitgevoerd. Gothische gebouwen hebben wij veel, romaansche zeer weinig.

---

1) Von Fisenne plaatst ten onrechte vijf vensters in de absis van het koor.

2) Lechanteur, Mélanges d'architecture et d'archéologie ou quelques réflexions sur la construction des Eglises. Liège, 1911, bl. 139.

Digitized by Google

VIII.

DE SCHAT VAN MAESEYCK.

Alhoewel zij gebouwd werd in den smakeloozen trant, dien de Hollanders met den naam van „waterstaatsstijl" bestempeld hebben, is de kerk van Maeseyck niet van eene zekere statigheid ontbloot. Haar slanke toren klimt zeer hoog, terwijl het hoofdaltaar grooten indruk maakt in den ruimen tempel.

In de linkerzijbeuk werd onlangs een kopij opgehangen der „Aanbidding van het Lam", daarnaast prijkt de schoone Sint Annagroep uit de XVIde eeuw, die in 1906 te Sint Truiden zooveel bewondering verwekte en onlangs door Maeseycker kunstenaars zoo keurig hersteld werd. Voor het L. V. altaar staan twee relikwiekassen van 1672 in zwart hout met zilveren beslag, de gebeenderen bevattende der H.H. Maagden. Bij het altaar der rechterzijbeuk werd onlangs eene groote kast in den muur geplaatst met ijzeren deuren gesloten. De dienstvaardige koster is immer gereed u de brandkast te openen en dan staat ge voor eene groote glazen deur, waarachter de merkwaardige schat van Eyck zorgvuldig is ten toon gesteld. De lijst der kostbare kleinoodiën, door den Eerw. Heer deken Drijkoningen opgesteld, is aan den binnenkant der deuren aangeplakt en luidt als volgt:

Heilige schat
der parochiekerk van Maeseyck.

1. Aloude relikwiekoker in horen; relikwieën zonder opschrift.
2. Monstrans, XIVde—XVde eeuw; Relikwieën van de H.H. Bartholomeus en Laurentius.

Digitized by Google

3. Relikwiekastje XIIIde—XIVde eeuw;Relikwieën der Allerh. Maagd Maria, van het H. Graf, der H.H. Petrus, Jacobus, Martinus, Bartholomeus en Hieronymus.
4. Relikwiekas; houtskool van den brandstapel en relikwieën van den H. Laurentius, van de H.H. Stephanus, Bernardus en Lambertus.
5. Monstrans: De twee geschiedkundige wonderkaarsen der H.H. Maagden, XIVde—XVde eeuw.
6. Relikwiedrager: Relikwie onbekend; Anglo-Saksische versieringen uit de VIIIste eeuw.
7. Zilveren beeld der H. Catharina, patrones der parochie.
8. Relikwieën der H. Barbara, XIVde eeuw.
9. Ciborium voor kranken-bediening, XVde eeuw, voetstuk uit de XVIIde eeuw.
10. Relikwiedoos met tand zonder aanwijzing.

11 en 19. Groote relikwie der H.H. Maagden Harlindis en Relindis. Hoofd en armbeen.

12. Relikwie des H. Jozefs (uit den mantel).
13. Agnus Dei van paus Johannes XXII (1316), een van denzelfden bevindt zich nog in het vatikaan.
14. Hoofdsluier der H. Abdis Harlindis (begin VIIIste eeuw).
15. Het beroemd evangelieboek door de H.H. Maagden in het begin der VIIIste eeuw geschreven en rijk met kleuren opgezet; het oudste van België (828).
16. Arcula-Maxila met een geheel gebit; zilverwerk; Karolingisch tijdperk (IXde eeuw).
17. Overblijfsels van een kazuifel door de H.H. Maagden vervaardigd en geborduurd, door den H. Theodardus gewijd, door de H.H. Willibrordus en Bonifacius gedragen (begin der VIIIe eeuw).
18. Relikwieën van den H. Eligius. (1739).
19. Zie elf.
20. Charter der stichting van de parochie Maeseyck en der scheiding van Aldeneyck door overeenkomst van Robertus de Torote, prins-bisschop van Luik, van het kapittel van Sint Lambertus, van den graaf van Loon en van het kapittel van Aldeneyck, ten jare 1244.

Digitized by Google

21. Afschrift van het evangelarium; volgens Edm. Reusens van later tijdstip.
22. Hoofdsluier der H. Relindis, VIIIe eeuw.
23 en 24. Beeldjes der H.H. Maagden, XIVe eeuw.
25. Charter gedagteekend Avignon, van het jaar 1342, waarbij vele aflaten aan de kerk van Maeseyck verleend werden. Zij vermeldt reeds als plaatselijke godsvrucht het bidden van het Ave Maria bij het luiden der avondklok.
26, 27, 28. Verschillende stoffen van oudheidkundige waarde.

Nota A. In de twee groote zware relikwiekasten, zich in de kerk bevindende, ten jare 1672 door de Borman van Gratum en Elisabeth de Puytlinkx geschonken, worden vele andere kostbare relikwieën bewaard, bijzonder die der H.H. Relindis en Harlindis.

B. De kerk bezit daarenboven relikwieën van de H.H. Antonius van Padua, Franciscus van Assisië, Sebastianus en Rochus.

C. De relikwieën 1, 6, 10, 11, 14, 16, 22 werden in 1867 uit de twee groote relikwiekisten genomen.

Een woord geschiedennis komt hier te pas. Als de kanunniken in het jaar 1571 met hunnen schat naar Maeseyck waren overgekomen, verwaarloosden zij aanvankelijk de zevenjarige tentoonstelling, doch in 1601 werd deze in de nieuwe collegiaal hernomen. Den 22sten Maart 1596 had de deken van het kapittel met andere personen de relikwiekast der H.H. Maagden onderzocht en besloten deze naar behooren te verfraaien (1). In 1647 den 16en November had eene nieuwe relikwieschouwing plaats, waarvan een nauwkeurige inventaris gemaakt werd, dien wij nog bezitten. Van dien tijd af werden de relikwieën bewaard op het hoofdaltaar der Maeseycker collegiaal, totdat de Fransche omwenteling de Heiligen in hunne asschen kwam storen.

Onder voorwendsel dat kerkelijk goed aan de natie toebehoorde, werden in het jaar 1796 al de kunststukken der Godshuizen opge-

1) Uit een modern handschrift, afkomstig van Mgr. Schoolmeesters.

Digitized by Google

eischt, om naar de hoofdplaatsen der departementen en van daar naar Parijs gestuurd te worden. De commissaris, die in het kanton Maeseyck met die rooverstaak belast was, bracht de aangeslagene voorwerpen samen in een huis der Kerkstraat, naast het tegenwoordig hospitaal. Zij werden daar voorloopig zonder inventaris in eene kamer gezet, om later ingepakt en verzonden te worden. Na elken strooptocht op de dorpen of in de stad nam de commissaris de voorzorg de deur der kamer goed te begrendelen en te verzegelen. In den hoek dier kamer lag eene valdeur met trap die naar den kelder leidde, en in den voorgevel van het huis was een luik aangebracht, dat insgelijks tot den kelder toegang gaf, gelijk ook nu nog in menige Maeseyksche woning het geval is. De koster der collegiaal (1) had die omstandigheid opgemerkt en maakte er gebruik van om den Franschen eene poets te spelen, die hem allerbest gelukte. 's Nachts drong hij door het luik in den kelder en van daar in de kamer waar hij den schat van Maeseyck, dien hij goed kende, ongestoord wegnam en bracht hem in eene veilige schuilplaats. Zoo bleven de kostbare panden van het oude munster voor het nageslacht bewaard, en maken, na dien van Tongeren, den voornaamsten schat uit van Limburg.

Het schijnt wel dat de getrouwe koster zijne keus goed gedaan heeft, want als wij den tegenwoordigen schat met den inventaris van 1647 vergelijken, dan bevinden wij dat wel eenige relikwieën ontbreken, doch de oude kunstwerken allen nog aanwezig zijn; een zilveren kruis is het eenige metaalwerk, dat te loor gegaan is.

Zonder te spreken van het Evangelieboek (no. 15), waarover later, liggen in de schatkamer van Maeseyck eenige stukken die eene bijzondere melding verdienen.

De Angel-Saksiche relikwiedrager (no. 6), een bronzen busje, nauwelijks vijf centimeters hoog, moet opklimmen tot de VIIIste eeuw. De wormvormige lijnen die het doosje versieren vindt men op Engelsche monumenten uit dien tijd, onder anderen op den grafsteen van Aberlemno (2).

1) Hij heette Moors en was de grootvader van den heer Karel Moors, lid der bestendige deputatie van Limburg, die het feit op het H. Sakramentscongres van Hasselt mededeelde.

2) Don Cabrol: Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne. in verbo Art Celtique, figure 2323.

Digitized by Google

De arkula-maxilla (no. 16) uit de tweede helft der Xde eeuw heeft den eigenaardigen vorm van een kakebeen en is met hoogst merkwaardig drijfwerk van filigrannen versierd. Het stuk is van groot belang voor de geschiedenis van Maas- en Rijnlandsche metaalwerkers.

De nummers 2, 5 en 9 hebben in 1905, evenals 6 met eer op de tentoonstelling van Luik geprijkt (1) en al hebben zij ook eenige van hunne sieraden verloren, ze zijn toch immer schoone exemplaren der goudsmederij (2).

Het ciborium (no. 9) draagt om het achtkantig vlak spitsgeboogde arkaturen met beelden, waarvan er twee de H.H. Harlindis en Relindis voorstellen. Ze dagteekenen uit de XVde eeuw. De schoone monstrans (no. 5) door von Fisenne in natuurlijke groote weergegeven, bevat in twee glazen bussen de kaarsen, volgens de legende door eenen duivel uitgeblazen en door eenen engel aangestoken.

Doch meer belang hebben voor ons de drie weefsels der schatkamer (nos. 14, 17 en 22), die als eigenhandig werk der kunstminnende maagden beschouwd worden. Zij werden vroeger in eene der noodkisten van 1672 bewaard en den 2den September 1864 met andere relikwieën er uit genomen. Een strook perkament, waarschijnlijk in 1672 geschreven, gaf de volgende aanduiding: Twee sluiers der H.H. Maagden, een met de naald gestikt en met parels doorweven, de andere in linnen, alsook het kazuifel dat de H.H. Maagden geweefd hebben (3).

Een woord over de geschiedenis dezer stukken. In het oude leven der Heiligen lezen wij, dat zij in het klooster te Valentijn leerden lezen en schilderen. „Ook oefenden zij zich in de kunst-

---

1) Zij staan beschreven in den Catalogue général de l'exposition d'art ancien au pays de Liége. (1905) n. 28, 43, 44 en 46.

2) De monstrans (n. 2) met de relikwieën van de H.H. Bartholomeus en Laurentius werd heel waarschijnlijk vervaardigd in het jaar 1328. Immers bij den inventaris gemaakt op goeden Zaterdag van dat jaar, werden juist die relikwieën uit de noodkist genomen om getoond te worden met de Pinksterfeesten; Quam ostenturi sumus per Dei gratiam, in festo Pentecostes.

3) Duo velamina S.S. Virginum, unum acu pinctum et unionibus textum, alterum lineum, ita casula quam S.S. Virgines texerunt.

Digitized by Google

werken die door vrouwenhanden plegen verricht te worden, zooals spinnen, weven, naaien en borduren; ja zelfs wisten zij goud en parelen op de keurigste wijze in de zijde te stikken". En als verder de priester van Mijnekom de bezigheden beschrijft zijner heldinnen te Eyck, dan zegt hij: „Als eene doodelijke pest vermeden zij de ledigheid, met eigen hand stikten zij stoffen (palliola) en verrijkten ze met een groot getal versieringen van velerlei vormen en kunst. Zoo hebben zij in deze plaats, (in de abdij) stoffen nagelaten door hare eigene hand geweven, verrijkt met allerlei versieringen en kunstige samenstellingen, en gelijk het God en zijne Heiligen betaamt met goud en parelen rijk doorstikt.

Als de schrijver der IXde eeuw die woorden boekte, had hij ongetwijfeld onder de oogen den hoofdsluier der H. Harlindis die hier voor ons ligt, (no. 14), want het stuk beantwoort ten volle aan zijne beschrijving. Het purperen stof is door den tijd verschoten en verkleurd en zoo broos geworden, dat men ze nauwelijks durft aanraken. Men ziet nog het goud door de handen der Heiligen aangebracht, en zijn de parelen bijna alle verdwenen, zij hebben toch duidelijk haar spoor nagelaten. Een gothisch opschrift op perkament zegt ons dat dit de sluier is de H. Harlindis (1). Dit getuigenis heeft natuurlijk niet veel waarde, maar van veel grooter beteekenis is het opschrift in oudklassieke letters met de naald gestikt, op het gulden borduursel van een vierkant, dat het uiteinde des sluiers versiert. De geleerde kanunnik Bock heeft in 1867 daar gelezen, dat een broeder der Heiligen, Erluinus genaamd, dit gewaad ten offer bracht aan Sint Pieter (2). Sint Pieter was de patroon der oude parochiekerk van Aldeneyck, en al is er in de vita ook geen spraak van den broeder der Heiligen, toch doet ons dit inschrift, dat elf eeuwen verborgen bleef, veronderstellen dat zijne zusters voor hem het rijk versierde weefsel vervaardigd hebben, en dat hij op zijne beurt hetzelfde aan de parochiekerk geschonken heeft.

Een tweede sluier, in linnen zonder sieraad (no 22) berust in

---

1) Istud est velamen Sanctæ Harlindis Abbatissæ,

2) Sorori suæ .... Sancto Petro offerre curavit Erluinus....

Digitized by Google

den schat, en wordt door een aanwijzingsbriefje uit de XIVe, XVe eeuw als de hoofdsluier der Maagd Relindis betiteld (1).

Van grooter belang, onder oudheidkundig opzicht, is het zoogenaamd kazuifel (no. 17), insgelijks als het werk der Heiligen beschouwd. Het gewaad, zoo het een kazuifel geweest is, is slechts gedeeltelijk tot ons gekomen, en bestaat uit drie of vier weefsels van verschillende soort en teekening, waarvan een met architectonische motieven versierd is, terwijl een ander de herhaalde voorstelling draagt van eenen man zittende op een troon met de aanwijzing David Rex, nevens het beeld in klassieke hoofdletters geweven. Twee strookjes perkament zijn op het gewaad genaaid. Het oudste, in gothische letters, zegt ons dat de HH. Maagden het kazuifel weefden, en dat het door bisschop Theodardus gewijd werd (2). In de XVIe eeuw werd een nieuw briefje geschreven met dezelfde aanwijzing, en men voegde er bij, dat de HH. Willibrordus en Bonifacius het H. Misoffer hebben opgedragen (3) met dat kazuifel

Wat moeten wij nu denken van de overlevering die ook het kazuifel aan de Maagden toeschrijft?

De beschrijving der vita is veel minder toepasselijk op dit stuk, dan op den hoofdsluier der H. Harlindis, en wij hebben ook geen gelijktijdige getuigenis zooals die van Erluinus. De overlevering berust hier enkel op de twee perkamenten en het is mogelijk dat deze de bewering der vita ook op het kazuifel hebben toegepast. Immers het laatste opschrift is de natuurlijke uitbreiding van het eerste en het eerste behelst eene grove dwaling, want de H. Theodardus stierf een dertigtal jaren vóór de geboorte der Maagden (omstreeks 668).

De studie der relikwie zelve geeft meer voldoening. Het weefsel met koning David is een werk van Byzantijnschen trant, gelijk men er ook in het graf van den H. Servatius te Maastricht (4)

1) Velamen Sanctæ Relindis Virginis.

2) Hanc casulam texerunt Sancte Virgines, et consecravit eam S. Theodardus episcopus.

3) Hane casulam contexerunt Sanctae Virgines Harlindis et Relindis Abatissæ, consecravit S. Theodardus, episcopus Leodiensis, celebrarunt sanctus Willibrordus episcopus Ultrajectensis et sanctus Bonifacius Maguntinus.

4) Met heidensche voorstelling. Zie: M. Willemsen, Het heiligdom van Sint Servaas. Maestricht 1902, bl. 12.

Digitized by Google

en in de kerk van Sens (1) gevonden heeft. Dat belet toch niet dat het kan vervaardigd zijn in ons land, waar de Oostersche stoffen dikwijls werden nagemaakt, op min of meer barbaarsche wijze, gelijk dat ook voor onze relikwie het geval is. Kanunnik Fr. Bock, die in oude stoffen zeer ervaren was, vindt eene zekere overeenkomst tusschen den stijl dezer stof en dien van het evangelieboek, en don Leclerq plaatst het weefsel van Sens, dat met het onze veel gelijkenis heeft in de VIIe, VIIIe eeuw. Het staat dus vast dat het kazuifel van Maeseyck uit den tijd onzer heiligen afkomstig is. Zoo zien wij dat, niettegenstaande den zwakken kant der overlevering, de samenstelling van het kazuifel aan de kunstminnende hand der H.H. Maagden mag toegeschreven worden, met minder zekerheid nochtans dan de hoofdsluier der H. Harlindis (2).

---

1) Het geeft de oudst gekende voorstelling der Hemelvaart van Maria. Zie: Don Cabrol, Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne. in voce: Assomption.

2) De weefsels van Maeseyck werden beoordeeld in de volgende boeken: *a.* Bock: Kanststicherei des siebente jahrhunderts in Cölner blätter 1867, 27 Sept. — *b.* J. Hellbig: Histoire de la peinture dans le pays de Liége. Liége 1873, bl. 17; — *c.* J. Gielen; Promenade à l'église Romane d'Aldeneyck, Liége 1171, getrokken uit de: Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique, IIe reeks, bd. III, bl. 11; — *d.* Schoolmeesters: Levensschets bl. 39, en Van der Essen bl. 109.

Digitized by Google

IX.

HET OUDSTE BOEK VAN BELGIË.

Benevens de hierboven vermelde stukken worden in de brandkast der kerk van Maeseyck bewaard twee evangelieboeken, vermeld onder de nummers 15 en 21.

Nummer 21 is een handschrift van weinig belang, zonder geïllumineerde letters, zonder platen, en waarvan het geschrift niet hooger opklimt dan de XIIIde eeuw. Nummer 15, bekend onder den naam van „Evangelieboek der H.H. Relindis en Harlindis", is ongetwijfeld het oudste boek, in België geschreven, dat tot ons gekomen is. Men bezit nog wel eenige bladen uit de VIIIste eeuw, te Brussel en te Gent, doch ze zijn te gering in getal om den naam van boek te verdienen. (1)

---

1) Namelijk eenige bladen uit een misboek van Stavelot in de koninklijke bibliotheek te Brussel, en op de hoogeschool van Gent een ouden boekomslag in de Sint Pieters-abdij aldaar geschreven. Zie: Van den Gheyn; Album, plaat I en II.

De volgende studies werden over het evangelieboek van Maeseyck uitgegeven:

1°. J. Gielen: Notice sur deux anciennes miniatures du VIIIe siècle in: Messager des sciences historiques de Belgique, Gent 1858, met twee gekleurde platen; de frontplaat en een canon die beiden tot het handschrilt B behooren. (Zie bl. 165).

2°. J. Gielen: L'évangéliaire d'Eyck du VIIIe siècle, in: Bulletin des Commissions d'art et d'archéologie, bd. XXX (1891) met drie platen: de frontplaat, een canon uit B en de geschrevene bladzijde plures fuisse uit A.

3°. Edm. Reusens: Eléments de paléographie. Leuven, (1899) geeft als plaat X, insgelijks de bladzijde plures fuisse met aanteekeningen.

4°. Van den Gheyn; Album belge de paléographie, Jette-Brussel. 1908. Plaat III geeft de bladzijde; dum quod in eadem re, met aanteekeningen.

5°. Dom D. De Bruyne: L'évangéliaire du VIIIe siècle conservé à Maeseyck, in: Bulletin de la Société d'art et d'histoire du diocèse de Liége. Tome XVII (1908) bl. 385—392 met twee platen: eene bladzijde uit Marcus; Jesus autem ait illis: nolite prohibere eum, en een canon, beiden uit A.

Digitized by Google

KERK VAN ALDENEYCK

KROONLIJST ONDER HET DAK AAN DEN ZUIDKANT

(TEEKENING VAN VON FISENNE)

KERKSCHAT VAN MAESEYCK

Digitized by Google

EVANGELIEBOEK VAN MAESEYCK. (CANONS VAN EUSEBIUS)

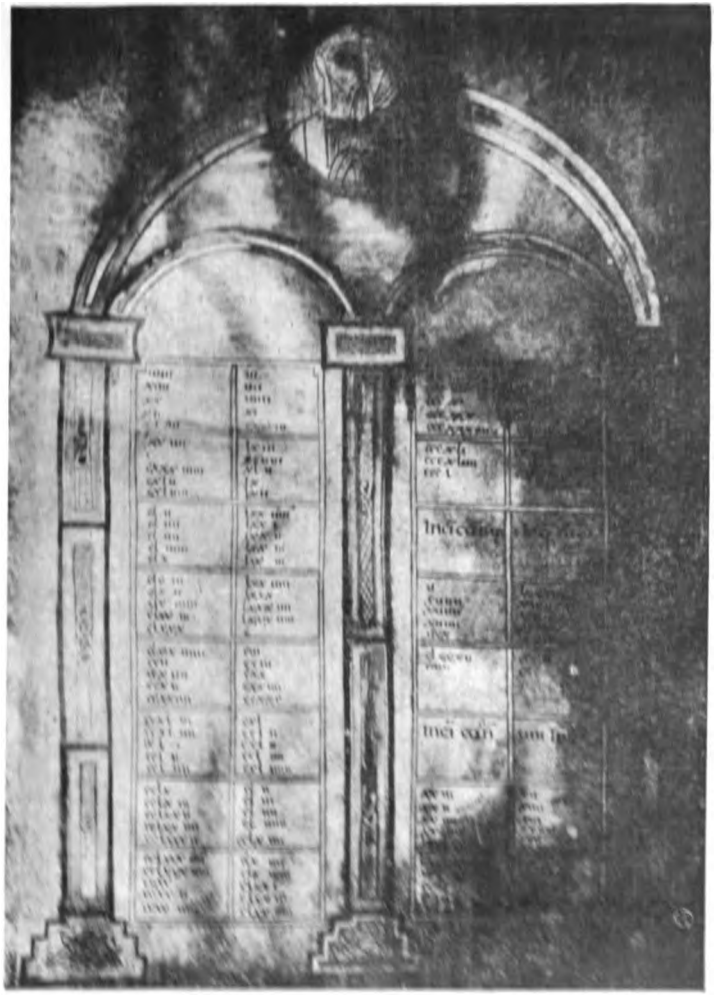

HANDSCHRIFT A

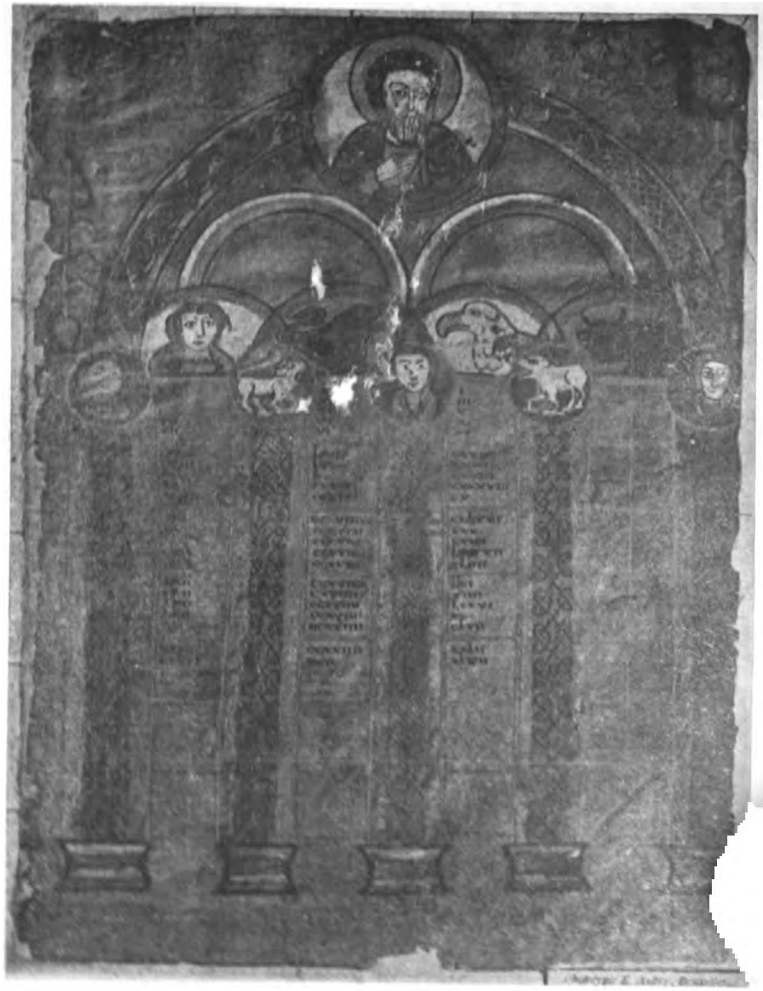

HANDSCHRIFT B

Digitized by Google

Het evangelieboek is gebonden in eenen rood-fluweelen band, zonder kunstwaarde, waarschijnlijk uit de XVIIIde eeuw, en bevat benevens elf gekleurteekende bladeren de gewone inleiding van den H. Hieronymus en de vier evangeliën.

Het geschreven gedeelte bedroeg oorspronkelijk 29 quaternionen of vellen van acht bladen, doch 36 bladen ontbreken, en die van het laatste evangelie staan niet op hunne plaats, evenals een deel der inleiding, dat tusschen Lucas en Joannes werd ingelascht. Elke bladzijde biedt in 25 lijnen eene beschreven oppervlakte van 12 × 9 c.M.

Het geschrift in Iersche minusculen is zeer regelmatig en goed verzorgd en werd, volgens de opmerking van P. Debruyne (1), insgelijks van een Iersch handschrift overgeschreven, zooals blijkt uit eenige fouten die er in voorkomen. Zoo gebeurt het soms dat de copist **n** plaatst voor **r**, eene verwarring waartoe het Iersch schrift gemakkelijk aanleiding geeft.

Ook de tekst der evangeliën is nauw verwand met de Latijnsche vertaling, die in de VIIIste eeuw gebruikt werd, en komt wondergoed overeen met den beroemden Codex Holmiensis of Codex Aureus, die in de abdij van Kantelberg met gouden letters op purper perkament geschreven werd en thans te Stockholm bewaard wordt.

Het handschrift heeft eene zekere waarde voor de bijbelstudie, daar het ons de lezing leert kennen die in de hooge middeleeuwen in ons land gebruikt werd. Voor de kunstgeschiedenis zijn de elf eerste bladen van even groote beteekenis.

Het eerste blad stelt eenen man voor die schrijft, de tien volgende geven de canons van Eusebius of concordantie-tafelen, waarin de overeenkomende plaatsen der verschillende evangelisten worden aangeduid. Die twintig bladzijden bevatten allen eene reeks cijfers, geplaatst onder twee of vier bogen met de zonderlingste figuren opgeluisterd.

Tusschen de versiering der tweebogige en die der vierbogige bladen bestaat zoo groot verschil, dat zelfs een ongeoefend oog er door verrast wordt. De laatste zijn rijk gekleurd, hunne zuilen zijn met veelsoortige teekeningen getooid, zeer verschillend en toch

1) Dom De Bruyne, bl. 388. Ook de volgende opmerkingen zijn meest geput uit de grondige studie van dien geleerden benediktijn.

Digitized by Google

symetrisch daargesteld, in de kleine bogen zijn de zinnebeelden der evangelisten aangebracht, soms met andere dieren en koppen die geene bepaalde beteekenis schijnen te hebben. De groote boog die de vier anderen omvat draagt het beeld van eenen Apostel met grooten nimbus, en de ledige plaats daarnaast wordt door vogels en planten ingenomen.

De tweebogige bladen zijn veel eenvoudiger en ruwer bewerkt, voetstukken en kapiteelen zijn onregelmatig, enkel zigzagslijnen versieren de kolommen, de kleine arkaden bleven naakt, terwijl in de groote bogen de hoofden der Apostelen met hunne groote oogen, afhangenden snor en spitsen baard eenen barbaarschen tiep verraden, dien men enkel bij de primitieve miniaturisten tegenkomt.

Hoe kan in hetzelfde boek zulk eene verscheidenheid van kunstvormen worden uitgelegd? Dom De Bruyne, den tekst der canons bestudeerende, heeft dezen uitleg gevonden. De zes tweebogige bladen die in het midden staan, folio drie tot acht, geven volledig de tien canons van Eusebius, zoodat deze alleen tot het oorspronkelijk evangelieboek behooren dat wij door de letter A aanduiden; de vier andere bladen, folio een en twee, negen en tien, die allen vierbogig en veel schooner zijn, behooren tot een later handschrift B, en werden bij vergissing in het boek geplaatst. Dat de tweebogige folio's, niet de vierbogige tot het evangelieboek behooren, blijkt genoeg uit de vergelijking der letters en het is ook zeer natuurlijk, dat de volledige concordantietafels met het boek bewaard bleven en dat de brokstukken B van elders komen.

Doch de zes gekleurde bladen uit A staan niet meer in hunne regelmatige volgorde, zoodat de canons van Eusebius geheel verward zijn. Het ware te wenschen, dat het kostbaarste boek van ons land met eenen prachtigen band versierd en beschermd werd, en in dat geval kon men de zes bladen op hunne oude plaats terugbrengen door de volgende tafel aangewezen: (1)

---

1) Volgens De Bruyne: De acht eerste bladzijden dragen in de hoofdarkaden het beeld van eenen Apostel, de vier laatste de gevleugelde zinnebeelden der evangelisten.

Digitized by Google

	RECTO		VERSO	
Folio	Canon	Beeld	Canon	Beeld
4	1	Petrus	1	Paulus
5	2	Andreas	3	Jacobus Minor
3	2	Joannes	3	Bartholomeus
8	4	Jacobus de Meerdere	4	Thomas
6	6 — 7 — 8	Gevleugeld man	9 — 10	Leeuw
7	10	Os	10	Arend

De vierbogige folio's B, al zijn ze ook rijker en kunstiger bewerkt, bieden toch eene groote overeenkomst met de bladen A en behooren tot dezelfde school; wellicht werden ze wat later geschilderd door eenen kunstenaar, die, de Iersche modellen getrouw, toch meer verscheidenheid wist te brengen in zijne versiering en meer waarheid in het weergeven der menschelijke figuur. Ook het frontblad, den schrijvenden heilige voorstellende, hoort ongetwijfeld tot den groep B. De zigzagslijnen van de omlijsting vindt men wel is waar in de bladen A, doch ze komen ook in B voor, terwijl de hoekversieringen, de rijkdom in kleuren, de volmaaktheid der teekening en het bestaan van den nimbus om het hoofd van den schrijver deze bladzijde ongetwijfeld bij den laatsten groep doen plaatsen.

De vooruitgang in de kunst teekent zich hier duidelijk af, niet alleen in de uitvoering der tooneelen, maar ook in de samenstelling van het boek. Het oorspronkelijk evangeliaar van Eyck A heeft geene andere illustratie dan de karig versierde canons; de latere kunstenaar weet zijne tafels rijker te tooien en geeft daarbij gelijk te Susteren afzonderlijke voorstellingen der evangelisten, waar onze hoofdplaat een overblijfsel van is.

Waar de platen B vandaan komen is onmogelijk te achterhalen, maar aangaande A hebben wij eene overlevering, die door de hedendaagsche opzoekingen zonderling gestaafd wordt.

„Harlindis en Relindis", zoo getuigde over meer dan 1000 ajren de priester van Mijnekom, „schreven de werken der vier evan-

Digitized by Google

gelisten, de woorden en daden van onzen Heer Jezus-Christus, eenen eervollen arbeid. Ook schreven zij het boek der psalmen, dat wij psalterium noemen, en meer andere boeken der H. Schrift, die nog allen in de abdij bewaard worden". In de XVIde eeuw schijnen al deze gewrochten reeds verloren, alleen het evangelieboek bleef bewaard; wij lezen immers in het „Vlaamsch Leven" van 1596: „Ze hebben bovendien met een schoon letter int perkement gescreven die vier evangelien. Welcke boeck noch huyden als een cierlyc werc ghesien wort; hebben doch achter gelaeten de zalmen van David gescreven met noch ander scriftuere".

Het geschrift van het evangelieboek dagteekent uit den tijd der heiligen, de eerste helft der VIIIste eeuw, zoo beweren de paleographen, die het werk nauwkeurig nagegaan hebben, onder anderen Bock, Van den Gheyn en De Bruyne (1), ook de gekleurteekende bladen zijn van dien tijd. (2)

Het moet ons niet verwonderen, dat de Maaslandsche maagden het Iersch schrift bezigden; bij hare opvoeding te Valentijn en bij de stichting des munsters van Aldeneyck hadden zij voorzeker den heilzamen invloed gevoeld der Iersche monniken, die in ons land het geloof kwamen prediken en in godsdienst en beschaving eene schitterende wedergeboorte te weeg brachten. Wij weten ten andere dat de abdissen van Aldeneyck in betrekking stonden met den Ierlander, den H. Bonifacius, die in het verspreiden der godgewijde boeken het schoone schrift ter harte nam (3).

Meer bepaald kunnen wij zeggen, dat het geschrift van Maeseyck hetzelfde is als dat van een beroemd manuscript berustend te Schaffhausen in Zwitserland: het Adamnan's leven van Sint Columbaan. Het werd geschreven in of vóór 713 door den prior van een klooster op het eiland Iona in Schotland. Professor Lindsay der

---

1) Alleen Reusens dateert het werk uit het einde der VIIIste of het begin der IXde eeuw, doch elders zegt hij: „Van af de VIIde eeuw brachten de talrijke missionarissen boeken uit Ierland mede of deden ze afschrijven onder hunne leiding in de abdijen die zij stichtten. Het boek van Maeseyck, dat eene godvruchtige legende aan de H.H. Zusters der VIIIste eeuw toeschrijft, behoort zonder twijfel tot een dezer twee categorieën.

2) Zie Canons d'Eusèbe in: Don Cabrol, Dictionnaire d'archéologie chrétienne, tome II, col. 1950.

3) G. Kurth, Saint Boniface. Parijs, 1902, bl. 6.

Digitized by Google

hoogeschool van Andrews in Schotland stuurde onlangs eene photographie daarvan aan den Z.Eerw. Heer Driekoningen, deken te Maeseyck, met deze woorden: „Dat uw boek geschreven werd door de H.H. Harlindis en Relindis of door eene van haar, is insgelijks zeer waarschijnlijk. Geheel het uiterlijke van het handschrift (the whole appearance of the ms.), de zorg daaraan besteed, de keurige nauwgezetheid der versiering enz. komen de overlevering staven. De onderschrijving een gebed vragende voor den uitvoerder van het werk: „pro laboratore hujus operis" kan niet daartegen ingebracht worden; zoodat, al zijn zulke overleveringen niet altijd te gelooven, er toch degelijke redenen bestaan om deze aan te nemen".

Volgaarne nemen wij de overlevering aan en lispelen het gevraagde gebed niet voor de uitvoerders van het werk maar ter harer eer, opdat het evangelie, dat zij schreven en beminden, in hare lieve Maasgouw immer moge bemind en nageleefd worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

De Gildebrief en het Reglement

van het

Timmerliedenambacht te Weert.

De rijksarchivaris A. J. A. Flament, die op het gebied der Limburgsche geschiedenis door zijn verschillende en talrijke publicaties reeds lang de sporen verdiend heeft, zegt in zijn „Chroniek van de heerlijkheid Weert" (1) dat in 1464 aldaar door graaf Jacob van Horne een timmerliedenambacht werd opgericht. Dit was hem bekend geworden door een request, dat het ambacht na 1784 den Magistraat aanbood. Doch de gildebrief en het gildeboek waren tot nu toe aan de aandacht der historici ontgaan.

Het archief van het oude Timmerliedenambacht wordt door den secretaris van het tegenwoordige „gezelschap" zorgvuldig bewaard in drie houten kistjes, die in een vierde zijn geplaatst. Twee dezer kistjes zijn merkwaardig om hun ouderdom. Het een, dat als „schatkist" heeft gediend, is voorzien van een versierd dubbel slot, terwijl het ander, ook met dubbel slot, nog gedeeltelijk bekleed is met zwart leder.

Voor deze publicatie werd gebruik gemaakt van de volgende stukken:

1°. De gildebrief, orig. op perkament, 27,9 c.M. × 16,5 c.M., met aanhangend zegel in rood was van Jacob I, graaf van Horne.

---

1) Publications.... de Limbourg, tom. XXIX (1902) p. 144.

Digitized by Google

2°. Het „amptboeck". Dit bevindt zich niet meer in den oorspronkelijken staat. Na 1712 heeft men vóór het „boek", in den ouden perkamenten omslag, een katern van 20 folio geplaatst, zooals de overgedrukte letters van den omslag op de eerste bladzijde van het „boek" duidelijk aantoonen. Dat het geschiedt is na 1712 bewijst de lijst der eedsafleggingen, die in het boek eindigt op 7 Juni 1712 en in het bijvoegsel begint op 27 Sept. 1712.

Het „amptboeck" bestaat uit 40 folia papier, waarvan ff 1 en 2, 24—36 en 40 onbeschreven zijn. Folia 3—18 bevatten 34 artikelen, f. 19 de copie van den gildebrief, f. 20r de bevestiging der artikelen na de herziening van 17 Juni 1611, f. 20v het 35ste art., f. 21 het 36ste art. Op f. 37 begint de lijst der eedsafleggingen, de eerste op 9 Juni 1611.

Alle artikelen zijn geschreven door dezelfde hand in duidelijk cursief schrift, terwijl bijna niets wordt afgekort; alleen art. 36 is van een andere hand en in sierlijk staand schrift. Het is dus een authentieke copie, waarschijnlijk in 1611 gemaakt.

De artikelen staan volstrekt niet in logische volgorde, doch een latere hand heeft in margine de nummers er bij geschreven, die wij volgen. Of de kopiïst een chronologische orde voor oogen had? Het is moeilijk te zeggen. Alleen art. 14 geeft als datum van het statuut: „soendachs naebeloeken Pinxtdach in den Jaere 1528" (1). Hieruit schijnt men te moeten besluiten, dat art. 26: „Item altijt des soendaechs nae beloeken Pinxtdach sal vergaderen dat geselschap enz." in het jaar 1528 reeds bestond. Nu staat art. 26 in het boek op f. 6, terwijl art. 14 gevonden wordt op f. 10, doch dat geeft geen voldoenden grond voor de veronderstelling, dat de kopiïst de bepalingen naar tijdsorde geeft.

3°. Het besluit van 1 Juli 1682 is geschreven op een los blad papier in folio-formaat.

4°. Een losse katern in 4°, getiteld: „Oprechte Copije geschreven naer den originelen Boeck van het Timmerambacht tot Weerdt, bestaende in 36 articulen confuselijck door malkanderen gestelt, ende hiernaer op

1) 14 Juni 1528.

Digitized by Google

ordre der cijfers geschreven... waernaer volght den Hooftbrieff van den jare 1464", bevat op de twee laatste bladen de bepaling van 5 Juni 1741 en die van ± 1777?, beide van dezelfde hand.

5°. De overige bepalingen moet men zoeken in een boek in 4° met perkamenten omslag, waar zij hier en daar staan tusschen lijsten van werkmeesters, meester-verklaringen en „leerjan's".

Als een bijzonderheid kan nog gezegd worden, dat het „ambacht" na de Fransche revolutie herleefde en den 9den Dec. 1833 weder nieuwe „Werkmeesters of Bestierders van het Timmerambacht tot Weert" verkoos.

Een woord van dank en lof komt toe aan den secretaris en aan het geheele ambacht, die ons met de grootste bereidvaardigheid hun archief ten dienste stelden.

Weert. fr. DONATUS VAN ADRICHEM, O. F. M.

Digitized by Google

GILDEBRIEF DOOR GRAAF JACOB I VAN HORNE GEGEVEN

1464, 5 Juli.

Wir Jacop Greve zo Huerne Here zo Althena zo Montagis ind zo Kranendonck etc. Doen kondt allen luyden die desen open brieff sullen sien off horen lesen dat wir gegeven hebben ende geven voir ons ende voir onsse nakomelingen Onsen gueden luyden van Weert van den Timmerampt, dat die guede mannen die totten ambacht gehoren mit Raede onsses gerichtz van Weert twee guede mannen off drie setten ende kyesen sullen, die ditt ambocht regieren sullen op hoeren eidt off dat werck van den tymmeraempt van weerden off valoir sij nae verdingenisse der gueder luyden den sij wercken. Ende die twee mannen offte drie vors. sullen dat tymmerambocht halden ende regieren nae costuymen ende ordinantien nae horen besten macht van anderen steden. Ende als die geswoeren eijn jaer dat vurs. ambocht regiert hebben, soe sullen sij mit Raide der gueden mannen van den ambocht en onss gerichtz van Weert vurs. twee off drie andere setten in alle der voegen ende manieren als vurs. is. Voirt soe moethen die geswoeren voirs. mit Raide ons gerichtz vurs. alle Jair die Coeren meerren ende minnen ende ordineren wie man dat ambocht halden sal. Ende wat Coeren die bouen dat gleyken gaen dair sullen wyr Jacop vurs. die twee deill aff hebben, ende ditt derde deill sullen die geswoeren voirs. hebben voir hoen arbeyt. Ende is die Coer eijn gleyken den sullen die geswoeren vurscreven ouck hebben, alle coeren selve uutpenden. Ende off yemant dair tegen secht soe sall men die coeren uutpenden doin bij onsse boiden gelijck heerlicken gueden. Ind die geswoeren sullen rekenscaft doin vande broeken onssen amptluyden inder tzijt sijnde als sij affgain off ontset werden. In getuycheniss der waiheyt hauen wir onsen siegell ain diesen brieff doin hangen. Int Jair onss Heren dusent vierhondert vier ende tsestich op Donderdach(?) nae onsen liever Vrouwendaeg Visitatio.

N. Desthinfelt [met paraphe].

Digitized by Google

Het zegel van graaf Jacob I van Horne stelt voor een hellend Spaansch schild, waarop drie geopende en gemonde posthoorns,2—1. bij de opening en mondstuk beslagen met één ring; het schild gedekt door een naar rechts gekeerden gesloten helm. Helmteeken: een bundel pijlen door een breeden band samengehouden. Schildhouders: Twee klimmende leeuwen, die ter linkerzijde is aanziende en heeft den staart tusschen de beenen. Van het omschrift is nog te lezen: **S.... i comitis de hoerne dni.... altena de montmoy et de ....ranendonck.**

HET GILDEBOEK.

Dit is alsulcke ordinantie vanden Timmerambacht als hun verleent is van machte mijns Genedige Heere van Weerde thoe Weerde bij conseiit der aemptluyden mijns genedige Heere, ende bij geselschap des ambachts geordyneert.

Artikel 1.

In den Iersten een Meester van den Timmerambacht, die wettige Kinder heeft, die mach die Kinder dat ambacht leeren inde vrijen vander leeringhe. maer als die meesters Kinderen, die van binnen geseten sijn buyten haers vaders huyse selver meesterije ophalden willen, soe sullen sij geven twee pont was ende een proeffstuck maecken met sijn gerechticheyt, te weten: die achtman sullen hebben elck eenen dubbelen stuver voer haren arbeyt, ende die werckmeesters oyck twee stuyvers ende daerbij die Kruyck, te weten vier vaemen biers. Ende der gheenre die sijns vaders meesterije opheelt die sal sijn proeffstuck maecken met sijn gerechtichheyt ende anders en sal hij niet geven dan die Kruyck, ende een ontbijt soe groet oft soe kleijn als den ghenen die de meesterije aenneempt sal believen oft ses stuyvers in plaetze voer jeder man van de werckmeesters ende achtmannen.

Artikel 2.

Item noch is geordineert ende verdraegen met consent als boven soe wye begeert meester te worden van dyt voerschreven ambacht

Digitized by Google

sal eijn proeffstuck maecken tot den werckmeesters prijs waerbij dat men bekennen mach dat hij meester is. Ende als dyt voers, stuck werck geprobeert weert, sullen hebben die werckmeesters ende acht mannen van dyt voers. ambacht jeder twee stuver voer haeren loen met een ontbijt in vuegen boven verhaelt in den eersten articul.

Artikel 3.

Item noch is verdraegen dat eijn schrijnwercker sal maecken tot een proeffstuck een trijnsoer. Ende een cuyper sal maecken een bier ton met een botterstang. Ende eijn raemeijker sal maecken eijn rat. Ende een timmerman eijn cruys vinsterbanck met dobbel angen, buyten en binnen gerabat om binnen raemen in te setten. Ende eijn stoeldreyer sal maecken eijn seyltelstoel

Artikel 4.

Noch is verordyneert dat een Jegelick die sijn proefstuck gemaeckt heeft om te proberen van die achtmannen salt brengen inde stadt in een huys van die geswoeren oft daer die geswoeren hem verscheijden.

Artikel 5.

Noch is verordyneert soe wye sijn proeffstuck begeert te maecken die sal comen bij die geswoeren, ende stimmen haer den dach wanneer hij bestaen sal, op dat hunder een altijt bij hem sijn mach om te weten oft hijt selver gemaeckt heeft, ende dien sal hebben twee stuvers sdaechs voer sijnen loen want hij sijn werck verschuyven moet.

Artikel 6.

Noch is verdraegen dat niemant wijsen offt helpen en sal met woerden oft met wercken eenige die sijn proeffstuck begeert te maecken oft hij sal bruecken een ton biers ende dat staet op vernemen.

Digitized by Google

Artikel 7

Item noch is verdraegen met consent scholtyt ende schepenen der stadt Weert dat eijn buyten man die dat ambacht hier tot Weert begeert te coepen, die sal geven sees brab. gulden ende twee pont wasz. Ende eenre die begeert te leeren, die sal geven drye gulden ende een pont wasz. Ende wanneer hij meester weerden sal dan sal hij die ander helft geven, ende sal sijn proeffstuck maecken, ende gheven die gerechticheijt medt die kruijck.

Artikel 8.

Item noch is geordineert ende verdraegen dat eijn borgers soen die ambacht leeren wilt, sal gheven eenen daler ende een pont was, ende als hij meester weerden sal dan sal hij noch eenen daler geven met een pont wasz, en maecken sijn proeffstuck medt allen gerechticheijt. Ende een meester en sal maer eenen leer jonge leeren oft hij sal broecken sesz gulden.

Artikel 9.

Item oft sake waere dat een buytens oft reysende knecht hier quaeme wercken in knaepe stede ende had sijn ambacht in anderen steden geleert ende verricht het sij wat hantwerck dat hij dede, die mach eenen maent sonder misdoen arbeijden maer wercken sij langer, soe sullen sij gehalden sijn te coepen het halff ambacht.

Artikel 10.

Item dat men alle knechten onder het voers. ambt sijnde oft comende, haerluyder misbruyck den voers. ampt aengaende, gebot ende verbodt doen mach nae luyde des ambachtz boeck gelijck den meesters.

Artikel 11.

Noch is verdraegen dat men alle dachhueren met den werkmeesteren uuytpenden sal die men niet en betaelt ende die des pijndens behoeven die sullen dan twee stuvers verleggen. Ende die dat gelt vander hueren schuldich is die sal den betaelen.

Digitized by Google

Artikel 12.

Item die eijn werckmeester sal den anderen tuygen, oft des van noede waere. Ende niemant en sal dat ambacht regeren dan nae luyde des hooftbrieffs te weten met advis Scholtis ende Schepenen.

Artikel 13.

Item eijn man die eijn werck aengenoemen heeft te maecken ende gheyt uuyt dat werck eer hij dat werck volmaeckt heeft, ende die man die dat werck toekompt coempt tot den werckmeesters ende claeget hen dat desen man hem niet voldaen en heeft, gelyck hij hem beloeft heeft, dan sullen die werckmeesters ghaen ende pijnden den man voer thien stuvers daer sij den vinden binnen den klockenslach van Weert, ende die werckmeesters sullen hem bevelen, dat hij den man voldoe gelijck hij beloeft heeft van stonde aen. Ende oft saeck waere dat hij dat niet en dede oft den man niet en vermoechden binnen drye daegen, soe mach die man ghaen en setten ander timmerluyden in dat selfste werck, ende wat hij den timmerluyden meer geven moet, dan die vorste man dat werck aengenoemen had, dat sal die vorste man verrichten, en dat sullen die werckmeesteren den man uuytpenden het en waer eenighe noet saeck oft dat hij den man eenige teycht gegeven cost met recht

Ende men sal verdinghe loen uuytpenden gelijck dachhueren.

Artikel 14.

1523, 21 Juni.

Item des Soendachs nae beloeken Pinxtdach inden Jaere 1528 sijn vergadert dat gantse geselschap vanden ambacht meet consent des gerichts, ende hebben eendrachtelick verdraegen en gesloeten dat een iegelick van dat ambacht bynnen desen clocken slach sal gaen in die processie, als men ons lieff Vrouwe draecht unde dat Erweerdige heylige Sacrament unde Joseph hueren patroen. Unde soe wy dat niet en dede sal broecken vijff stuver der broederschappen. Ende die schut is, die en sal hier niet in gehalden sijn. Ende die van Neerweert sullen Soendaechs niet omgaen ende sacraments dach niet.

Digitized by Google

Artikel 15.

Item dat gericht steyt dat die werckmeesteren sullen kiesen acht mannen die verstant hebben van dat ambacht die hun dat ambocht helpen regieren nae inhalt haer brieven ende nae inhalt omliggende steden.

Artikel 16.

Noch is verdraegen dat men alle jaer kiesen sal tot werckmeesters eenen schrijnwercker oft eenen cuyper oft eijn raemeijker oft eijn timmerman nae luijde des hoofftsbrieffs.

Artikel 17.

Item noch is verdraegen soe iemant van desen voersz. ambacht in eenich werck weer, ende datselvighe niet op en maeckden ende daerboeven in eijn andermans werck bevonden weert, denselvigen sal men sijn werck verbieden ende sal soe duck ende menichmael als men denselven werckende bevint. Daerenboven sal die bruecken thien st. tot allen reysen, ende dat tot proffijt des Heeren ende den ambacht nae luijde des boecks.

Artikel 18.

Item noch is verdraegen soe wye die werckmeesters ende acht mannen doet vergaderen om des ambachts wille, die sullen jeder inleggen vijfthien stuvers ende dat op die costen van ongelijcken ende te verbeuren bij den ghenen die gecondemneert sal worden een pont wasz tot proffijt des altaers.

Artikel 19.

Noch is verordineert dat alle man sijn eijgen werck mach maecken maer gheen werck vercopen en mach noch verdinghen. Maer soe dickmaels als die geswoeren vernemen konnen dat sij huer werck vercocht hebben, bruecken sij aen ellick stuck wercx thien stuvers die niet in dat ambacht en zijn.

Digitized by Google

Artikel 20.

Noch is verordineert soe jemant waer werckende onder die Heerlicheijt van Weert ende dat ambacht niet verricht en heeft ende die geswoeren hem vinden werckende, ende hem dat ambacht verbieden ende nae dat verbot hem vinden oft vernemen werckende, dan sal hij bruecken t' aller tijt thien stuvers. Ende soe daer eenige onvrije quaemen wercken indie Herlicheyt van Weert, ende die geswoeren niet en vinden, dat staet op vernemen medt die waerheijt, dan sal hij bruecken soe meenigen dach thien stuver als sij vinden kunnen dat hij geworckt heeft.

Artikel 21.

Noch is verordyneert soe een meester een werck verdinght heeft, ende gaet uut dat werck eert volmaeckt is oft en maecken niet op den tijt gelijck hij dat beloeft heeft, ofte acht daegen onbehindert, ende daer comen claechten aen die geswoeren, soe sullen die geswoeren gaen bij den man, ende seggen hem dat hij den man voldoe ende verbieden hem sijn werck, unde want hij dat niet en doet, soe sal hij bruecken nae dat verbot alle daege thien stuver, und die thien stuver sal men uuytpynden, ende dat tot profijt vanden Heer ende die geswoeren, te weten twee deijl voer den Heer ende eijn deijl voer die geswoeren.

Artikel 22.

Noch is verdraegen ende verordyneertt als boven dat niemand die onder dat handtwerck niet en gehoirt gheijn speijcken oft kuijpholt oft eenich klyeven oft breeken en sal off te vercoopen, dat den ambacht lettelijck sijn sal, die sal bruecken alletijt vijfthien stuvers ende dit al op vernemen.

Artikel 23.

Item noch is verdraegen met consent des gantschen geselschap, dat soe wanneer dat ambacht teert op haeren gesetden dach, dat alsdan gheen onvrijen die onder het timmerampt niet en zijn en sullen daerbij comen ut haer eygen authoriteyt, oft sullen bruecken tot allen tijden een ton biers, unde wanneer den dach van het teeren

Digitized by Google

is, soe en sal oyck niemantz eenige vreemden in sijn plaetse seynden, daer hij selve niet gecomen en kan oft sal bruecken als boven verhaelt ende stat tot correctie der achtmannen.

Artikel 24.

Item soe wye sijn gelt vanden cost niet en betaelt ende hem moet penden voer den cost hij sij daer geweest, oft hij en sij niet daer geweest, daer sullen die werckmeesters ghaen en penden, en dan en sullen sij gheen profijt hebben van dat ambacht, en sullen haer gelt geven gelijck verdinght is meet den loen van werckmeesteren te weten binnen twe stuver, ende buyten vier stuver. Ende dyt heeft oyck dat geselschap van dat ambacht tsaemen belieft.

Artikel 25.

Noch is verdraegen: wanneer die geswoeren werckmeesters ende achtmannen een ure gestympt hebben, om eenigen twyst oft tweedracht te middelen ende datt niet en kommen op dieselvige ure sullen bruecken vijff stuver.

Noch is verdraegen soe wye dat ambacht heeft doen vergaderen, ende die achtmannen hebben die saecke verhoert van beijden sijden, ende hebben haer ordeel gegeven (1), eenige die onbehoerlicken daerop spraecke oft smaede sal mogen alhier voer den gerichte met recht aengesproecken worden.

Artikel 26.

Item altijt des Sondaechs nae beloeken Pinxtdach sal vergaderen dat geselschap vanden ambacht jaerlijcx in een huys daer die geswoeren dat verdingen. Ende soe wye op dyen voers. dach niet en quaeme, die sal gelden gelijck die anderen, die daer tegenwoirdich sijn, om den wylle dat men voer hon soe wel verdinght heeft als voer die anderen. Ende soe eenich van dat geselschap sich misbruycken medt woerden oft medt wercken, sal bruycken een ton biers gelijck der weerth tapt, ende dat tot erkentenis der achtmannen ende werckmeesters.

---

1) Dese drie woorden heeft dezelfde hand in margine geschreven.

Digitized by Google

Artikel 27.

Noch is verdraegen als dat ambacht vergadert is ende hebben met malcanderen te spreecken dat niemant iemant inbrengen en sal bij geselschap die van dat handtwerck niet en is, oft hij sal bruecken vijff stuvers.

Artikel 28.

Item soe wie in een anders mans werck gheijt unde die ierste man niet betaelt en is, soe sal die ierste man den lesten man dat werck doen verbieden met die werckmeesters. Unde werckt hij daer en boven, soe sal hij den iersten man sijn gelt geven, oft hij sal sijn werck laeten. Ende oft saeck waere dat hij dat niet en dede, oft niet doen wolde (1), soe sal men den laetsten pijnden voer die somme die men den iersten schuldich is.

Artikel 29.

Item soe waer die werckmeijsters en pijnden moeten, daer sullen sij hebben twee stuyver binnen inde stadt en in de voerstat (2). Ende soe sij buijten op die Heerschappen moeten gaen, soe sullen sij hebben vier stuyver. Ende oft saeck waer dat die geswoeren gemoeert waeren om te pijnden op Leverroe oft op den Millert oft tot Neerweert oft Swartbroeck oft Tungelroe, dan sullen sij hebben sesz stuijvers.

Artikel 30.

Noch is verdraegen dat soe eenige parthijen beleijdinge oft visitatie van werckmeesters ende achtmannen souden begeren te doen in saecken den ambacht aengaende, dieselvige parthijen sellve sullen moeten doen binnen een halff Jaer nae Datum dat het voerschreven werck volmaeckt sal sijn, op pene van daernae gheen verrichtsel te hebben.

---

1) Deze vier woorden in margine, doch van dezelfde hand.
2) Deze vier woorden van dezelfde hand staan in margine.

Digitized by Google

Artikel 31.

Item soe Iemants van des ambachts wege gepandt zijnde binnen de acht daege nae de pandinge niet en betaelde maer zijne panden liet verstrijcken, sullen die acht mannen ten versuecke van partijen die selve panden moegen verwijsen om daer aen te verhaelen het gheene recht is.

Item dat alle die ghene soe vande werckmeesters des voerschreven ambachts gepandt worden, het sij van eenigh verdinght werck oft van dach hueren dat die gepanden sullen gehalden zijn huene panden te loessen (1).

Artikel 32.

Und sullen die voersz. werckmeesters ende achtmannen in sulcke visitatie oft beleydinghe voer hunne moeyten hebben binnen der stadt ende voersteden ellick twee stuvers ende buyten op de Herschappen vier st. (1). Ende op Leverroy, op de Millert, Nederweert, Swartbroeck oft Tongelroy sesz stuvers.

Artikel 33.

Noch is verdraegen dat alle vreembden ende anderen die het ambacht alhier sullen coopen gehalden sullen zijn den eijdt te doen, dat in cas sij buyten dese Heerlicheyt comen te vertrecken altijt sullen compareren daertoe versocht sijnde ende alhier voer den ambacht terecht staen in saecken den voersz. ambacht aengaende.

Artikel 34.

1607, 12 Januari.

Noch is bij advis van mijn Heer Gouverneur, Scholteten, Rentm[eeste]r, Borgem[eeste]ren, Schepenen ende gecoren der stadt Woert geresolveert ende geordineert dat van nu vortaen gheene werckmeesters van eenige ambachten binnen deser voersz. stadt in hun

---

1) Deze alinea is doorgehaald.

2) De gespatieerd gedrukte woorden staan in margine, doch zijn van dezelfde hand.

Digitized by Google

ambacht ontfangen sullen eenighe persoenen ten sij dat sij ierst ende voer al geven eenen leeren eemer tot behoeff der gemeijnten (1), ende den sal men leveren op die schepen camere al eer sij int voersz. ambacht moegen ontfangen worden op pene van te verbueren hun voersz. ambacht. Actum tot Weert den XII Januarij a° 1607 in presentie Rut Diericx, Thijs Didden ende Jan Laurensen als werckmeesters.

Ter ordonnantie van de Heeren voersz.

Nicol. Heyzen, secr. [paraphe] m.s.

Ende sullen alle die voersz. puncten ende articulen gehalden ende geobserveert worden bij provisie ende ten tijt toe, dat men uuyt wettigen redenen anders soude moegen ordineeren oft daer inne sal versien worden alles vermag die brieven bijde voer Heeren gegeven.

1611, 7 Juni.

Und sullen die voersz. Articulen den geheelen ambacht daertoe geroepen ende vergadert sijnde claerlijcken voergelesen worden allen jaer alst geselschap vergaderen sal.

Aldus van nieuws oversyen ende gesloeten in presentie scholtis, schepens, werckmeesters ende achtmannen den sevenden Junij a° XVI^{c} elff.

Artikel 35.

1618, 11 Juli.

A° 1618 den XI Julii is verdraegen met advis scholtis, schepenen, werckm[eeste]rs ende achtmannen van den timmerambacht dat van nu vortaen alle meysters die eenige knechten uit voers. ambacht sullen aennemen om tselve te leeren oft tselve te exerceren, gehalden sullen sijn sullx den werckm[eeste]rs te kennen te geven binnen vierthien daegen na datum dat sij den vors. knecht sullen aengenoemen hebben op de peene van ses gulden, voer den Heere twee

1) Den 19 Oct. 1738 bepaalde de magistraat van Weert, dat men voortaan 4 gulden zou geven bij het doen van den proef, in plaats van een lederen brandemmer.

Digitized by Google

deijl ende voer tambacht zijn deijl ende sullx bij provisie ende tertijt toe anders daerinne versien wordt.

Artikel 36.

1622, 30 October.

Item noch is geordonneert ende geslooten met advys scholtis, Rentm[eeste]r, Borgem[eeste]r ende schepenen der stadt Weert dat als wanneer den ambachtsman in ehestoel sittende compt te overlyden, dat deselve weedue blijvende ongehout 't voers. goet ambacht maeg oeffenen, exerceren, ende genieten haer leeven geduerende, min nochte meer dan oft den ehestoel noyt gebroocken en waere geweest ende bij soo seer oft dusdanige weedue quaeme te herhouwen, aen enige man die gheen ambachtsman en waere, soo vervalt sij van haer privilegie ende en kan het ambacht niet exerceren tensij zij en hebbe ierst gecocht het ambachte oft gewonnen het gemoede. Actum den XXXen October a° XVIe tweentwintich. In presentie Mr. Matthijs Didden den allden, Severijn Tulmans ende Gielis Laurensen dye tijt als werckmeesters.

Ter ordtie van Heeren voors.

M. Deckers, secret. [met paraphe] D. D. D.

1682, 1 Juli.

Anno 1682 den eersten Julyus, Als doen is vergaedert geweest dat eerlijck tymmerambacht te Weerth de welcken werckmeijsters, broermeysters ende achtmannen de welcken desen ordenansy met belyenis van onsen her scholtijs ondertichkent hebben altijt te onderhouden gelijck het volcht.

Soo is verordenert eendrachtylijck soo dat van nuy voordaen geijn werckmeysters en sullen ghein acht mannen dye verkoesen sijn, soo sijnde ofte commende, de authorethijet gebruijcken sullen gheijn acht mannen af te stellen ofte uyt den ambacht te sluyten ofte de selven werckmeijsters sullen dat hebben met de acht mannen te ondershoeken, ten waere dat den selven man tycht ofte wetlijcken redenen het sij van eerlijckheyet oft anderssynts naer ynhalt van het ambachs boek ende onser hoft bryef verlent van onsen genaederer lantheer maer met eendracht dat sullen helpen regeren

Digitized by Google

tot dat sij sullen komen van liste dat dit heft het gans geselschap alsoo belyeft en beloeven dit achkort naer te volghen alles op ambachz recht ende hebben dat eendrachtelijck ondertheykent.

volgen handteekeningen.

UIT DE „OPRECHTE COPIJE"

p. 22 v.

1741, 5 Juni.

Op heeden 5 junii 1741 is vergaerdert het geheel timmerambacht, hetgeen goet gevonden ende geordineert heeft op den dagh van Sint Joseph eenen misse smorgens ten seeven ueren aen den autaer van Sint Joseph te leesen, dew[elke] door de broedermeesters sal betaelt worden en al noch een misse Sondaghs na belooken Sinxen smorgens om seeven ueren dienende tot sielenlafenisse van onse afgestorve. Al de geene die van dit voorschreeve ambacht in deese missen sullen mankeeren van te hooren, sullen brueken ieder keer thien styver Luyx. Dit verklaeren wij ondergeschreeve altesamen seer wel gehoort en verstaen te hebben en in alle punten nae te coomen waer voor wij dit al te samen eijgenhandigh onderteekenen. Deze obligatie sal door den cnap aen het geheel timmerambacht geadverteert worden.

volgen handteekeningen.

1769, 19 December.

Op heeden weesende den 19 Xbris 1769 hebbe de werckmeesters, broermeesters ende aghtman goet gevonde ende geordineert van nu af ten Euwgien dagen alle naacomelinge te onderhoude de volgende conditie te weeten dat in het vervolgh als wanneer dat imant onder ons colegie van de aghtman en werckmeesters comt te sterfve ofte einen die als aghtman gedient sal hebbe, op den dagh van sijne begraffenisse ten 8 uren aen onsen autaer eene misse van Requiem sal gelesen worden tot siele laeffenisse van den overledene broeder, en daer in sullen de regeerende werckmeesters ende emanne bijwone en bidden tot sielle laeffenis, ende wie daer in te laet soude comen ofte niet bij soude wonen sonder wettige oorsaecken, sullen alle rysen verbueren thien stuyver ende die wederom

Digitized by Google

te besteede voor eene misse tot siele laeffenis van de afgestorven van ons broederschap. Die voor gespecifieerde misse sal altijt betaelt worden door den outste broermeester ten laste van het ambaght. Aldus gedaen ende geteekent, ende sullen geen onder ons collegie ontfangen worden ofte sullen dit tegenwoordigh ondertekenen.

volgen handteekeningen.

Daarna staat van dezelfde hand het volgende:

N.B. dat deselve misse oock sal geschieden voor den knaep als den selve knaep sal comen te sterven voor sijne devoyren van de citatie.

1772, 2 October.

Op heden den 12 8bris 1772 hebbe het geheel corpus van het timmer ambaght geordineert en goedt gevonden van in het toecomende alle jonge aencomende meesters te doen teekene deze ordonnantie in het aencomen, in gevolgh den 14 artikel van ons boeck dat sij sullen volgen met de confreers inde prosescie bij haren patroon te weten op H. Dryvuldigheyt dagh en op H. Sacramentsdagh ten sij bij getuygen en kennisse van wettige oyrsaecken, ende sulckx op vijff stuyver brabants. Aldus gedaen ende geteekent op dato als boven.

volgen handteekeningen.

1775, 18 Mei.

Op heeden den 18 Maiij 1775 is geordineert en goet gevonden met het geheel corpus van het timmerambaght dat in ten comende geene jonge meester meer ontfangen sal worden ofte sal deese ordonnantie ondertekene ende sigh onderwerpen op volgende, dat als wanneer imant het sij man ofte vrouw welcke ambagt geregtigheijt betaelt hebbe en als meester verclaert sijn ende selve comen te sterven, de begraffenis bij te wonen ende het lijck ter aerden helpen besteden op de peene van vijf stuyver tensij bij merckelijck beletsel.

volgen handteekeningen.

Digitized by Google

1776, 17 Juni.

Op heede weesende 17 Juniiij 1776 hebbe de gesaementlijcke Confreers van het timmerambaght goet gevonde den kne[cht] te doen in tencomen altijdt des Sondaeghs naer den middagh naer de vespertijdt inde plaets van des morgens naer de mis. Aldus gedaen en geordineert op dato als boven.

P. Verschueren.
in name van het geheel corpus.

Uit de „Oprechte Copije".

p. 21.

± 1777? (1).

Ter memorie dat eenen meesters soon ten allen tijde voor sijn proefstuck sal betaelen negenthien gulden en twee stuyver sonder het werckmeesters daghgelt ende de sitatie te weeten vier gulden voor een half toen bier. Gesloten in onse ordinayre camer ter praesentie van werckmeesters en achtman.

1778, 20 Juni.

Op hede weesende den 20 Junius 1778 heeft Pater Deckers gecompareert voor het geheel ambagt, ende sigh gepresenteert om zijn leven lanck in de processie St. Joseph te dragen voor het ambaght, ende bij aldien hij comparant beletsel soude hebben, sal gehoude sijn van ten sijnen laste een ander in sijn plaets stellen, waervoor hij comparant sal proffiteren de kneghts gerechtighijt om ten alle tijde met eenen vrijen meester te mogen wercken bij so verre den comparant hier in sal manqueeren sal sijn geregtigheijt verliese. Gedaen ende getekent in onse ordinayre camer op dagh en datum als boven.

Peter Deckers, bekent als boven.
P. Verschueren, ordinayre schrijver.

---

1) Volgens het register van de knechts en de meesters betaalde Francis Verschueren den 19 Maart 1777 voor zijn proefstuk 19 gld. en 2 st.

Digitized by Google

1848, 20 Maart.

In de vergadering van de ondergetekende Leden van het ambacht van Sint Joseph op 20 Meert 1848 goed gevonden en besloten als volgt:

Dat alle Maanden door ider der leden hier na volgende zal betaald worden tien centen te beginnen met den eersten Zondag van April, welkers gelden zullen dienstig zijn voor Jaarlijks op Sint Josephdag twee Missen te laten lezen tot het geestelijk en tijdelijk welzijn van ondergetekende, alsmede op dien dag een gezamentlijke vergadering te kunnen houden en des namiddags ons gezamentlijk zouden vermaken op Dezen dag, word voor vertering besteed ongeveer per Man vijf en seventig centen en het overige zal door den secretaris in bewaring blijven tot wanneer imand van onze confrerie mogt komen te sterven of zijn echtgenoot naar haare dood twee missen ter lafenis haarer ziel te kunnen laten leezen. Ook zullen alle ondergetekende op boete van 20 cent gestraft worden in geval zij bij de lijkdraging zullen mankieren in geval zij niet merkelijk ziek zijn of buiten de gemeente zijn. Gedaan op dag, maand als Boven.

volgen handteekeningen.

Digitized by Google

Digitized by Google

Het Meisjes-Weeshuis

te Roermond.

Nevengaand stuk viel mij in handen bij het doorzoeken van een particulier archief te Nijmegen.

De fundatie zelve is genoegzaam bekend, maar omdat noch door Habets (III blz. 487) noch door Steffens (Publications tome XXVIII blz. 90) wordt vermeld dat de stichting op de eerste plaats geschiedde ten voordeele van Nijmeegsche weesmeisjes, acht ik de publicatie van het geheele document niet zonder belang.

Approbatie van eene fondatie ten behoeve van ses arme Dochterkens van Nimwegen int Weeshuys gesticht door wijlen den Heere G. Dulcken ende M. Spee, Ehel.

Wy Borgemester Schepenen ende Raedt der Stadt ende hooftgerichte Ruremonde, gesien hebbende de requeste aen ons op heden gepresenteert door den seer eerweerdigen Heere Arnoldus de Haen, gegradueerden canonick vant Hooghwaardigh Capittel der Cathedraele Kercke binnen dese Stadt, als bevolmachtighden van juffrouwe Maria Cecilia van Zeller, waerbij denselven ons verthoonde hoe dat de voornoemde juffrouwe Mechtildis Bors saliger hadde opgericht eene godtvruchtige fondatie int Weeshuys gesticht door den Heere Goswinus Dulcken sal. ende Maria Spee tot onderhoudinge van ses arme Dochterkens van Nimwegen, ofte by gebreck van deselvige andere uyt het Staet-Gelderlandt ofte voordere provincien

Digitized by Google

der Vereenighde Nederlanden ende sulcx op de conditien ende voorwaerden als by acte aldaer annex waeren gestatueert, ende opdat deselve fondatie ende donatie ad piam causam des te beter haer effect mochte gewinnen, soo keerde sigh den Seer Eerw. heere Supt tot ons, gedienstelyck versoeckende dat wy deselve voor soo veel in ons waere geliefden te laudeeren ende t' approbeeren ende daer over een acte met het stadtssegel becrachtigt in behoorlycke forme uyt te vaerdigen ende het selve ten prottocolle te doen registreeren.

Gesien almede het voorgeroert acte tot des Heeren Supts geseyde regte annex, ende van woordt tot woordt luydende als volgt:

Compareert voor my Mr Thomas van Tourout, erfachtigh Notaris 's Conincks der Residentie der stadt Rissel in Vlanderen, present de getuygen hiernaer genoemt in persoone jouffrouwe Maria Cecilia Zeller, jonge Dochter woonende binnen de Stadt Rissel, dewelcke declareert alsoo wijlent den Heere Syndicus en Postmeester Goswinus Dulcken ende Maria Spee Eheluyden den negenstens December duyssent seshondert negen en veertige hebben opgereght ende gefondeert binnen de Stadt Ruremonde een Weeshuys van ses arme Dochterkes aldaer geboren, volgens breederen inhoudt van den fondatiebrief hierinne van woort tot woort geinsereert staet als volgt:

Wy Gossen Dulcken ende Maria Spee, Eheluyden, overdenckende dat naer ons tytiyck leven onse sielen sullen hebben te verwagten het cordeel uyt onse wercken op desen aerden gedaen, willende dan onse voorschreven sielen troosten ende laeven van 't gene uyt onse erfgoederen diensten van onsen goeden Heere ende Mr Mijn Heere den Grave van Tassis ende de secretaris van de stadt van Ruremonde bespaert is, ende meenende dat wy 't selve niet beter en konnen doen als aen de armste hebben gegeven tot onderhoudt van ses arme dochterkens by ons alsnoch te verkiesen eene somme van vier duysent ses hondert guldens capitaels, omme met de renten daervan kommende ende 't gene de voornoemde dochterkens met naeyen, spinnen, breyen ofte andere eerlycke manufacturen souden connen ofte mogen winnen in eendrachtige clederen van doncker groene laekense lijfkens ende staelgrauwe rocken ende noodige levensmiddelen in deught ende vreese Godts te doen optrecken naer alsulcken regel als hierin dus volgt ende voorts in den huys gegeven sal worden. Ende om dit wel te beginnen geven wy noch

Digitized by Google

eene andere somme van vier hondert guldens omme daermede de cleedinge ende onderhoudinge der voors. kinderen te besorgen, tot dat die renten van de voorgen. vier duysent ses hondert guldens prima Januarii ende eersten Februarii duysent seven hondert en vyftich op de staeten des Roermondtsen quartiers gestelt, sullen syn vervallen; de voors. sesse weesdochterkens sullen syn gebooren ende naergelaeten van eerlycke ende d'armste borgeren deser stadt ende anders arme bloetsverwanten waeren die de plaetsen versochten en van doen hadden dewelcke haer in sulcken gevalle vergunt sal worden al en waeren sy tot Roermonde niet geboren. Ende op dat wij mogen sien ofte dese somme sal comen genoch syn tot onderhout van sesse kinderen soo sullen voor eerste alleen vier worden aengenoemen. De plaetsen sullen by ons Eheluydens worden gegeven ende naer eenen aflyvicheyt by den lestlevende ende naer onser beyder afsterven by de Heeren Provisooren hiernaervolgende. Biddende dat onsen welgemelten Heere Grave eeuwichlyck door synen genade commis van de Posten tot Roermonde een gelieve te wesen ende tot sulcken eynde die originele fondatie in syn gewalt te houden ende aen syne genade naervolgens te laeten om ten eeuwigen daegen bewaert te worden. Ende oock bidden wy dat een Erb. Magistraet daertoe noch eenen anderen uyten schepen oft Raedtstoel gelieven te stellen wel verstaende in eenige van onser Eheluydens bloetsverwanten in de Magistratuyre sijn dat den oudtsten ende naesten derselver voor andere tot het provisorschap gecosen sal worden gelyck wy daertoe nu kiesen onse respective Broeder ende Swaeger den L^aet^ Johan Spee, schepen deser stadt ende Hooftgericht, ende eens gecosen synde sal altoos blyven alwaer hy veranderlyck van de Magistraet ten waere hy daernaer onbequaem worde bevonden. Omme dat dese dochteren in vroeger voorschr. te doen opwercken soo hebben wy gebeden de eerbaere ende devote dochteren Johanna Grouwels ende Maria Wolfs desen last te willen aennemen dewelcke sulcx ter eeren Godts geerne ende blydelyck hebben aenveert, soo lange haer sal believen welcken volgents die voorschr. Johanna ende Maria het innecommen van de voors. vier duysent ses hondert guldens sullen ontfangen ende wes wij Eheluydens voorders noch moegen contribueeren ofte oock van andere mededogende herten biddende becommen omme tot onderhout van de voors. weesen te gebruycken als wy haer betrouwen; maer of

Digitized by Google

het gebeurde dat de voors. Johanna ende Maria te beswaerlyck viele den last van optreckinge der kinderen te continueeren, soo sullen deselve ofte die pro tempore in haer plaetse sullen gevolght syn, sien te dispieieren (?) twee ofte drie ongehouwe vrouwepersoonen dewelcke sy met raede ende toestemmen van den Eerw. Pater Rector der Societeyt Jesu alhier sullen presenteeren aan de Heeren Provisoren die eene uytte deputeerde ofte wel volgens hun goedtduncken eene andere bequaeme ongehouwde vrouwepersoon tot het gouverneren der voors. kinderen sullen kiesen ende aennemen omme uytte liefde Godts mette renten van de voors. somme de cost en wooninge ende der kinderen winst van manufacturen binnens huys te doen, deselve kinderen als een goede ende getrouwe moeder ende huyshoudersse op te trecken onder d'opsichte ende correctie in 't spirituel van den Eerweerdigen Pater Rector voors. ende in 't wereltlyck van de Heeren Provisoren aen dewelcke Heeren Provisoren allen jaeren postridie Dominicae Reminiscere reeckeninge ende reliqua gegeven sal worden soo van de rente, almosen, manufacturen der kinderen als allen derselver onderwindt. Eene vrouwepersoone in voegen voorschr. aengenomen sal haer in eten, drincken ende cleedinge genoegen als de kinderen, uytgenomen het couleur 't welke haer vrije sal staen. Soo lange daer iemandt gevonden sal worden die haerselven sal willen ende connen onderhouden ende tot daertoe sal het getal van ses kinderen gereduceert worden op vijff doordyen de vrouwe opsichtersse het sesde kindt sal representeren ende uytte gemeene middelen eene lieftenisse trecken soo men het profytelyckste sal connen overcommen. De voorseyde kinderen sullen allen mogen in den somer ten vijf uren, 's winters ten ses uren gewect worden ende opgestaen sijnde tsamen ende met eenstillicheyt de eerste ofte sesse-urens misse by de Eerweerdige Paters Societatis Jesu hooren. Te huys gekeert synde sal een ieder in syn werck naer goetvinden van de meestersse geoften worden ende sullen oock niet eygens hebben maar alles het sij van giften, almosen, winste ofte andersints stellen in handen van deselve meestersse die sij sullen heyten moeder ende alsoo gehoorsaemen. Alle Sonne ende heylige daegen als de Christelicke leere geschiedt sullen sy daerinnegaen. Nimmermer en sullen sij versuymen de thien-uren predicke in de hooge Kercke te hooren als oock d'arme misse die daernaer geschiedt onder dewelcke sy

Digitized by Google

voor ons Eheluydens ende naer onsen doodt voor onse sielen sullen bidden. Des middaghs ende avonts soo voor als naer de benedictie ende gratias sullen sy staende eenen paternoster ende Ave Maria bidden voor ons Eheluydens voorscr. welcken pater ende ave de bequaemste van de kinderen luyde ende d'andere stille sullen lesen gelyck oock naer onsen doodt sal geschieden; ende voorders leven in 't geestelyck naer alsulcken goeden regel als henlieden door de gouvernanten met raede van den voors. Eerw. Pater Rector ende met voorweeten ende wille der fundateuren ofte hunne provisoren sal gegeven ende voorts in 't wereltlyck door deselve fundateuren ofte provisoren publyquelyck in 't huys voorgestelt worden.

Soo noch hierboven geseyt is de voors. kinderen sullen allen eer ende respect dragen aen haere meestersse ende moeder ende of sij daer tegen ongehoorsaem worden bevonden ende naer vermaeninge ende straffe haer niet en beterden sullen uytten huys geset worden ende niet meerder mogen uytdraegen als sy aen haer lyft sijn hebbende ende eens uytgeset synde en sullen niet weder geadmitteert worden. In desen huys sullen aengenomen worden kinderen van acht jaeren ende sullen uyt dese fondatie byvallende aelmoessen ende haere winste onderhouden worden ten eynde van haere sesthien jaeren tot daertoe sij ten profijte van den huys sullen wercken maer tot de sesthien jaeren ouderdoms gecommen synde sullen het voors. huys moeten ruymen ende haer in eerlycke luyden dienst begeven ten waere haer sulcx des lyfs cranckheyt beletten; ende als sy het huys quitteeren soo sal haer volgens wat haere lijve toestaet 't welck uyt de gemeene middelen eerlyck sal worden versien nadraegen sesse hemden, acht huyven ende acht neusdoecken. Alle dese regelen willen ende begeeren wij fondateuren dat in het toecommende sonder eenige infractie sullen worden onderhouden ende dat de voorschreven kinderen in geene andere Religie als de Roomsche Catholycke alleen salichmaekende sullen worden opgetrocken ende indyen andere worden voorgenoemen soo sullen onser fundateuren Roomsche Catholycke vrinden van ieder synde half ende half niet alleen die voorscr. vier duysent ses hondert guldens hiervoor vermeldt maar oock alle voordere renten ende goederen die wy met de gratie Godts hiernamaels tot dese fondatie noch souden mogen bekeeren erftlyck hebben ende besitten omme hun schoonste (?) daermede te doen voorhouden oock aen ande-

Digitized by Google

ren die eenige renten oft goederen tot meeninge als voorscr. aen dit huys wilde geven hetselve beneficie 'twelcke sy in tyden der gifte sullen mogen bespreecken omme alsoo oock 't haeren regarde achtervolgt te worden, alles sonder arch ende list. En de fundatie met onse naemens ende toenaemen geteekent ende voorders gebeden den hooghgebooren Heere Grave van Tassis onsen genaedigen Heere ende Meester ende een Ed. Magistraet deser stadt ende heuftgerichts die wy naer ons afsterven in voegen voor en tot Provisoren verkiesen dese neffens ons te teekenen ende met haere segelen te becraftigen.

Aldus gedaen tot Roermunde den negensten Decembris sesthien hondert negen en veertigh.

Onder stont geteekent: Lamoral de la Tour, Grave van Tassis. Leger: ter ordonnantie van een onse Magistraet: Bossmans.

Noch meer leger: Gossen Dulcken ende Maria Spee.

Ende was dese besegelt met twee uythangende segelen den eenen in roode en den anderen in groenen wasch.

Soo is dat deselve jouffrouw Mechtildis Gertrudis Bors saliger hebbende willen opregten eene dergelycke godtvruchtige fondatie tot troost en laeffenisse van onse en onser bloetvrinden zielen bevonden hebben onverbeterlyck de regulen ende conditien by den bovenstaende fondatiebrief voorgeschreven ten opsigte van de discipline en opvoedinge der weeskinderen naer 't wereltlyck end ten opsigte van 't geestelyck, geacht hebben de stadt Ruremonde de bequaemste ende de seeckerste tot het onderwijsen derselve kinderen in de opregte Roomsche Catholycke Religie, weeshalve wy hebben besloten de voorseyde fondatie te vermeerderen met eene capitaele somme van ses duysent ses hondert guldens hollants waerde, in welcke somme deselve jouffrouw Maria Caecilia van Zeller aengenomen hebbe te dragen vier duysent guldens waervan in 't jaer duysent seven hondert een en twintigh op de stadt Ruremonde syn beleyt duysent drie hondert twaalf guldens thien stuyvers, en in 't jaer duysent seven hondert drie en dertigh aen de Proviseurs van 't voors. Weeshuys geremetteert hebbe andere seven hondert guldens en eyndelyck heden aen 't voorn. huys transporteere twee obligatiën op de Ridderschap en steden van 't Oostenryks Gelderlandt d'eene van negen hondert guldens ende de andere

Digitized by Google

van elf hondert guldens synde de overige twee duysent ses hondert guldens door Jouffrouw Mechtildis Gertrudis Bors saliger insgelycks voldaen; welcke voors. somme van vier duysent guldens tot Godts eere onwederroepelyck geve mits dese tot mede onderhoud van ses arme dogterkens welcke fondatiën willen en begeeren tot bevoorderinge en vermeerderinge van de opregte Roomsche Catholycke Religie ende tot conservatie van veele sielen van kinderen die andersints in de weeshuysen van 't gereformeert geloof opgetrocken souden worden, dat sy sullen syn geboortigh van eerlycke en vroome catholycke ouders, Nimweegse inwoonders; maer by aldyen aldaer geen arme Catholycken voor handen waeren dat alsdan by substitutie aengenomen sullen worden arme weesdogterkens uyt het Staats-Gelderlandt en by gebreck derselven andere dogterkens uyt de voordese provintiën der Vereenighde Nederlanden welcke 't selve peryckel loopen in de gereformeerde Religie opgevoyt te worden. De plaetsen sullen door de Provisooren van 't voors. weeshuys vergeven worden en soo dickwijls als eene erledight sal syn sullen de Provisooren daervan kennisse geven aen de E. E. P. P. missionarissen der Societeijt Jesu tot Nimweegen, welcke alsdan eene of meer dogterkens sullen presenteeren die sy sullen oordeelen 't meeste noodig te hebben, altyt prefereerende dogters van goede familien tot armoede vervallen aen die van geringe liedens. Ende opdat de bloetvrinden van de jouffrouw Comparante alteyt geinformeert mogen wesen van den staet van deselve fondatie soo sal den Eerw. Pater Rector van 't Collegie der Societeyt Jesu tot Ruremonde alle twee jaeren ten overstaen van de provisooren aen den tijdelijcken pater directeur van de Vlaamsche Sodaliteyt tot Ryssel senden eene liste van de kinderen die in dit voorschr. weeshuys in en uytgaend sullen syn opdat den voorschr. Eerw. Pater der Vlaemsche Sodaliteyt aen de bloetvrinden van deselve Comparante daervan kennisse kan geven. Bij aldyen onverhoepentlyck, dat den Almogende verhoeden wille, een dogterke van onze eygene bloetverwandtschap tot armoede vervallen eene plaetse quaeme te versoecken sullen ten allen tyde van wat Stadt sy oock geboortigh mogte wesen, moeten geadmitteert worden op denselven voet als in de fondatie van den voors. Heer Dulcken is gestelt.

Edogh sullen alsulcke dogterkens van de comparante familiën

Digitized by Google

ofte andere niet gehouden syn de groene kleederen in 't voorschr. weeshuys gebruyckelyck te draegen maer van andere modeste couleuren. Sy mogen bedienen de arme dogterkens in maniere voorschr. in 't weeshuys aengenomen; sullen boven de gebeden ende goede wercken die sy volgens den teneur van 't geïnsereerde acte gehouden syn te doen voor hunne weldoenders, de bequaeme jaeren bereykt hebbende alle maenden tot troost en laeffenisse onser fondateuren zielen tragten te verdienen den vollen aflaet van de generaele Communie in de Kercke van de E. E. P. P. der Societeyt.

Alle andere regulen, clausulen en conditiën in den geinsereerden fondatiebrief waervan hier boven niet en is gederogeert worden expresselyck geinhereert ende ten deese voor uytgedruckt gehouden opdat wy ons en onse erfgenaemen hun ten allen tyden daervan connen bedienen. Ende wordt specialyck voorbehouden dat het aen dese laesten vrij sal staen de renten van deselve Maria Caecilia Zeller voortsgekomen wederom naer hun te trecken indien onverhoopentlyck gebeurde dat de provisoren de inkomsten van deselve fondatie tot andere gebruycken wilden doen dienen als tot onderhoud van dogterkens welcke perijkel sullen loopen in de gereformeerde religie opgetrocken te worden.

Tot meerdere bevestinge hebt deselve Jouffrouw Maria Caecilia van Zeller geconstitueert ende bevolmachtigt gelyck sy constitueert ende bevolmachtigt cragt deses den Heer Canonick Arnoldus de Lau om uytter haer name onder de gewoenelycke clausulen van ratihabitie ende indemnisatie dese fondatie en gifte ad acta te insinueren ende daervan te passeren een gerichtelyck acte in forma ordinaire van donatie ad piam causam voor den WelEdelen Magistraet en hooftgerichte der stadt Ruremonde naer dat hetselve door de tydelycke provisors sal syn geaccepteert en aenveert, waertoe deselve mits desen specialyck worden versocht en geauthoriseert, versoeckende den welgemelden Edelen Magistraet voor soo veele in hun is dese onse donatie te laudeeren ende te aprobeeren en daerover een acte met het stadts-segel becragtigt in behoorlycke forme uyt te vaerdigen en ten prothocollen te doen registreren.

Aldus gedaen en gepasseert binnen deselve stadt Ryssel den acht en twintighsten Junii duysent sevenhondert seven en dertigh in presentie van den Heer Jan Thomas .... Licentié en Theologie te

Digitized by Google

chanoine de Saint Pierre à Lille et de Augustin Lambert Valcke Clerq aen my Notaris, getuygen hiertoe aengesocht waeren.

Onderteekent: M. C. van Zeller. J. Thomas. Lic. en Theologie et Chanoine de St. Pierre. Augustinus L. Valcke. T. van Tourout.

Onder stont: Nous Mayeur et Echevins de la ville de Lille en Flandres, salut. Scavoir faisons et certifions à tous qu'il appartiendra, que M. T. van Tourout qui a signé l'acte cy-dessus est Notaire Roial de la Residence de cette ville et qu'aux actes ainsi de lui signés en sa ditte qualité foy doit y être adjouté; certifions aussi à tous qu'il appartiendra que le papier timbré, le petit scel et le controlle des actes ne sont point en usage dans cette province; en foy de quoy nous avons a ces presentes fait mettre le scel aux causes de cette dite ville le vingt huit de Juin mil sept cent trente sept.

Leger stont: par ordre; was onderteekent Laurent Cointrel.

Ende ter syden stont eenen segel gedruckt in groene hostie overdeckt met wit papier.

Ende genegen synde ter bede ende versoeck soo by hetselve acte van fondatie als by des Heeren Supp^es voorschreven regte aen ons gedaen, hebben by rijpe examinatie ende deliberatie met eendragtigen Raede ende goedtvinden van ons allen, voor soo veel in ons is, de fondatie ende donatie ad piam causam hier vooren geroert ende van woort tot woort geïnsereert, gelaudeert ende geapprobeert, laudeeren ende approbeeren crachte deses, in alle haere pointen, deelen ende clausulen met verclaeren dat den teneur van deselve exactelyck sal worden achtervolght ende naergeleeft; ten effecte van welcke hebben wy Borgermeester, Schepenen ende Raedt voornoemt dit acte van approbatie laeten uytvaerdighen, hetselve met deser stadtssegel ad causas ende signature van eenen vereeden secretaris becragtigen ende ten prothocolle doen registreren.

Actum in onse ordinaire Magistraele Vergaederinge op den Raedthuyse tot Ruremonde den 24 Julii 1737.

Onder stont: ter ordonnantie van denselve. Was onderteekent: J. R. Poell.

Ende deser stadtssegel ad causas gedrukt in groenen wasch, was daeraen uythangende aen eenen dobbelen steerte van parquement.

Leger stont: Collata concordat cum originali.

Was geteeckent: J. R. Poell. F. VAN HOECK, S. J.

Digitized by Google

Erratum.

Pag. 113. Note 3: In 1354, lire: In 1854.

Digitized by Google

TABLE ALPHABÉTIQUE.

A.

Aberlemno, 131.
Achel, 4.
Adalbert de Scharn, 39.
Adela, fille de Dagobert II, 75.
Adélaide, épouse du comte Embrico, 30.
Adélard, père des Saintes Harlinde et Relinde, 85, 88, 89, 92—94, 95.
Adelgerus, fils de Giselbert Spigel, 95.
Adelhart, 113.
Adelheid, épouse de René de Beek, 46, 47.
Adrien II, pape, 57.
Agelrode, 69.
Agnès, fille de Constantin de Sevenich, 50.
Ahrweiler, Arwilre, 38, 68, 69.
Ailbert, fondateur de Rolduc, 31.
Aix-la-Chapelle, 1, 52, 53, 55, 58, 59, 77, 109, 120, 123, — le munster, 84.
Albéron de Chiny, évêque de Liége, 20, 22, 24, 26, 34, 37, 56.
Albert, duc de Limbourg, 61.
Aldeneyck, 73—142.
Alexandre de Juliers, évêque de Liége, 27, 31, 54, 55.
Altena, 146.
Altenzelle, couvent, 20, 53.
Alstorphius, P., commissaire-décisseur des États-Généraux à Maestricht, 8—11.
Amby, 23.
Amelius, clerc, 59.
Amelius, chanoine de Notre-Dame à Aix-la-Chapelle, 59.
Amelricus, 68.
Amerongen, 8.
Amstenrode, de, XIV.
Anastase IV, pape, 57.
Andernach, Andernacum, 54.
Ansfried, 82, 103, 105.
Anternaco, Thierry de, 69.
Anvers, 81.
Ara, Hezelo de, 68; — Ydelricus, comte de, 69.
Arlesheim, 68.
Arnold I de Randenrode, archevêque de Cologne, 20—22, 24, 27, 34, 37, 40, 41, 50, 55.
Arnold II de Wied, archevêque de Cologne, 31, 40, 41.
Arnold, fils du comte Robert de Lurenburch, 48.
Arnold, 22.
Arnulphe, roi, XV.
Arwilre Théodoric comte de, 69.
Asch, 38.
Ascolon, Ascalona, 57.
Ava, abbesse d'Aldeneyck, 84, 87, 100, 120.
Averbode, abbaye Norbertine, 106-108.
Avignon, 130.
Aylva, baron von, gouverneur de Maestricht, 12, 13.

B.

Bacheim, Godefroid de, 69.
Baldemarus, abbé de Hocht, 108.

Digitized by Google

Erratum.

Pag. 113. Note 3: In 1354, lire: In 1854.

Digitized by Google

TABLE ALPHABÉTIQUE.

A.

Aberlemno, 131.
Achel, 4.
Adalbert de Scharn, 39.
Adela, fille de Dagobert II, 75.
Adélaide, épouse du comte Embrico, 30.
Adélard, père des Saintes Harlinde et Relinde, 85, 88, 89, 92—94, 95.
Adelgerus, fils de Giselbert Spigel, 95.
Adelhart, 113.
Adelheid, épouse de René de Beek, 46, 47.
Adrien II, pape, 57.
Agelrode, 69.
Agnès, fille de Constantin de Sevenich, 50.
Ahrweiler, Arwilre, 38, 68, 69.
Ailbert, fondateur de Rolduc, 31.
Aix-la-Chapelle, 1, 52, 53, 55, 58, 59, 77, 109, 120, 123, — le munster, 84.
Albéron de Chiny, évêque de Liége, 20, 22, 24, 26, 34, 37, 56.
Albert, duc de Limbourg, 61.
Aldeneyck, 73—142.
Alexandre de Juliers, évêque de Liége, 27, 31, 54, 55.
Altena, 146.
Altenzelle, couvent, 20, 53.
Alstorphius, P., commissaire-décisseur des États-Généraux à Maestricht, 8—11.
Amby, 23.
Amelius, clerc, 59.
Amelius, chanoine de Notre-Dame à Aix-la-Chapelle, 59.
Amelricus, 68.
Amerongen, 8.
Amstenrode, de, XIV.
Anastase IV, pape, 57.
Andernach, Andernacum, 54.
Ansfried, 82, 103, 105.
Anternaco, Thierry de, 69.
Anvers, 81.
Ara, Hezelo de, 68; — Ydelricus, comte de, 69.
Arlesheim, 68.
Arnold I de Randenrode, archevêque de Cologne, 20—22, 24, 27, 34, 37, 40, 41, 50, 55.
Arnold II de Wied, archevêque de Cologne, 31, 40, 41.
Arnold, fils du comte Robert de Lurenburch, 48.
Arnold, 22.
Arnulphe, roi, XV.
Arwilre Théodoric comte de, 69.
Asch, 38.
Ascolon, Ascalona, 57.
Ava, abbesse d'Aldeneyck, 34, 37, 100, 120.
Averbode, abbaye Norbertine, 107, 108.
Avignon, 130.
Aylva, baron von, gouverneur de Maestricht, 12, 13.

B.

Bacheim, Godefroid de, 69.
Baldemarus, abbé de Flocht, 108.

Digitized by Google

Balduinus, prévôt d'Aldeneyck, 106.
Béatrice, fille de Waleram II, comte de Limbourg, 48.
Beaulieu, 121.
Beckers, XIV.
Beegedem, paroisse, 108.
Beek, 47.
Beek, René de, 46, 47.
Beeringen, 90, 110.
Belgique, 80, 81, 90, 93, 105, 136.
Bénévent, 28.
Bengenhoven, 70.
Berg, 3.
Berg, comte de, 62.
Bernard, abbé de Saint-Athanase et cardinal, 56.
Bernard, comte, père de Saint-Adélard, abbé de Corbie, 89.
Berthem près Louvain, 90, 123.
Bertram, 68.
Besançon, 112.
Bessenich, Bertram de, 67; — Guillaume de, 67.
Bettenhoven, 46.
Bilsen, 81.
Blankast, Théodoric, 69.
Blitherus, 86, 100.
Bodenheim, 67, 68.
Bodenheim, Gerlac de, 67; — Hubert de, 68; — Thierry de, 39.
Boeskens, Jean, XV.
Bois-le-duc, 4, 11.
Bommershoven, 90.
Bonn, collégiale de Saint-Cassien 50.
Borman, de, 130.
Born, château, 75, 79.
Bornem, 38.
Bornheim (Burnheim), Jean de, dienstman de Cologne, 45.
Borno, abbé de Rolduc, 34, 37.
Bors, Mathilde, 163, 168, 169.
Bouillon, Buillun, Bulun, 56.
Bossmans, 168.
Brando de Castello, prévôt de Maeseyck, évêque de Plaisance, 111.
Brée, Breede, 79, 81, 108.
Breidelo, 43.
Breust, XIII.
Bronckhorst, XIII.
Brull, pensionnaire de Maestricht, 13.
Brunon, archevêque de Cologne, 70.
Brusthem, 110.
Bruxelles, 136.
Bullesheim, 68.
Burmania, général-major, grand mayor de Maestricht, 12, 13.
Burnen, 38.
Büsbach, 44.
Bylant, van, XIII.

C.

Caberg, 12.
Caen, 37.
Callixte II, pape, 20, 21, 26, 28.
Campines, 74, 80, 81, 99.
Carloman, 91.
Carolingiens, XV, 81, 89.
Célestin II, pape, 56, 59, 107.
Charlemagne, 54, 77, 82, 84, 89, 97, 102.
Charles le Chauve, 101.
Charles Martel, 78, 82, 90, 91.
Charles IV, empereur, 1.
Charles-Quint, 1, 2, 125.
Chatillon, Jean, prévôt de Maeseyck, évêque de Constance, 112.
Christine, épouse d'Erenbold de Hoingen, 68, 69.
Citeaux, 108.
Clarebaldus, 68.
Clève, Elise de, 51.
Colmont, 78.
Cologne, 81, 109; — archevêque, 60; — cathédrale, 62; — collégiale Saint-Aubain, 116; — collégiale Saint-Géréon, 116; — église Saint-Pierre, 45.
Commissaires-déciseurs à Maestricht, 1—18.
Coninxheim, 3.
Conrad, légat apostolique, 32.
Conrad, chapelain de l'empereur Henri V, 34.
Conrad II, empereur, 44, 46.
Conrad III, roi des Romains, 57, 63, 66.

Digitized by Google

Conrad IV, empereur 55.
Conrad, comte, 90, 105.
Conrad, beaufils de Godefried de Sueruene, 67.
Conrad le Rossu, duc de Lotharingie, 104.
Corbie, abbaye, 90.
Cornélimunster, 123.
Corsendonck, couvent, 84.
Cortessem, église, 65.
Common, Marinus, commissaire-déciseur des Etats-Généraux à Maestricht, 7, 8.
Cuckenheim, Henri de, 68.
Cunegonde, épouse d'Adolphe de Saffenberg, 69.
Curange, cour féodale, 79.
Curlo, alleu, 51, 65.
Curtendornen, Henri de, 68.

D.

Daelhem, pays de, XIV.
Dagobert II, roi Mérovingien, 75.
Danielsweert, 90, 91.
Darmstadt, 121.
Dassel, Reinald de, archevêque de Cologne, 62.
Deckers, M., secrétaire de Weert, 157; — P., 160.
Dedincheim, 68.
Defuernogen, 35.
Dernowen, 69.
Deutz, 116; — église Saint-Héribert, 116.
Deutz, général, commandant de Bois-le-duc, 11.
Didden, Matthias, 156, 157.
Dierix, Rut, 156.
Dilsen, 11, 74 79; — paroisse, 108.
Disthenfelt, N., 146.
Ditfourt, colonel, 11, 12.
Dommel, 59.
Doubourg, hameau de Hermal, 3.
Douvern, 41.
Duc de Brabant, 3.
Dudensdorp, Thierry de, 68.
Duras, 78.
Dulcken, Gosuin, maître de poste, 163, 164, 168, 169.

E.

Ebalus, 68.
Echt, Echta, 68, 77; — bruyère de, 77.
Echternach, 96.
Eecke, paroisse, 108.
Eelen, 73—75, 79, 90, 91; — paroisse, 108.
Elberfeld, 62.
Elinchoven, 68.
Elise, épouse de Jean de Bornhem, 45.
Elise, comtesse de Clève, 66.
Ellecom, 99, 112.
Enhildis, 69.
Erluinus, frère des Saintes Harlinde et Relinde, 94, 133, 134.
Erpo, abbé de Rolduc, 48.
Eschenbach, Wolfran von, 73.
Etats-Généraux des Pays-Bas, 1—18.
Etienne, abbé de Rolduc, 41.
Etienne, abbé de Saint-Jacques à Liége, 66.
Eudenstorp, 50.
Eugène III, pape, 53, 56, 57.
Evescenrode, 41.
Evezenrode, Rudolphe de, 43.
Eyck, van, frères, 73.
Eyck, Jean van, 76; — Livine, sa fille, 75.
Eysden, XIII.
Eynatten, de, XIV.

F.

Fallais, 3.
Farabert, évêque de Liége, 91, 104.
Fauquemont, seigneurs de, XV.
Fisen, peintre, XIII.
Flamersheim, bois, 68.
Flammersheim, Gosuin de, 68.
Flandre, 73.
Floreffe, église, 50.
Fologne, Veulen, 3.
Fosseroul, Guillaume, receveur de la ville de Maestricht, 8.
France, 77, 93, 99, 104, 127.
Francfort, Franchenvorth, 56; — concile (794), 93.

Digitized by Google

Franco. évêque de Liége, 84, 100,
Francs, 75.
Francs Ripuaires, 80, 81.
Francs Saliens, 80, 81.
Frédéric I, archevêque de Cologne, 20, 43, 54, 58.
Frédéric II, archevêque de Cologne, 24, 26, 49, 50.
Frédéric, prévôt de la cathedrale de Liége, 28.
Frédéric, roi des Romains, 57.
Frédéric Barberousse, empereur, 57, 58.
Frédéric Henri, prince d'Orange, 2.
Frisheim, Nicolas de, 35, 68.
Fristheim, 38.
Frutolf-Ekkehard, chroniqueur, 53, 58.
Fulmarus, abbé de Lunneck, 44.

G.

G., doyen d'Aldeneyck, 106.
Gand, 124; — abbaye de Saint-Pierre, 136.
Gaule, 79.
Geilenkirchen, 64, 65.
Geilegedorp, 69.
Gellick, Gelliche, 43.
Geloes, Guillaume de, commissaire déciseur du prince-évêque de Liége à Maestricht, 14.
Geneche, 43.
Genoels-Elderen, 121.
Gepa, épouse de Amelricus, 60.
Gérard, prêtre.
Gérard, prévôt de Saint-Cassien à Bonn, 50 70.
Gérard, 42.
Gérard de Groesbeeck, évêque de Liége, 110.
Gérard, comte de Clève, 66.
Gérard de Limbourg, 48.
Gerberge, soeur de l'empereur Otton le Grand, 77.
Gerdingen, 109.
Gerlac, 68.
Germaine, 80.
Germanie inférieure, 80.
Gernandus, abbé de Floreffe, 66.
Geverhard, fils d'Alverardis, de Turri, 69.
Gimmenich, A. de, écoutète d'Aix-la-Chapelle, 65.
Gineke, 69.
Giselbert, ministériel, 67.
Giselbert, duc de Lotharingie, 82, 103, 104.
Giselbert, abbé de Sint Jansberg, 107.
Gisenhoven, Sibert de; 69.
Glene, Guillaume de, 47.
Godefroid, duc de Lotharingie, 21, 53.
Godefroid I de Louvain, duc de Limbourg, 54, 61.
Godefroid II de Louvain, duc de Limbourg, 61.
Godefroid III de Louvain, duc de Limbourg, 61, 62.
Godefroid de Sueruene, 67.
Goé, 44.
Gozlo, Héribord de, 64.
Gompel, 90.
Goslar, Godescalc de, 64.
Gosuin, 22.
Gosuin de Fauquemont (Falkenburch), 56.
Gosuin, curé de Geilenkirchen, 66.
Gosuin de Heinsberg, frère de Philippe, archevêque de Cologne, 47.
Grathem, Gratum, 130; — paroisse, 108.
Gratum, voir Grathem.
Grégoire II, pape, 94.
Grégoire le Grand, pape, 102.
Gremelsloo, 110.
Grinnara, mère des Saintes Harlinde et Relinde, 85, 88—90.
Gronsele, XIII.
Gronsfelt, Philippe de, 66; — Winand de, son frère, 66.
Gronsveld, XIII.
Grootloon, 3.
Grouwels, Jeannne, 165.
Grunsele, XIII.
Gudolphrothe (Gudolph-Rothe), 38.
Guda, dame noble, XIV.

Digitized by Google

Guido, évêque de Préneste, cardinal, 108, 109.
Guillaume, chanoine de Bonn, 68.
Guillaume, chanoine de Thorn, 64.
Guillaume, fils de Chrétien de Mectenheim, 68.
Guillaume de Bessenich, 67.
Gunter 50.
Gunthard, petit-fils de Megenzon, 41.
Gyzenrothe, 50.

H.

Haen, Arnold de, chanoine de la cathedrale de Ruremonde, 163.
Halbach, Jean, Croisier à Maeseyck, curé de Heppeneert, 120.
Hammerslag, Jean, 120.
Hannart, 75.
Haren près Bommershoven, 90.
Haspengouw, voir Hesbaye.
Hasselt, 78, 110.
Hasselt, H. P. A. van, Croisier à Maeseyck, 83.
Heeckeren tot Kell, seigneur de, membre des Etats-Généraux, 10.
Hedel, paroisse, 108.
Heer, 3.
Heeren-Laak, 's, 77.
Hees, 3.
Heiden Hompesch, comte de, commissaire-déciseur des Etats-Généraux à Maestricht, 8—11, 16.
Heinsberg, Heinesberch, Hemesberg, 56.
Heinsberg, Godefroid de, 62; — Philippe de, archevêque de Cologne, 62.
Hemerten près Maeseyck, 75.
Henri de Gueldre, évêque de Liége, 77.
Henri II de Leyen, évêque de Liége, 20—22, 24, 27, 36, 39—41, 45—48, 50—51, 91, 107.
Henri l'Oiseleur, 103.
Henri I, empereur, XV, 103.
Henri III, empereur, 27, 30, 33.
Henri V, empereur, XIV, 34.
Henri V, roi des Romains, 54, 55.
Henri, duc de Limbourg (Limborch), 48, 56.
Henri II, duc de Limbourg, 61, 62, 66.
Henri III, duc de Limbourg, 60, 61, 63, 65, 67.
Henri, duc de Lotharingie, 61, 62.
Henri, ministériel de la collégiale Saint-Pierre à Cologne, 35.
Henschenius S. J., bollandiste, 89.
Heppeneert, 75, 120; — paroisse, 108.
Herdene, 43.
Heriman, fils du comte Embrico, 30.
Heriman, fils d'Alverard de Turri, 69.
Herimannus, 50.
Herimannus, villicus, 70.
Hermalle, 3.
Herstal, 91.
Hesbaye, Hustia, Uscia, Haspengouw, 81, 104.
Hetzenraede, 66.
Heugem, XIII.
Heusden, près Beringen, 91, 99.
Héverlé, 123.
Hildebrand, 86.
Hilden, 62.
Hildegerus, 86, 100.
Hillin, archevêque de Trèves, 48.
Hocht, abbaye, 108.
Hoen van Cartils, XIV.
Hoingen, 50.
Hoingen, Erenbold de, 68.
Holsit, dit Oost tot Liebeeck, de, XIV.
Holzwilre, 69.
Hoog-Itter, 123.
Hornes, Jacques comte de, 143. 146, 147.
Houpertingen, 3.
Hubach, 35.
Hubach, Otton de, curé de Thorn, 64.
Hubert, frère de Walter, doyen de Saint-Géréon à Cologne, 107.
Hugues, archi-doyen, 70.
Hugues, 64.
Hugues, ministériel, 70.

Digitized by Google

Huste, Hustia, Uscia, voir Hesbaye.
Huswilre, 68.
Huyse, Uscia près Oudenaarde, 90.

I.

Imstenrade, Gérard de, XIV.
Innocent II, pape, 55, 56.
Irresheim, Yrinsheim, 67, 68
Italie, 51, 57, 58.
Itter, paroisse, 108.

J.

Jean, prévôt d'Aldeneyck et archidiacre, 106.
Jean XXII, pape, 129.
Jean, prévôt de la cathedrale de Cologne, 27.
Jean, abbé de Rolduc, 34, 37.
Jean le Sauvage, capitaine des Liégeois, 77.
Julien l'apostat, 80.
Juliers, 45, 46, 125.
Jutte de Gueldre, épouse de Waleram duc de Limbourg, 61, 62.
Jutte, veuve de Waleram II de Limbourg, 62.

K.

Kercken, Arnold baron de, commissaire-déciseur du prince-évêque de Liége à Maestricht, 7, 8.
Kessenich, Cassalum, Casselum, 76, 103; — paroisse, 108.
Klein Heppeneert, 110.
Kloosterrade, voir Rolduc.

L.

Laeffelt, hameau de Vleytingen, 3.
La Haye, 11.
Lambert, chanoine de Bonn, 68.
Lambert, clerc, 59.
Lamoral de la Tour, comte de Tassis, 164, 165, 168.
Lanaeken, Lonaken, 4, 12.
Lanklaer, 75.
Landele, Henri de, 66.
Lantershoven, 68.
Lare, Arnold de, 64.
Lau, Arnold de, chanoine de la cathedrale de Ruremonde, 170.
Laubiac, 121.
Laurensen, Gilles, 156, 157.
Lessines, concile (743), 92.
Leuth, 79.
Leveroy, Leverroe, hameau de Nederweert, 154, 155.
Liége, 1, 2, 19, 55, 56, 92, 100; — province, 3; — prince-évêque, 1—6, 8, 9, 14, 29—33, 60, 109, 125; — chancelier, 2, 9; — conseil secret, 2, 9; — chapitre de Saint-Lambert, 28, 102, 129; — église Saint-Barthélémi, 114, 115, 122, 123; — église Saint-Denis, 120; — église Saint-Gilles, 122, 124; — église Saint-Jacques, 24; — abbaye de Saint-Jacques, XIV, 40, 45, 64; — église Saint-Pierre, 101.
Liezelin, chapelain de l'évêque de Liége, 27.
Lille, Rissel, 64, 169.
Limbourg, XIV, 78, 81, 113, 131.
Lindtman, van, commandant de Maestricht, 12, 13.
Lintelon, membre des Etats-Généraux, 6.
Logescosseh, 35.
Loé d'Imstenrade, de, XIV.
Loé de Wessem, Philippe Christophe baron de, XIV.
Lomunsheim, Lomundesheim, 48, 49.
Lomuntsheim, Théoderic de, 68; — Wiric de, 68.
Looz, comté, 78, 79.
Looz, comte de, 109, 110, 129.
Lotharingie, 63, 75, 103—105.
Lothaire III, empereur, 31, 55.
Louis de Bourbon, évêque de Liége, 79.
Louis le Débonnaire, 90.
Louis, roi de France, 57.
Louis, fils de Thierry de Wilre, 68.

Digitized by Google

Louvain, abbaye du Parc, 115.
Lucas, abbé de Publimont, 66.
Lucius II, pape, 44, 56, 59.
Lurenburch, Arnold de, 48; — Robert de, 48.
Lulfridus, avoué, 68, 69.
Luxembourg, abbaye de Notre-Dame, XIV.
Lynden tot Hemmen, van, membre des Etats-Généraux, 10.

M.

Maasgouw, 81, 114.
Maasgouw inférieur, 81, 82.
Maasgouw supérieur, 81, 82, 104.
Maasland, Maaselant, Mosau, 79, 81.
Maeseyck, Eyck, nova villa de Eyck, 74—76, 79, 81, 83, 87, 98, 102, 103, 108—111, 119—121, 126, 129, 131, 135, 136; — cour féodale du Maasland, 79.
Maestricht, XIII, 1—19, 77, 81, 92, 109, 116, 134; — magistrat, 4, 16, 17; — pays de, 5; — comté le Vroenhof, 6; — chapitre de Saint-Servais, 3, 14; — église Saint-Servais, 77, 83, 101, 122; — chapitre de Notre-Dame, 14, 81; — Augustins, 14; — Bégards, 14; — Capucins, 14; Cellisten, 14; — Croisiers, 14; — Franciscains, 14; — Jésuites, 14.
Malines, 112.
Mander, Ch. van, 73.
Marguerite, fille de Henri II, duc de Limbourg, 61.
Marguerite, fille du comte Embrico, 30.
Marguerite de Limbourg, 67.
Marienthal, couvent de dames nobles, 36, 39, 40, 67.
Marsile, 67.
Mathilda, fille de Giselbert Spigel, 69.
Mayschoss, 39.
Mean, Ch. de, commissaire-déciseur du prince-évêque de Liége à Maestricht, 7, 8; — François Antoine de, commissaire-déciceur du prince-évêque de Liége à Maestricht, 14.
Mechelen s. Meuse, 3.
Mectenheim, Chrétien de, 68.
Meerssen, 101; — prévôté, 21; — palais Mérovingien, 77.
Meeswyck, 79.
Meeuwen, 79—81.
Meinerus, 22.
Meinscozen, Meniscozen, 38.
Meinscozen, Embrico de, comte, 30, 37.
Merovingiens, 82, 89.
Mersch, 45.
Merzenich, Conrad, 67.
Mesch, XIII, XV.
Mheer, XIII, XIV.
Milan, 59; — duché, 101.
Milchwilre, 38.
Milenvorst, Milisvort, Reimbert, 65.
Moll, 90.
Montenaken, 90.
Monte, Thierry de, 64.
Montfort, 77.
Mopertingen, 3.
Mulenbach, Gerlac de, 64.
Munnendorp, 69.
Munnichheim, voir Mynecom.
Munsterbilsen, 89.
Musch, greffier des Etats-Généraux, 6.
Mynekom, Munnichheim, Munchem, 77, 83—85, 87, 88 93, 98, 111, 133.

N.

Napoléon I, empereur, 73.
Nederhem, Nedrin, 3.
Nederhorst, ministre des Etats-Généraux, 6.
Neder-Itter, paroisse, 108.
Nederweert, 150, 154.
Neer-Geystingen, paroisse, 100.
Neerglabbeeck, 79.
Neerheylissem, 115.

Digitized by Google

Neeritter (Neder-Itter), paroisse, 100.
Neeroeteren, 106.
Neerpelt, 81.
Negri, Gérard, 69.
Nenderoth, Nenthrothe, 37—39.
Nentrode, 69.
Niel près Asch, 79, 81.
Nieuwilre, 38.
Nimègue, 73. 81, 163.
Nivelles, XIII.
Nivelong, 82.
Noorbeek, XIII, XIV.
Normands, 84, 100, 101, 120.
Nouvelle Corbie, Corvey, 90.
Nuchelen, Nuchala, métairie sous Heppeneert, 75.

O.

Odile, abbesse de Thorn, 64.
Oeteren, Utere, paroisse, 108.
Ohe et Laak, 77.
Op-Geystingen, paroisse, 108.
Opitter, 79.
Opoeteren, Oputere, paroisse, 79, 108.
Ordenge, Ordingen, 112.
Orléans, concile (549), 95.
Orp-le-Grand, dépendance d'Orp, 124.
Otbert, évêque de Liége, 20, 22, 25, 27, 28, 30—33, 42.
Ottenheim, 68.
Otton I, empereur, 91.
Otton le grand, empereur, 103, 104.
Oudenaerde, 90.
Orven, Chrétien d', chevalier, 41.

P.

Paganon, fils d'Alverard de Turri, 69.
Paifve, Peen, 3.
Papenbroch S. J., 84.
Paris, 131; — concile (615), 95.
Pascal II, pape, 54.
Pays-d'Outre-Meuse, 6.
Pepin le Bref, 88.
Pepin de Herstal, 78, 82, 89, 94.
Peregrin, 67.
Péronnet de Granvelle, Antoine, cardinal, ministre de Philippe II, prévôt de Maeseyck, 112.
Philippe I de Heinsberg, archevêque de Cologne, 21, 27, 47, 50, 51, 67.
Philippe le Bon, 76.
Philippe II, 112.
Pissenheim, 68.
Plaisance, Placentia, III.
Porto, 111.
Puytlinckx, Elise de, 130.

R.

Radbert, Pascal, 90.
Radensheim, Winand, 68.
Raginer, comte, 82, 104, 105.
Raginer III, frère du comte Rodolphe, 102.
Rauchicourt, Pierre de, 112.
Razo, curé de Spaubeeck, 47.
Reckheim, 79.
Reede, Rhede, Godefroid Adolphe baron de, commissaire-déciseur des Etats-Généraux à Maestricht, 78.
Renesse d'Elderen, de, XIV.
Retherus, abbé de Prume, 69.
Retherus, ministériel, 70.
Rheims, 55, 57; — église Saint-Nicaise, 40.
Rhin, 81.
Richaire, évêque de Liége, 101.
Richesca, mère de Matolphe de Richterich, 43, 44.
Ricolsus, 86, 100.
Riempst, Rimest, 43.
Rimbert dit Suzcespere, 41.
Rinecdorp, Rinkedorp, Chrétien de, 70.
Riterche, Ritterche, Matolphe de, 41, 43.
Ritzerveld, 43.
Rodolphe, comte, 102, 103, 105.
Rolduc, Kloosterrade, 19, 27, 32, 35, 36 39.
Rome, 54—57.

Digitized by Google

Roosteren, 76.
Roth, alleu, 38.
Rothem, 74, 79; — paroisse, 108.
Rouge-Val, 84.
Rubert, fils de Reinald, 44.
Rudig, Reterus de, 44.
Rudina, Gérard de, 44.
Rufus, Werner, 45.
Rufus, Winric, 69.
Ruremonde, 73, 78, 163, 164, 169; — Jésuites, 166, 167, 169, 170.
Russon, Rutten, 3.
Rutger, abbé de Rolduc, 46.
Rutger, 68.

S.

Saffenberg, Saffinberg, Saphenberg, Adelbert comte de, 30, 32; — Adolphe, 62, 69; — Hereman, 69; — Mathilde de, épouse de Henri II, duc de Limbourg, 61, 62; — Sigfrid de, 70.
Sarne, Louis de, 68.
Saint-Aventin en Chinay, 121.
Saint-Adélard, abbé de Corbie, 90-92.
Saint-Antoine de Padoue, 130.
Saint-Barthélémi, 129, 132.
Saint-Benoit, 96.
Saint-Bernard, 129.
Saint-Boniface, 93, 94, 96, 97, 100, 129.
Saint-Domitien, évêque de Maestricht, 95.
Saint-Eloi, 129.
Saint-Etienne, 129.
Saint-François d'Assise, 130.
Saint-Gerlac, prévôté, 14.
Saint-Hubert, 78.
Saint-Jacques, 129.
Saint-Jérôme, 129.
Saint-Joseph, 129, 150.
Saint-Lambert, évêque de Maestricht, 76, 78, 88, 92, 129.
Saint-Laurent, 129, 132.
Saint-Martin, 93, 129.
Saint-Odiliënberg, 76, 78, 82, 97.
Saint-Pierre, apôtre, 93, 129.
Saint-Pierre, seigneurie, 4.
Saint-Remacle, 93.
Saint-Roc, 131.
Saint-Sébastien, 130.
Saint-Servais, 134.
Saint-Théodard, 129, 134.
Saint-Trond, abbaye, 54, 62, 101, 115, 128.
Saint-Willibrord, 82, 86, 88, 91, 96. 97, 99, 129.
Sainte-Barbe, 129.
Sainte-Catherine, 129.
Sainte-Elisabeth, 98.
Sainte-Gertrude, XIII.
Sainte-Harlinde, 76.
Sainte-Relinde, Renula, 76, 94.
Sainte-Vierge, la, 129.
Saintes-Harlinde et Relinde, Saintes-Ernelle et Reynelle, 84, 85, 87, 99, 129, 130, 132—136.
Scharn, chapelle, 39.
Schevene, Héribold de, 67.
Schillinc, Guillaume, 70.
Schoolmeesters, E., 88 89, 96.
Scillinc, Guillaume, 67.
Scripnasium, domaine, 91.
Sethene, Chrétien de, 69, 70.
Sevenich, Constantin de, 50.
Sibert de Cologne, 68.
Siegfried, Sigefridus, comte palatin, 55, 58.
Siegbourg, couvent, 25.
Sigerus, 107.
Sinnich, couvent de dames nobles, 23, 40.
Sint-Jansberg, couvent de Prémontré, 107.
Sipernau près Eelen, 91.
Sittard, 46.
Slavante, couvent de Franciscains près Maestricht, 4.
Sleibach, 44.
Sluse, Sluysen, 3.
Spauwen, 78.
Spee, Jean, échevin de Ruremonde, 165, 166; — Marie, 163, 164, 168.
Spigel, Giselbert, 69.
Staphinsere, 77, 78.
Stavelot, 136.
Stein, 79.

Digitized by Google

Spaubeeck, église, 46, 47.
Stockheim, 73, 79.
Suabe, comte de, 104.
Susteren, 75, 76, 82, 91, 96, 97, 118, 124; — église, 75.
Swartbroeck, hameau de Weert, 154, 155.
Swentibold, roi, 75, 81, 105.

T.

Taxandrie, 8.
Tecklenburg, Titkelenburg, Ekbert de 48; — Thierry de, 41.
Théodoric, roi de France, 94.
Théobald, fils de Chrétien de Medenheim, 68.
Thierry, chanoine de Thorn, 64.
Thierry, fils du comte Ekbert de Titkelenburg, 48.
Thorn, 77, 81, 106; — abbaye, 82; — église, 64, 65.
Tierri, Alveradus de, 69.
Tilly, Claude 't Serclaes comte de, 4.
Tongerloo, 79, 90; — paroisse, 108.
Tongres, 80, 81, 91, 109, 131.
Töring-lettenbach, XII.
Torote, Robert de, prince-évêque de Liége, 129.
Tourennes-la-Grosse, 115.
Tourout, Thomas de, notaire à Lille, 164.
Traîté de Barrière, 78.
Trèves, 109.
Trier, Jean de, XV.
Trinhusen, Thierry de, 64.
Tulmans, Séverin, 157.
Tungelroy, hameau de Weert, 154, 155.
Turri, Rudolphe de, dienstman du comte Adolphe de Saffenberg, 35, 36.
Tweebergen dit School, seigneurie dans et près Maestricht, 3.

U.

Ubach over Worms, Hubach, 64.
Upladen, 69.
Urmond, 79.
Uscia, Hustia, 90, 91, 99.
Utrecht, église, 91.

V.

Valentin, 89, 94, 95, 132; — couvent, 85, 86.
Valenciennes, 97.
Van den Dyck, curé d'Aldeneyck, 118, 120.
Van Hunsel, Ambroise, 107.
Venne, 110.
Venray, 84.
Verdun, 99.
Verschueren, François, 160; — P., 160.
Vettelhoven, 35.
Vilina, Villina, 103.
Villages de Rédemption, 3.
Visschersweert, Vissersweert, insula piscatorum, 75, 91.
Vivignis, 115.
Vleytingen, 3.
Vlierbeeck, couvent, 40.

W.

Wala, frère de Saint-Adélard, abbé de Corbie, 90.
Walborg, 77.
Walbourg, château sous Ohé et Laak, 11, 12.
Waldhausen sur le Mosel, 103.
Waleram duc de Limbourg, 60, 61.
Waleram II, duc de Limbourg, 48.
Walsdorp, 103.
Walter, doyen de Saint-Géréon à Cologne, 106.
Wanle, 38.
Warnerus, écolâtre, 68.
Wassenberg, 42.
Wassenberg, Gérard de, 51, 65, 66.
Waterloo, 75.
Wazelinus, abbé de Saint-Laurent, Liége, 66.
Weert, 143, 161.
Wendelburga, épouse de Chrétien de Medenheim, 68.

Digitized by Google

Wessem, paroisse, 108.
Wetershoven, 68.
Wezelinus, 27.
Wezelinus, prévôt de Saint-André à Cologne, 70.
Widoie, 90.
Wilre, Thierry de, 68.
Winand, 68.
Wintre, 69.
Wiric, prêtre, 69.
Wiric, chapelain de l'évêque de Liége, 27.
Wiric, junior, 68.
Wiric, senior, 68.
Wischeim, 68.
Wolf, Godefroid, 69.
Wolfs, Marie, 165, 166.
Wurfelt, 110.

Z.

Zeller, Marie Cécile de, 163, 164, 169, 170.

PLANCHES.

1. Eglise d'Aldeneyck: avant 1871 (dessin d'Arn. Schaepkens); après la restauration;
Tour avant 1852 (dessin de G. Hennen); après la restauration. 73
2. — Plan d'une restauration de L. von Fisenne;
Intérieur de l'église: vue du côté ouest, vue du côté est. 113
3. — Corniche sous le toit du côté sud (dessin de von Fisenne);
Trésor de l'église de Maeseyck et Evangéliaire de cette église. 136
4. Fac-simile de la charte d'Otbert, évêque de Liége, 1108. 185
5. Fac-simile de la charte d'Adalbéron II, évêque de Liége, 1140, août 28.
6. Fac-simile de la charte de Henri II de Leyen, évêque de Liége, 1148.
7. Fac-simile de la charte d'Arnold I, archevêque de Cologne, 1149, décembre 29.
8. Fac-simile de la charte de Henri II de Leyen, évêque de Liége, 1151.
9. Fac-simile de la charte de Godefroid, duc de Lotharingie, 1173.
10. Fac-simile d'un feuillet des Annales Rodenses.

Digitized by Google

TABLE DES MATIÈRES.

Liste des membres I
Réunion des membres IX
Rapport du secrétaire XII
Rapport du conservateur XVI
Rapport du trésorier XVII
De Commissarissen-Deciseurs voor de beide „Heeren en Princen" te Maastricht, par Dr. P. Doppler i
De oudste oorkonden uit Kloosterrade en de Annales Rodenses, par Otto Oppermann 19
I. De oorkonden 20
II. De Annales Rodenses 52
III. Conclusies 59
IV. Bijlagen 65
De drie Munsters der Maasgouw, Aldeneyck, Susteren, St. Odiliënberg, par Jos. Coenen, pr. 71
Inleiding 73
Aldeneyck 83
I. De Priester van Mynekom 83
II. Adelhart en Grinnara 88
III. De H.H. Relindis en Harlindis 94
IV. Bloei en ondergang des Vrouwenkloosters 100
V. Het domkapittel 106
VI. Het schip der kerk 113
VII. Toren en koor 122
VIII. De schat van Maeseyck 128
IX. Het oudste boek van België 136
De Gildebrief en het Reglement van het Timmerliedenambacht te Weert, par fr. Donatus van Adrichem, O. F. M. 143
Gildebrief door graaf Jacob I van Horne gegeven 146
Het Gildeboek 147
Het Meisjes-Weeshuis te Roermond, par F. van Hoek, S. J. 163

Digitized by Google

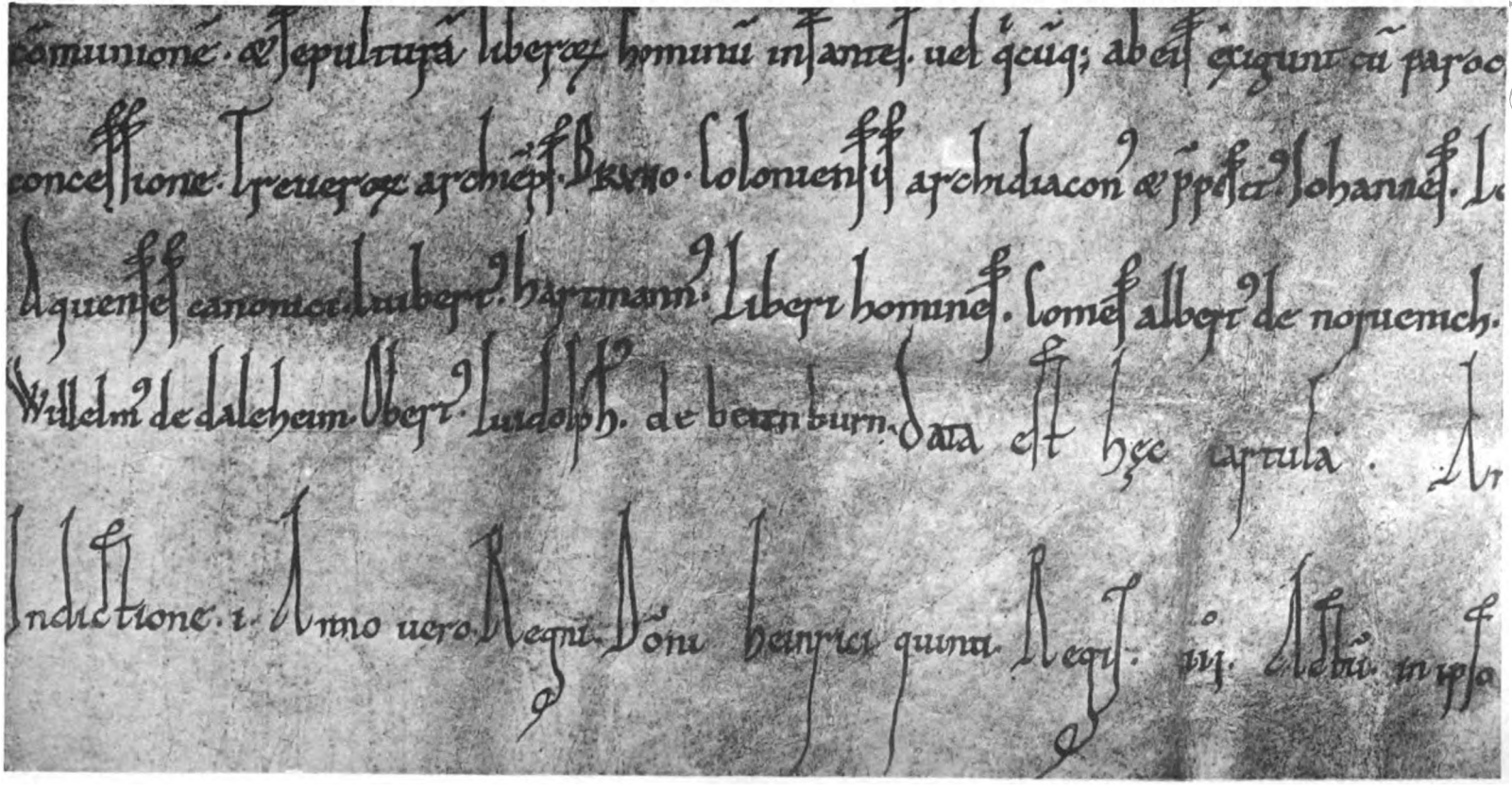

Facs. 1. Bisschop Otbertus van Luik 1108. — Fr. 1.

Digitized by Google

Digitized by Google

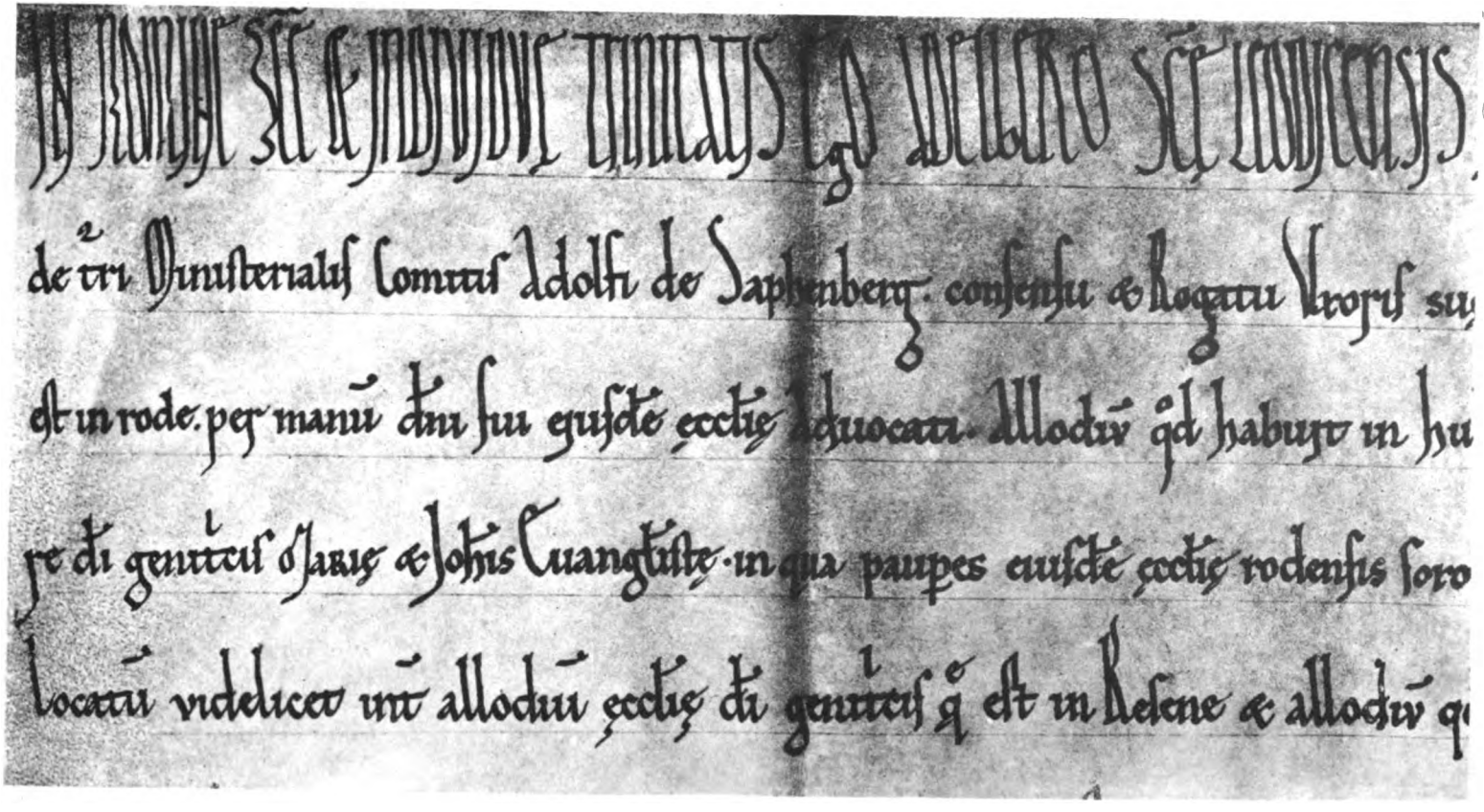

Facs. 2. Bisschop Adalbero II. van Luik 1140 Aug. 28. — Fr. 4.

Digitized by Google

Digitized by Google

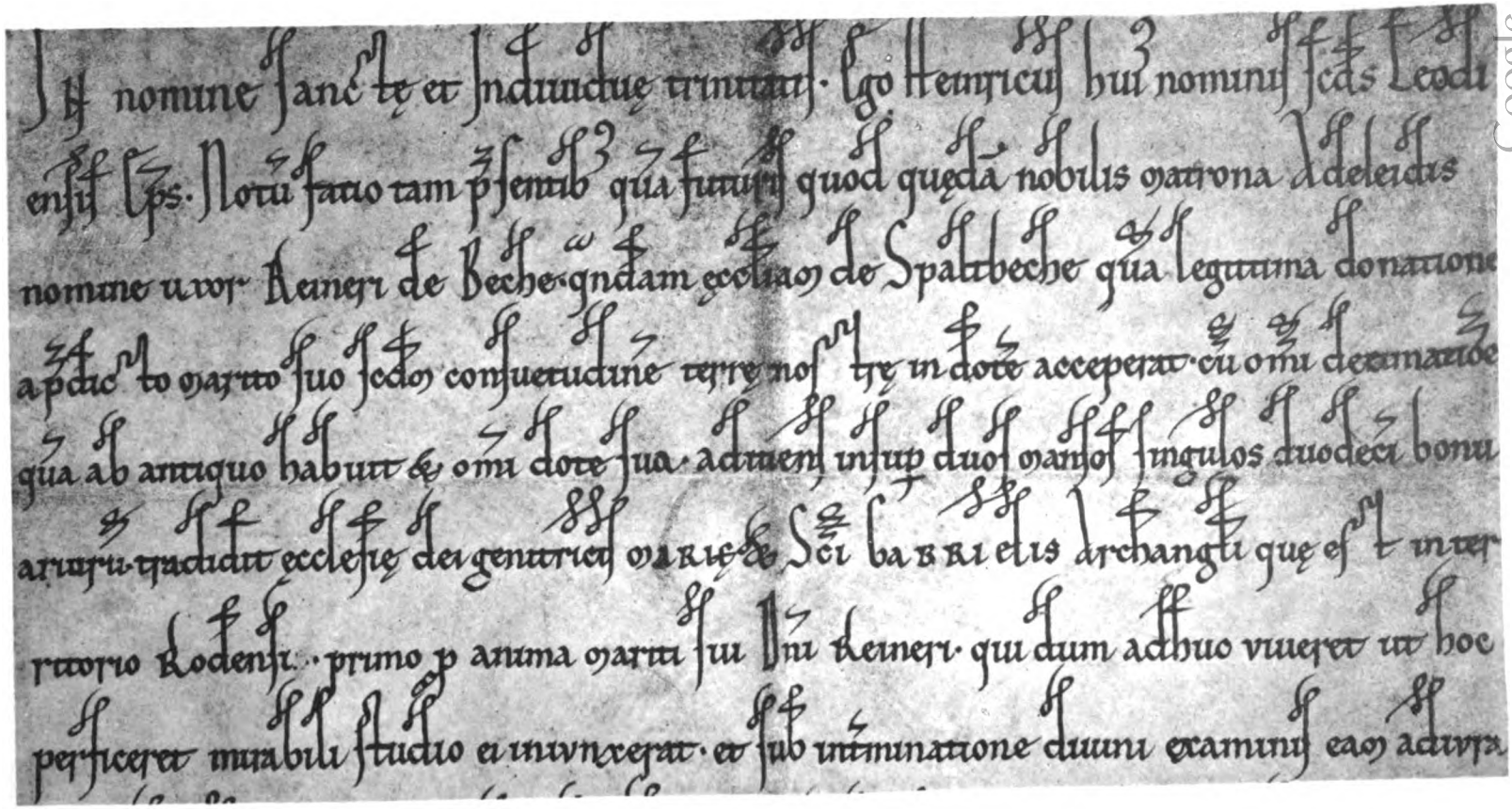

Facs. 3. Bisschop Hendrik II. van Luik 1148. — Fr. 9.

Digitized by Google

Digitized by Google

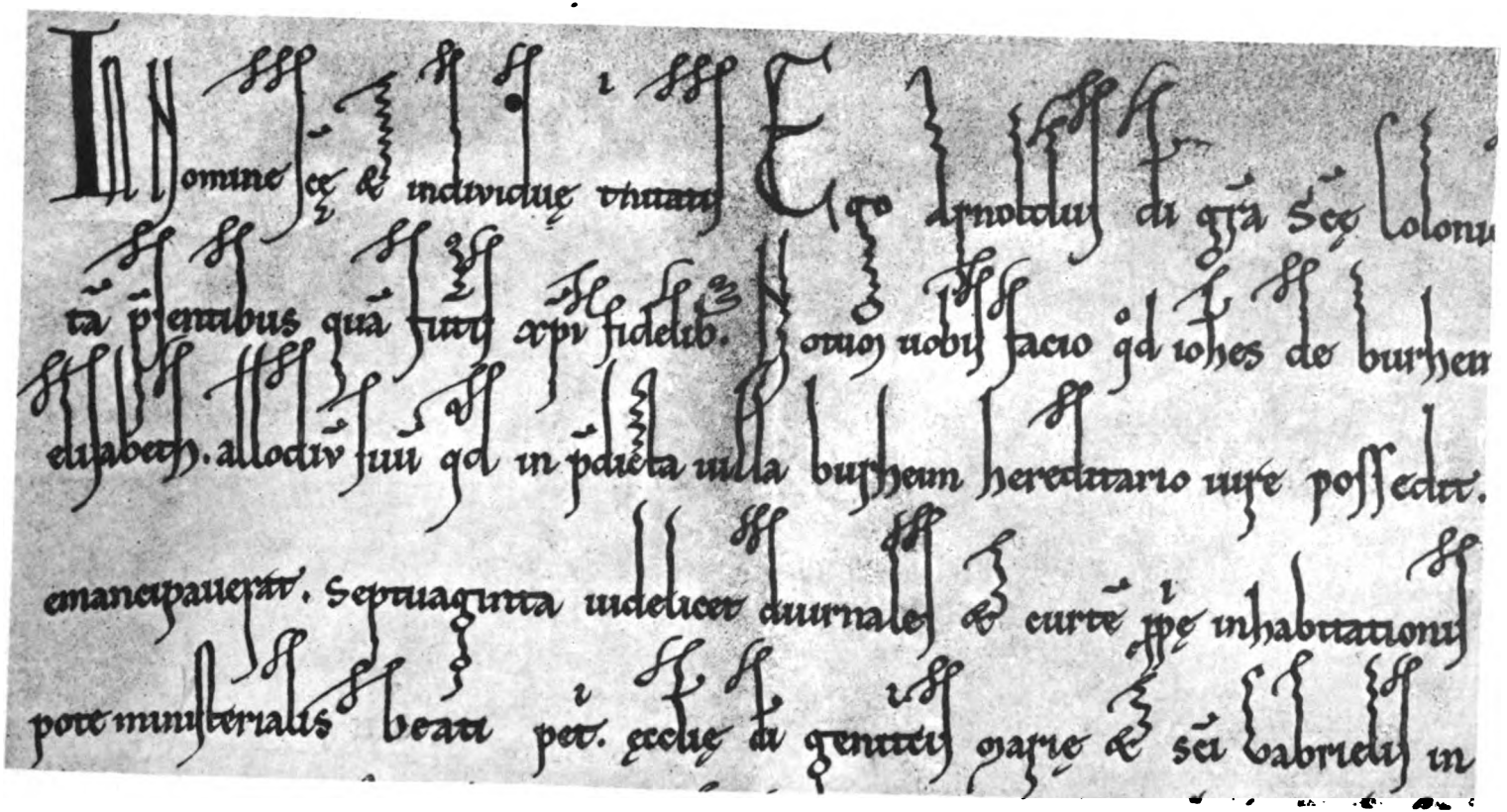

Facs. 4. Aartsbisschop Arnold I. van Keulen 1149 Dec. 29. — Fr. 10 = Kn. 474.

Digitized by Google

Digitized by Google

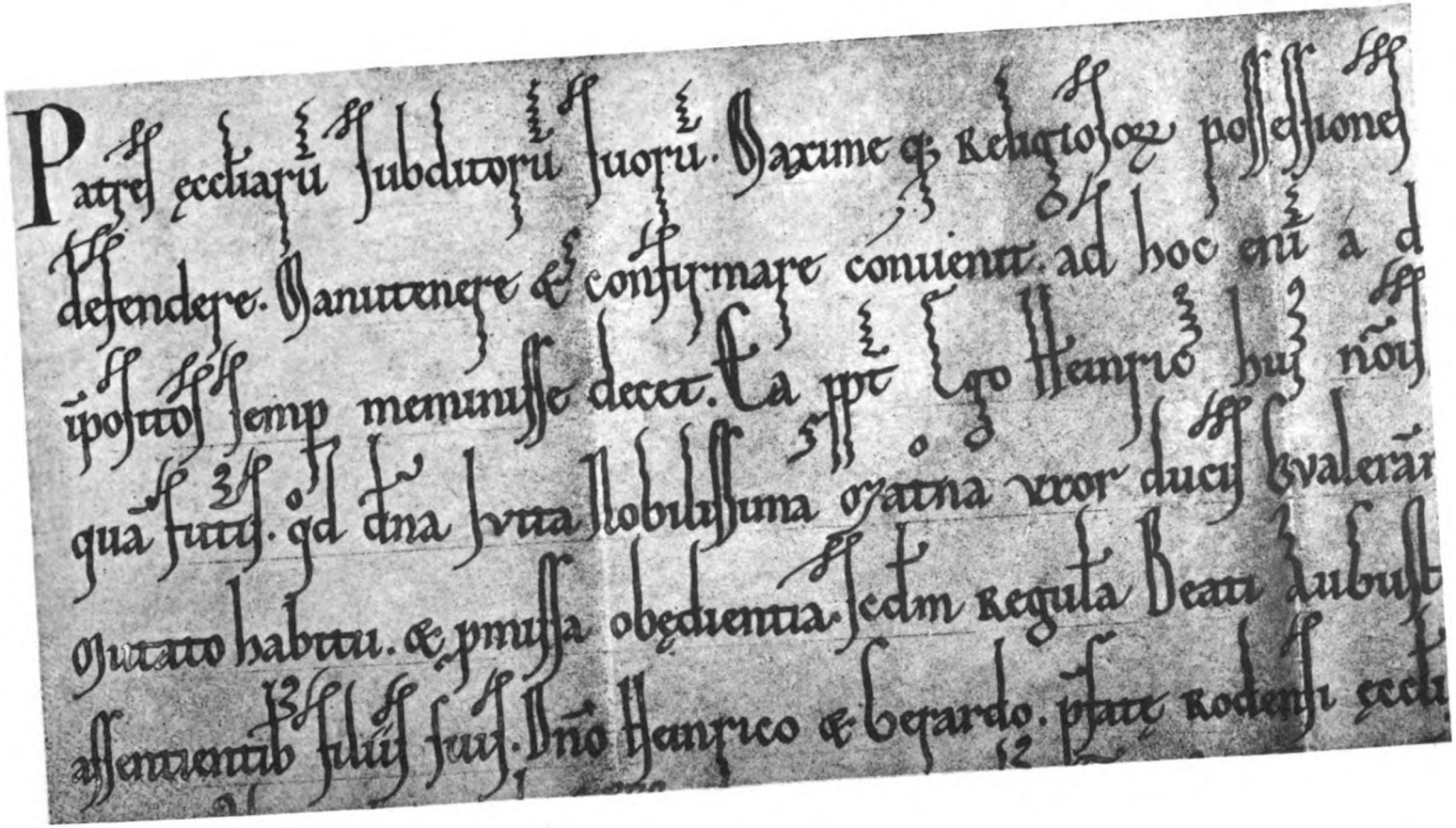

Facs. 5. Bisschop Hendrik II. van Luik 1151. — Fr. 12.

Digitized by Google

Digitized by Google

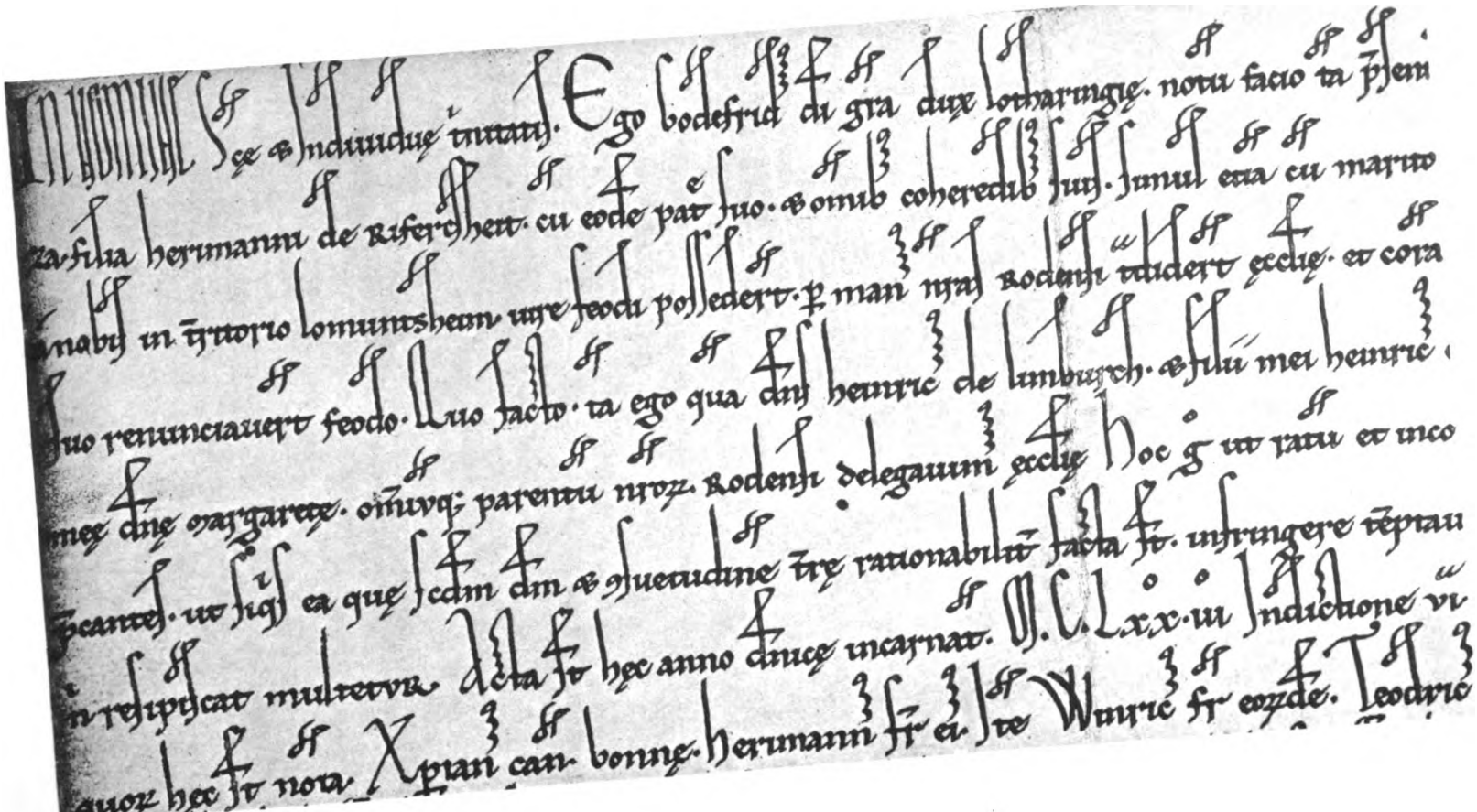

Facs. 6. Hertog Godfried van Lotharingen 1173. — Fr. 19.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible] Hoinge. dedit ecclie clericus traiectensis nomine [illegible]. alia [illegible] dedit sororib; in scarnia. Septimo id decembris. & [illegible] diacon.

Quam quidem mansus magis hui ecclie constet ppri fuisse. Nam transpositus illuc sororib; concessa [illegible] allodio quecta sola stipendiorum ratione. quorum tam ppriet remansit hui ecclie. sicut & illa parit ecclia est cui hui ppria respectu obedientie. Mansus iste sicus est apud Burlolfaothe. & soluit septem solidos & iiii de nariis coloniensis monete.

His diebus habuit ecclia floreffiensis apud Hoinge in aspectu colonie capellam in ubi sita & curtim unam. & mansum integrum. & arbusta quasi viii iugerum. Hec profecto emit abbas ab abbate & fratribus illi ecclie. & facta inter se mutua contractione. appendit illis argentum. & ipsi assignauerunt nobis capellam & allodium.

Gunthardus de Rothe gunthardi pat. cui feodum erant duo inferiores mansi apud Hargenrothe. dedit [illegible] decimas ecclie cum filia nomine benedicta. q. sic unt sorores est collocata. facta inde altari traditione. ab Henrico allodii possessore. Decime aut iste sunt tantummodo agriculture. & de feni collectione.

Eodem anno factum est miraculum grande apud Bast Wilre. mutato ibi in sanguinem lacu aque. Nam cobusta ante biennium ecclia erat hoc anno restaurancta. ubi deficiente ad cementum aqua. petierunt eam a vullano in cuadam habebatur abundantia. Cum cum ille opi ecclie denegaret. mane facto die altero inuentus est omnino lacus in sanguinem conuersus. Vnde ut tale & tantum etiam posteris miraculum possit apparere. illinitus est murus ecclie ab eodem sanguine.

Mortuus est Conradus rex romanorum non consecratus in Augustum. cui successit fridericus. friderici fratris conradi regis filius.

Anfridus Anfridi filius de Thudre. defunctus est in castro. & hoc in loco sepultus. p cui anima dederunt ecclie [illegible]

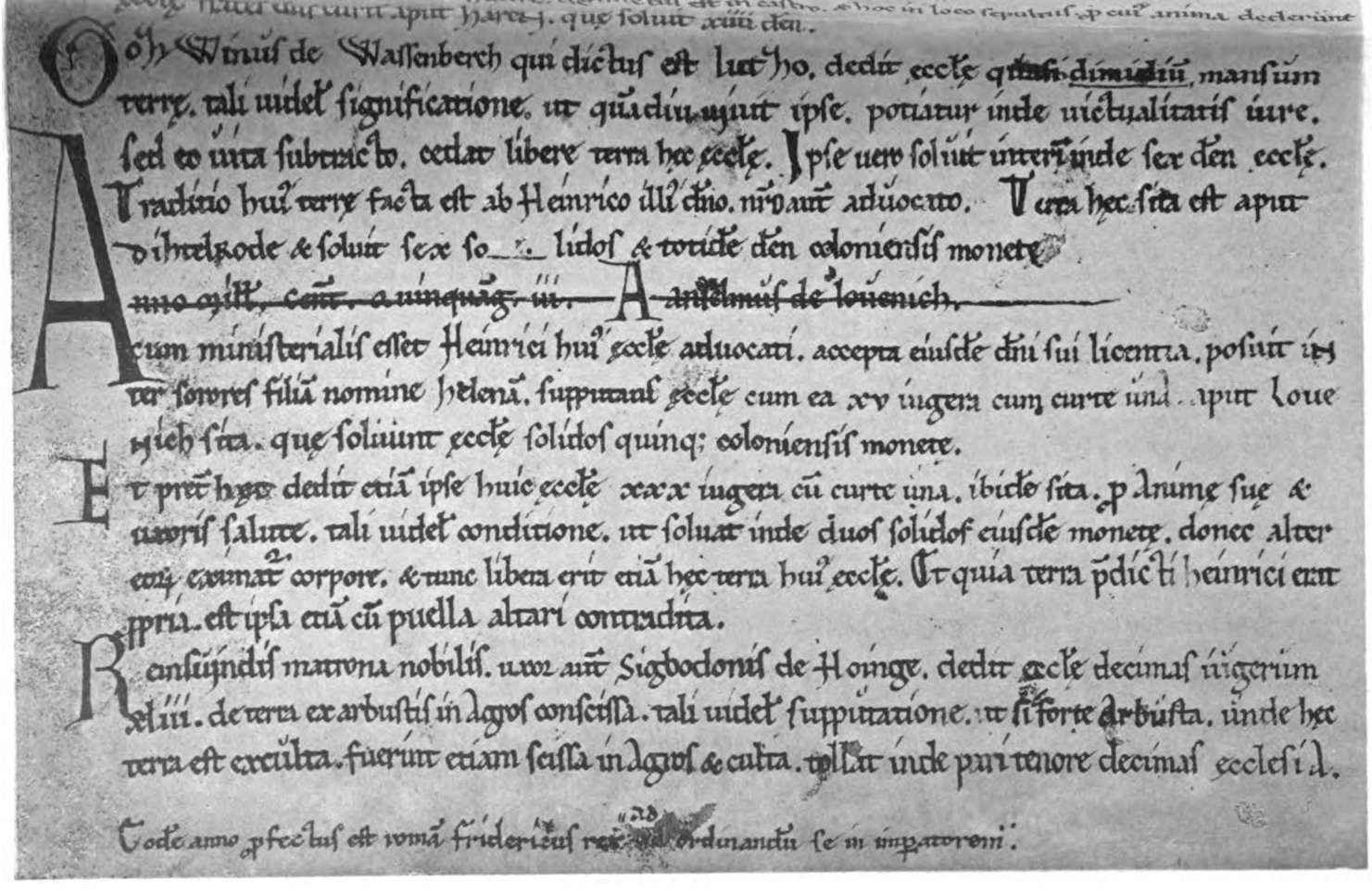

Facs. 7. Annales Rodeuses (Mg. SS. XVI 721,33 – 722,26).
Handschrift der Staatsbibliotheek te Berlijn.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03950 8596

Digitized by Google

Digitized by Google